

RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
IX

RÁKOSI VIKTOR

A BUJTOGATÓK

—

TÉLI REGE

BUDAPEST, MDCCCCIII
RÉVAI TESTVÉREK

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

A BUJTOGATÓK

ELSŐ FEJEZET.

Hasonlit a képviselőkhöz, a kik keveset mondanak, de sokat ígérnek.

MÁSODIK FEJEZET.

A „Vörös-tenger” vendégei.

HARMADIK FEJEZET.

Csertán Kata gyanuja.

NEGYEDIK FEJEZET.

Falstaff et comp. a Borju-téren.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az éjjéli vendég.

HATODIK FEJEZET.

Proticsán ur.

HETEDIK FEJEZET.

A „Vörös lobogó.”

NYOLCADIK FEJEZET.

*Mely kompromittál egy közmondást,
mert Proticsán másnak vermet ás és nem maga esik bele.*

KILENCEDIK FEJEZET.

Idill.

TIZEDIK FEJEZET.

Tátrai Kárpát és Kara Musztafa.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Sár és harmat.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Sár és sár.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Csobot további sorsáról értesít.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

*Inkább tizenharmadik lehetne,
mert szerencsétlenségbe visz egy ártatlan ifjut.*

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A kihallgatás.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Tátrai Kárpát nemezise.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A vak és a világtalan.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Proticsán futása.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Rövid de velős.

TÉLI REGE

A BUJTOGATÓK

ELSŐ FEJEZET.

Hasonlit a képviselőkhöz, a kik keveset mondanak, de sokat ígérnek.

A mennyire az elmúlt időkbe emberemlékezet és szájhagyomány vissza tudnak nyulni, úgy tudjuk, hogy a Csobot-család, apáról fiúra, mindig néptanítósággal kereste kenyerét. Ez családi betegség volt náluk, a miből nemcsak nem igyekeztek kigyógyulni, de sőt a Csobot-ifjakat mindig bele nevelték a mesterségbe. Hogy valamelyik apaságra vergődött Csobotnak hány fia volt, azt nem vették tekintetbe: valamennyi tanítónak ment. Így aztán szétszóródtak az egész országban s oktatták a nemzet ifjuságát.

Annak a Csobotnak, a ki abban a szerencsében részesül, hogy történetünk egyik hősének az apja, ezen az egy hősön kívül nem is volt több fia. Az apa még fiatal korában került Kocsárdra s egész életében csak azt az egy könnyelműséget követte el, hogy a szomszédos Csucsáról házasodott, a mit a kocsárdi családok érett hajadon leányai soha sem bocsátottak meg neki. Mert mindegyik azt remélte, hogy őt fogja a pártától megszabadítani s ha a szegény Csobot minden kívánságnak meg akart volna felelni, úgy éppen hat leányzót kellett volna feleségül vennie, a mi még egy török néptanítónak is sok lehet. De mivel egy idegen lányt hozott s tönkre tette a kilátások jó nagy részét, összeesküdtek boldogsága ellen s megkeserítették életét. A mi falun, egy kisközség kis világában, nagyon könnyű dolog. A keserűség kezdődött azon, hogy senki se adta vissza a tanítóné vizitjét s végződött azon, hogy a tanítóné - meghalt.

Meghalt, mikor életet adott Csobot Ignác urnak, a ki ekképpen nagyon szomoruan köszöntött be a világba. A pap fél kezével anyja holttestét szentelte be, a másikkal a fiú fejére önté a bűntől tisztító vizet, s az Ignác nevet. Az egyik szobában az élet legfrissebb hajtása kalimpálózott és bömbölt, a másiban a halál legfrissebb áldozata sárgult fekete koporsóban. Öröm és gyász ölelkeztek. A gólya elhozta a picit, de a halál nyomon követte s kitekerte a gólya nyakát.

És ekkor alkalmá nyílt Csobot Jónásnak arra, hogy megrendült állását a faluban megszilárdítsa. A főntemlitett vén kisasszonyok még mindig vének és kisasszonyok voltak s ujult erővel pályáztak a megüresedett tanítónéi állásra. És talán ekkor követte el Jónás a második könnyelműséget: többet nem házasodott meg soha. Hú maradt ahhoz a fakereszthez, a mely odakint korhadt a domboldalban, az erdő mellett. A kisasszonyok tehát és családjaik továbbra is „fasé”-t tartottak vele szemben.

Ignác nevelése Borbálára, Jónás ur testvérnénjére volt bízva, a ki már nem volt fiatal, de süket. Jónás oda vette magához, mert ez a testi hibája alkalmatlanná tette őt arra, hogy a Csobot-család végzetéhez hiven, ő is a tanítónéságra vesse magát. (Mert ez alól a férjhezmenetlen leányok se voltak kivéve.) Borbála kisasszony nagy segítségére volt Jónásnak a nyelvével, melylyel virtuozitást fejtett ki a pletykázás terén; a tanítóház ellen induló minden támadást diadallal visszavert s csakhamar rettegett ellenfél lett kocsárdi hölgykörökben, a kivel jó lábon állani ajánlatos dolog.

Nyelvbéli erényeinek kifejlesztését csöppet se korlátozták fülbéli hiányai. Mert a pletykánál nem az a fő, a mit hallunk, hanem a mit mondunk. A pletykahősnek különben elég egy kevés is, azt a keveset pedig (a mi elég) Borbála mindig meg tudta hallani, a többi aztán fantáziájának a dolga volt. Ő különben határozottan tagadta sükettségét, s csak azt engedte meg, hogy ha köd van, ha eső esik, ha északi szél fú, akkor kissé nagyot hall; de minthogy verőfényes napokon, mikor a fölsorolt dolgok egyikét se lehetett fölfedezni Kocsárdon, Borbála fülébe mégis kiabálni kellett, végre kénytelen volt bevallani, hogy a fél fülére süket. A vallomással

egyidejűleg a süketség története is elkészült, melyben főszerepet játszott az örkényi tüzértábor földrengető, ágyuval való céllövése, melynek tőszomszédságában, egy másik Csobotnál, ő évekig lakott. Ezzel ő mintegy impozánssá akarta tenni a süketségét, míg az igazsággal (mely az ő apránként való lassu megsüketedéséről beszélt) semmi föltűnést vagy hatást nem keltett volna.

De bármi okozta légyen is Borbála süketségét, tüzérek ágyui vagy a saját természeti hajlandósága, a mi kellemetlen volt a dologban, annak javarésze Ignácra esett. Borbála az ő süketségében gyanakodó és türelmetlen nő volt; a cselédség előtt (mely állott egy tudatlan szolgálóból s egy bejáró legényből, a ki fát szokott vágni) gondosan leplezte testi hibáját s mindig bekötve hordozta a fülét, hogy így a kendőre foghassa a nem-hallást; ha aztán járni látta a szájukat, vagy vihogásra torzulni arcukat, szentül azt hitte, hogy őt szapulják, őt nevetik. Ez boszussá tette, elkeseríté, fölkavarta epéjét; s akkor jaj volt Ignácnak, a kinek mint direkt alárendelt „nevelt”-nek mindent tünni kellett.

Tehát Borbála nevelte Ignácot, s a fiúnak nem valami jó dolga volt a keze alatt. Jónás ur csak akkor kezdett a fiával foglalkozni, mikor abba a korba lépett, melyben az ábécé titkait már föl kell tánni előtte. A fiu tudományos nevelését teljesen ő vette a kezébe, s abban az irányban vezette, melyben minden Csobotok haladtak, hogy majdan egykor a pedagógia terén szolgálhassa hazáját, s - a falut.

Ignác barátunk se a pedagógiára, se egyébre nem árult el különösebb tehetséget. Tízéves koráig csak a csuszkálásban vitte bizonyos tökéletességre, sőt a parasztgyerekek közt e téren valódi tekintély volt, főképp a csizmadia gyerekei közt, kik szenvedélyesen, de rosszul csuszkáltak a befagyott patakon. A kocsárdi csizmadia ugyanis kötelességévé tette a fiainak, hogy a csuszkálásban buzdító példa gyanánt szolgáljanak, tanítsák és vigyék bele a többit, a patakon készítsenek jó hosszú csuszkát, s mindezt politikából. Mert bár nem volt matematikus, tudta jól a cseszkó, hogy a csuszkák számával, jóságával és hosszúságával a kocsárdi elszakadt csizmatalpak száma egyenes arányban nő. Így történt, hogy a kocsárdi ifjúságból a csuszkálásért mindenkit páholtak, csak a susztergyerekeket nem.

Fájdalom, Ignác ifjúságában nincs egyetlen vonás, mely őt érdekessé tehetné az olvasó előtt. Igen közönségesen töltötte el napjait, iskoláit is szépen elvégezte, Kocsárdon meg Kecskeméten, a nélkül, hogy megbukott volna, bár a zsenik közé sem számították soha. Ha véletlenül nagy ember lenne belőle, életrajzírói igen meg volnánk akadva vele, mikor ifjúságának azokat a vonásait keresnék, melyek már előre elárulták jövő nagyágát. Mert ez a szokásuk azoknak, a kik abból élnek, hogy voltak a világon nagy emberek, s azok végtére meg is haltak. Vigyázzunk, emberek, mikor valami kis gyerek aludtfejbe aprítva eszi a kenyeret, nem ez lesz-e egykor, ha a kis gyerekből nagy ember lesz, az a kiváló vonás, mely „éles eszének előre vetett sugara”-ként fog az életrajzban pompázni.

Mikor a fiu Kecskemétre készült, Borbála néni is fölöslegessé vált, s ő összeszedvén orvosságos üvegeit, melyeknek tartalmával makacsul gyógyította fülbaját, egy nagy uzsonnán elbucszott a falu hölgyeitől (ekkor akadt meg először a pletyka, mert mindnyájan jelen voltak) s visszament Örkényre, kifejezván abbeli reményét, hogy a tüzérek tán már nem lőnek akkorákat.

Csobot Ignác is nehezen bucsuzott el pajtásaitól, de kivált Badár Petitől. A Csobot- és Badár-családok azóta rokonságot tartottak, mióta Badár Gábor, a ki Pesten lakott, Ignácot a birkauszatatóból kihuzván, ezzel az életét megmentette. Nem volt nehéz, egyesült erővel egy nagybácsit fölfedezni, a ki elvett egy pontosan megállapított nagynénit, a kire, bár létezése a mult homályába vészett el, mindnyájan emlékeztek. A nagybácsi a Csobot-család rokonságá-

hoz tartozott, a nagynéni a Badár-családéhoz s mint ez szokás, a gyermekekben egymásután fedeztek föl vonásokat, a melyek a fölfedezett elhunytakra emlékeztettek. Ignácnak a nagybácsi fülei jutottak, s bár a parasztyerekek s a saját füleinek összehasonlítása, mely arra az eredményre vezetett, hogy a fülek közt nincs különbség, őt koronként lehangolta, mégis általában nem csekély büszkeséggel tölté el az a tudat, hogy ő a dicső nagybácsi füleit viseli.

A Badár-család jómódu iparos család volt Kocsárdon. Az öreg Badár már régen meghalt, s a felesége gazdálkodott a birtokon, kerten és házon, külsőségeken és belsőségen, a miből a vagyon állott. Badár nem volt ur, de parasztnak se lehetett mondani; mint jómódu asztalos ment Kocsárdra, s ott lassanként földes gazdává nőtte ki magát. Faluhelyen minden iparos elkallódik. Az ipar számára elvesz, s valami mássá alakul át. Első lépés az, hogy szőlőt szerez magának. Akkor aztán mindig ezzel vesződik, s akármikor küldenek hozzá, mindig az az üzenet, hogy a majsztram kint van a szőlőben. Így lassankint maga is elfelejti mesterségét. A filloxéra Magyarországon 3000 csizmadiát fog visszaadni hivatásának.

Badárné özvegyen maradván, tovább gazdálkodott s két fiának jó nevelést adott. Iparosokká taníttatta őket. Gábor, az öreg, már régen Pesten volt, mint jeles esztergályoslegény, Petit akkor adták mesterségre, mikor Ignác Kecskemétre ment iskoláit végezni. A birkauszatató által rokonságba került két család szorosán összetartott a faluban s Borbála nyelve és özvegy Badárné pompás turós csuszái minden mérkőzésnél diadalmasan kerültek ki a harcból, s így a rokonfelek közül az egyik rettegetté, a másik közkedveltségűvé lett, a minek ugyanaz a végeredménye: mind a kettőnek keresik a kedvét.

A két fiu tehát kiment a nagyvilágba, hogy egykoron, embernek jöjjön vissza. Ott hagyták az erdőt, hol annyit madarásztak vidáman, a patakot, melynek jegén annyi cipőt szaggattak, a birkauszatatót, hol nyaranta fürödni szoktak; ott a dombos szép vidéket, hol erdő, szőlő, gabona- és kukorica-tábla gyönyörködteté a szemet változatos fekvésével. Hányszor tarolt ott a tél dűhe, hányszor fakadt a tavasz, hányszor aratott a nyár és szüretelt az ős, mire újra visszakerültek a csöndes otthonba: Ignác mint preparandiát végzett, de még nem vizsgázott tanítójelölt, Peti mint frissen fölszabadult lakatoslegény.

Nemsokára ezután a halál angyala másodszor csattogtatta szárnyait Csoboték háza fölött. Egy hete vivódott Csobot Jónás a halállal; ő a vasegészségű emberek közé tartozott, a kik csak egyszer betegszenek meg életükben, de akkor aztán nem is kelnek föl többet. Harminc esztendeig vesződött düledező nedves iskolában, minden évben legkevesebb nyolcvan parasztyerekkel, élt szegényesen, lakott egészségtelenül, és egészséges volt mint a makk. Egyszer aztán télviz idején éjjel jött haza a szomszéd faluból, hol névnapot ültek, megfázott és meghalt.

Hideg téli éj volt. Kasznáréknál huzzák az ádánci cigányok, csak úgy ropogott; kint a friss havon, lámpások kivetődő rezgő fényénél járta az uraság cselédsége, bent meg, az alacsony szobában, az urak tomboltak az ádánci barna gyerekek hegedűszavára. Pipafüst és por töltötte be a termeket; az öregek a szomszéd szobákban tarokkoztak s füstöltek öblös pipákból; egy-egy táncban virtuskodó ifju köhögve cipelte fáradt tüdejét egy távolabbi szobába, ott kifújta magát, homlokát egypárszor az ablaküveghez nyomta, s a mint cincogni kezdett a cigány, rohant újra esze nélkül vissza a táncterembe, utközben a kártyázókkal még egyet koccintva a házigazda egészségére. A mamák be-benéztek a kártyások közé s aggódva vizsgálgatták a férjök előtt magasló hatos-rakást. Vajon hány fogja elveszíteni azt a pénzt, a kin holnapután, a karácsondi vásáron, két disznót kéne venni hizónak? Vagy ha ez megmarad is, az a pénz biztosan elmegy, a kin Pestre készültek. Ilyenek a férjek. A táncteremben az ifjuság kihívóan orditozta, hogy: Soha se halunk meg. A cigány vigyorgott s kétszeres erővel szorítá a recsegő vonót: bizony csak ne is haljanak meg a tekintetes urak, - gondolá, - így élek meg én is. A

hideg szél fölsivított odakint, s a halál ellen toporzékoló fiatalság lármájára refrénül megmegrázta a szellős ablakokat. Csak orditsatok, aztán jövök én!

Csobot Jónás elfogatta készakarva a huszonegyesét, partnere rátámadt, mindnyájan nevettek: ez elég ok volt arra, hogy a játékot abba hagyja s kiment fuvarosához fogatni. Intett Ignácnak, kezet csókoltak az összes hölgyeknek, a férfiakkal paroláztak, megitták a Szent János áldását s felültek a parasztszekérre. Gyi, haza Kocsárdra!

Hideg téli éj volt. Friss, fagyos hó a földön, fehér hófelhők az égen, a közbelső részt kavargó hópelyhek milliárdjai töltötték be: ez a meleg takaró, melyet az ég ad a földnek, hogy alatta aludja édes álmát az ébredésig, a mikor az ég hegyibe küldi a napot, összetépi a föld hátán a fehér takarót, s a rongyokat végre teljesen megsemmisíti.

Szürke világításban látták az éjjeli tájat, ha a hóhullás egy percre elállt. Az erdő, a mely mellett elsuhanak, mintha a tavasz pompájával ékes mandulafaerdő volna, a hóharmat fagyos virágai oly szépen diszelegtek a fák ágain. A lovak csengetyüi felébreszték a fehérség mélyén dermedő visszhangot s csengett-bongott a rengeteg, a mint mellette elvágtatának.

- Gyi te sárga! - biztatá a gazda a rudast, mely pedig erre rá nem szolgált, mert ha nem is ment elég sebesen, patkolatlan lábaiban volt a hiba. Hej! - gondolhatá a sárga, - ha én ülnék ott meleg szűrben, égő pipával, majd tudnék akkor menni; tessék itt a sikos földön megpróbálni, mikor még a szán is taszigálja a becsületes lovat, minden valamire való kis ereszkedőnél.

Gyi hó; dübörögve maradnak el a hidak, de se hidat, se patakot nem látnak, csak a dübörgést hallják. A muzslai major egy ablaka még világos, tán beteg az ispán; mintha az eltemetett föld a tüzes félszemét nyitva tartaná, bizonyítani, hogy ő él ám s tüzzel van tele: olyan az a fényes ablak a szürke éjben. Be jó meleg lehet ottbent, - gondolák a szánon ülők s gondolatban élvezték a befűtött szobát, míg testük összerezzen a fagyos valóságtól.

- Fázom! - szólt az öreg Csobot, s még jobban összevonta bundáját.

Hideg téli éj volt. A hó nem hullott már, a távol hegyekig elrepült a tekintet; de nem látta a szélvész, mely a hegyekről aláhömpölygött, megrázta a fákat s hófelhőt kapva ölébe, szilajon nyargalózott vele. Egyszerre csak hegyibéjők csapott, metszette, szurta, marta őket; a lovak elvakulva támolyogtak, semmit se lehetett látni, az utról letértek, meg megint rája kerültek, árkon-bokron keresztül zökkentek, a paraszt káromkodott, azután - keresztet vetett magára. A káromkodásával azt akarta megmutatni, hogy ő bátor a veszedelemben, a keresztvetéssel meg azt árulta el, hogy - már megijedt s felsőbb segítséget kér.

- Fázom! - ismétlé az öreg Csobot.

És az öreg ur dideregve bujt össze fiával a két ülés közé, teste reszketett, fogai vacogtak, kebléből nehezen szakadt ki a lélekzet... Utánok nyargalt a hóvihar, s e hóviharban nyargalt a halál, a ki kinyújtá fél kezét s az öreg Csobot vállára tette.

Mikor haza érkeztek, Csobot Jónás fölkelte a cselédet s szóla:

- Jól megvesd az ágyat, mert sokáig nem kelek föl belőle.

Soha se kelt föl belőle. Ugy szedték ki onnan halva s fektették a koporsóba, mely mindenkinek jól meg van vetve. Élt ötven esztendeig, fázott két óráig, haldoklott egy hétig. Hagyott a fiára 100 forintot s egy ígéretet. Tudniillik a falu abbeli ígéretét, hogy utána Ignácot választja tanítónak. Eltemették, el is bucsuztatták, el is felejtették. Ignác pedig bezárta a lakást, fogta a 100 forintot s elment Badárnéhoz, ott kisírta magát, s azzal Badár Péterrel elindultak Pestre, ő vizsgázni, Peti pedig egyéb fontos dolgokban, melyek alább következnek.

MÁSODIK FEJEZET.

A „Vörös-tenger” vendégei.

Brudermann Jakabra ráfogták Kőbányán, hogy csupa háladatosságból cimezte kocsmáját a *Vörös-tengerhez*, a mért az a menekülő zsidók előtt udvariasan kétfelé nyílt, az üldöző Faraó fölött pedig összecsapott. Az igazság azonban az volt, hogy Brudermann ezt a címet örökölte attól a kocsmárostól, a kit onnan évekkel ezelőtt kibecsült, s a kinek - keresztény létére - semmi különösebb oka nem volt a Vörös-tenger iránt hálával viseltetni. Voltak, a kik emlékeztek egy népszerű panorámára, mely obligát verkli és nagy-dob kíséret mellett hajdanában a „Vörös-tenger csodái”-t mutogatta a kocsmá mellett, Kőbánya serdületlenebb ifjúságának kiváló gyönyörűségére, s ugyanezek az emlékezők összefüggést véltek találni a kocsmá és a panorama címe közt, mely kombinációt mi, - jobb híján, - kénytelenek vagyunk valószínűnek tartani.

Lépünk be. A „Vörös-tenger” egyetlen nagy ivószobából áll, melynek asztalai körül sűrűn ültek a vendégek, a kiket nem annyira Brudermann rossz bora, mint inkább a hatalmas vaskályha melege csábított be. A háttérben volt az elegáns hely; az asztalok piszkos vörös abrosza különböztette ezt meg a nem elegáns helytől, mely az ajtó körül volt, hol disztelen, színhagyott, egykor zöld asztalok körül szegény emberek üldögéltek, óvatosan élvezvén a három decit s mohón a melegséget.

Brudermann Jakabné a kasszában trónolt, honnan figyelemmel kísérhette minden vendégnek minden mozdulatát. Különösen az ajtóhoz legközelebb üldögélőkön legeltette tekintetét, a kik abban a kedvező helyzetben voltak, hogy könnyen elpárologhattak, műszóval: bliccelhettek. S a mint egy szegény favágónak kiürült a pohara, azonnal fölharsant Brudermanné hangja:

- Jóska!

Erre egy hórihorgas ifju, kinek méltóságát egy zsebéből kicsüngő szalvéta jelezte, s a ki örökösen cirkált föl s alá, jobbra-balra a szobában, mint a lelőtt vadat kereső vadászkutya, a kassza felé irányozta a nyomozást s ott valahára megállt egy pillanatra.

- Ajtónál, balra, 2-ik asztal, üres pohár.

Jóska újra megindította magát s pár pillanat múlva már kezében villogott az üres pohár.

- Köszönöm, nem iszom többet! - szólt szomorúan a favágó.

- Alásszolgája! - rikoltott Brudermanné, - hat óra óta iszsa már azt a három decit. Ilyen vendég nekem nem köll. Két óra hosszat ül itt, aztán kilenc krajcárt költ. Vegyen fát és menjen haza. Fűtsön, ne igyék.

- Tessék fizetni! - szólt Jóska goromba hanglejtéssel, melyet mindig a gazda feleségének a hangja után igazított. Ezt hivatalos kötelességének tartotta.

A favágó, magában átkozva a mohóságot, melylyel borát lenyelte, zsebében kaparászott, de ekkor szivarvéget pillantott meg a földön s hirtelen utána hajolt. Jóska azonban (a ki eközben három asztalt körülkeringett) a kellő pillanatban visszaérkezett s lábát rátette a szivarvégre.

- Otthon szedje össze a szivarvégeket, tudja? Ez az enyém. (A jeles ifjunak mellékkeresete volt a szivarvégygyűjtés, Brudermannék betudták a fizetésbe s bár itt több volt az olyan vendég, a ki fölvette, mint a ki eldobta a szivarcsutkát - Jóska mégis fölment egypár forintra.)

- Szomjas vagy, komám? - szólt át a favágóhoz a szomszéd asztaltól egy katonaruhás fiatalember, - ha az vagy, akkor csak ülj ide.

A katona asztalán az ötödik liter bor állt még megivatlan, asztala körül négy lóvasuti kocsis ült még józanon. A négy liter bor eredménytelenül tünt el az ivókban s éppen az ötödikkel folytatták a kísérletet. A kocsisok sanda szemekkel néztek a favágó felé. Világos, hogy egy új liter fölvonulását nagyobb örömmel üdvözölték volna.

- Méltóztassék kérem! - ezt a megváltozott helyzethez alkalmazkodni tudó Jóska mondta a favágónak, mintegy biztatva őt az áttelepedésre, melynek határozott előnyei mutatkoztak úgy a favágóra, mint az üzletre nézve.

Csakhamar virginia füstölgött mind a hat ember szájában s egy mécenást megillető áhitattal hallgatták a katona hajmeresztő történeteit a gyalogság szörnyű strapáiról. A fickó - egyenruhája után ítélve - pék volt s szörnyen csámpás lábu; azt a körülményt, hogy őt katonának bevették, csámpás lábai határozott megcáfolásának tartotta, sőt indítatva érzé magát hencegni daliásságával laikusok előtt, a kik nem tudták, hogy a hadsereg a pékekre semmiféle mértéket nem állít föl. Szerencsére, a kocsisok szörnyen laikusok voltak, a mit különben az okosság is tanácsolt nekik - a potya borra való nézvést.

A leghátulsó szögletben három ember ült, urias vacsora mellett, mint azt már Brudermanné arcáról is le lehetett olvasni, a honnan több izben igen szeretetreméltó mosoly szállt a három vendég felé. De a három ember nem vette észre a tulajdonosné elismerését, sokkal inkább el volt foglalva kiki a maga rostélyosával, melyet hatalmas falatokban tüntetett el. Ezek az emberek vasárnapra kiöltözött munkásoknak látszottak; egyikük se volt már fiatal. Szótlanul ettek és ittak, de nyugtalanul szerteszét szaladgáló tekintetükből azt lehetett látni, hogy az evésnél egyébire is gondolnak. S a mint a kassza fölött ketyegő óra elütött egy-egy fertályórát, a hat szem összenézett, a három tekintet összezapott; mulik az idő: ezt mondta egymásnak a három tekintet.

- Alásszolgája! Jó estét kívánok! - kiáltott Brudermanné legszivesebb hangján, sőt föl is állott.

- Kezét csókolom, nagyság! - sietett Jóska hozzáadni a maga porcióját.

Az ujonnan jött, a kinek ez a köszönés szólt, egy disznókereskedő volt, a ki nagy becsben állott Brudermannék előtt. Gazdag ember, egy ülőhelyében tíz-tizenöt forintot szokott elkölteni, ha disznó-ügyekben Kőbányán van, a „Vörös-tenger” törzsvendége. Jóska eszeveszetten rohan, egy magános asztal vörös abroszát megfordítja, fehér szalvétát terít rá, erre rakja a terítéket, sőt, paprikát, borsot, mustárt, fogpiszkálót, három poharat odakészít, a kasszáról egy csinált virágbukétát az asztal közepére állít, a szalvétának furfangos módon valami tengeri nyul formát ad, s úgy állítja a legfölső tányérra. A vendég e közben lehuzza bélelt kutyabőr keztyűjét, villogó gyűrűkkel megrakott kezét Brudermannénak nyújtja s konstatálják, hogy gyalázatos hideg van odakint. E közben Jóska lerántja a becses vendégről a bundát, elveszi a sapkáját, a disznókereskedő leül s Jóska alázatos mosolygással eléje tartja a tubákos pixist (a gazda helyett, a ki üzleti ügyekben távol van), a megbecsült uriember kiveszi a felét, fölszivja s három óriásit prüsszent, a mit Brudermanné és Jóska egyaránt egészségére kívánnak. Ő viszont vacsorát kíván.

Az ajtó újra nyílik, s a külső hideg és a belső meleg összezapásából képződött párafelhőből előtör egy női alak. Bizonyos távolságról tisztas anyának látszik, a ki tán meleg levesért jött be beteg gyermeke számára, de közlőrl kitűnik, hogy a tisztasnak látszó egyszerűség, kokett keresettség, s ha valaki vár rá valahol, az nem egy beteg gyermek, hanem egy megcsalt szerető lehet. Vannak leleményes költők, a kik az ifjúságot tavaszhoz hasonlítják; e hasonlat pompás és tovább fejleszthető, mit megtevé, hölgyünket nyár végéhez hasonlítjuk. Szeme fekete,

mint egy borús éjszaka, s tele is van az éj titokszerűségeivel. A ki bele nézett, semmit sem látott benne, de mindent sejthetett: szerelmi mámort, áldozatára leső gyilkost, bűnt és erényt, mindent, a mit egy éj takar, ha leborul a világra.

A hölgy végig villantotta tekintetét az ivószobán s egyenesen a három néma férfi felé haladt.

- Az ördögbe is, hát te mit keressz itt, Kata? - szólt a legidősebbik, a három közül.

A nő, a kit Katának hallottunk szólítani, minden köszönés nélkül leült, közéjük, s türelmetlenül kopogott a tányéron.

- Titeket, - felelé kurtán.

- Minek? Nincs szükségünk rád.

- Honnan tudod, Kuvik?

- A kapitány nem szólt róla semmit.

- Hát azt hiszed, hogy az én eszem csak akkor játszik bele a dologba, hogy ha magam is részt veszek valami expedícióban?

- Tudom, Kata, hogy okos lány vagy, hisz nem is volnál másképp kapitányné, - szól Kuvik, s elismerőleg vigyorgott, a mit kár volt tennie, mert négy egymás mellett levő foga elől ki volt törve.

E közben Jóska elhozta Kata vacsoráját s a lány mohó étvágygyal fogyasztotta, vörös borral locsolgatván a száraz husfalatokat - utólag.

Kata lépteit követte szemmel egy az ajtó közelében ülő fiatalember, a ki liptai turót fogyasztott és „spriccer”-t iddogált hozzá. Mikor a három embert, a kikhez Kata letelepedett, észrevette, fölkelt s hozzájuk menve szóla:

- Jó estét, Doboz testvér! - s legalacsonyabbnak a vállára ütött, - beh jó vacsorátok van. Én már egy hete színét is alig láttam husnak.

- Hát nézd most, míg meg nem eszem, - s ezzel Doboz gyorsan eltüntette az utolsó rostélyosdarabokat, hogy még a nézés gyönyörűségétől is minél hamarabb megfoszsza a fiatal munkást.

- Jól éltek, testvér! Nem kínálnátok meg engem is egy pohár borral?

- Erőt kell gyűjtenünk a nagy harcra, - szólt Doboz kenetteljesen, s egy pohár bor leszaladt a torkán.

- De hát én miből gyűjtsek, mikor alig van betevő falatom?

- Majd lesz, testvér, éhséged minden napjáért száz jóllakással fogod kárpótolni magadat, - s Doboz szivarra gyujtva, feketekávé-t rendelt.

Kata türelmetlen mozdulatot tett.

- Héka testvér, igya meg ezt az én egészségemre - s a lány egy pohár bort adott az ifjunak. Ez fenéki kiűrité.

- Rázd már le ezt a „testvért” nyakunkról, - sugta Kuvik Doboznak gunyos boszusággal.

- Héka testvér, nekem úgy rémlik, hogy te még adós vagy a „Vörös lobogó” előfizetési árával? - kezdé Doboz.

- Pedig azt hittem, hogy abból dőzsölsz, polgártárs, - felelt Héka gunyosan.

- Ne járjon a szád! Gondolj a szent ügyre s fizess.

Héka kezét szorított Katával s ott hagyta a kompániát, meg a kocsmát.

- Ideje volt, - mormogta Topor, - ezek a testvérek minduntalan lábunk alá keverednek.

- Te tán vigyázni jöttél ránk, Kata? - kérde Dobo, szivarja füstjét nyájasan a lány arcába fújva.

Topor, három közül a legszótlanabb, már régen türelmetlenül dobolt az asztalon.

- Persze, hogy vigyázni jött, hogy le ne igyátok magatokat, - szólt s kacsintani szeretett volna társainak, de nem mert, Kata szeméitől félve.

- Hogyan találtál ránk, kormos? - kérde Kuvik a lányt.

- Csak a te szép pofád után tudakozódtam s szépen utba igazítottak. Meddig maradtok itt?

- Fertály tizkor körülbelül mennünk kell, - szólt Dobo, - ugy-e Topor?

Topor vörös szakálát ráncigálta s a kérdőleg feléje forduló Dobóra villámgyorsan oly rémitő kacsintott (magyarázólag), hogy ennek ijedtében majdnem kifordult szájából a szivar.

- Muszáj féltizre elmennetek? - kérde Kata.

Most Dobo és Topor igyekeztek egy kacsintást észrevétni Kuvikkal: de ez a fél szemére vak volt, a mi megnehezíté a manővert. Dobo és Topor arcán villámként cikáztak keresztül a különböző kifejezések, a szerint, hogy Kata fölnezt-e, vagy pedig le a tányérjára.

- Muszáj-e? - szólt a tudán kívül ostromolt Kuvik, - hisz másképp elszalasztjuk a vonatot.

- Ugy? - s Kata lesütötte tekintetét. Gondolkozott.

Ekkor érte csak az asztal alatt egy erőteljes rugás Kuvikot, a kinek csak most nyílt meg a fél szeme. Ezért ugyan nem volt érdemes megtartani ezt a felet se.

E pillanatban két koszu füge röpült Kata ölébe; a disznókereskedő egy kucsébertől nyerte s Katának akart kedveskedni vele. Kata oda intette a kucsébert s visszaadta neki a füget, a mi a disznókereskedőt néhány erőteljes káromkodásra indította. De a kucséber nem, sokáig örült a fügének, mert a disznókereskedő elvette tőle s Brudermannénak adta, a ki gyermekei nevében hálás mosolylyal fogadta. (Másnap néhány alma társaságában mint zsardinetto szerepelt a „Vörös tenger” étlapján.)

- Aztán hogy fogtok munkához a vasutnál? - kérde újra Kata, nem tudakozódólag, hanem olyan hangon, mintha csupán examinálni akarná a közreműködőket, hogy tisztában vannak-e föladataikkal?

A szemek és arcok játéka megszűnt. Dobo és Kuvik nyugodtan néztek Toporra, a ki kócos szakállának százfelé futó szálait simította. Néha elcsipett egy hosszabb szálát s ujja köré csavargatta, mintha abból akart volna egy gondolatot kiszorítani.

- Igen egyszerű a teendő; csak egy elvtársat kell megmentem az elfogatástól. Csak nem gondolod, hogy ezt se tudjuk végrehajtani? - s Topor neheztelő képet igyekezett vágni, de ezt a csendes indulatot durva vonásai nem tudták visszaadni. A neheztelés szuperlativusa kellett volna ahhoz, hogy e kemény vonások elváltozzanak.

- Erre ti hárman rukkoltok ki?

- Csak magam rukkoltam ki, - felelt Topor, - Dobo és Kuvik műkedvelők, eljöttek velem, hogy ne unatkozzam idekint Kőbányán.

Kata látta, hogy most már hiába minden kérdezősködés, a gaz fickók csatarendben és résen vannak.

- Ki az, a kit meg akartok menteni?

- Még csak ezután akarjuk magunkat egymásnak bemutatni. Most csak annyit tudok róla, hogy Pesten el akarják csipni s azért mi itt leszállítjuk.

- Coki, lófejű! - szólt egy hang a katonapék mulató kompániájából s a hangot egy csattanós nyakleves követte.

A főntebb ecsetelt társaság ugyanis azóta megszorodott még hat liter borral s egy a kőbányai állomásról való vasuti szolgálóval. A beszélgetés igen élénk lett, sőt a favágó már énekelni is próbált, s fűrészeléshez hasonló hangokat adott, a mit egy lelkes favágótól nem lehet rossz néven venni. A vasuti szolgáló tekintélyt akart tartani a lóvasuti kocsisok előtt, s éreztette velük felsőbbbbségét, mely őt, a ki a gőzvasutnál szolgált, megillette a lófejű vasut közegeivel szemben. Ez ingerelte a lóvasutasokat, becsmérő megjegyzéseket tettek a gőzvasutra, mely minduntalan összeütközik és kisiklik. A gőzvasutas erre szembe állítá az „ő” gyorsaságukat a tramvay lassuságával, mire ezek kijelentették, hogy jobb lassan, de olcsón és biztosan; a testületi szellem egyre élénkebben ébredt föl a vitázó felekben s tetőpontját a „coki lófejű”-ben s az erre (lóvasuti körökből) következett nyaklevesben érte el. Végül az ajtó kinyílt s a szerencsétlen szolgáló gőzvasuti gyorsasággal, de lóvasuti olcsósággal kiröpült a hideg éjszakába. A megrendült lóvasuti tekintély helyreállt s a négy kocsis helyre ült. A látványosságban gyönyörködő Jóska észre sem vette, hogy a daloskedvű favágó megragadta fűrészt és az alkalmat s elosont.

Az óra egyfertály tizet ütött.

Kuvik és Doboz Topor egy intésére elhagyták a kocsmát. Topor most megfogta a lány kezét s erősen megszorítván, szóla:

- Hallod, Kata! ha egy szót szólsz a kapitánynak arról, hogy láttál ma este bennünket - együtt kárhozunk el.

Kata könyökére támasztotta állát s hosszan, fürkészőleg bámult Topor arcába.

- Jól van! - s e hang úgy kongott, mint a veszedelmet jelentő félrevert harang, - jól van! De ez elkárhozást én is föntartom nektek, ha ti ki találjátok kutyogni találkozásunkat a kapitánynak.

- Pompás! - vigyorgott Topor, - hisz akkor egy kötéllel vagyunk mind a ketten összekötözve, s egy csomóra jár mind a kettő.

- Topor! mért ne szóljak semmit a kapitánynak találkozásunkról?

- Azt én tudom.

- No hát, mindegyikünk tudja a magáét, a kapitány is tudja a magáét, csak meg ne tudja a mienket. Ez a fő.

Topor fizetett és kisietett. Kata is lassu léptekkel elhagyá a kocsmát s a vasuti állomásra ment.

A disznókereskedő (Brudermanné állandó mosolyának örvendő) akkor már az ötödik tál ételnél tartott, s közbe a kifosztott kucséber cukrát ropogtatta. Ha ennek az embernek a disznai is ilyen étvágnak örvendenének, gazdájuk aligha volna abban a helyzetben, hogy ily tömegeket fogyaszthasson el. Szerencséjére a disznónak több esze és kevesebb étvágja van.

HARMADIK FEJEZET.

Csertán Kata gyanuja.

Sűrű köd ereszkedett az utcákra. A hó is esett, de csak azokat a pelyheket lehetett fölfedezni, melyek egy-egy lámpás sugáros fénykörében táncoltak alá. Csönd volt; a vasuti állomás dallamos harangjátékának hangjai erőteljesen szelték át a vak levegőt; piros lámpások mint vérfoltok a ködön remegtek eléje valami tapogatózó vonatnak, melynek dübörgése egyre erősebben közeledett. Kata az állomásra sietett, s jegyet váltott Pestre. Az állomási pénztáros nem állhatta meg, hogy azt a megjegyzést ne tegye (az állomásfőnökhöz intézve): „Ez is csak azért utazik, hogy - jegyet válthasson.” A min kőbányai vasuti körök két napig mulattak.

Többet nem szólt a három emberhez, a kikkel a „Vörös tenger”-nél együtt vacsorált. Láta a félhomályban, mikor ezek, három részre osztva, az éppen most érkezett vonatnak egy-egy harmadosztályu vagonjához lépnek s erőteljesen hangoztatják a Badár Péter nevet. Láta, hogy erre kinyilik az egyik ajtó s kilép egy alak, mire mind a három cinkos odamegy. Láta, mikor Doboz előhuz valami írást, s gyufát gyújtva, azt a keresett Badár orra alá tartja. Ez elolvasta, vagyis inkább megnézte a papirost, benyult a kocsiba pakkjáért s kiszállt, utána egy másik fiatalember, a kit a Badár nevű mintegy bemutatott a többinek. Kölcsönös kézszorítások. Doboz a füle tövét vakarta, a mi nemcsak novellákban és regényekben, de az életben is zavart jelent. Azután az öt ember együtt eltávozott. A terv sikerült. De miféle terv? Ez épp úgy homályba veszett Kata előtt, mint az öt ember távozó csoportja.

A lokomotív éleset füttyentett s forró gőzt lökött sivitva a hideg ködbe. Vajh' a leforrázott köd vagy a megfagyott gőz fájdalomsikoltása volt-e ez? Lassu dübörgéssel megindult a vonat a főváros felé. Kata egyedül ült egy kupéban s hátraszegett fővel bámult a fölötte ingó-bingó olajlámpás pislá tűzébe. A merev nézés könyeket facsart szeméből, gyorsan kitörölte s az ablakra bámult. Az éjszakából egy sárga arc nézett be rá kivájt szemüregekkel. Kata elkapta fejét s a másik ablak felé fordult. Ott is ez a halálarc tolakodott eléje. Szíve földobogott. Szemeit dörzsölte.

- Beteg vagyok? - mormogá, s ezzel fölkelvén, leereszté az ablakfüggönyöket. A látomány eltűnt.

- Kata, Kata! szedd össze magadat. Egy komisz ablaküveg ennyire megijeszthet a saját ábrázattal.

A sarokba vonult s tágra nyílt szemekkel nyelte be újra a lámpa fényét. A szem eltelt világossággal s leküldte a szívnek, hogy azt is besugározza; a fény betölté a leány egész valóját s szemei becsukódtak, hogy ki ne lopózhassék belőle.

Mi volt ez a fény? Ama boldogság álma, melyben egyszer részesíté az élet. Mi volt ez az ideges nyugtalanság? Egy ébredező sejtelem, hogy ez az álom elröppenőfélben van. Csertán Kata sem apját, sem anyját nem ismerte. Mikor legelőször öntudatos, látó szemmel nézett maga körül, egy árvaházban találta magát, hol jószívű nénik minden szükségessel ellátták s koronkint jöttek még jobbszívű bácsik, a kik cukrot is adtak neki, ha megtudta mondani, hány ujjá van a két kezén. Emlékezett, hogy egyszer különösen sok cukrot kapott, mikor egy öreg urnak arra a kérdésére, hogy hát az ő (az öreg) kezein hány ujj van, azt felelte, hogy tizenkettő, gyerekésszel úgy okoskodván, hogy ha a saját apró kezein tiz van, akkor egy ilyen tekintélyes cukorosztogató öreg bácsién semmi esetre sem lehet kevesebb tizenkettőnél. Emlékezett, hogy egy napon egy idegen asszony jött az árvaházba, a ki sokat sirt s őt csókolgatta. A sirásnak és

csókolgatásnak az lett a vége, hogy a jó nénik rá adtak egy meleg kendőt, szintén megcsókolták s azt mondták, hogy menjen el ezzel az asszonynyal, mert ez az ő anyja. Erre Kata is elkezdett sírni s búsan távozott az óvatos anyával, ki jónak látta csak akkor fölfedezni leányát, mikor azt már dolgaiban segítségül használhatta.

Legelső ilyen dolga az volt, hogy egy meleg kendőt szerezzen magának s ebben nagy segítségére volt a leánya, a kitől azt elvette. Az anya mosóné volt s munkásoknak szállást adott, hónapos ágyat. Mig ő mosni járt, odahaza Kata tartotta rendben a lakást s nehéz munka közt serdült föl széppé. Az egykori anyátlan, apátlan árva, ki most már csak félárva volt, visszakiváncozott régi állapotába, a melyben legalább egy intézetnek a gyermeke volt, mig így senki se törődött vele. Volt valakije, a kinek azt mondhatta „anyám”, de e magasztos szóhoz alacsony fogalmakat lehetett csak fűznie. Egyszer aztán így szólt hozzá egy fiatal munkás:

- Te lány, itt hat emberre van gondod s agyon dolgozod magadat értök, hogy az anyád meg ne verjen. Gyere velem, csak egyedül rám lesz gondod s rád lesz gondom.

És Csértán Kata ott hagyá az árvaháznak anya néven szereplő méltatlan utódját. A munkás gondját viselte, mig egy szétrobbant gyári kazán meg nem ölte. Csértán Kata mint özvegy ballagott a magános halottas kocsi után, mely kedvese holttestét vitte, s szíve elszorult arra a gondolatra, hogy hol fog ő vacsorálni az este?

És vacsoráit, Még pedig igen jól. Másnap ebédje is volt. Az is igen jó. És harmadnap és az utána következő napokon mindig volt mit ennie. Megette szépségét, megette ifjúságát, s mikor mind a kettő véghatárára ért, szólalt meg csak a szív: adj táplálékot énnekem is, ne csak a gyomrodnak.

Ekkor éppen egy városligeti cirkusznak lóháton és kötélén taktusra billegő művésznője volt. Itt ismerkedett meg Proticsán Gergelylyel, a ki hatalmas legény volt a munkátlan munkások között, s fő-fő habitué a cirkuszban. Egyforintos helyen ült és közben sörözött. Proticsánnak többféle mestersége volt, de egyiket sem gyakorolta, zsebe mégis mindig tele volt pénzzel. S ő volt az első, a kire Kata azt mondta: „Ennek az embernek a szíve kell, s nem a pénze!”

És megnyerte a szívét. A vad legénynek tetszett a démoni lány, hajmeresztő ügyességével, sötét szemével s fékezetlen szerelmével, melynek lángja későn csapott föl, de erőre nézve hasonlóan a meggyulladt dinamithoz.

- Enyém vagy s a szent ügyé, - szólt neki Proticsán szerelmük elején.

- Mi az a szent ügy? - kérde Csértán Kata.

- Az anarkizmus.

- Hát az mi? - s Kata nagyot nézett a legényre.

- Szegények boldogsága, gazdagok pusztulása.

Mit értett belőle, mit törődött vele Csértán Kata?

Mikor szerelmük közepén tartottak, megtudta Kata, hogy mi az a betegséges nevű szent ügy?

Álarc. Előtte viselte Proticsán, de nem sokáig, mert csakhamar meggyőződött, hogy a zug-cirkuszok publikumának szemefénye viszont őt, a zord legényt, választotta szemefényeül.

Proticsán tehát lassankint silány fickóvá változott át előtte. Vagyis helyesebben szólva, levette a becsületes álarcot s beavatta titkaiba szeretőjét. És a lány követte őt a gaszág ösvényén.

Könnyű egy közömbösnek egy becsületes embert hirtelen elítélni, de nehéz a szerető szívnak a leghatározottabb gazembert sujtania.

Nézzétek a gyilkos szeretőjét! Az akasztófa árnyékában csókolgatja a halálra ítélt bűnöst.

Kata nem okoskodott. A cirkuszban megtanulta az egyensúlyt, de erkölcsi egyensúlya rovására. Nemcsak belevetette magát a sötét életbe, de sötét esze, vezetője lett a bandának, mely Proticsán körül csoportosult.

És Proticsán szerette őt, mint majdnem nélkülözhetetlen cinkosát titkos vállalataiban.

Proticsán nem volt kiváló gazember. Ő „csak” lopott s betöréseket szervezett. Ha egyszerre tizezer forintot lophatott volna valahol, tán visszatért volna a becsület ösvényére, de a tolvaj szerencse nem kedvezett neki, s ő kénytelen volt kisebb összegekkel megelégedni.

Csertán Kata boldog volt. Szívének kései föllángolása bemelegíté egész valóját, besugározta életét...

S most mintha a sugár halványodni kezdett volna. Fázott. Fölrezzent, fölnyitá szemeit. A kocs ablakához lépett, fölrántá s kitekintett. A magány bántotta; nem akart egyedül maradni fagyasztó gondolataival.

A fővároshoz közeledtek. A lassuló vonat szűnő dübörgése meg engedé neki hallania az aludni készülő nagyváros tompa moraját.

A kavargó, itt-ott lámpafénytől áttört köd szeszélyes alakokat öltött s oda-oda csapódott a lányhoz, meg visszahúzódott tőle, mintha csak lelke hegyes fogu mardosó furiái táncolnának körülötte.

Miért nem látta már két hete ezt a Proticsánt? Hol van, mit csinál? Kerüli őt? Beteg, elfogták?

Nem lehet! Egészséges és szabad, hisz működik.

Mit csinált a banda ma este? A titkolózó gazok őt is félre akarták vezetni! Őt, a banda szépségét, bátorságát, eszét, szegény áldozatok csalátlátóját.

Mi volt ez a ma esti vállalat, melynek a véletlen tanujává tette? A véletlen s a fölébredt gyanu jól vezérlő ösztöne, melylyel a bandára sikerült bukkannia. S mit jelent Topor ijedelme és fenyegetőzése?

Csupa titok körülötte minden. Éles fájdalmat érzett szívében. Megrázta fekete fejét s bele lehelt az éjbe erős fogadását, hogy nyomára fog jutni a titkoknak.

A pesti állomáson két borotvált arcú urat látott az utasokra várakozók tömegében. Mikor Kata mellettük elment, a magasabbik így szólt:

- Sehol se látom, még kitelik tőle, hogy meg se érkezett.

- Te Tihamér, ott leghátul látok egy olyan ifju legénykét cammogni, - szól a másik borotvált ur, kinek téli kabátja nem volt, de kezében kihívó módon forgatott egy ezüstfejű sétapálcát.

- Badár Péter, - kiáltá hangosan a Tihamérnak szólított, majd hozzátevén: - Nem ő az. Peti öcsém magasabb is valamivel s nem is biceg, mint ez.

Kata végignézte azt, a ki Peti öcscsét emlegette, s egy percre valami arra ösztönözte, hogy elmondja neki a Kőbányán történeteket. De legyőzte becsületességi rohamát s hallgatott. Szíve olyat dobant, mintha valaki mellbeütötte volna.

Ujjait kinyújtotta, meg összehúzta s morzsolta. Mintha már köztük érezte volna takaró fátyolát a fájó titkoknak. Legalább a végét mintha megcsippte volna.

- Háromnegyed tiz! - szólt a sétatálcás ur, erősen megcsörgetve egy csecsebecsékkel tele aggatott óraláncot; de az órák számát nem annak végén nézte meg, hanem a portás fali órájáról leste le, - siessünk, mert tizkor kezdődik az éjjeli próba.

S miután az utolsó utas is eltávozott, fináncok, vasuti szolgák aludni készülének, - ők is ott hagyták az állomást, értesülvén, hogy a kért irányból reggelig nem jön új vonat.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Falstaff et comp. a Borju-téren.

A két fiatalember az osztrák államvasutttól sebes léptekkel hasította keresztül a Teréz- és Erzsébetváros utcáit. Csertán Kata mint a macska követte őket: nesztelenül és óvatosan, hol hátrahúzódva, hol előretörve, kimeresztett szemmel, hogy a ködben el ne veszítse őket. Szerencséjére már kevesen jártak az utcákon, s az alakokat nem zavarhatta össze. Egy-egy unatkozó komfortáblis hangosakat ásitott, s füttyörészve verte össze nehéz csizmáit, a rendőrpóztok kapu alá húzódva szunyókálni próbáltak, s a léptek kopogására álmosan pislantottak ki a fölgyürt gallér mögül. A főbb utcákon zörömbölt még egypár kocsi, s zaj kavargott ki egy-egy megnyílt kávéházi ajtón. Jó husz percnyi gyaloglás után ifjaink a Borju-téren voltak, melynek közepén egy meglehetősen nagyságu faépület állt. Hála két petróleumlámpás világának, de még nagyobb hála az ökölnyi betűknek, el lehetett olvasni az ajtó fölött levő fölírást: *Fővárosi reformszínház*. Ez a faépület nyelte el a két siető fiatalembert.

Az ajtó előtt egy művésztelenül köpcös uriember járkált föl s alá és koronként megjegyzéseket váltott fiatal suhancokkal, kik minden színház hátsó kapuja körül ott ólálkodnak.

- A jelentkezések már le vannak zárva, mért nem jöttetek délután hatig? Már több statisztánk is van, mint a mennyi kellene.

- A munkát csak nem hagyhattuk ott, - szólt egy kétségbevonhatatlan csizmadiaságu ifju.

- Vagy a munka, vagy a művészet, - állítá föl a gyanus alternatívát a köpcös ur.

- A Hatos Pistát is csak az imént tetszett beereszteni, - szólt egy vékony hang, melynek tulajdonosa csak a szabócéghez tartozhatott s nem annyira a művészi ambíciók, mint inkább a husz krajcár statisztadíj vágya dagaszthatták keblét.

- Csakhogy az nem olyan vékonypénzü legény ám, öcsém snajder, mint te vagy, a kit tübe lehetne fűzni. Az a muszka hóhért fogja játszani.

A csizmadia és társai röhögtek a szabó rovására s a színész arcára egy öntetsző mosoly vonult. Hja, ez is közönség, ha mindjárt csak karzati álló is.

- Uram! - szólt Kata, előlépve a faépület szöglete mögül, - ki volt az a két színész, a ki az imént ide belépett?

- Szép hölgy! - s a köpcös ur kecses igyekezett lenni, - az a két színész Deli Roland és Éjszaki Tihamér volt, első szerelmesem és másod tenorom.

Kata bámulva nézett rá.

- Éjszaki Tihamér?

- Igen. És Deli Roland. Én pedig Tátrai Kárpát, a fővárosi reformszínház igazgatója, - s kalapját megemelte.

- Hol lakik Éjszaki ur?

- Azt reggel a házmestertől kérdezze meg, - válaszolt az igazgató ur, hirtelen fejébe csapván kalapját. Nyilván boszankodott, hogy a név nem tett hatást, s az ismeretlen hölgy megint csak egy alantas színészre, Éjszakira fordította a beszédet.

- Köszönöm! - s Kata eltűnt.

- Beh csunya egy némbér volt, - vigasztalá s boszulá meg magát az igazgató az érdeklődés teljes elmaradásáért. Azzal az imént lehangosabban vigyorgott csizmadiajelöltet bebocsátva, maga is bevonult, bezárva maga után az ajtót. A mit nagyon bölcsen tett, mert csak ekkor tört ki a bántalmazott szabó dühe, a ki teljes tíz percig kiabált kint, hogy „török basa, nagy a hasa”, mely maró guny a hazai szabó-esprit-t igen kedvező világításban mutatja be.

Tátrai Kárpát, a borju-téri reformszínháznak az igazgatója, eget verő nevével és kulisszadöntő hangjával régen csodált kedvence volt a jászi-vörös-alsó-szentgyörgyi intelligenciának, mielőtt a megméltalmazott fővárosba bevonult volna társulatával, hogy a fővárosból korbáccsal kikergesse az idegen muzsát, s a fejétől (mely latinul: бүдös) reformálja a magyar színészetet (latinul: halat). Első nap a borju-téri fapalota tetejére fölhozott egy nemzeti zászlót, második nap gyönyörködött annak vidám lobogásában, harmadik nap a főbejárat fölé illesztette a *Reformszínház* ökölnyi betűkkel megfestett címét, negyedik nap egy dörgedelmes nyilatkozatban hadat üzent a francia operettnak, drámának, s ötödik nap - részegen dobták ki a *Makkhetes*-hez címzett kocsmából, hol egy ökölcsapással tönkre silányított egy asztalt, - egyikével azon ökölcsapásoknak, melyek hajdan Jász-Vörös-Alsó-Szent-Györgyön drámai hírnevét megállapították. Akkor sár volt, hogy az igazgatónak még akkor is bele lógott volna a lába, ha saját nevének számtalan ormára fölmászott volna, - de ebben a sárban is esküdött a magyarok istenére, hogy kiüzi a kufárokat a muzsa templomából. A bonvivant, a kit alárendelt helyzete nem gátolt meg abban, hogy éppen olyan részeg ne legyen, mint igazgatója, csak a józan sugó segítségével tudta Kárpátot a sárközi állapotból kiszabadítani s aztán szépen haza dőcögtek az összeesküvők, miközben a sáros igazgató gyengéden „őrült szemgolyó”-nak titulálta az önfeláldozó és hű bonvivant-t.

A „Makkhetes”-beli eset bemocskolta ugyan Kárpát ur peleski nótáriusi kosztümjét, de szeplőtlenül hagyta hírnevét s ő azzal jelezte, hogy megbocsátott a famózus kocsmának, hogy nem habozott ott kontózní, reggel, délben, este, s mindazon időpontokban, a mikor civilek enni és fizetni szoktak. A „Makkhetes”-nek nota-bene ingyen páholya volt a Reformszínházban, a mit Kárpát nem is késett szemére vetni a boldogtalan kocsmárosnak, valahányszor a hus kemény, a leves sótalan s a főzelék-rántás csömböللékes volt.

„Caraffa vagy az eperjesi hóhér” volt az első nagy történelmi dráma, melylyel Tátrai megrázta a borju-téri kedélyeket. A hatvanas évekből volt vagy ötféle különböző Caraffa-dráma, melyek, mint vidéki szintársulatok állandó kasszadarabjai, szakadatlan borsódzásban tartották a hazafiúi hátakat. Ezekből Tátrai, fölhasználva mindegyikből a legjavát, maga egyet csinált, melyben Caraffát oly pokoli kegyetlenséggel pusztította el, hogy a Sandwich-szigetek legemberevőbb lakójának szíve is megesett volna rajta. De a Borju-tér mérsároslegényei (maguk is vérben dolgozók) tomboltak a zsarnok halálának, s a tetszés-zaj Tátrait egyre nagyobb leleményességekre csábította. Az ötödik előadáson Caraffa már léghajón menekült a nemezis elől, de a léghajó fölrobbant s ő holtan bukkott alá.

De már nem volt, a ki tomboljon a színházban; ellenben távoli bölgés hallatszott be a színpadra, hol Tátrai elszántan ropogtatta Caraffa elvetemedett jámbusait. A szomszéd panorámás ugyanis okosabb szörnyetegeket mutogatott, a kik nem szavaltak verseket. Fogott egy állatszelistító szerecsent, a ki este héttől tízig minden félórán betolta fekete ábrázatát két darab eleven oroszlán közé. S a Borju-tér minden este ott leste, hogy mikor eszik már meg egymást. És azok megették - Tátrai Kárpát közönségét.

De Tátrai nem hagyta magát. Husz és néhány éves direktori multjának viharai nem egyszer sodorták sokkal kritikusabb helyzetbe. Rövid habozás után újra a hatvanas évek gazdag tárházába nyult s elővett onnan egy drámát.

Petőfi halála, vagy a világosi fegyverletétel.

Igy jelentették a falragaszok a főváros minden utcáján s a cím alatt egy elmés illusztráció, mely épp úgy jelenthette Petőfi halálát, mint a világosi fegyverletételt, mert a legmélyebb elmék se tudták kitalálni, hogy voltaképp mit jelent?

De e látványos drámára nem futotta ki a személyzet, noha (Tátrai-Petőfin kívül) mindenki két szerepet játszott. Tátrai tehát a színészek lapjában hirdetést tett közzé, hogy „tehetséges színészek fölvetetnek”.

Egy napon éppen a „Makkhetes”-ben ült s egy vaskos véres hurkát döfött le olyan mozdulattal, mely Cézár-ölő Brutusnak is becsületére vált volna, mikor egy fiatalember járul eléje s így szól:

- Olvastam, hogy direktor ur tehetséges színészeket keres.
 - Maga talán tehetséges színész?
 - Meglehet. Eddig még nem voltam az.
 - Hát mi volt?
 - Esztergályoslegény.
 - Mi ösztönzi a művészpályára? Rögös út ez, sok szenvedéssel jár, - s a direktor ur borús homlokkal tüntetett el egy zsirtól csöpögő óriási hurkafalatot.
 - Sztrájkolunk. Nincs munka.
 - Micsoda alkalmas tulajdonságokkal ruházta föl a természet?
 - Jó torkom van.
 - Az a fő! - s a direktor ur egy hajtásra felhörpöntött egy félliter bort.
- A fiatalember mosolygott.
- De én énekelni is tudok vele - mondá, különösen megnyomva az *is*-t.
- Tátrai Kárpát nem értette meg.
- Aztán hogy hívják, kedves barátom?
 - Badár Gábornak.
 - Szegény ember! Micsoda meggondolatlan apja lehetett! Hisz ezzel a névvel legfőlebb hurkát lehet tölteni, de Bánk-bánt játszani soha!
 - Nem is akarom én Bánk bánt játszani.
 - Nem akarja? No barátom, akkor ne is legyen színész.
 - Különben, ha az igazgató ur akarja s Bánk bánnak sincs ellene kifogása, akkor én is akarom.
 - Jól van, barátom, így már szeretem. - Most pedig menjen, vágassa le ezt az ocsmány bajuszát, süttesse föl a haját, majd ha visszajön, megpróbáljuk a hangját.

Félóra múlva teljesen megfosztva civilisége disztelen jellegétől, Badár Gábor újra megjelent a „Makkhetes” külön helyiségében.

A szintársulat nagy része ott ebédelt, a kályha mellett egy agg muzsikusz (a Reformszínház zenekarának egy hatodrésze) pedzette a hegedűhurokat.

- Uraim és hölgyeim! - kiáltott Tátrai Kárpát, mint valaha Antónius kiálthatott a rosztrumról, - vau szerencsém önöknek bemutatni társulatunk új tagját. Segédszerelmes és első tenor. Neve Éjszaki Tihamér.

Gábor roppant zavarba jött.

- Mit csinál, az ég szerelmére, - sugá Kárpátnak, - micsoda oktanulmányok ezek?

- Hagyja csak barátocskám, - sugta vissza Kárpát, - szerelmesem és tenoristám tegnap gázsijavítást kértek. Önnel sarokba szorítom őket. Mukkanni sem mernek.

- De hát az a bolond név?

- Minek néz az ur engemet? Egy Tátrai Kárpát csak nem adhatja magát össze Madár Jánossal! Ön a művészi keresztségben az Éjszaki Tihamér nevet kapta. Punktum!

Tátrai Kárpátnak elve volt már színészei nevével hangulatot kelteni a közönségben, s egy-egy hosszabb személyzetű nemzeti dráma színlapja, mely hemzsegett a Rolandoktól, Alfrédoktól, Tiborcoktól és Csabáktól, magas illuziókat keltett a naiv színlapolvasóban. Ő maga is civilkorában az ártatlan Zsiros Miska névre hallgatott, de felhőkbe törő színi pályáját mint Tátrai Kárpát futotta be. (Örvendj Himalaya, hogy nem született hazai bérceknél!)

Tehát Éjszaki Tihamér meghajtotta magát a társaság felé, mely vegyes érzelmekkel fogadta. A férfiak mint konkurrenset vették szemügyre. Irigyelték haja frissen vasalt hullámain, szeme szelid barnaságát, homloka magasságát, vállai szélességét. Mind e tulajdonságainak köszönhetően viszont, hogy a hölgyek szemei biztatólag nyugodtak rajta. Még pedig a közönséges anyák, hős anyák s a szintén hajlottabb korral járó komikák leereszkedő biztatással, a naivak, drámai hősnők és szubrettek udvarlásra szólító biztatással szegezték rája tekintetüket.

- No, Blazsek! - biztatta a zenekar hatodrészét Tátrai, - *Repülj fecském...*

A becsületes Blazsek, ki névtelen hős léte a Reformszínháznál is megmaradhatott Blazseknek, állta alá szorítá hegedűjét s a kérdéses fecske nyekeregve röpködni kezdett. Nem is szállt valami magasra addig, míg Gábor érces magas baritonjával támogatni nem kezdte. A nótát igen szépen sikerült. A hölgyek tapsoltak, a színészek sunyorgattak Gáborra, az első tenor gunyosan brávozott, Tátrai egy lesújtó tekintetet vetett rá, mely azt látszott mondani: Hát te élsz még?

- Ez a hang ezüstöt ér! - kiáltott a direktor, a ki első pillanatban aranyat akart mondani, de aztán jobban meggondolta a dolgot.

- Aranyat! - hörgött a rekedt bonviván, a ki az igazgató egyetlen leányának a férje volt s ennél fogva semmi konkurrenciától nem tarthatott. Ezenkívül rokoni kötelességből az igazgató csatlós-seregéhez tartozott, a békétlenkedő és össze-összeesküvő színészek ellenében.

- Hát váltsák föl ezt az aranyat papirosra, - szólt Gábor, - csak ezt akarom.

Az igazgató boszús tekintetet vetett rekedt vejére, magában mormogván: „Számár, nem tudod, hogy az aranyak magasabb árszáma van”.

Szerencsére a novicius szerény ember volt s hamar meg lehetett kötni vele az alkut. Kinevezték másodtenornak, kóristai ranggal és illetményekkel. Badár Gábor, azaz Éjszaki Tihamér csak azt kötötte ki, hogy színházi szabad jegyet mindennap kapjon kettőt, sőt hármat is, a mit Tátrai Kárpát minden ellenvetés nélkül elfogadott.

A „Petőfi halála vagy a világosi fegyverletétel” tableauokban mutatta be a nagy nemzeti költőt és a nagy nemzeti katasztrófát. Gábor igen jelentékeny szerepeket játszott benne. Mikor Petőfi bucsúzik a szülei háztól s már olyan messze van, hogy a kiskőrösi bércek elfödik, akkor

rágyujt egy szép szomorú magyar nótára, arra, hogy „Zsidó, zsidó, Mócsi zsidó, Van-e nálad pirosító”, s egy csöppet se bántotta az a körülmény, hogy ez a nóta 15-20 évvel később keletkezett. Majd, nehogy agg szülei azt higgyék, hogy ő nagyon busul, vigan rágyujtott a „Csicsóné” népszerű dallamára. E nótákat Gábor énekelte, a ki ekképp Tátraival megosztotta Petőfi szerepén. A színpalak mögött ő játszotta, a színpadon Tátrai. De aztán voltak Gábornak egyéb szerepei is, a melyekben mutogatta magát. Így pl. ő adta a muszka cárt, a kinek „Magyarország lábai előtt fekszik.” (Tableau, görög tüzzel.) Ő adta azonkívül Bem tábornokot, az első és második honvédtisztet, egy oláh fölkelőt s a segesvári polgármestert. Tátrai Kárpát látta, hogy értelmes fiatalember, szerepeit megtanulja, a színészekkel nem konspirál, nagy gázsira nem aspirál, s mindezek folytán szakadatlanul dicsérte, ismételten nagy jövőt jósolt neki. Gábornak azonban volt annyi esze, hogy mindezekből ne önmagát, hanem Tátrait ítélje meg.

Javában folyt a „Petőfi” éjjeli főpróbája. Sietni kellett vele, mert még gyöngén ment s másnap már színre akarták hozni. A panorámás vadállatai nagyon szorongatták Kárpát barátunkat. A második fölvonás vége felé egyszerre csak tompa dobbanások kezdtek hallatszani.

- Mi ez? - kiáltott Kárpát, a ki főrendező is volt: sárga csizmában, karddal az oldalán, lanttal és paizsszal a két vállán, úgy nézett ki, mint egy Hunyady Jánosba ojtott Tinódy Sebestyén, - mi ez? Mit csapkodjátok máris a pinceajtót? Ez csak Nagy-Szeben ostrománál következik!

A próba megakadt. A házmester megjelent s fölvilágosítá a direktort, hogy nem Nagy-Szebent bombázzák, hanem a külső kaput döngeti egy ember.

- Ki az?

- Azt mondja, hogy Korty Vendel.

- Mit akar?

- Badár Gábort keresi.

Gábor a Korty név hallatára már előjött a színpalak mögül.

- Hisz ez az én szállásadóm. Hol van? - mondá.

- A kapu előtt.

- Jöjjön be! - parancsolá a direktor. - Mi pedig folytassuk a próbát. Kozákok, elő! - kiáltott hat darab borju-téri illetőségű kozákra.

A nagyszebeni ágyudörgés elnémult s helyette megjelent az ágyudörgő: Korty Vendel polgári házmester és nagydobos a Baldácsy veterán-egyesületnél.

- Mit akar, Korty bácsi? - kérdé Gábor, eléje sietvén az érkezőnek.

Korty Vendel gyanakodó szemeket vetett a kérdezőre, a ki orosz cárnak volt öltözve és maszkírozva, Tátrai fölfogása szerint, t. i. hosszú, véstjűslő vörös szakál, kaján szemöldök, kenderkóc-haj, palacsintasütőnagyságu érdemjelek s rengeteg buzogány.

- No, ne ijedjen meg. Én most muszka császár vagyok.

- Nem ijedek én meg hat muszka császártól sem. Megmutattam a forradalomban.

A história ugyan nem tud róla semmit, hogy a forradalomban bárkinek is alkalma lett volna hat muszka császártól meg nem ijedni, de Gábornak most sem ideje, sem türelme nem volt helyreigazító megjegyzésekbe bocsátkozni.

- No, mi baj? Beszéljen gyorsan!

- Egy fiatal ember érkezett hozzánk éppen most.

- Az öcsém?

- Nem, de - véres.

- Véres?

- Igen - és sáros. Meg sánta.

- Ki az, az istenért?

- Kérdeztük tőle, hogy Badár urnak az öcsese-e, a kit vártunk. Intett, hogy nem. Aztán azt nyögte, hogy hol van maga. Ha nincs itthon, rögtön szaladjunk érte, mert baj van. Az asszonyok borzasztóan meg vannak ijedve. Tessék hát hazajönni.

Gábor egyik ámulásból a másikba esett.

- Igazgató ur! - állítá meg lantos Tátrai Kárpátot, a ki éppen két doni kozák alapos fölpofozásával volt elfoglalva, - azonnal haza kell mennem. Családi baleset fenyeget. Itt lakom a szomszédban.

- Pajtás! fogadd őszinte részvétemet. Engem is épp így a próbán ért anyám halálának a hire, - s Tátrai megrázta Gábor jobbját, szemeivel gyorsan ötöt pislogott, száját összeszorítá s orrlukait kitágítá: ez nála, úgy a színpadon, mint az életben, sirást jelentett. Mindig meg szokta ragadni az alkalmat, hogy anyja halálát, kapcsolatban egy kis meghatottsággal, hatásosan érvényesítse. - Aztán gyere vissza a második fölvonás elejére.

Gábor a sarokba vágta cári buzogányát s Korty Vendellel elsietett. Mögötte csakhamar elterjedt a hír, - hála az igazgató ok nélkül való anyai visszaemlékezésének, - hogy meghalt az édesanyja, a mi azonban (nem lévén jelen a vesztes fiu) senkit sem indított az ismert részvétnyilatkozatokra.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az éjféli vendég.

Badár Gábor, Korty Vendel albérlője, némán, de nagy izgatottsággal haladt a gazdája mellett. Korty uram lakása ugyancsak a Borju-téren volt, s így Gábor izgatottsága még el sem érte a minden izgatottsággal kapcsolatban emlegettetni szokott „tetőpont”-ot, mikor már a kapu előtt álltak. Szerencsére senkivel se találkoztak, s így Gábornak egy hazafiui fantázia által alkotott cári fizimiskája senkit se rémitett meg. Korty uram többször elmorogta magában: „Ez már aztán bandás temetés” a mit ő érdekesebb esetekre szokott alkalmazni (a Baldácsy-veteránok nagydobosától nem is lehet rossz néven venni). A kulcs csikorgott, a kapu nyikorgott, s ők belül voltak.

A ház, melyben Korty Vendel mesterkedett, potemkini motívumok szerint épült. A Borju-térre néző része kétemeletes, de belső hátulsó része földszintes volt, s ebben a földszinti traktusban lakott a házmester-család. A háziur nem lakott a házban, s ennél fogva Korty uram volt ott a legnagyobb ur, ő szedte a házbért, inspektornak hívatta magát, s a címnek megfelelő lakása is volt: egy konyha, ettől jobbra az albérlők szobája, balra egy nagyobb szoba, Kortyék nappalija, s ebből nyílt egy kisebb (háló) szoba.

A nappali szoba közepén széken ült egy sápadt fiatalember, kinek arcát Kortyné mosogatta hidegvizes ronggyal. Mellette vajdlingot tartott egy szép szőke lány, kinek szemein meglátszott, hogy az álom tündére ma este már lecsókolgatta azokat.

Badár Gábor lámpást ragadott s odavilágított vele a fiatalember arcára.

- Náci! Csobot Náci, te vagy? Hogy kerültél ide, mi bajod? Istenem, istenem, rosszat sejtek.

Csobot Ignác (mert ő volt) fölugrott a székről. Megdörzsölte szemeit.

- Ha ez a hang nem volna Badár Gáboré, azt hinném, hogy seblázban vagyok s kísértetekkel álmodom.

Gábor hamar leakasztotta füleiről a szakállát s letépte cári bajuszát és parókáját.

- De most már rám ismersz, ugy-e?

- Te, Gábor, most meg már többet vettél le, mint a mennyit kellett volna.

- A fekete bajuszomat? Hja, annak vége. Színész vagyok. De beszélj már, az Isten áldjon meg. Megöl a nyugtalanság.

Csobot félarcáról olyan szépen lehámlott a bőr, mintha csak egy skalp-szakértő indián-főnök kezelte volna. Ruhája sáros és véres volt, ballábára bicegett. Bekötözték az arcát, helyrehúzták a lábát, Gábor ruháiba öltöztették, Kortyné egy kis vajrinnyét és forró teát készített neki s e közben Ignác szakadozottan megkezdte elbeszélését.

- Minket bizony elloptak.

- Kiket?

- Engem, meg az öcsédet, Petit.

- Petit? Hát ma este jöttetek? Hol van Peti?

- Az a nagy kérdés.

- Kik loptak el?
- Ez is nagy kérdés.
- Hol loptak el? Hisz én a vasuton vártalak.
- Igen, de Pesten vártál, minket pedig Kőbányán loptak el.
- De téged nem loptak el, mert itt vagy, de hol van az öcsém?
- Engem is elloptak, de megszöktem.
- Hogyan? Beszélj! Mit jelent ez a vér, ez a sár, hol hagytad, hogyan hagytad Petit?

A Korty-család szorongva figyelt a heves menetű beszélgetésre. Mindnyájan ültek, csak Gábor járt föl s alá izgatottan.

- Édesanyád bizonyosan megírta, hogy apám meghalt, - kezdé Csobot halkán, - hát én feljöttem Pestre vizsgázni, még pedig Petivel jöttem fel. Kőbányán nagyon elkezdik kiabálni az állomáson „Badár Peti, Badár Peti”: Peti kiszáll, ott három ember körül fogja s megkérdi, hogy ő-e Badár Gábor öcsöcsé? Persze, hogy ő. No hát akkor ne menjen tovább, mert Gábor itt lakik Kőbányán. - De hát akkor miért nem jött ki maga? - kérde Peti. - Nem jöhetett, reggelig egy sürgős megrendelést kell elvégeznie, de 10-re, fél 11-re otthon lesz, - felelik az idegenek. - Mi Gábornak jó barátai vagyunk, egy műhelyben dolgozunk, - mondják a habozva álló Petinek, - ha nem hiszi, itt van egy levél, a mit Gábortól kaptunk. - Peti megismeri az édesanyja levelét, melyet hozzád írt Gábor, s melyben neked jelenti öcséd érkezését. Erre bekiált hozzám a kupéba: „Gyere Náci, itthon vagyunk.” Leszállunk, az idegenekkel ismerkedünk (az egyiket, ha jól emlékszem Topornak hívják) s elhagyjuk az állomást. Nem messze onnan egy zárt, de meglehetősen rozoga fiakker állt. Ebbe beleülünk, két ember velünk szembe a kis ülésre, egy a kocsis mellé. Az ablakokat fölhúzzák. Lassan mentünk a nagy ködben. Egyszerre erős kloroform szagot érzek. Mi ez? A fejem kábul. Pilláim majdnem leragadnak. Szerencsémre az én oldalamon a kocsi ki volt szakadva. Gyorsan kidugtam a lyukon az orromat és a számat, s tele tüdővel szívtam a friss levegőt. A gazemberek meg akartak fosztani eszméletünktől. Petit bizonyosan meg is fosztották. Szörnyen megijedtem. Láttam, hogy kelepcebe kerülünk. Mit csináljak? Egyelőre meg se mozdultam. Azt hitték, el vagyok kábulva. Egyszerre csak kötelet érzek kezem köré simulni. Hatalmasat kiáltottam, s nagyot ütöttem magam elé a sötétségbe. De éreztem, hogy fej volt. Most a véletlen segítségemre jött. A kocsi a nagy ködben (nyilván a kőbányai uton) árokba ment, s mi kifordultunk. A teteje kétfelé vált. Én az árokba estem, pofámmal turtam az oldalát, s ott hagytam emlékül a bőrömet; az ároktól viszont kaptam, ezt a sarat. Lábam megbillent, nagy fájdalmat éreztem fönt, lent, de azért négykézláb azonnal tovább másztam, majd ki az árokból s bicegve ügettem, a hogy csak tudtam. Egy lélekkel se találkoztam, a gazok nem jöttek utánam. Hamar tájékoztam magamat, a fegyvergyár mellett lehettem (preparandista koromból ismerem az egész várost), ott befordultam egy házatlan utcába, hogy esetleg üldözőim nyomomat veszítsék. Most már csak lassan haladtam tovább. Betértem egy kis kocsmába, kimostam az arcomat s vettem egy rossz kalapot (mert födetlen fővel menekültem,), az orcámat meg felkötöztem két zsebkendővel. Aztán elindultam ide. Az adresszedet az igazit tudtam, mert Peti megmondta. Ide is találtam, s most itt vagyok. Hol van Peti? Kik rabolták el? Miért rabolták el? Nem tudom.

És Csobot Ignác kifáradva nagyot hörpintett a forró teából. Gábor a pamlagra vetette magát.

- Hogy miért rabolták el? - kezdé lassan, - tudom én! Tudod-e, Náci, hogy Petinél kétezer forint volt, a mit az anyám küldött?
- Kétezer forint? - hebegé Náci rémulten.

- Annyi, az én egész részem, a mit anyám kiadott, hogy megházasodhassam.

- Megházasodhassál?

- Abba töröm a fejemet, - s Gábor gyöngéden magához vonta a piruló Korty Veronkát. Kortyné és Vendel gazda sokat jelentőleg mosolyogtak. Csobot egyszerre látott mindent: szerelmet, viszontszerelmet, szülői beleegyezést.

- Erről nem tudtam semmit, - szólt a meglepett Csobot.

- Még a világ nem tudja. Csak öcsém megérkezése után akartuk elhirdetni, ő hozta a pénzemet. S most fucscs! oda a pénz, vége mindennek, legalább jó hosszú időre, - s Gábor szomorúan tekintett menyasszonyára.

Korty gazda azonnal megszüntette főttebbi sokat jelentő mosolyát és szárazon szóla:

- Bizony fucscs, öcsém uram! A színészkedésből nem lehet megélni. Az csak arra jó, hogy hát nem köll befizetni, nekünk.

- Munkája nincs, az esztergályosok strikkolnak, s most a pénzt is elvitték, a kin műhelyt nyithatott volna. Már ez is bajos állapot, - s Kortyné gyorsan egymásután sóhajtott vagy négyet.

Csak Veronka nem szólt, Veronka nem sóhajtott. Arca lett csak olyan, mintha a lámpafény sárga üvegen keresztül esnék rá, s kezének a falra vetett éles árnyékán látszott, hogy ez a kéz reszket.

- De hát ki tudta azt, hogy Peti öcsém kétezzer forintot hoz nekem? Talán ti a vasuton beszélgettetek róla, s valaki kihallgatott?

- Már hogy beszélgettünk volna, hisz én magam sem tudtam róla semmit.

- Én tudtam, meg az anyám, Peti, Veronka meg a családja... meg az a levél. Az, a kit nektek mutattak.

- Hát hová tetted azt a levelet?

- Bezártam a fiókomba. Ott kell annak lennie most is.

- Meg köll nézni, - vélekedék Korty gazda; gyertyát gyújtott, s azzal Gábor és Korty gazda átsiettek az albérlők szobájába. Csobot is utánuk bicegett.

HATODIK FEJEZET.

Proticsán ur.

Az albérlők szobája igen egyszerű volt, de minden legényes rendetlenség és ridegség nélkül. Látszott, hogy női kéz gondozza, női szem fölügyel reá. Főekességét egy aranyos fogókkal ellátott háromfiókos sublót képezte. Az asztalnál, mely a közepén állott, egy erőteljes férfi ült s egy alacsony lámpa fényénél valami piros könyvet olvasott. A takarékos Korty sietve elfujta a maga gyertyáját.

- Hát már vége van a próbának? - kérdé tompa fahangon az asztalnál olvasó.

- Vége mindennek, - s Gábor a sublóhoz sietve, zsebéből kulcsot vett ki s kinyitotta a legfelső fiókot.

- Megfoghatatlan! A fiók zárva, a levél is itt van. Ugyanazon a helyen, a hová négy nap előtt tettem, - szólt Gábor s anyja levelét a lámpánál szétbontá.

Korty Vendel eleget forgolódott uri körökben, habár csak mint alárendelt is, s tudta mi a bonton.

- Csobot Ignác, vidéki utas, - mutatá be Nácit az asztalnál ülőnek, hamarjában más cím nem jutván eszébe. Az ismeretlen fölállt.

- Proticsán Gergely, munkavezető, - mutatta be magát, - Badár Gábor lakótársa.

S Proticsán és Csobot kezét fogtak.

Proticsán Gergely hatalmas test volt, valóban arra született, hogy imponáljon azoknak, a kiknek a nyers erő imponál. De a kik az arcban keresik az imponáló erőt, a vonások szilárdságában, a tekintet élességében, az ajkmentszés formásságában, azok nem ijednek meg tőle. Soha helytelenebbül nem cselekedett a természet, mint mikor ez arc közepébe két kék szemet tett; de ezek is szégyelték magukat e környezetben s lehetőleg mélyen bevonultak odujukba. E környezetet alkották: alacsony homlok, melyből még a haj is elrabolt valamit, összenőtt szemöldök, vastag, beütött orr, széles ajkak. E kék szemek egy gagyogó kis gyermekére nevető ifjú nő koponyájában volnának méltó helyükön; az ajkak egy kannibál fejének alkothatnák kiégszítő részét. Ilyen ellentétek voltak Proticsán fején. Hozzá még kis keze és kis lába volt.

- Ez az a levél, a kit nektek Kőbányán mutattak? - kérdé Gábor, Csobot elé tartva anyja levelét.

- Ez lehetett. Én nem láttam.

- Peti elolvasta?

- Nem nagyon olvasgatta biz' az, csak megnézte, de azt mondta, hogy anyád írása.

- De anyámnak minden levele itt van! Nem igen szokott ő irogatni s a mit irt, azt mind eltettem. Az csak koholt levél volt, titeket rászedtek. De azt mégis tudniok kellett, hogy Peti kétezer forintot hoz! Honnan tudták meg ezt? Megáll az eszem.

E közben Korty elmondta az egész esetet Proticsánnak, a ki szó nélkül hallgatta s végül pár rövid szóval Csoboton és Badár Gáboron sajnálkozott.

Csöngettek a kapun. Korty kiment, s csakhamar visszatért azzal a hírrel, hogy a színházi házmester van itt Éjszaki Tihamérért.

- Eh, most még ez a bolondság is itt van a nyakamon. Mit csináljunk?

- Maga menjen vissza a színházhoz, Proticsán ur nyomban elszalad a rendőrségre s följelenti az esetet, Csobot ur pedig szépen lefekszik, ide a maga ágyába, - vélekedék Korty Vendel uram.

Proticsán felüté fejét, s szemei egyet villantak, mint mikor a sötét kályhatorokból kicsap a láng.

- Én a rendőrségre? - kérdé érdes torokhangon.

- Egyebet nem tehetünk, - felelt Gábor, - megteszed, Gergely?

- Meg! - ezt az egy szót lökte ki magából Proticsán, s az oly szárazon és keményen hangzott, mintha egy deszkát köre dobtak volna le, széles ajkai kétfelé nyiltak, s közülök a lámpa föllobbanó fényénél fehér fogsor villant elő, a milyen csak egy harapásra készülő farkasé lehet. Valahányszor ez az arc Badár Gábor felé fordult, ajkai megsebzett kigyóként vonaglottak, s szemei még mélyebbre vonultak a koponyába, hogy tán nagyobb erővel lövelhessenek izzó, égető sugarakat a legényre.

- Semmiféle pénzről nem beszéltetek Petivel utközben? - kérdé még Gábor Csobotot.

- Ő kérdezte tőlem, hogy hol hordom a pénzemet? Én persze azt feleltem, hogy, ha van, a zsebemben. Ő erre kijelentette, hogy, ha nagyobb pénzösszeg van nála, mindig a csizmájában hordja. Ez volt az egész.

Ujra csöngettek a kapun.

- Mennyi csöngetés és semmi kapupénz! - mormogá boszusan Korty. - Hát ugy lesz, a hogy mondtam? Vagy hogy lesz?

- Hát legyen ugy! - felelt Gábor; Proticsán föltette kalabriai kalapját, fölvette köpenyegét s miután egy darabig Csobotot gondolkodólag fixirozta, elsietett. Gábor a színházhoz ment, Korty és Csobot lefeküdtek. De Korty hortyogása már régen betölté az egész lakást, mikor Nácitól még jó másfél óra járásnyira lehetett az álom.

HETEDIK FEJEZET.

A „Vörös lobogó.”

A Józsefváros egyik legérdekesebb része a fővárosnak. A fele Páris, a másik fele Kutya-bagos. Ott, hol a nemzet kincseit őrzik klasszikus oszlopszatu palotában, azon a tájékon a legkisebb ur a báró, kint pedig, hol a kálvária primitív szentképei rínak ki a sáros utca köznap zajából, már tekintély a milimári, a kinek kétlovas kocsija van. A Muzeumkert ingó ágai korintusi oszlopokkal, velencei üvegablakokkal, ázsiai selyemfüggönyökkel, diófa kapuk művészi vasveretével kacérkodnak; a kálvária fasorának meg kell elégedni a polgári jóllét földszintes házainak muskátli-virágos apró ablakaival, vagy a munkásnyomor pinceablakaiból kiásító bűzös sötétséggel. De tavasszal, ah, inkább lennének a messze kálvária elárvult fája, mint a Muzeumkert rács mögött őrzött hivatalos „növénye”. Mikor a kőbányai-ut tág torkán át bezümmög a sík alföldről a tavasz legelső meleg sóhajtása. Mikor csapkodva nyitogatják ki a gondosan elzárt ablakokat dalos kedvű barna lányok. Mikor az udvarokra óvatosan eresztik ki a kitelelt apró gyermekeket s kiakasztják a csicsergő madarakot. Mikor csattogva verik el a butorok hátán a téli port; mikor a kerítések megtelnek friss mosott fehér ruhával, mely padláson tölté száradáskor a fagyos évszakot; mikor a szomszédasszonyok erőteljes köszönéssel üdvözlnek egymást s pihent tüdejük egész erejével diskurálnak házakon és kerteken keresztül; mikor a térs udvarokon fehérén virágozik az ákác, kertekben nevet a mandulafa s dús lila virágait kínálja az orgona. Mikor egyszerű ifjú legény az első ibolyát viszi a leánynak, egymásra kacag a két szempár s minden velök kacag: a virág, a gyermekek, a házak, az ég kék messzesége, a játékos kedvű napsugár. Még a gyári füst is jókedvűen szeszélyes kanyarulatokban uszik a magasság felé... A külső Józsefváros csonkítatlanul élvezheti a tavaszt... A legszegényebbnek is kijut a maga napsugara... S az örvendezők fölött ott állt őrt a kéttornyú sárga plébániatemplom s messze halló ércnyelve minduntalan hirdeti: mulik az idő. Elmult a bús tél, de vigyázatok, a víg tavasz se örök!

A Tulipán-utca a Józsefvárosnak egy olyan furcsa utcája, mely nyáron erdő, télen deszkakerítés. Egypár ház áll a kerteknek közepette; nyáron a fák lombjai tulhaladják, átfonják, beborítják, eltakarják a kerítéseket, télen elpusztul a lomb s marad a kopasz deszkakerítés.

A Józsefvárosban, mely hazája a „halbszájtlík”-ra alapított kis kocsmáknak, bizonyos hírnévnek örvend a *Vörös lobogó*, mely a Tulipán-utcának közepe táján fekszik. E hírnevét nem borának, nem is ételének köszönheti. A bor rosszabb, mint akárhol másutt, s étele is csak a legmérsékeltebb igényű gyomrokat elégíti ki: de hírnevéssé teszik kihívó címe s napi vendégei. Vörös betűkkel van a ház homlokára írva: *Vendéglő a vörös lobogóhoz*, s a tulajdonos egykor ki is tűzött oda egy piros zászlót, de a rendőrség bevétette vele. A vendéglős ekkor egy vörös lámpással kárpótolta magát és vendégeit, a mi ellen a felsőbbség nem tiltakozhatik, mert csak a világosságot terjeszti, a mire (még vörösön is) nagy szükség van a Tulipán-utcában. Vendégei: munkások, és pedig úgy az ártatlanabb, mint a veszedelmesebb mesterségek munkásai.

Az utóbbiak közé a gyármunkások tartoznak, a kik külföldiekkel vegyesen százával dolgoznak egy tömegben. Ebből a kocsmából indulnak ki a sztrájkok, innen terjesztetnek a lázító röpiratok s a rendőrség minden héten rendez egy „váratlan” házkutatást, melyről a lapok hasáboakat írnak, a részleteket a „vizsgálat érdekében” titokban tartván. Az igazság azonban az, hogy ezeket a részleteket nem annyira a vizsgálat, mint inkább a rendőrség jó hírneve érdekében szükséges titokban tartani, mert azok a „munkások hitelszövetkezetének” lefoglalt

ártatlan könyveiből s egypár igazolvány és foglalkozás nélkül talált mesterlegényből állanak. A könyveket visszaadják, ezeket a legényeket pedig eltoloncolják s a közbéke meg van óva.

A háznak az utcára eső része egy ártatlan kocsma, a hova még a szomszédos nyárspolgárok, „bourgeois”-k sem irtóznak betérni csöndes borozgatásra. Az épület négyszöget képez, kétoldalt szobák vannak átutazó vagy beteg elvtársak részére, a legbelső rész pedig egy nagyobb termet rejt, egypár mellékhelyiséggel. Ez a munkások hitelszövetkezetének egyesületi helyisége. Ide járnak mulatni s ennek rugókra járó rejtett fali ajtai csak jelszóra nyílnak föl. Ezzel a titokszerűséggel vezetik félre a rendőrséget, mely azt hiszi, hogy - ide oly nehezen behatolván - több titkuk nincs s nem kutat tovább.

Ide hozták a cinkosok az ellopott Badár Petit. Mikor a köbányai uton a Csobot Ignác által elbeszélte fölborulás történt, akkor Peti már el volt kábitva kloroformmal. Még a zuhanás is csak félig hozta eszméletre, mert puha hórákásra esett. Topornak és Doboznak kisebb bőr-lehámpláson kívül semmi baja sem történt, ellenben Kuvik, a ki a kocsis mellett ült, igen hizelgő véleménynyel lehetett a saját fejének keménységéről, mert lezuhanván, egy köhöz ütötte, a nélkül, hogy megrepedt volna. De annyira elkábult, hogy a többiek hóval mosogatták, s csak így tért hirtelen magához. Azonnal Badár Peti után néztek, s míg fél szemmel rá vigyáztak, összes erejükkel a kocsit állították talpra. A teteje két felé vált, de az alja jól összetartott, s tovább mehettek. Kuvik beült a kocsiba s gyöngén nyöszörgött, mert különben kitűnő keménységű feje zúgott, mint egy gőzmalom. Peti a hóban való fürdéstől s a friss levegőtől lassankint magához tért.

- Még nem vagyunk otthon? - kérdé halk hangon.

- Nem! - felelt Doboz s meglökte Toport.

- Hová visznek?

- Gáborhoz.

- De messze lakik. Ugy fáj a fejem. Óh! uff! - erre csönd következett.

A fiu ébredése jel volt arra, hogy kezét megkötözzék s száját betömjék. Mire Peti elhatározta magát, hogy rug, harap vagy kiált, már meg volt kötözve s némává téve.

- Majd te még itt nyekeregsz a mi fülünkbe! - dörögte Topor. - Hát a másik után miért nem vetette magát valaki?

- Ugyan ki, ha ti nem? - szólt boszusan Kuvik. - Örülök, hogy egy darabban elhozhattam a fejemet.

- Én egészen el voltam vakulva a sártól és hótól - szólt Doboz, - mire kidörgöltem a szememet, már eltűnt.

- Eltűnt! Miért tűnt el? - folytatá a kritikát Topor, - mert rosszul csináltad a kábitást, Doboz. Az is a te hibád.

- Nem fogott rajta a szer. Az pedig a fickó hibája vagy a kloroformé. Én elég jól az orra alá dörgöltem.

- Az a szerencséték, - mormogá Topor, - hogy a kapitány csak ennek az egy fiúnak az érkezéséről tudott. Ennek az elcsipését rendelte el. A másik, a ki elszökött, az meglepetés. Arról ő se tud semmit. Hát ne is tudjon. Nem szólunk neki semmit. A kit kívánt, ezt beliferáljuk. Tehát kuss!

E szelid intéssel befejezte Topor előadását.

- Hátha az az elszaladt fickó bajt hoz a nyakunkra? - vélekedék Doboz. - Ha például nyakunkra hozza a rendőrséget.

- Kinek a nyakára? Ha egyszer a „Vörös lobogó”-ban vagyunk, akkor már ütheti a nyomunkat bottal. Mit tudja az a jámbor, hogy ki szöktette el Badárt?

A mint a külső Stáció-utcába értek, Topor éleset füttyentett. Mintha csak a közel vasut egyik lokomotívja próbálná a hangját.

A sötétségből azonnal egy hasonló fütty felelt, a mire Topor megszólalt:

- Doboz! Add elő Badárné levelét!

Doboz elővett egy gondosan őrzött papirost s Topornak nyújtá, a ki leugrott s eltűnt a sűrű ködben.

- Pacsirta! - hangzott bizonyos távolságról.

- Itt vagyok! - s Topor a hang felé sietett.

- Sikerült? - kérde a rejtélyes hang.

- Igen! - felelt Topor.

- A fiu?

- Itt van.

- A levél?

- Nesze.

- Jól van! Vigyázva, előre!

Aztán csönd. Topor visszagázolt a kocsához s tovább haladtak.

- Te, Topor, mért olyan sürgős ez a levél a kapitánynak?

- Minden minutában fölfedezhetik, hogy nincs ott, a hol lennie kéne, s akkor neki vége.

Többet nem diskuráltak. A kocsi a Tulipán-utcába érkezett. A ház hátulsó traktusa az új körútra nyílt, mely egyelőre még csak a jövő nagy palotáira várakozó üres telkekből állt. Egy-egy utcától, melyet a körut átmetszett, deszkakerítés választotta el. Egy ilyen deszka-kerítés ajtaja előtt álltak meg a cinkosok, azon keresztül az üres telkekre siettek tehetetlen zsákmányukkal s hátulról csusztak be a „Vörös lobogó”-ba.

Peti éber figyelemmel tekintgetett maga körül. Egy alacsony pincébe vitték, melyben köröskörül 4-5 akós hordók voltak. A legnagyobb hordót rugóval megfordították s ott egy ajtó mutatkozott, mely egy másik pincébe vezetett. Köröskörül fiókos szekrények, a földön tömérdek lim-lom, ruha, mindenféle szerszámok, tolvajkulcsok, balták, fegyverek stb. Innen még egy kisebb szoba nyílt, melyet, valamint a második rejtekpincét, függőlámpa világított. Ezt a kis szobát, úgy látszik, lakták; két ágy, mosdó, ruhaszekrény volt benne, s eléggé rendezettnek látszott. Köröskörül embermagasságra ki volt deszkázva, s puha, vastag szőnyeggel beteregetve. Valahol fönt a föld hátán még kellemes szobának lehetett volna mondani, de itt a föld alatt, a siket csöndben, a pincei homályban ijesztő volt. Peti megijedt.

Az első rejtekpince lim-lomjáról egypár horkoló férfi ugrált föl az érkezés neszére, s kíváncsian szemlélte az áldozatot.

A kis szobában Peti kezét feloldozták, szájából kivették a tölteléket, Topor a vállára ütött s szóla:

- Öcsém, Peti, ez a te lakásod egy darabig. Jó szoba, csak az a baja, hogy nem lehet szellőztetni. A napot ne sajnáld, az mostanában úgy se igen mutatja a sárga pofáját.

- Kinek a rabja vagyok? - kérdi Peti szivszorongva.

- Ahhoz semmi közöd. Ott van az asztalon szalonna és kenyér, ha éhes vagy, egyél, ha álmos vagy, aludjál - ha tudsz.

Ezzel Doboz, Topor, Kuvik, kimentek s Petire zárták az ajtót.

Ime a „Vörös lobogó” nagy titka, melyről a munkásoknak sejtelmük se volt: a tolvajbanda.

Mikor Doboz, Topor és Kuvik megjelentek a „Vörös lobogó” hátsó traktusában, ott a nagy teremben még vigan ment az élet. Munkások ettek, ittak, kártyáztak és lármáztak az asztalok körül.

A füstös helyiségben semmi sem alkalmas arra, hogy a figyelmet megragadja. A levegő fojtó, petróleumszag, keverve szivar- és lámpafüsttel, fűszeres ételeknek, bornak és sörnek illatával, nehezedik a tüdőre. A falakon Miksa mexikói császár életének utolsó perce megörökítve: az ismert gyarló kép, mely egy tragikus élet katasztrófáját nevetségessé teszi kezdetleges kivitelével, azonkívül a szintén ismert mosolygó ábrázatu Tavasza, Nyár, Ázsia, Afrika, különböző színű és koru hölgyek képében megtestesítve. Végére az aradi vértanúk egy csoportképe, mely a légy-járta piszkos üveg mögött egészen elvész.

Az egyik sarokban kasszaforma emelvény, ott trónol a vén Cédulás, a korcsma tulajdonosa, házisapkával a fején s papucsos a lábán. Messziről kedélyes hatást tesz a szemlélőre, de ha nyugtalanul pislogó szürke szemeibe nézel, egy piszkos lelkiismeretet vélsz fölfedezhetni bennök. Leghátul zongora előtt egy vakember ül, s mellette a felesége. Mikor Toporék belépnek, az asszony súg valamit a vaknak, s az a Marseillaisét kezdi, mit a munkások szakadozott dallal kísérek.

- Éljen a szerkesztő ur! - kiált egypár hang s Doboz kalapját emelgeti.

- Cédulás! - kiált aztán a korcsmárosra, - hozd elő a „Vörös lobogó” legujabb számát.

Cédulás megmozdul, de előbb Dobozhoz somfordál.

- Sikerült? - kérdé tőle sugva.

- Pompásan. A fiu itt van alattunk.

- Mennyi a bruttó bevétel?

- Kétezer forint.

- Hol van?

- Ott a fiunál. A kapitány veszi majd el tőle. De hozd már az ujságot.

Cédulás az egyik mellékszobából egy jó csomó ujságot hozott ki, Doboz nyalábra kapta s körüljárt.

- Vegyétek, testvérek, elvtársak és olvassátok; a szent ügy harcosa, a hatalom ostora, a tőke réme, elnyomottak vigasza... Ára tiz krajcár.

E dicső címekkel fölruházott ujság egy kis könyomatu lap volt, mely tiz-tizenöt frázison kívül, egy-egy rossz verset és rossz novellát szokott hozni. Az elvtársak már ismerhették a tőkének e kövel nyomtatott rémét, mert nem nagy lelkesedéssel szurták le a hatosokat.

- Gólyák vannak jelen! - sugá Cédulás Kuviknak s egy csomó, a sztrájk által ide szorított esztergályoslegényre mutatott, kik a „Vörös lobogó” törzsvendégeinek beszédeit mohó figyelemmel hallgatták. Kuvik csakhamar bevette magát egy csoportba, öt perc múlva már szította a szivarukat, tíz perc múlva itta a borukat s egy félóra múlva tizenkét forintjuk a zsebében volt. Az igaz, hogy a tizenkét forint volt tulajdonosai viszont benne voltak egy Kuvik által homályosan körvonalazott „nemzetközi beteg munkás-segélyegyesületben”.

Topor és Cédulás halkán értekeztek egy csomó piros füzet ügyében, melyet ma hozott egy külföldi munkás Proticsánnak. Ez az anarhizmus kis kátéja volt. Topor egy csomót a maga felelősségére kiosztogatott a jelenlevők között, a többire nézve be akarta várni Proticsán intézkedését.

E közben vagy tíz német munkás elkezdte németül a Marseillaisét énekelni. A vak görcsre huzódó ujjakkal verte az elhangolt zongorát. Mikor már a torkok repedeztek s a hurok pattogtak, abba hagyták.

- Ugyan mit nyaggatják már annyit azt a nótát, - szólt bele Puzdra, egy fiatal esztergályos, - jobb lesz bizony, ha rágyujtanak valami szép magyar nótára.

- Nix magyar nóta, - szólalt meg egy vékony, öreges ember, a kit, mivel minduntalan hol a kezét, hol a lábát törte ki, munkáskörökben Ibriknek hívtak, - maga internacionalista, anarkista, aztán magyar nótát akar énekelni?

- Hát ha maguk itt egész este németül gajdolhatnak, akkor én is danolhatok tán egyet a magam nyelvén? - szólt Puzdra mérges vállvonással s egypár fiú helyeslőleg bólintott rá.

- Micsoda „magam nyelvén?” Hát van magának nyelve, hát van az internacionalistának nyelve? Nincs, elvtársak. Itt nincs francia, magyar, német, tót, vagyunk mindnyájan internacionalisták. Hát maga mi?

- Én is internacionalista vagyok, de magyar internacionalista.

- Hallottátok, elvtársak, ő magyar internacionalista! Hahaha! - s Ibrik ur és „parteigenossen”-jei nevettek.

- Az hát, - felelt boszusan Puzdra, - s ha a ti internacionalizmustok abból áll, hogy legyenek veletek német s vessem le magyarságomat, akkor csak tartsátok meg magatoknak, nekem nem kell.

- Te tán még a hazádat is szereted? - kérde Dobo, a ki már szerencsésen tuladott a „Vörös lobogó” összes példányain.

- Ezt a drága szép hazát ne szeretném? Olyan hitvány embernek ne tarts.

Dobo számított erre a feleletre. Rögtön állásba vágta magát s hamis páthoszsza kiáltá:

- Drága? Szép? Tudod, mi a drága? A hus drága, a ruha drága, meg a szivar drága, ezért élsz te kenyéren, ezért jársz hideg télen könnyű, piszkos ruhában, ezért szísz komisz kapadohányt! Tudod, mi a szép? Az az akasztófa, melyre föl van huzva az a gyáros, az a majszter, a ki nekem, neked, meg Topornak, meg Kuviknak s mindnyájunknak lehuzza a bőrét, s kénytelenek vagyunk nyomorogni, étlen-szomjan csatangolni, sztrájkolni.

A munkások hangos helyeslésbe törtek ki, Puzdra egy darabig a bajuszát harapdálta, aztán megszólalt:

- No, jól van, szerkesztő ur, köztünk tehát az a különbség, hogy magának csak a hus drága, nekem meg a hazám drága. Annál jobb magának; de szívet azért még se cserélnék magával.

Doboz elkezdte a mellét döngetni.

- Ezt a nagy szívet, mely az egész emberiségért dobog, adnám oda a te snasz szívedért? Soha! Elvtársak, se apám, se anyám, se hazám, az én apám a vörös lobogó, a szent ügyé vagyok. Éljen az internacionale!

A munkások viharosan éltették Dobozt. Csak Puzdra kiáltott bele gunyosan:

- Éljen a „Vörös lobogó!” Egy szám ára tiz krajcár, - mire többen nevetni kezdtek.

- Minek eresztetek be ilyen izgága embert? - sugá Doboz Cédulásnak.

- Eddig nem kapcáskodott, csak ma kezdte. Majd gondoskodom róla, hogy többet ne alkalmazkodjék. Még megriasztja báránykáinkat, - felelt Cédulás, majd hozzá tévé, - te nem láttad Katát?

- Nem!

- Valami új vállalat után járhat. A kapitány mikor jön el?

- Valószínűleg még az éjjel.

A középső ajtó hirtelen föltárult, s egy őszbe csavarodó, ráncos képű munkás rohant be rajta. Hirtelen megállt s végig nézett a társaságon.

- Mulattok, daloltok, isztok? Pedig inkább busulnátok, jajgatnátok.

- Mit akarsz vén Sörfőző, - szólt egy fiatal munkás, - majd busulunk, ha rászorit a vénség.

- Ugy látszik, még nem tudják a Szilaj testvérek halálát?

- A Grossmann-gyárból? - kiáltott föl Puzdra fölugorva.

- Onnan. Ma este mind a hárman agyonlőtték magukat.

A munkások Sörfőző körül csoportosultak. Halotti csend lett. Majd kitört a zivaj.

- Miért? Hogyan? Miképp? Hol? - ezek a kérdések ostromolták Sörfőzőt.

- A legfiatalabbiknak ma délután egy gép összetörte a kezét. Nyomorék lett. Testvérei haza vitték s aztán visszatértek a gyárba, hogy szabadságot kérjenek öcscsük ápolására. A gyáros nemcsak hogy ezt megtagadta tőlük, hanem kijelenté, hogy az öcs minden fizetség nélkül el van bocsátva, mert a maga hibája okozta szerencsétlenségét. A két Szilaj kért, majd fenyegetőzött, a gyáros gorombáskodott. Erre a két testvér megfogta s kidobta az ablakon. Első emeletről esett s csak a lábát törte ki. A Szilajok hazamentek, eltorlaszolták magukat s mire a rendőrség (melynek följelentették őket) betört hozzájuk, mind a három halva volt. Agyonlőtték magukat.

- No hát mért nem daloltok? - kérde Sörfőző, látván a megdöbbenést, mely az arcokon tükröződött.

- Ez borzasztó! - hebegte Puzdra, - legjobb barátaim voltak.

- Le a gaz gyárosokkal! - orditá Doboz tele torokkal.

- Ez semmit sem használ, tenni, nem kiabálni kell, - mondá Sörfőző; - oszoljatok szét, s vigyék el a híré mindenfelé a munkások közt. Jelszó: A temetésen mindnyájan ott leszünk.

Sörfőző távozott.

- Ott leszünk! - kiálták a munkások, s a társaság lassan, heves beszélgetések közt oszlani kezdett.

Az az ajtó, a honnan Toporék is megjelentek, hirtelen fölnyílt s berohant Proticsán. Egy asztal körül ültek Topor, Kuvik, Cédulás, Doboz, a háttérben a vak jártatta ujjait a zongorán s valami halk ábrándot csalt ki belőle. A felesége mellette ült, s ujságot olvasott. Más senki se volt már jelen.

- No valahára itt vagy, - szólt Topor, - a fiu már odalent eped utánad.

- Szép bajt hoztatok a nyakamra, mondhatom, - kezdé Proticsán, minden bevezetés nélkül.

- Talán a levél?

- Eh, azt visszatettem idejében. Hanem az a Csobot, a ki elszökött tőletek.

A három cimbora egymásra nézett.

- Oda jött a nyakamra, a lakásomon van s minden veszedelemben forog.

- De a kétezer forint itt van, kapitány. Mit akarsz még egyebet? - kérde bámulva Topor.

- Azt én tudom. A fickót el kell csipnünk. Ki van itt még a bandából?

- Mi négyen, aztán Ficsur és Foltos lent alusznak a pincében.

- Eredj le, Kuvik. Küldd föl a két legényt s hozz föl két teljes rendőrbiztosi ruhát; Ficsurnak mondd meg, hogy csipje ki magát civilbe. Gyorsan!

Kuvik eltűnt.

- Veszedelmes dolog lesz ez, kapitány, - mondá Topor a türelmetlenül föl s alá járó Proticsánnak.

- Hamarjában fölhozhatnád a 2000 forintot, kapitány s megosztozhatnánk rajta, - indítványozá Doboz.

- Nem érek rá, majd holnap.

- Hallottad kapitány, hogy a Szilaj testvérek megölték magukat? - kezdé Cédulás.

- Mi közöd neked ahhoz, vén orgazda? - vetette oda félvállról Proticsán.

- Meg-meg röpiratok is gyűttek ma Bécsből, - szólt ujra Cédulás.

- Pokolba evvel a komédiával, unom és terhemre van, le kell már rázni a nyakunkról.

A cimborák elhallgattak. Kuvik megjelent a kivánt ruhákkal és emberekkel. Ficsur egy jól öltözött, csinos arcú fiatalember volt, a kit urhatnámságáért nevezték el társai „ficsur”-nak.

Proticsán gyorsan rendőrbiztosi ruhába bujtatta Foltost és Cédulást, bár ez utóbbi erősen vonakodott s Toporékat biztatta; de ezeket most Proticsán nem használhatta, mert Csobot ismerte a fizimiskájukat.

- Ficsur, légy okos és urias, te most civilbiztos vagy. Készen vagytok? A többire utközben megtanítalak. Topor, a Peti gyerekre vigyázzatok, de hozzá ne nyuljatok. Gyerünk.

A csapat kiment. Utolsónak maradt Ficsur. A vakember felesége lábujjhegyen az ajtóhoz sietett s a gavallér tolvaj megölelte, megcsókolta.

- Mikor jössz vissza? - kérde az asszony.

- Egy-két óra múlva. Várj meg, - s Ficsur eltűnt.

A vakember Fahrbach „Női hűség” című polkáját verte halkan. Világtalan szemeit a fekete ürbe mereszté, s arca mosolygott. Boldog nyomorék!

NYOLCADIK FEJEZET.

*Mely kompromittál egy közmondást, mert Proticsán
másnak vermet ás és nem maga esik bele.*

Proticsán és emberei óvatosan, de sebesen haladtak a néptelen utcákon keresztül. Lehetőleg arra irányozták utjokat, amerre nem igen találkozhattak eleven lélekkel, bár ilyen csúf időben csak határozott gazok (a kiktől ők nem tarthattak), vagy azok hivatalos üldözői, a rendőrök csatangolhattak csak az utcákon, s főképp az utóbbiak elkerülésére fordították minden figyelmüket. Amennyire lehetett, közel tartották a fülüket Proticsán gyorsan járó szájához, mely oktatta őket, hogy mi leszzen most a teendőjük? Ficsur nagyokat ugrált örömeiben, mikor a tervet megtudta, s jó kedve csak akkor hagyott alább, mikor úgy vágódott egy lámpás nélkül felejtett sötét oszlophoz, hogy kalapja messze elgurult. Cédulás, a ki, mint csöndes és visszavonult életű orgazda, nem igen szokta és szerette magát a banda vállalataiba avatni, rossz-kedvű volt s csak akkor derült föl egy kissé, mikor észrevette, hogy a kapuk alatt meghuzódó hajléktalan csirkefogók mekkora ijedelemmel csörtetnek tova, mikor a pléhtáblát s a sárga gombokat fölcsillanni látják. Proticsán még kérdéseket is intézett embereihez, majd az azok által föltett kérdésekre felelt s minden eshetőségre elkészíté őket. Így közeledtek a Borju-tér felé. Proticsán még egy lámpás alatt megállítá embereit, s pár jelet állapítottak meg, melyek által még a kihallgatás alatt is érintkezhessenek.

- Aztán hová vigyük a fiut? - kérdé Ficsur.

- A „Vörös lobogó”-ba, s zárjátok a pincébe, de ne össze a másik fiuval. No, Ficsur, ha ezt jól megcsinálod, akkor nyugodtan halok meg, mert méltó utódra hagyom a bandavezetést.

Ficsur szerényen, de önbizalommal mosolygott.

- Ne félj semmit, kapitány. De miért akarod te ezt a Csobotot mindenáron eltenni láb alól? Hisz a pénz a kezeid közt van már!

- Elégedjél meg azzal, hogy ott nagyon utamban van. Különben, - s a fickó füléhez hajolt, - ezért a vállalatért ötven pengő üti a markodat.

Ficsur többet nem kérdezősködött.

A Liszt Ferenc-utca sarkán hirtelen egy rendőrőrzárat toppant eléjük. Proticsán gyöngén hármát szisszentett a fogai közt, s ideje volt, mert társai már kereket készültek oldani.

Az őrzárat vezetője lóháton volt s csak úgy a ködön keresztül nézett le vélt kollégáira. Csapatja mögötte állt.

- Maga az, Csipős? - kérdé a lóhátas.

- Igenis, - felelt Ficsur, ki egy sállal jól becsavargatta a száját.

- Mit csinálnak a munkások erre kint?

- Isznak és káromkodnak, - felelt Ficsur, a sálba fojtott hangon.

- A rézfán fütyülőjét! Nekem meg csak a káromkodás marad meg egész éjjeli élvezetül. Hová megy?

- Ide nem messze visz ez a jó ember. Kicsipek egy rántottát egypár társa közül.

- Rántottát? Puskások nélkül? Torma, Ballajtó! - szólt hátra fegyveres csapatjához, - egy, kettő, jobbra át, biztos ur Csipős kíséretéhez.

(Ez a rántotta pedig nem tojásból van, hanem eleven husból s a polgári életben úgy hívják, hogy: garázda verekedő.)

- Azt hiszem, nem lesz rájuk szükségem.

- Azt nem lehet tudni. Csak vigye magával s tartsa meg őket. Reggel majd beszámol velük a IX-ik kerületi kapitányságnál. Szervusz.

A csapat tovább haladt Proticsán is elindult a magáéval, leghátul cammogott nagy nehezen a két igazi rendőr. Ficsur és Proticsán meglehetősen elszontyolodottaknak látszottak.

- Legjobb lenne leütni őket s bedobni valami üres telekre, - sugá Ficsurnak s Proticsánnak Cédulás.

- Az veszedelmes, - felelt Proticsán, - mást kell gondolni. - Ficsur! ostoba rántottáddal meglehetősen elrontottad a dolgot.

- Torma, - szólalt meg egyszerre Ficsur kissé hátra maradva, - én magát nem ismerem.

- Hogy is ismerhetne, kérem? Sem engem, sem Ballajtó komámat. Mink már régen Budán szolgálunk, csak ma este rendelték át Pestre, mert hát - aszongyák - a munkásokra köll vigyázni. Azt beszélik, hogy föl akarják gyújtani a Grossmann gyárát.

- Csunya világ készül itt, - szólt bele Ballajtó koma s hangjában benne volt egy nyugalmból kizavart budai rendőr összes keserősége.

- Ha éppen kíváncznak, haza mehetnek, - szólt Ficsur, - mi el vagyunk látva revolverekkel, s nincs szükségünk egyéb segítségre.

- Azt mi nem merjük tenni, mert ha valami baj lesz, mégis csak minket vesznek elő.

- Elvállalok minden felelősséget, - szólt Ficsur megállva.

- És mégse lehet! - nyögött nagy sóhajtással Ballajtó, - biztos uré a felelősség, az igaz, de miénk a büntetés. Így szokott az mindig lenni, tudjuk már.

S a puskatussal nagyot ütött egy ház oldalára.

Proticsán homloka izzadni kezdett. Ficsur halkan füttyörészett, a mi nála izgatottságot jelentett. Így értek a borju-téri ház elé, s Proticsán kétszer erősen becsöngetett. Ficsur abba hagyta a füttyörészést, kettőt nagyot toppantott a földre, azután homlokát csapkodta, s végre a két budai rendőrhöz fordult:

- Egy nagy büneset ügyében kell kihallgatást tartanom. Csak szigoruan utasításaimhoz tartsák magukat, különben minden meghiusulhat.

- Igenis, értjük!

- Még mindig volna idő elillanni, - sugá dideregve Foltos, a ki eddig egy szót sem szólt.

- Ha megpróbálsz, lelőlek, - sugta vissza Proticsán, - csak mindenki jól játszsza a szerepét és semmi baj sem lesz.

Korty Vendel kinyitotta a kaput, s elhült a rendőri hatalom láttára.

- No, Korty ur, itt a kihallgatás a nyakamon, hozom az egész rendőrséget, - sugta Proticsán Vendel gazdának.

- Uram fia! ennyi ember. A főkapitányság ugyancsak pazarul bánik a rendőrökkel. Sok lehet neki, - s Korty lakásába kalauzolta a csapatot.

Gábor már otthon volt s ágya szélén ülve, a lehető legnagyobb csüggedtség közt várta Proticsán hazaérkezését. A váratlan kettős csapás: öcsce eltűnése s a kétezer forint ellopása mélyen sujtotta őt. Öcsce sorsa nyugtalanította, a pénz elvesztése kétségbeejtette. A jövő, melyet képzelete oly szép színekkel ecsetelt, egyszerre beborult előtte. Szerelme nyíló rózsabokor volt, most a rózsák hirtelen hullatni kezdék leveleiket s a tövisek szurdalták őt. Egy szörnyű titok vette körül, ráborult elméjére, elhomályosította tekintetét s nem tudta megtalálni a nyitját. Ugy érezte, mintha ez a titok előtte lebegne, de szemeit hasztalanul meresztette; úgy érezte, mintha csak kezét kellene kinyújtani s elérni a titok kulcsát, de hasztalanul nyújtogató karjait, csak az üres levegőt markolta. Ébren volt s Veronkáról álmodott; a másik szobában is álmatlanul hánykolódott párnáin az ifjú leány s a két szerelmes virrasztó lelke valahol a levegőben, merre a delejes áramlat vonult, találkozott és csókolózott.

Náci, fájdalmai s izgatottsága csillapulván, jóízűen aludt Proticsán ágyában, mikor a csapat megérkezett. Ficsur Tormát és Ballajtót a konyhában hagyta, a többiek beléptek az albérlők szobájába. Cédulás és Foltos az ajtóhoz álltak, Ficsur az asztalhoz ült, Gábor az ágya széléről lógatta le a lábait, Csobot kidörzsölte szemeit s gyorsan öltözni kezdett, Korty megigazította a lámpást s aztán egy székre telepedett. Proticsán az ágyhoz támaszkodott, szembe Ficsurral s összefonta karjait.

Ficsur ünnepies és szigorú képet vágott.

- Proticsán Gergely, - kezdé a gaz fickó, papirosokat teregetve ki az asztalon, - egy ritka és vakmerő bünesetről tett jelentést. Szükségesnek mutatkozott ennél fogva azonnal megindítani a vizsgálatot s minthogy tanuként szereplő Csobot főntnevezett Proticsán állítása szerint meg van sebesülve, a rendőrség a kihallgatást kénytelen helyben eszközölni.

Ficsur úgy beszélt, mintha olvasta volna. Meglátszott, hogy nagy praxisa van a büntető-igazságszolgáltatás terén: négyszer volt becsukva lopásért s a végtárgyalásokból igen sokat tanult.

- Badár Gábor lépjen elő! - folytató Ficsur, s intett, - beszélje el a körülményeket, mint panaszos és károsult fél.

Gábor elmondta szépen, hogy ő öcscsét és kétezer forintját siratja.

Ficsur a papirosaiba nézett, s szóla:

- Elég! Csobot Ignác tanu! Beszélje el az egész esetet.

Náci nekifohászkozott, s lehetőleg nagy feneket kerítve a dolognak, hozzáfogott, gondosan részekre osztva az elbeszélést. Egyszerre csak Proticsán körmei pattogni kezdtek, gazdájuk vagdalta őket. „Siess!” ezt jelentette a körömvagdolás.

- Elég! - szólt Ficsur, a ki szorgalmasan jegyezgetett, - most feleljen meg a következő kérdéseimre.

S valami tiz kérdést intézett Nácihoz. Hányas számú volt a szöktető fiakker, hány órákor érkezett Kőbányára a vonat, hol ültek föl rá, nem szálltak-e le utközben valahol? Náci valamennyire megfelelt, ekkor Ficsur összecsapta papirjait s szóla:

- Csobot Ignác, maga a törvény nevében foglyom.

Náci hátratántorodott, Gábor fölugrott, Proticsán előre lépett.

- Én fogoly? - hebegé elképedve a jó fiu.

- Igen, maga. Összevetve a vallomásokat, az a gyanu nehezedik belőlük magára, hogy az egész szöktetés hazugság, melyet maga gondolt ki, mindnyájunk félrevezetésére s Badár Pétert, a 2000 forintjával, maga tüntette el.

- De kérem, az lehetetlen, - szólt Gábor, - én a vesztes fél, az öcscsét vesztett testvér, a pénzét vesztett károsult, én jótállok Csobot Ignácért, a ki barátom és rokonom.

- Biztos ur, - kezdé Proticsán, - örülség ilyent még csak gondolni is. Hát akkor miért jött volna egyenesen ide Csobot ur?

- Hallgassanak! Ennek a hallatlan bünesetnek, melyben embert és pénzt lopnak egyszerre, földerítésére csak egyetlen kiindulási pontunk van s ez Csobot Ignác. Őt tehát nem szalaszthatjuk ki kezünk közül. Emberek, szedjétek össze holmiját s ha ellenkezik, kötözzétek meg.

- Hallja az ur, ez gyalázatos egy eljárás, egy becsületes embert éjnek idején elhurcolni, - szólt Proticsán.

- Fogja be a száját, mert magát is rögtön beviszem, - kiálta Ficsur s az asztalra ütött; - nem tűrök semmi ellentmondást. Ha becsületes, majd kiderül az ártatlansága.

A zajra kinyílt az ajtó s a két becsületes budai benyújtotta föltüzött szuronyát.

- Biztos ur Csipős, mi is itt vagyunk ám, ha az a bitang ellenkeznék, - szólt Torma.

Mikor Ficsur előtt a két rendőr megjelent s őt Csipősnek szökitotta: valami gondolat villant át az arcán s különös mosolyra nyitotta a száját. Proticsán, a ki szakadatlanul figyelmesen nézett rá, kérdőleg fölhozta a homloka bőrét, mire Ficsur egy ajkbiggyesztéssel azt felelte: „Légy nyugodt.”

- Ballajtó, Torma, fogják közre ezt az urat, - s a már téli kabátot öltött Csobotra mutatott. Cédulás és Foltos összerakták Csobot holmiját s hátukra szedték.

Csobot mérgében és ijedtében egyaránt közel volt a siráshoz. Kezet nyújtott Gábornak, Kortynak, Proticsánnak s kiment. Ficsur még az asztalhoz ült, irt egypár sort s összehajtogatta. Proticsán leakasztotta a szegről a kapukulcsot s kisietett, kieresztendő a társaságot. - Csobot s a két budai már a kapuban vártak.

- Ficsur! - sugta Proticsán, míg az udvaron áthaladtak, - száz forintot kapsz; de most hogyan szabadulsz meg a két rendőrtől?

- Átadom nekik Csobotot, s bekisérik a központba. Ez lesz a legnagyobb.

- Hogyan?

- Hát én most Csipős civilbiztos vagyok. Tehát ez a derék Csipős irt egy izenetet, hogy Csobot Ignácot csukják a központi épület, udvari rész, b) tömlöcébe. Ismerem ezt a helyet, ott egy-két hétig elül, a nélkül, hogy valaki észrevenné. Elég, ugy-e, ha ennyi időre elsikkasztjuk? Itt a Csipős írása, - s megmutatta az éppen most irt cédulát.

- Ficsur, százötven forintot kapsz.

Proticsán kaput nyitott, még egyszer megszorította Csobot kezét s melegen mondá:

- Bizzék ártatlanságában és barátaiban.

A kapu becsukódott, Proticsán hallgatózott. Ficsur hangját hallá.

- Torma, Ballajtó, vigyék a központba. Ha el akar szökni, löjjék le. Ezt a cédulát pedig mutassák be az inspekciósnek.

- Előre atyafi! - mordult Torma, s a becsületes léptek távoztak.

- Mi pedig ezzel a kis cók-mókkal el a „Vörös lobogó”-ba, - szólt újra Ficsur.

Röhögés, gyorsan távozó léptek, a gazokéi. Proticsán maga is jóízűt nevetett s magában mormogá: „Ettől megszabadultam.” Aztán összeszedte vonásait s visszament szobájába. S a vén föld nagyon jól tévé, hogy ködnek sűrű fátyola mögé rejtette fagyos arculatját; volt oka szégyelnie magát, mert ha figyelt, az éjszakában a bűn diadalröhögését s az erény siránkozását hallhatta.

KILENCEDIK FEJEZET.

Idill.

És aludtak mindnyájan, mert az álom jóltevő tündérének nem lehet ellenszegülni. Megtöri a testet, melybe éberséget ver valami lelki fájdalom, ellankasztja a feszült idegeket, elzsibbasztja az érzékeket, a fül siket, a szem vak lesz, megítat a Lethe vizéből, s nyugodt pihegéssel alszol, míg lelked viharai mohón lesik ébredésedet, hogy újra kezdhessék benned dulásukat.

Gábor aludt, feledett és álmodott. Feledte a jelent, a keserűt és álmodta a multat, az édeset, a szerelmeset.

Azt hiszem, mindnyájan voltunk szerelmesek az életben halálosan. S hogy a szerelem Istene nem romboló, mint Siva, hanem teremő, mint Visnu, bizonyítja az, hogy nagyon kevesen halunk bele. Mindnyájan tartogattunk egy száraz rózsát, mely valaha egy szép leány vagy rendesen a legszebb leány hajában hervadt zajos báli éjszakán, mindnyájan őrizgettünk egy tarlatán rongyot, melynek foszló szálaiba egy táncos éjszaka boldog képeit szőttük. Hát azok a kincsek, melyek nem préselhetők könyvbe, nem zárhatók asztalfiába: az ismert angyali mosoly, egy sokat jelentő elpirulás, egy titkos kézszerítés, mely ott mosolyog hosszú ideig az emlékező lélekben, ott ég a tenyéren. S csak mi nem láttuk, hogy az angyali mosoly mindenki felé egyformán szálldogál; eszünk ágában sincs, hogy a sokat jelentő elpirulás azt jelenti, hogy a pici láb félig kicsuszott a fehér cipőből s a cipő az elveszés veszedelmében forgott; nem is sejtjük, hogy a titkos kézszerítés „őneki” igen szükséges volt, mert a heves keringő szédületében kissé elveszíté az egyensúlyt. Az ő egyensúlya helyreáll, de mi teljesen elveszítjük a magunkét. Sőt az álmosan pislogó mama tekintetét is gyanuba vesszük a magunk javára s egész határozottsággal azt olvassuk ki belőle: „Istenem, be összeillő egy pár!” Pedig a mama e pillanatban távol áll minden gondolkozástól, s összes működésben levő testi és lelki szervei egy óhajításban összpontosulnak: vajha haza mennénk már aludni. Persze, messze van már az az éj, a hol ő hasonlóképpen osztogatta a mosolyokat, s a hol reája is várt egy hasonlóképpen unatkozó mama. A mama szája megnyílik, mint a feledékenység örvénye, szóval nagyot ásit, míg a fiatalokat Strausz ellenállhatatlanul ragadja magával. „Táncolunk és kacagunk...”

Gábor szerelmes volt. Nem uri divat szerint, de a maga egyszerű módja szerint ő is halálosan szerette Veronkát. Az Ózinger-vendéglő termei tudnának beszélni e szerelem kezdetéről. Az Ózinger az a külső Józsefvárosnak, a mi a Vigadó a fővárosi sociétének. Legnépszerűbb báli helyiség. Az esztorgályoslegények rendeztek ott műkedvelő előadással egybekötött táncestélyt, temetkezőegyesületek javára. Pompás gondolat, hogy egy testület multságokat rendezzen arra a célra, hogy tagjait minél szebben temethesse el. Hogy mikor a tagtárs elmegy csárdásilag toporzékolni s kurjongatni, ezzel önnön jövőendő temetésének külső díszét emelje csupán. Hogy az életkedv egy szilaj kitörése a halál fényességét szolgálja. De az esztorgályoslegények nem voltak filozófok, csupán praktikus emberek. S a halálnak a multságba belejátszó gondolata senkit sem borzongatott, mert senkinek sem jutott eszébe. Műkedvelő előadásul a Szigetvári vértanukat hozták színre Jókaitól, a Nemzeti és Népszínházról kikölcsönzött öltözetekben. Találtak volna száz olyan darabot, mely inkább megfelelt volna erejüknek, számuknak, színpadjuk nagyságának és díszleteinek, de hiába, hazai műkedvelő társulatainknál a fejsze nagy fába való vágásának elve uralkodik. S ha száz ilyen műkedvelő fejszés közül egy mégis ki tudja dönteni a nagy fát, az dőlésében agyonüti a fejszést. Az esztorgályoslegények szigetvári favágása más társaság előtt komikus hatást tett volna hiányaival és félszégeivel. De az Ózingerben áhítatot keltettek a vörös nadrágok, sárga

csizmák, görbe kardok, török basák, s az est meg volt mentve. Gábor is játszott egy ifju magyar hőst, a kinek Sziget veszedelmén kívül még az is nyomta a lelkét, hogy nem fért rá a szinpadra s csak a szinfalak mögött vihetett véghez nagyobb öldöklést a polgári életben esztorgályozó mohamedánok közt. De, a mint az utolsó görög tűz lángja kilobbant s a székeket hirtelen elrakták, Gábor ledobálta mentéjét s a program következő pontjában, t. i. a táncban, már nagyobb tevékenységet szánt magának. Ekkor ismerkedett meg Korty Veronkával s mintha a szinpadon ellobogott összes tüzek egyszerre az ő szívében gyultak volna ujra föl.

A lány szép volt, olyan szép, mint a milyen szépnek egy gyermek találhatja Hófehérkét, mikor karácsony estéjén lázas elragadtatással bámulja, a ragyogó karácsonyfa alatt, az éppen most kapott képeskönyvben. Szüzsies volt, mint a gyermek álma, szerény, mint a hold, mely bátor-talanul föltűnik az ég peremén, mielőtt a nap még végképp lebukott volna. Csakhogy ő nap létére volt ilyen holdszerű. Legalább Gábor napjának választotta s keringett körülötte szakadatlanul. Nem kurizált, mint zajosan hipphoppozó társai, a kik egy-egy galoppban végig ráncigálták a termen, s csárdásban a rogyásig járták vele; de nézte folyton, szelid barna szemeivel, néha-néha mulattatta őt, majd táncra vitte, legyezőjét fogta s vigyázott rá. De egyébbre is kiterjedt figyelme. Korty néninek négyszer hozott limonádét, Korty bácsit háromszor kínálta meg szivarral, Veronkának vizet és cukrot hozott s együtt vacsorált a familiával. A cigánynyal elhuzatta Veronka nótáját, Korty bácsival kvaterkázott, s mikor a bál végén bucsuzott, Kortynének kezét csókolt, mire az asszonyság meghívta, hogy látogassa meg őket. Gábor karját nyújtotta Veronkának s hazáig kísérte a családot. A kapuban újabb csók (természetesen Kortyné kezére) s hatalmas kézrázás Korty bácsival.

- Legyen szerencsénk mielőbb! - bucsuzott el Kortyné.

- Ha Veronka kisasszony is megengedi -

- Óh kérem, a kit a mama hí, azt én is szívesen látom.

- Akkor majd bátor leszek, - s ezzel Gábor dagadó kebelével távozott. Nem is feküdt le az éjjel. Azt hitte, hogy ma már nem érdemes, mert hisz egészen kihajnalodott. Pedig még sötét éjjel volt. Szívében hasadt a hajnal.

- Derék gyerek ez a Badár, - szólalt meg odabent Korty ur, az utolsó füstfelhőket élvezvén az ajándékszivarok legutolsójának végéből.

- Igen udvarias, szeretetreméltó fiatalember, - tette hozzá Kortyné, kinek fogai alatt még az ajándékcukor ropogott, - ugy-e Vera?

- Az! - felelt a leány szárazon s lebontotta haját, a szökét. A felelet rövid volt, de ki tudná megmondani, hogy a szív milyen hosszú, milyen meleg gondolatot fűzött hozzá?

Badár Gábor gomblyukában egy rózsát vitt el Veronka mellbokkrétájából. Tehette: szívet hagyott helyette cserébe a lánynál.

A benyomások, ugy látszik, kölcsönösen kedvezőek voltak, s Gábor, a mint lehetett, sietve megtette első látogatását Kortyénál.

Gábor, mint arról már az első fejezetben értesültünk, igen jó nevelésben részesült, s nyílt, világos esze, gyors fölfogása volt. Könyveket olvasott, eljárt a színházakba, az iparoskör fölolvadásait mindig meghallgatta, s a mi szabad ideje volt, azt gondos önképzésre fordította. Mesterségén csüngött, mesterei szerették, megbecsülték és eléggé fizették, mert nem bízhattak rá olyan nehéz munkát, hogy kitűnően el ne végezte volna. Vándoréveiben elgyalogolt Párisba s megtanulta a nagy nemzettől azt az izlést, könnyedséget, a holt anyagba a léleknek, szellem-

nek azt a belehelését, mely e nemzetet valóban nagygyá teszi a többiek fölött. Azután hazajöven, itthon dolgoztatott, szerényen, alig tudva saját értékét egész nagyságában s nevetve azokat a kollégáit, kik Párisba kivitték a józan magyar eszüket s visszahoztak egy a vörös színtől megvadult beteg rajongást s az égő petróleum szagát.* Első látogatásakor természetesen a bálról beszélgettek, kölcsönösen kérdezősködve a hogymulatás felől. A műkedvelő előadás jó volt, a cigány is, a padló nem jól volt fölszappanozva, de a faldiszítések kitűnően sikerültek, végül hogy a hus kemény s a sör meleg volt. Vera mindent dicsért, Kortyné mindent gáncsolt, nehogy úgy lássék, mintha - dicséretekbe esvén - ő az Ozinger báljánál elegánsabbat soha sem látott volna, Korty az italokkal foglalkozott bővebben, s gyalázólag, oly hangon, mintha fél vagyona ment volna el rájuk azon az éjszakán, holott a mit ittak, azt Gábor fizette. Miután kijelentette, hogy ő soha olyan pompásan nem mulatott, fogta a kalapját és haza ment.

Második látogatásakor Gábor azt pedzette már, hogy nem jönnek-e el az esztergályoslegények második temetkezési báljára? A szóbeszéd akkor tehát a körül forgott, hogy Vera moll ruhája milyen lesz a kimosás után s zöld vagy kék slajfnival lesz-e impozánsabb? Végre megállapodtak a rózsaszín slajfniban, Gábor vette a kalapját és eltávozott.

Gábor úgy érezte magát, valahányszor Kortyék lakásába belépett, mint egy hegy tetején napkeltekor fölébredt ember. Negyedik látogatásakor kiderült, hogy ennek a hegynek a tetejéhez ő közelebb is lehet. Az albérlők szobájában akkor két jó barát, két betűszedő lakott, az egyik meghalt s a másik nem akart ott maradni a gyászemlékü helyen. Legalább ezt hirdette barátjainak; de az igazság az volt, hogy lejjebb akarta srófolni a szoba árát, azon ürügy alatt, hogy éjjel örökké fölcsemetik. Kiköltözött s Gábor rögtön elfoglalta a helyét, minthogy a Korty-család egyetlen tagjának sem volt ellene kifogása. Az igaz, hogy Veronkát meg se kérdezték.

Gábor beköltözött s ezentul Vera téli estéi nem voltak olyan unalmasak. Mig ő és anyja szorgalmasan varrogattak, kötögettek pénzért, Gábor apró kis disztárgyakat faragott vagy Párisról beszélt s a magával hozott képeket magyarázta a nőknek. Korty bácsinak krétával le is rajzolta az asztalra Párist, de nem imponált neki, mert kijelenté, hogy nagyobb annál Májland városa, melyet ő is látott, mikor a forradalom után besorozták cserepárnak. Majd elővett Gábor egy könyvet s hangosan olvasott belőle, a mit Korty bácsi arra használt, hogy átsomfordált Gábor szobájába s a pipáját megtöltötte annak jóféle dohányával.

Gábor nem sajnálta a dohányát, mert Kortynak ezen dohányos kirándulása nyújtotta egyszer a kedvező alkalmat a vallomásra. Kortyné vizitben volt egy barátnőjénél, a kinek a nagynénje halt meg, a ki voltaképp a kérdéses barátnő unokahuga volt, de kora ki lévén irva a koporsóra, tanácsosnak látszott őt nagynénivé előléptetni; Gábor olvasott, Vera varrt s Korty bácsi somfordált.

Gábor megfogta a leány kezét, Vera nem varrhatott, Gábor lecsókolta a száját, Vera nem kiálthatott, a két szempár közelről egymásba nézhetett s Ámor isten kacagva suhant ki a szobából: itt rendben van a dolog. Szájuk nem szól semmit, de tisztába hozta a dolgot a szemek ékesszólása.

A visszatérő Korty a fiatalok zavarából (pirulás, remegés, hebegés stb.) azt vehette volna észre, hogy az albérlő ur a hónapos szobához még egy kis kamarát csatolt, a mi neki nem dukál: a házi kisasszony szivekamaráját. De Kortyot a dohányban járt rossz lelkiismeret nyugtalanította s így nem volt elég hidegvére a fürkészésre.

* A hetvenes években a párisi kommün forradalmának a hatása alatt állt a munkásnép egy része, s a vörös internacionalét egészen másképp értelmezte, mint ma a szociálizmus szervezetében.

A később hazatérő Kortynét pedig annyira elfoglalta a föntemplített haláleset, hogy ezzel traktálta egész este a hallgatóságot, s még ha Gábor és Vera be akarták volna vallani előtte szerelmüket, még akkor sem juthattak volna szóhoz. Ők pedig dehogy vallották!

Ekkor jött oda Proticsán lakótársnak Gábor mellé. Gábor egypár év előtt ismerkedett meg vele Bécsben, s az ismeretséget Budapesten is folytatták. De sem mesterségük, sem multságuk nem volt közös. Proticsán többet kóborolt, mint dolgozott, a munkások előtt tekintély volt, azt mondták, hogy „Párisban és Londonnal” összeköttetésben áll, minek következtében úgy néztek rá, mint az ezredben egy egyéves önkéntesre, a kinek sógora az ezredes. „Előkelő összeköttetések.” Gábor erre nem sokat adott, az ilyen dolog neki nem imponált s belsőleg teljes közömbösséggel haladt el mellette mindig, mindazáltal nem feledkezvén meg egy baráti „szervusz”-ról, mely jelentette a köztük fönnálló jó viszonyt. A szervusznak azonban csak a szavában volt a melegség, a hangjában nem. Szóval Proticsán egy napon betoppant Kortyékhoz, s fölvette a Gábor szobája felét, mert Gábor nem tudta az egésznek költségeit viselni. Mert akkor ütött ki a sztrájk s neki ugyan semmi baja sem volt a gazdájával, de az „esprit de corps” őt is kényszerítette a munka abbahagyására. Gábor hazulról soha sem kért pénzt, még most sem. Inkább beállt színésznek Tátraihoz, a mire - ezzel tartozunk neki - főképp az birta, hogy Kortyné és Vera szenvedélyesen szerettek színházba járni. De mikor azon az emlékezetes estén Verával tisztába jött, rögtön irt haza Kocsárdra az anyjának, hogy küldje el a jussát, mert házasodni és műhelyt állítani akar. Gábor családfő volt, mióta az öreg Badárt megboldogultként emlegették, s anyja nem tehetett egyebet, mint fiának elküldeni anyai áldását, 2000 forintját s az öcscsét. Vakon szerette és megbizott benne. Ha azt beszélte volna Gábor jövődöbelijéről a kocsárdi pletyka, hogy az nem más, mint Lucifer nagyanyja, Badárné akkor is meg lett volna győződve, hogy az a legszebb, legkedvesebb és legbecsületesebb lény a világon. Mialatt Petit utnak indította, azalatt Gábor is elvégezte dolgát Kortyék-kal, a kiket megismertetett családi és vagyoni körülményeivel, s bár a családi körülmények (Kortyék szemeiben) hagytak fönn kívánni valót, a vagyoni körülmények fölülmulták a várakozást. Akkor jött Badárné levele, mely örvendett a dolognak, csókoltatta a Veronkát, jelentette Petinek és a kétezer forintnak megérkezését. Igérte, hogy a lakodalomra disznót ő s ő is fölmege. Mindezekről senkinek sem szóltak, még Proticsánnak sem, a ki különben néma és hideg lakótárs volt s mélyen ülő szemeivel érzéketlenül nézte a világot. A boldog Badár nem törődött vele, de Veronka fázott tőle s olyan hatást tett rá Proticsán, mint az áldozatát leső éhes pók... Ekkor jött a ködös éjszaka az ő eseményeivel s Gábor napsugáros egét is éj és köd borította el.

TIZEDIK FEJEZET.

Tátrai Kárpát és Kara Musztafa.

Reggelre szétszakadt a köd s a ködből az első, a mi a Borju-téren kibontakozott, Tátrai Kárpát színháza, a második Tátrai Kárpát maga volt. Ha ezt Kárpát ur tudta volna, egy bonvivanti fénykorára emlékeztető kecses meghajlással üdvözölte volna az udvariasan foszladozó ködöt, mely először színházához, másodszor ő hozzá ereszté a régen nélkülözött napsugarakat.

Bár az éjjeli próba sokáig tartott s utána még a *Makkhetes*, sőt a konkurrens *Makkdisznó* meglátogatása következett, azért Tátrai reggel nyolc órakor már színháza előtt sétált föl és alá. Balvállára vetett köpenyege eltakarta nyárspolgárias termetét, ellenben a legpehelyszerűbb szőrformátumoktól irgalmatlanul megfosztott arcán (a nap is éppen kelőben lévén) kitűnő világításban jelent meg egy saját találmányu keserű mosoly, melylyel a *Fekete orvos* negyedik fölvonásában szokta hasogatni a szíveket és veséket. A mosoly ezuttal a napnak szólhatott, mely nem röstelt hitvány égi test léteire későbben fölkelni Tátrai Kárpátnál. Vagy talán, - minden mennyei vonatkozás nélkül, - csupán újabb főpróbát tartott e híres mosolyból, melyet Petőfiben is alkalmazni szándékozott? Ezt kérdezzétek meg az esetleg megsértett naptól vagy kérdezzétek meg Tátrai Kárpáttól, de ne az írótól, ki ezuttal úgy égi testeknek, mint színház-igazgatóknak csupán külső tüneteivel s nem belső világával foglalkozik.

Kárpát nagy léptekkel járt föl s alá, s a laikus habozás nélkül azt mondaná rá, hogy meg van bolondulva, míg színészei épp úgy habozás nélkül azt mondanák, hogy Kárpát izgatott. Mindent fölhasznál izgatottsága kifejezésére: köpenyege ráncait, melyek idegesen hullámszerűen, kalapját, melyet hol homlokára ránt, hol feje bubjára tol, a virginia szivart, melyet hol az égő, hol a szalmás felével vesz a szájába (hatásos komikus izgatottság játszásánál), sétatöbjtát, melylyel egypár fagyos rögöt ver szét, a halk füttyörészést, mozgó, kigyózó, szétszaladó, meg összeránduló szemöldökeit, melyek alól sастekintet kalandoz szerteszét. A Borju-tér ötven kofája közül negyvenkilenc randevut sejtett Tátrai kitarító várakozása alatt, de mily irtóztatóan kinevette volna őket Tátrai, ha megüti fülét a gyanu! Fölsütött haj nélkül, csokortalan nyak-kendőben s oly mindennapi pose-ban randevu! Ah, jámbor lelkek! Akkor hátát a színháznak veti vala, jobb lábát hegyére állítja, a balra nehezedik, karjait összefonja, szája két szögletén egy-egy bús mosoly cikázik néha át s szemei a távolban látszanak keresni valamit... nem a hitelező „Makkhetes”... tulajdonosát, a ki éppen e percben halad át a színen... már mint a Borju-téren... hanem keresik az ideált, a ki hervatag bájait gőzölgő malacpörkölt, illatos töltött káposzta, hófehér turós csusza, kábitó bográcsos gulyás s igazi budai bor társaságában találván föl, eteti a kopalva szenvedő nemzeti muzsát, vulgo a feneketlen gyomru apostolt.

Tátrai tehát ezuttal nem légyotton settenkedett. Izgatottan leste a percek mulását nagy pakfon óráján, mely régi jeles szerkezet volt, a minőt a mai korcs ivadék természetesen már nem tud csinálni: mutatta a nap- és holdfogyatkozás idejét, legközelebb várható üstökösök megjelenésének mikorját, változó ünnepeket tiz esztendőre, csak éppen az órák számát nem lehetett róla soha, még csak megközelítőleg sem megtudni. S utóvégre egy ily nagyszabású instrumentumtól, mely olyan (igaz, hogy fölösleges) szolgálatot tesz a gazdájának, mint egy csillagvizsgáló torony, nem is lehet rossz néven venni, ha egy óra elemi kötelességei derognak neki.

A járókelő Kárpát a cirkuszzsal egybekötött panorámás fabódéja felé lövelt olyan tekinteteket, mintha onnan várná pl. Duncan szellemét.

Ezalatt a kétemeletes házban, hol a mult éjjel az elfogatás történt, Badár Gábor már teljesen felöltözködött. Helyesebben szólva, csak a kétemeletes ház mellett öltözködött föl bizony ő a földszintesben, de olyan szomorú volt, mintha már éppen pincében öltözködött volna föl.

Proticsán félszemmel sandított ágyából a legényre s végre megkérdezte:

- No, Gábor, mit készülsz tenni?

- Megyek a rendőrségre és kiszabadítom Nácit, - ezzel elhagyta a szobát s átsietett Kortyékhoz, a kik éppen reggeliztek. A nők kávé, Korty paprikás szalonnát. Gábor áthozta a maga paprikás szalonnáját s ő is ott falatozott, még pedig pompás étvágygyal, a mit egy, az uri rendből való menyasszony a főnforgó válságos viszonyok közt okvetlenül rossz néven vett volna. De Gábor az éj izgalmai után valóban meg is éhezett.

A mint Gábor kihuzta lábát a szobájából, Proticsán azonnal kiugrott az ágyából és sebtiben öltözködni kezdett. Az öltözködésre fordított idő legnagyobb részét tükre előtt töltötte. Gondos frizurát készített, bajusza szálait elrendezgette, valami pacsulit öntött magára, nyakkendőjét szép csokorra kötötte s látszott, hogy meg van magával elégedve.

- Most te következel, tudós ifju, uri beszédü majom, - mormogá a fogai közt, megvetőleg rugva egyet az ajtó felé, - az ügyedet meglehetősen elrontottam, most jövök én, Proticsán Gergely.

Az ajtó nyílt odakint, Veronka kosárral karján nyilván a piacra ment. Gábor hozzászegődött s együtt hagyták el az udvart. Proticsán fölkapta téli kabátját.

- Most a szülék elvakításához kellene látnom, de tán mégis jobb, ha utánuk megyek; hátha csakugyan a rendőrségre megy... Eh, onnan kidobják! Csobot jól el van nyelve, attól nem félek. A kapu alatt vannak. S még a kezét fogja az a fickó! Hej, letöröm még ezt a te kezedet. Menjünk!

Proticsán sietve elhagyta a szobát, s éppen úgy érte őket, hogy még Gábor után kiálthatott, hogy visszajön-e még, a mire ez igennel felelt. A két szerető lassu léptekkel haladt a Templom-tér felé, s ha Korty néni utánuk nézett volna, a tálalás idejét egy félórával későbbre tüzi vala ki, különben a hus kemény marad. De utánuk nézett Proticsán s ez a tekintet csak kárhozatot jósolt.

Tátrai Kárpát is észrevette az ifjakat s a nélkül, hogy tüntető izgatottságából kiesett volna, nagyot köszönt Veronkának s aztán barátságosan fogadta Gábor köszönését. Majd Proticsánt kezdte fixírozni, a ki a ház előtt föl s alá sétált. Csakhamar egy erőteljes „valahára” tört ki belőle, s a konkurrens bódé felé tett egypár lépést. A mellől a rekedt bonvivant társaságában előlépett Kara Musztafa, a veszedelmes cirkusz állatszelistő szerecsene.

Tátrai minden porcikája azt fejezte ki: „Ez ő!” s eleje sietett az érdemekben megfeketedett férfiúnak. Az körülnézett (a piac már népes volt) s németül így szólt: „Ne itt!” Ezzel özv. Mák Pálné sarki kávémérésére mutatott, s mind a hárman: direktor, állatszelistő és bonvivant oda irányozták lépteiket.

Mielőtt Mák Pál özvegyének kofakávéházába követnők embereinket, áruljuk el, hogy Tátrai Kárpát nem bizott teljesen a *Petőfi* sikerében, bár csak görög tüzre öt forint napi költség volt előirányozva. De minthogy Petőfire már mindent rárakott, a mi annak sikerét előmozdithatta, szétnézett az annak sikerét gátló ellenséges tényezők közt s elsősorban a szomszédos cirkusz oroszánjaira vetette szemét. Kiküldte a cirkuszba portyázni a bonvivan-t, s ez egyszer elcsalta az oroszánok tulajdonosát és szelistőjét, az érdemes Kara Musztafát a közeli „Makkdisznó”-ba, hol Tátrai fogadta nagy tisztességgel és gőzölgő turós csuszával. A négyszem közt való

turós csuszázásnak az lett a vége, hogy Tátrai óriási ígéreteket tett Musztafának, melyeknek ha csak felét megtartja, úgy az a bizonyos Dárius, a ki sok évszázadok óta meg tudta őrizni gazdag hirnevét, tüstént templom egerévé válik Musztafa mellett. S ez óriási ígérek fejében Tátrai csak egyet kívánt Musztafától: hagyja ott a szomszéd cirkuszt, még pedig a *Petőfi* premiérje napján. Musztafát a cirkuszban elég rosszul fizették, a Tátrai frázisaiból kivonatolt pozitív száz forint is kecsegtette, meg alkalmazást is remélt Tátrai színházánál, mely imponált neki a borju-téri építészet remekei közt. Fölcsapott, csak az volt a bökkenő, hogy három hónapra szerződés kötötte a cirkuszhoz. Itt csak vis major segíthetett, mely fölbontsa a szerződést. „Vajha kolera ütne ki”, - vélte Musztafa, mely jámbor óhajásra Kárpát majd hogy a tálat nem nyelte le csusza helyett ijedtében; mert jól emlékezett egy barátságtalan indulatu kolerára, mely gázsifízetés után másfél órával elvitte társulatának azt a két tagját, a kik legtöbb gázsit kaptak.

De Kara Musztafa megígérte, hogy majd ő kitalálja a szakítás módját, s azért leste olyan korán reggel Tátrai a szerecsent, hogy figyelmeztesse a dolog sürgősségére.

Mák Pál özvegyének kávé mérésében így szólt a szerecsen Tátrainak:

- Megvan!

- Hogy hogy?

- Meg fogok veszni.

- Komolyan?

- A fenét. Tréfából, - legalább önök előtt. De mindenki más komolyan fogja venni, - s a szerecsen a második nagy makk-kávéhoz fogott.

- Ehhez azonban egy megelőző kutyaepizód is kell, - vélé Tátrai, aztán sietve és szerényen hozzátette, - bár részemről sohasem voltam megveszve.

- Már megvan, - s a szerecsen fölötött balkarját rázta, - ezelőtt három nappal megharapott egy kutya.

- Komolyan?

- Nem egészen engem harapott ugyan meg, hanem a házigazdám, a hol lakom, veszett sem volt; de nekem mégis eszmét adott. Felötöttem a karomat, hirdetem a dolgot s ma meg fogok veszni.

- Az látszik, - mormogá az irigy bonvivant, - mert már is veszettül iszsza a kávé. (Musztafa már a harmadik porció kávé végső csöppjeit szüröcsölte.)

- Hát a tünetekkel tisztában van? - kérdé Tátrai.

- Micsoda, tünet kell? Hab, - az pedig van itt elég, - ezzel elővett egy kis csomagból három darab habbal bélelt indián-fánkot. - Ajánlom szinpadi célokra.

- Mi sűrűn megbolondulunk, de meg nem veszünk soha, - utasítá vissza méltóságosan a bonvivant, a ki az állatszelistító ajánlatában sértést látott.

- Az eszme óriási, de még ma végre kell hajtani.

- Tüstént meglesz. Két, legfőlebb három napig meg leszek veszve, s aztán az ön embere leszek, direktor ur. S erre nézve kell még egy vallomást tennem. Ha az ön társulatához csatlakozva, barmaimmal magasabb művészi célokat szolgálak, nem maradhatok ám szerecsen, direktor ur.

Tátrai bámulva nézett a ragyogó fekete pofára.

- Hát mi akarna lenni, barátom? - kérde lenéző hangon, melyben ezuttal csupán a fehér faj felsőbbbségét érezte az afrikaival.

- Direktor ur, én egy vallomással tartozom. Nem vagyok szerecsen.

- Ugyan ne hencegjen, - szólt az egyre jobban bámuló direktor, - hát mitől ilyen fekete a bőre?

- Mindennap hajnalban megfrottiroztatom magamat - suvikszszal.

- Aztán senki sem tudja ezt a titkot?

- Senki! Egy vak ember a szolgám, a ki frottiroz.

- De vak létére is érezhetné a suvikszszagot!

- Olyan régóta nem látja azt, a mit szagol, hogy végre teljesen elveszítette a szagló érzékét.

Tátrai előtt ez a magyarázat homályos volt, mint a legfeketebb suviksz, csak az lett előtte világos, hogy ez a szerecsen nem sötét.

- Tehát ön nem Kara Musztafa?

- Nem! a suvikszszal lekopik a nevem is, s vagyok Svarc Áron.

- Más szóval ön zsidó vallásu álszerecsen.

- Az, direktor ur, önt fehéren fogom szolgálni, ha ugyan bőröm hajlandó lesz visszanyerni régi fehérségét.

- Hahaha! - nevetett a bonvivant, a ki roppant mulatságosnak találta, hogy valaki, a ki nem csizma, suvikszoltassék.

- Egyszerűen rá fogjuk, hogy ön veszett állapotában megfehéredett, - de azért megmarad Kara Musztafának, mert az impozánsabb Svarcnál. És most dologra!

Ott hagyták Mák Pál helyiségét és Svarc-Musztafa a cirkuszba sietett. Tátrai és a bonvivant a színház előtt foglaltak pozíciót. Proticsán még mindig a ház előtt járkált föl s alá.

Egyszerre ordítás tört elő a cirkusz mélyéből s a zenekar kirohant. Nehogy a cirkusz előnyére port hintsünk a közönség szemébe, kijelentjük, hogy ez a zenekar a minden tagjában remegő verklis volt. Utána szaladt még egy ember, a ki torka szakadtából segítségért kiabált. A sarki rendőr minden teketória nélkül nyakon csipte s be akarta közcsendháborításért kisézni, mikor egy rémalak megjelenése elvonta figyelmét a kiabálóról.

Ez Kara Musztafa volt.

Az indián-fánk kitűnő ötletnek bizonyult. Egy dühös vadkan másfél óra alatt nem tűr több tajtékot, mint a mennyi Musztafa arcát egyik fülétől a másikig borítja; ehhez még ő maga tehetségéből hozzá adott két csattogó fogsort s vérben forgó szemeket.

A rendőr a forsriftnak megveszett szerecsenéről szóló pontjain gondolkozva hátrált, kofák sikítva menekültek. Tátrai rettenhetetlenül közeledett a toporzékoló Musztafához.

Ekkor érkeztek haza a piacról Veronka és Gábor. Gábor azonnal a zaj, csoportosulás felé sietett, hogy az aggódó Veronkának megnyugtató fölvilágosításokat szerezzen, Proticsán nyomon követte.

Rendőrcsapat is rohamlépésben közeledett. Tátrai és Gábor egyszerre kétfelől ragadták meg a dühöngőt. Mindegyik bámulta a másiknak a vakmerőségét, de Gábor - alaptalanul.

Meg kell adni, hogy Musztafa kitűnően játszott. Villámként Gáborra vetette magát s megharapta az arcát. Aztán Tátrai felé fordult s bekapta a kezét, úgy hogy az csupa hab lett.

Ekkor a rendőrcsapat egyszerre háttérbe szorította a két vakmerőt s egy bosnyák hadi medáliát viselő biztos vezetése alatt Musztafa lefűlélésére indult. A hadiérmes gáncsot vetett neki s az érdeemes megveszett végig esett a földön. Rögtön megkötözték. De egy rendőrt mégis megkóstolt még.

- Szerencsétlen! - kiáltott az egész jelenetet növekvő érdeklődéssel szemlélő Proticsán Gáborra, - te meg vagy harapva.

- Hallgass! Ugyan hogy volnék, - s el akart illanni.

- Hohó! - fogta meg őt a mellettük álló vezető rendőrbiztos, - csak be a Rókusba. Majd bizony itt hagyjuk szabadon a népek közt.

- Ragadják meg a boldogtalant! - kiáltott Proticsán fölgyuló szemekkel s maga is Gábor vállára tette a kezét.

- Ugyan hagyjanak! Ki tudom azt magam is égetni.

- Semmi beszéd, - s a rendőrbiztos intett embereinek, a kik megfogták Gábort és kocsiba tuszkolták. Egy másik kocsiban pedig a tompán hörgő Musztafát vitték.

Proticsán pedig hangosat kacagott s örömeiben hevesen összedörzsölte a tenyerét, az emberek visszafordultak s azt kérdezték magukban, hogy ez bolond-e, vagy tán hitelezője volt a megveszett szerencsen? Hátha még hangot talált volna az a vad ujongás, mely e pillanatban Proticsán szívét eltölté. Egy holttesttel kínálkozó nyitott sir láttára kéjesen fölvonító hiéna volna hivatva ez ujjongásnak hangot adni. Győzelem az egész vonalon, az ut nyitva áll. Elhárítva az utolsó akadály. S ezzel Proticsán szélesebben eltűnt a Borju-térről. A mint erős lábai belevágódtak a földbe, még a fagyos rög is csikorogva tört össze alattuk.

Mindenkit félrelökött s az emberek bámulva néztek utána.

Tátrai nagy lelki gyönyörrel látta terve sikerülését, s ismételten biztosította a bonvivant-t, hogy Svarc-Musztafában egy kiváló alakító tehetség veszett el. („Vesztett meg” - mormogá a rekedt bonvivant.) Csak akkor döbbsent meg, mikor látta, hogy a rend őrei az arcán megharapott Éjszaki Tihamért is begyűrük egy komfortábliba s elkocognak vele. Csak ő tudta, hogy ez a kocsi nemcsak Éjszaki Tihamért, de a színpalak mögött éneklő Petőfit, Bem apót, az első és második honvédtisztet, a muszka cárt és a segesvári polgármestert is viszi, s ha még ma nem hozza vissza, úgy oda lesz velük a *Petőfi* mai premiérje is. Ki ugorhatnék be hirtelen a színészek közül? Hamarjában végigjártatta az eszét a tagokon, de csak a sugó volt az egyetlen, a ki nem játszott, a többiek három-négy szerep alatt görnyedeztek. Rohanjon Badárt kiszabadítani? Ez nem lehetséges Musztafa ál-megveszésének elárulása nélkül, ezt pedig legalább holnapig titokban kell tartani. Marad tehát holnapra a premiére.

- Gyerünk a nyomdába! - szölt boszus sóhajttással a rekedt bonvivantnak, - új színlapokat kell kibocsátani, s az elhalasztást jelenteni. Ez még nem történt rajtam.

Éppen akkor érkezett meg a bizottság, mely lepecsételte Musztafa oroszlankeztrecét, s azt a VIII-ik kerületi kapitányságra szállította. Kárpát diadala teljes volt. A cirkusztulajdonos és felesége kétségbeesetten tördelték kezeiket, mikor „kasszadarab”-jukat kifelé hurcolták s nem is sejtették, hogy annak a kajánul ott morfondírozó urnak, Kárpátnak mily nagy szerepe van romlásukban. Kárpát éles fájdalmat érzett - a kisujjában s hirtelen szeme elé kapta. Biz az meg volt harapva, s vérzett.

- Ostoba szerecsen! - dörögött Kárpát, - huszonháromszor öltem meg Buhalmi Diodort, mint Merkuciót és Tibaldot és kutyabaja se lett. Ez itt egyszer játszsa a megveszett szerecsen címszerepét, s már vérnek kell folynia, még pedig ártatlan vérnek. Ártatlannak? Hm, hm.

Zsebkendőbe csavargatta sajjó ujját s elsietett.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Sár és harmat.

Lihegve jelent meg újra Proticsán az ismert borju-téri ház előtt. Arca piros, félig nyitott szájából szaggatottan tör elő a fölzaklatott tüdőből kergetett levegő, melle rohamosan kidomborul, meg belapul. Beesett szemgolyói majdnem kidüllednek, szeme fehéreben véresek az erek, szemeiben láng lobog: óh, hogy az ilyen szenvedély-lobbantotta lángnak nincsen áruló füstje, mely kebleket fojtva, rájuk nehezedeve terjengene szét a földön, mint a Kainé. Lábán sár, kezében virág; rózsáiból és kaméliából összefűzött csokor, melynek finom levelei elárulják, hogy az őket tartó kéz remeg. Vagy tán a csokorért futott Proticsán s most ime visszatér.

A ház előtt hirtelen, mintegy kommandószóra, megáll, hogy összeszedje magát. Egy tekintetet vet a virágra s elneveti magát. Megvető ez a nevetés. Észreveszi a virágok rezgését, s ezen észreveszi saját gyöngeségét, ezt neveti ki.

Egy mozdulatot tesz, mintha gyöngesége árulóit a földhöz akarná vágni, de aztán megáll s morogja:

- Eh, Proticsán! Ne légy gyerek! Sohasem állt még neked ellent senki. Aztán ezzel a virággal csak egyengeted az utat az ő szívéhez.

Befordult a házba s gyorsan áthaladt az udvaron. Az albérlők szobájának ablaka nyitva volt. Veronka nyilván takarított ott, s a mint Proticsán odanézett, éppen gondolkodólag állt az ablaknál. Fölemelte szemeit, de a mint látta, hogy nem Gábor közelit, közömbösen siklott el tekintete Proticsán fölött s egy kis ákác száraz ágain akadt meg hol két veréb ugrált vidám csicsorgással.

- Korty a Makkhetesben van, a rendes veteránkvaterkán, Kortyné varr, Veronka egyedül van a szobánkban, - gondolá át gyorsan Proticsán s benyitott a szobába, a hol Veronka volt.

A konyhában még egyszer lesimitotta haját, egy, a falon függő sárgaréz tepsiben megigazitotta a nyakkendőjét, bajuszát kipödörte, ruháját rendbeszedte s csak így nyitott be.

A lányt, a ki az ajtónyílásra megfordult s ártatlan, tiszta nyílt tekintetével majdnem a szívébe nézett a belépőnek, régen szerette Proticsán. Szerette, mint a hogy a Vezuv lávája szereti azt a vidéket, melyet koronkint meg szokott látogatni. Forró ez a szeretet, de pusztító. Halál, sirás és keserv kél a nyomában. A gaz legény, a ki duzzadó erővel s minden gazságban kiváló észszel járt-kelt a világban, hol vagy erejével, vagy ravasz eszével, melynek a véletlen szerencse is jármába szegődött, mindenki fölött győzedelmeskedett, gázolván mások javaiban, e gaz legény az utcán pillantotta meg a futó őzikét s nyugtalanul járó szemei egyszerre megakadtak rajta. Tünetemény volt rá nézve, a minőt még nem látott; mintha az országoti kötő egy darab gyémántot lát föl villanni értéktelen kavicsai közt. Először bámulta pici lába formasságát, idomai kerekdedségét, azután eléje került, szemébe nézett s végtére utána loholt, hogy el ne téveszsze szem elől. Sarkában volt, kileste lakását, megtudta viszonyait s Proticsán, a ki egyformán hőse volt a városligeti pepitanadrágos és vörösnyakkendő vasárnap-délutánoknak az alantasabb fajtájú munkáskocsmáknak, a ki hőse volt a zengerájoknak s a legszebb tolvajvállalatoknak: ez a sokoldalu ember szomjazni kezdett egy szintelen idillre. Lármát, szájhősséget, apróbb galáns kalandokat, bandát egyelőre cserben hagyva élni annak a lánynak, a kit szeret. Az utcán fogamzott meg ez a szerelem Proticsán szívében, a sárosi, zajos, részvétlen, fagyos utcán; nem tisztességes ismeretség útján került a lány elé, hanem nyomon

követte őt, mint vadat a kutya, s nem bocsátotta ki körmei közül; de hévvel követte, oda furakodott a lány társaságába, becsempészte magát házába, családjába. Már csak a szíve volt hátra. Az éjjel világában könnyű diadalokhoz szokott bandita itt is győzelmet remélt.

El volt határozva mindenre, csak szerelme eljusson céljához. Lassan közeledhetett csak a leányhoz; kerülő uton vette be magát a házhoz (itt is kezére dolgozott a véletlen és Gábor ismeretsége); hideg arccal, közömbös savakkal kellett a leány előtt megjelennie. Ez a szokatlan ut fokozta szenvedélyét s valóságos dühvel szívében leste a percek mulását és terveiérését. Ugy érezte, hogy a szerelem egy veszett kutya, mely őt megharapta s most gyűl benne a méreg, hogy egyszer mint düh kitörjön. Aztán a többszörös félelem, mely koronkint végig nyilalt rajta: a feketeszemű Csertán Kata, a ki zaklatta őt gyakori nyomtalan eltűnéseért; utálta ezt a leányt, kinek féltékenységtől, boszujától, egy szóval szerelmétől remegett.

Elfelejtette becses szolgálatait, melyek Proticsán zsebeinek váltak hasznára, el hűségét, ragaszkodását, melylyel iránta viseltetett; az ő szemeiben Kata egy olyan leány volt, a ki igényt tart az ő szerelmére, melyet pedig ő teljesen és osztatlanul Veronkának szánt. Aztán a félelem, hogy őt e becsületes emberek közt lealcázás éri s visszarugják a posványba, melynek most, kikapaszkodott a szélére, a tiszta, sugaras levegőben ingó fehér liliom felé. Aztán a zsibbasztó megdöbbenés, mikor fölfedezte, hogy ez a fehér liliom már Badár Gábor felé hajlik, a ki ki is nyújtotta kezét, hogy leszakítsa azt. Következett a lázas és titkos munka, mind e tervek meghiusítására: ezért tűnt el Peti a kétezer forinttal, ezért szenved Csobot, ezért kellett elhurcoltatnia Gábornak. Hogy Gábortól megszabadult, ezt csak annak köszönheti, hogy a véletlen nyújtotta alkalmat a kellő időpontban ki tudta zsákmányolni. Ez egyelőre nem is volt tervben, mert azt hitte, Peti eltűnésével elég időt nyer.

S most, ennyi akadály leküzdése után, itt áll, szemtől szembe néz a lánynyal s végre valahára szólhat neki.

De mit?

Kíváncsú a sártól, hogy harmatként csillogjon-villogjon, mikor rajta futkos a napsugár! Sár marad az. Így Proticsánt is besugározta a szerelem, de azért fakó maradt, hangja tompa volt s magaviselete szögletes. Hogyan vallhatna ő szerelmet, mikor eddig csak a szerelem megszenteltelenítésének élt?

Veronka visszafordult s berakta az ablakot.

- Veronka, virágot hoztam magának, - kezdé Proticsán.

- Inkább Gábort hozta volna meg. Hol marad ő?

Proticsán összehuzta a szemeit, mintha nem akarta volna, hogy beléjük tekintsenek.

- Hát nem is fogadja el virágaimat?

- El én. Sajnálom őket magánál hagyni.

- Csak azért?

- Meg mert jobb helyen lesznek a mamánál.

- Hát maga nem tartja meg?

- Mit csináljak vele? Még ha tehenet tartanánk, nem mondom.

Proticsán fölütötte a fejét s szemei olyant villantak, hogy Veronka ijedten kettőt lépett az ajtó felé. Proticsán husos ajkai kidudorodtak, melle emelkedett; fogta a virágot, két kézmozdulattal összetépte s a földhöz vágta.

- A kisasszony csak tréfál velem. Azt a kisasszony nagyon rosszul teszi. Nincs kedvem tréfálni; éppen most nagyon komoly vagyok, - ezzel Proticsán az ajtó elé állt s tiltólag föl-emelte kezét.

- Én ki akarok menni, - szólt Veronka halkan. Arca sápadt volt Meg volt ijedve. Sohse látta ilyennek Proticsánt, a kitől ő mindig félt.

- Kimehet rögtön; de meg kell hallgatnia. Veronka: szívesen lennék pokolbéli elkárhozott, ha maga szítaná ott a tüzet; minden kívül örömmel tudnék elfogadni a maga kezeiből. Szeretem!

- Nekem mer ilyent mondani, a ki Badár Gábor gyűrűjét ujjamon viselem, s magunk közt már hűséget is fogadtam neki?

- Bolondja vagyok, mióta megláttam, s az leszek, a meddig csak látok. Könyörüljön meg rajtam, - s Proticsán összekulcsolta a kezét, - gazdag vagyok, van pénzem, a mennyi csak kell, ha akarja, megveszem ezt a kétemeletes házat, a hol most udvart söpörni küldhetik. Megveszek mindent, a mit csak kíván, selyembe járatom, legyen a feleségem.

Lépésről lépésre közeledett a lányhoz, már érte forró lehelete, s Proticsán tekintete szinte leigézve tartotta őt. Veronka minden tagjában remegett. Azt hitte, hogy álmodik; futni akart, de lábai legyökereztek, kiáltani akart és torka összeszorult; megrázta a fejét s még sem ébredt föl; az álom réme folytatá:

- Te lány, tudod-e, hogy én sohasem szerettem még senkit kivüled. Egy sötét világban csatangoltam, hol kéretlen hozták elém a szerelmet, még a kisujjamat sem kellett gyönyöreiért kinyujtanom. Mikor te megjelentél előttem, egyszerre kiderült ez a sötét világ, minden szépségével egyetemben.

S a szenvedélyes szavak úgy égetik a lány becsületes lelket, mintha minden szó egy hozzá repülő tüzes fáklya volna; szemeit mereven szegezi Proticsánra; de nem őt látja, hanem Gábort, az ő egyszerű szerelmével, ki nem cifrázott vallomásaival, mély tüzü szemeivel, melyeknek fényénél, melegénél, oly édes a sütkérezés.

- Hát semmi szava sincs vallomásomra? - s Proticsán megragadja Veronka kezét. Ez visszalöki. - Van aranyom, van gyémántom. Ur vagyok, urnőmmé teszek. Kell gyűrű? Tízet fűzök minden ujjadra. Kell arany? Beboritalak, megaranyozlak vele.

- Honnan vette? - szólt majdnem önkénytelenül a reszkető leány.

- Honnan? Kaptam az apámtól, a ki éhen halt! Ástam a földből, éjjel a keresztuton, hol föllobbant a láng. Mit kérde? De van. Nem elég ez? Hát arra születél te, hogy nyomoruságban fakuljanak el ragyogó bájaid? Hát arra való a drága gyöngy, hogy rejtve maradjon tenger iszapjában? Gyere, fölviszlek a napra, hol te is tündökölni fogsz.

- Gábor, Gábor! - kiáltott a lány elhaló hangon; Proticsán forró lehelete, mely már egészen közelről érte, pirt kergetett arcára s elkábitotta, mint a holt tenger gőze a fölötte elröpülő madarat.

A Gábor névre Proticsán szava, menése egyszerre megakadt, mint az orgyilkos töre, mikor puha szövet alatt páncelelinget talál. De csakhamar összeszedte magát s folytatá:

- Kiabálhatsz Gáborod után, sem ég, sem föld nem fog többé kiáltásodra felelni, - s ördögi nevetésre torzultak husos ajkai. S ez a nevetés jobban illett oda, mint a szerelem kéjes reszketése, a szenvedély előtörő szavai, melyek úgy tódultak elő, mint egy állott mocsár bugyborékai.

- Gábor, hol van Gábor?

- Meghalt!

- Hazudsz, alávaló kísértő.

- Igaz, hazudom; de jobb volna neki, ha igazat mondanék, mert hazugságommal azt nyeri, hogy a halálnál is rosszabb állapotban van.

- Mi történt vele? - a lány nyárfalevélként remegett, arca ólomszinű lett, szemei körül kékes karikák kezdtek mutatkozni. A szerelem volt neki minden ereje, s most ez az erő elhagyni készítült őt. Érezte, hogy Gábort valami bajnak kellett érnie, másképp ez a rettegett ember nem merte volna elhagyni zugát s egyszerre rávetni magát. Elhagyatottnak érezte magát. Déli nap verőfényéből egyszerre sötétségbe, hidegbe, magányba esett.

- Ne kérdezd, hogy mi történt vele. Őt elveszítetted, mert ha él is, csak azért él, hogy minden nap készüljön a legrettenetesebb halálra. Ne törődjél vele, itt vagyok én, ifjan, szerelmesen, a ki mindent megadok, a mit ő ígért, s azonkívül még száz annyival megtetézem.

- Soha! - a szegény leány kétségbeesett erőfeszítést tett, - inkább pusztuljak el nyomorultan, semhogy egyetlen csókja érintse szájamat. Még a sirgődör férgei is undorodva fordulnának el tőlem tisztább holttest felé, ha magával ölelkezném. Utállak, megvetlek, - tört ki a leány, - azt sugja valami itt a szivemben, hogy gazember vagy, a ki minden bajunkat, boldogtalanságunkat okoztad s te vagy az, a kinek a fejére száll mindezekért az átok.

- Mikor fejemre zúditod az átkot, ne feledd, hogy szivemben kinyílt a szerelem s ez a szerelem az oka mindennek. Jól van! Gazember vagyok s bevallom, hogy én loptam el Badár Petit, én tettem el láb alól Csobotot, én löktem a halálos veszedelembe Badár Gábort, mindezt csak azért, hogy elvehesselek, hogy el ne vehessenek. Most már nem kérek, most már fenyegetőzőm. Látod, hogy titkos hatalom van a kezeim közt; vigyázz! mert ha szép szóval nem, annak segítségével keritelek a kezem közé. De akkor jaj neked és jaj mindazoknak, a kik hozzád tartoznak.

Vas marokkal fogta a leány karját, miközben rekedt hangon fülébe hörögte fenyegetéseit.

- Visszajövök még a feleletért; vigyázz, senkinek se szólj vallomásaimról; de reszkess hatalamtól, ha elutasítasz. Gondold meg a dolgot.

Vera bicsakló térdekkkel az ajtóig jutott.

E pillanatban valaki kopogtatott az ajtón. Vera kinyitotta s félig kilépett rajta.

- Kérem, itt lakik Éjszaki Tihamér színész ur? - kérde egy női hang.

E hang hallatára Proticsán elsápadt s térdei remegni kezdtek.

- Mit tud Éjszaki Tihamérről? Az ég szerelmére, feleljen!

- A színháznál azt mondták, hogy egy veszett kutya megharapta. De én nem hittem s azért ide jöttem, a lakására.

Proticsán gyorsan ágyához sietett, s végig vetette magát rajta. Az idegen nő fölfogta a megtört Verát, ki az ajtónak esett, a léptek neszére fölemelte a fejét s szóla:

- Talán ottbent van? Nem beszélhetnék vele? Nagyon sürgős és fontos beszélni valóm van vele. Kisasszony, térjen magához.

- Mit akar vele? Én a menyasszonya vagyok.

- Én Csertán Kata vagyok. Éjszaki ur nem várta tegnap az öcscsét?

- Igen.

- És nem érkezett meg?

- Nem.
- Ellopták. De nem tudom, miért.
- Én sem tudom.
- Nem Éjszaki ur van odabent?
- Nem.
- Hát ki?
- Proticsán Gergely.

Proticsán talpra ugrott az ágyról. Kata egy ugrással a szobában termett, aztán visszafordulva, villámló szemekkel mérte végig Verát.

- Aztán mit keresett a kisasszony ebben a szobában? - kérdé.
- Kérem, az a mi szobánk, talán csak szabad oda belépnem?
- Nem szabad, ha ez az ember benne van. Mert ő Proticsán, én pedig Csertán Kata vagyok. Ha ő test, én vagyok a lelke, ha ő lélek, csak az én testemben lakozhatik. Szeretője, mindene vagyok: a ki más közelit hozzája, jaj annak. Ugy-e Gergely?

Proticsán nem felelt. Betette az ajtót s Katával maradt. Vera pedig édesanyjához sietett, a ki a kis hálószoba kanapéján szundított.

- Mama, mama! Siessünk Gáborért, Gáborhoz, - ezzel rázta föl édesanyját.

Kortynének kellemes álmai lehettek, mert arca mosolygott. Bizonyosan azt álmodta, hogy szakácsné főzi konyhájában az ebédet, s ő egész zavartalanul átadhatja magát az unalmas délelőtti élvezetének, mely, úgy látszik, nála alvásból szokott állani.

Vera rémült arca egyszerre kiüzte szemeiből a könnyű álmot.

- Hát mi baja van Gábornak? - kérdé leányát.
- Nagy bajban van. Hozzá kell mennünk. Látnom kell őt, beszélnem kell vele. Talán még meg lehet menteni.
- De ki főz, ha mind a ketten elmegyünk? - kérdé Kortyné, a kit jobban bántott az, hogy elaludta a levesfőltetés idejét, mint Gábor minden homályosan és szaggatottan körvonalazott baja.
- Óh anyám! - kiáltott Vera, - ne tépelődjünk sokat, hanem fussunk.
- Hát fuss apádhoz a Makkhetesbe s vele igazítsd el a dolgot. Pont tizenkét órákor itthon legyetek, mert tálalok. Nem szeretem, ha várakozni kell az ebéddel.

Kortyné gondolatai határozottan az ebéd s nem Gábor körül forogtak. Vera sebtiben felöltözött s elsietett hazulról.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Sár és sár.

A mint Proticsán betette az ajtót, visszafordult s oly gyűlöletes pillantást vetett Katára, melyet egy kölykétől megfosztott, s a megfosztó vadászszal szemben álló anyatigris is megirigyelhetett volna.

- Mit akarsz? - s karjait összefonva mellén, Kata felé közeledett.

- Te betetted az ajtót, Proticsán; nem akarsz, hogy annak, a mi itt történni fog, egy hangja, egy betűje is elhagyja e szoba határait. Ugy látszik, rossz a lelkiismereted. Félsz attól, a mi most itt készül. Félsz, hogy *valaki* ezt meg találja hallani, a kinek azt semmikép sem szabad meghallani, ugy-e?

- Ismerlek Kata, tudom, hogy nem tudod fékezni szenvedélyedet, lármát ütsz; nem akarom, hogy botrány legyen.

- Te betetted, én bezárom az ajtót. Ne osonjon ki a hang, de te se szökjél el, míg nem akarom, - ezzel a kulcsot ráfordította s lehuzta, - miért félsz attól, hogy szenvedélyem féket szakít s botrányt csinál? Tán van oka rá?

- Mi oka lehetne? Aztán kell is ok neked arra, hogy vad szenvedélyed kitörjön. No hát, mit akarsz? Felelj már!

- Talán több kérdezni valóm volna neked, talán több felelni valód volna neked. Azt kérdém először is, szeretsz-e?

- Már miért ne szeretnék?

- Valamennyi jég, mely a zajló Dunán uszik, nem lehetne fagyosabb, hidegebb e feleletnél. Hová lett egykori forróságod, melylyel karodba öleltél, kebledre szoritottál, hogy kellő mód viszonzhasd örült szerelmemet? Miért kerülsz oly régóta engem, a ki érted ördöggé lettem, becsületes ördöggé, a ki hű és szerető irántad, mint egy angyal?

- Ezért jöttél ide?

- Ezért. Kiszaglásztam buvóhelyedet, hová előlem rejtőztél. Miért rejtőztél? Ha meguntál, ölj meg: százszor megkértelek; de ha másé lett szerelmed, akkor két halál lesz.

- Köztük lesz az enyém is? - kérdé enyelgő hangon Proticsán, de hangja nyugtalanul rezgett s szemei sebesen jártak körül a szobában.

- Nem tréfa ez, Proticsán. Felelj! Mit csinált a banda tegnap este?

- Két ezer forintot besöpört, szép kapitányné.

- Hát én mért nem tudtam róla semmit?

- Egyszerű kis vállalat, magunk is meg tudtuk csinálni. A te eszed nem kellett hozzá.

- De te szigorúan meghagyta a bandának, hogy nekem semmit se mondjon az egészről. Miért tetted?

- Meglepetésben akartalak részesíteni, egyetlenem.

Kata, a ki fojtott hangon kezdte a vallatást, egyre hangosabban beszélt. Hirtelen a földön széthullott virágokra s köztük egy levélre esett tekintete. Oda ugrott, s a levelet fölvette a földről. „Veronkának szeretettel Proticsán.” Ez volt a virágok közé dugott cédulán.

- Veronkának, Proticsán! - Hát mégis ez a te fészked, a hová turbékolni jársz! - sikoltá s a papirost Proticsán szeme közé vágta, ez elsápadva hátra tántorodott, rémültében úgy érezte, mintha egy egész hegy szakadt volna az arcába, - virágok illatában csicseregsz szerelmes pároddal? Nem csalt meg ösztönöm; gyanu, kétség, búbánat, szenvedés nem hiába gyötört. Meg vagyok csalva, el vagyok árulva. Aztán ki az a Veronka? Az a szentkép, a ki olyan remegve futott ki innen az imént? Vigyázz, Proticsán! Nekem két szívem van, ha össze-gázoltad a szerető szívet, megmaradt még e boszuálló szív, s minél nagyobb volt kínja a szerető szívnak, annál nagyobb lesz boszuja a boszuálló szívnak.

- Kata, Kata, térj magadhoz. Nyakunkra csődited az egész házat. Oktalan féltékenységedben vakon rohansz neki a falnak. Csak dühöngj. Én nem mentegetem magamat, mert nem vagyok bűnös; terveimet nem érted. De vigyázz, mert ha bajt csinál oktalanságod, együtt kárhozunk el.

- El vagyok én már kárhozva; akkor kárhoztam el, mikor először találkoztam veled.

- Nyisd ki az ajtót; ha estére a „Vörös lobogó”-nál léssz, mindent megmagyarázok.

- Esküdjél meg, hogy szeretsz.

- Mire esküdjem?

- Egykor nem kérdezted ezt, hanem esküdtél pokolra, csillagokra, az éjszakára, mely látta szerelmünket.

- Esküszöm! És most menjünk!

Kata kinyitotta az ajtót. Kortyné állt a konyhában, az oda égett rántás orrcsavaró füstjének közepette. Hallgatózott, s a rántás fölhasználta a kedvező alkalmat. Az anyai fülek élességével Veronka nevét meghallotta a vitából, a többi hozzá komponálta az anyai fantázia.

- Mit akarnak az én lányommal? Mi köze a kisasszonynak hozzá? - kérdé élesen, harcias állásba helyezkedve.

- Ha volna közöm hozzá, akkor jaj lenne a maga lányának; de hát ő menyasszony ugy-e? - felelte Kata.

- Persze menyasszony, ha megkerül Badár Petivel a 2000 forint.

- Ettől függ? - s Kata éles tekintetet vetett Proticsánra.

- Tisztán ettől.

Az ajtó kinyílt s belépett Vendel gazda Veronkával. Delet harangoztak s Korty uram nem merte a terminust elmulasztani, bárhog sürgette is Vera, hogy nézzenek Gábor után.

- Te lány, - szólt Kata s megfogta Vera kezét, - ne nyulj a máséhoz.

- Ne nyuljon hozzám! - kiáltott a lány, - vigye innen a szeretőjét, kiég a szemem, ha látom; torkomban megakad a romlott levegő, melyet ő vele szívok; vigye, vigye, verje meg az Isten azt a napot is, melyen először betette a lábát mihozzánk.

- Mit vétett neked Proticsán? - kérdé Kata, kit Vera visszalökött, de ő nem a visszalökő, hanem Proticsán felé fordult vonagló ábrázattal.

- Mit tett? Összezúzta szerelmemet s a maga alávaló szerelmét akarta szívémbé becsempészni.

- Szegény leány, - szól Proticsán, - megháborodott nagy szerelmében. Fektesse le s tegyenek rá jeges borogatást. Mit beszél itt rólam? Hisz ott a szeretője a Rókusban, fusson utána, nézze meg, talán nincs is semmi baja. Körtúr - s félre inté az öreget, - vigyázzanak a lányukra, egy kicsit föl van indulva. Talán félre is fog beszélni. Persze, Gábor véletlen balesete. Azt a kis adósságot a „Makkhetes”-ben kiegyenlítem még ma.

- Köszönöm, - s Körtúr bácsi megrázta Proticsán kezét, - még a „Makkdisznó”-ban és a „Vidám veterán”-nál is volna egy kis számadásom.

- Az is meglesz. Csak a lányukra vigyázzanak.

Kata e közben kirohant az udvarra. Proticsán nyomon követte. Megtapogatta a zsebét. Egy revolvert érzett benne. Megsimogatta a fegyver agyát s szemei Katára villantak. Két ugrással utolérte.

- Szép kapitányné, hova lesz most menésed? - kérde Katát.

Kata végig nézte, s fekete szemében egy fölvonuló vihar távoli villámai cikáztak.

- Haladok utamon. Jól jegyezd meg, hogy ez többé már nem a te utad. Elváltunk egymástól. Mit keressz itt? Eredj oda a másikhöz, a becsületeshez, kinek elloptad a szeretőjét. Siess, hogy minél hamarabb megszeliidithesd, mert most még nagyon haragos.

- Ne beszélj bolondokat, Kata. Menjünk a „Vörös lobogó”-ba, ott mindent megmagyarázok.

- Eh, eredj a nyakamról. Nem szeretem látni arcodat, nem szeretem hallani hangodat. Hadd feledjem el azt a sötét boldogságot, pokoli üdvösséget, melyet együtt élveztünk.

- Én nem hagyhatlak el, Kata, mert attól félek, hogy valami kárt téssz magadban.

- Magamban? - s a lány nevetett, vagyis az arca nevetésre torzult, de a kísérő hangok inkább jajgatáshoz hasonlítottak, - mondd inkább, Proticsán, hogy tebened. Hisz a legnagyobb örömet szeretném neked, ha most hirtelenében elpusztulnék, s velem elpusztulna minden titkod részese, legnagyobb bűneidnek társa, eleven rossz lelkiismereted. Mélység fölött jártunk, szerelmünk által összeláncolva; a lánc elszakadt, egyikünk a mélységbe hull, vagy mind a ketten lebukunk. Vagy azt hiszed, hogy a bűneink lánc erősebb a szereleménél, s ha ez elszakadt, az össze fog fűzni örökre?

- Hát fenyegetőzől? No jó! Tudd meg, hogy tenyerem csak az imént sugdalózott itt bent a zsebemben egy revolverrel s abban egyeztek meg, hogy ha nem követsz engem oda, a hová kívánom, akkor ez a tenyér megragadja a revolvert, s te halva vagy.

- Nem vagy olyan ostoba gazember, Proticsán. Hisz ezzel elvesztenéd magadat, te pedig szabad akarsz maradni, szabadabb, mint valaha, másképp oda a tervezett boldogság a szép szőke leánynyal. Most szennyeznéd be vérrel a kezedet?

S a két bűnös lélek haladt végig a népes utcákon, hol hemzsegett a műhelyekből kitódult munkás nép. Dél volt, közletről, távolról zugott a déli harangszó s e harangok, melyek az Isten palotájában ringottak, azt hirdették a prózai embereknek, hogy: tessék ebédelni menni. És a tömegben, mely a fagyos téli verőfényben egymáshoz ütődve rohant, vajmi kevésnek rezgeti le szívéig a harang kongása; csak a gyomra hallotta mindeniknek, s kinek jutott volna eszébe, hogy a harangok nem hiába vannak az Ur szolgálatában, azt is hirdetik, hogy adjatok hálát az egek urának ti mindnyájan, a kik jótéteményeit élvezitek. Szaladt mindenki habzsolni valamit, s csak a harangozó emlegette az istenét, boszusan lenézvén arra a nyomorék koldusra, a ki a templom csúfjára a kapuban kiállítja nyomoréksága bizonyosságait, hogy a kíváncsi könyörületet fölgerjeszsze. Hja, másképp nem élhet meg a becsületes koldus a nagy konkurrencia

mellett, kivált ha nincs abban a kedvező helyzetben, hogy mind a két szemére vak. A még éhezők, a már jóllakottak és a fázók nyüzsgő tömegében föltűnt egy-egy szálnalmas alak, a kin meglátszott, hogy szeretné élvezni a napfényt, de a jóllakás reményének teljes hiánya s az éhség hangosan nyilvánuló belső tünetei képtelenné teszik a verőfény élvezésére. Ez lopni fog.

Ezen a tömegen keresztül törtetett előre Kata és Proticsán. Verőfény, emberboly, dél, éhség nem létezett rájuk nézve. Ugy haladtak egymás mellett, mint két vasuti sín, soha nem közelítve, soha nem távolodva. Egyik sem vette le tekintetét a másikról; semmit sem láttak, csak egymást. Mintha nem is emberek közt, hanem az emberek feje fölött lebegtek volna tova.

- Hova megyünk? - kérdé egyszerre csak Proticsán.

- Megyünk? Mehetsz, a hová tetszik, - felelt Kata.

- Kövess a „Vörös lobogó”-ba!

- Nem követlek.

Proticsán melléje ugrott. Megragadta Kata balkarját s a magáéba öltötte.

- Szabad karomat ajánlanom? - szólt gunyosan, majd hozzá tette: - ismered kezem erejét, csak egy csavarintás és karod el van törve. S most jössz velem.

Kata balkarja egyszerre elszibbadt az erős szorítástól. Proticsán mind a két kezével fogta s vonszolta magával. Nem tudott ellentállni. A kik észrevették őket, legfőlebb azt a megjegyzést tették, ime egy munkás, a ki (az urakat utánozva) karon fogva vezeti Dulcineáját, de ügyetlen medve hozzá.

- Utamba akartál állni, most hatalmamban vagy. Érezd Proticsán gyűlöletét. Te hitvány kő, azt hitted, hogy benned meg fogok botlani? - ezt süvöltötte a félig alélt lány fülébe. Kata úgy érezte, hogy vérkeringése egyszerre elállt. Erei kiduzzadtak, mintha megpattanni készülének, a vasmarokkal szorított csuklóiban metsző fájdalmat érzett. Szemei elhomályosodtak.

Proticsán egy arra ügető kocsiba emelte s diadalmas mosolylyal ült föl melléje. Legyőzte Katát. Most, már nincs mitől rettegnie. Kortyékkaal még ma eligazítja a dolgát, s minden rendben lesz.

A „Vörös lobogó”-hoz értek. A belső traktusban nem volt senki. Ficsur, a kinek soha sem volt lakása, lent aludta ki az első pincében az elmúlt éj fáradalmait. Cédulás kint volt a külső kocsmában. Az ő segítségével Proticsán Katát szépen bevitte a belső kocsmába; a lány olyan volt, mintha kánpadról érkeznek. A lábán is alig tudott állni. Egy székre ülteté s gunyosan a szeme közé nevetett. Proticsán fölcitáltatta Ficsurt.

- Te, Ficsur! Badár odalent hogy érzi magát?

- Köszönöm, jól.

- Eredj le, s huzd le a csizmáit.

- Mit akarsz te a csizmáival?

- Hadd el, jó hasznát veszem én azoknak. Aztán helyezd el a külső pincében.

Ficsur pár perc múlva visszatért egy pár csizmával s azzal a jelentéssel, hogy Badár a felső pincében van.

Proticsán a kasszához lépett, megnyomott egy rugót, mire annak hátulsó fala kétfelé nyílt, s egy olyan emelőgép mutatkozott ott, a milyennel vendéglőkben az ételt szokás a pincéből fölhuzni.

- Tessék beleállni, ex-kapitányné, - s Katát kézen fogva a géphez vezette, beleállt ő is s együtt eltűntek.

A fölvező gépből a kijárás lent egy szekrénybe szolgált, ebbe lépett ki Proticsán, Katát ki-lóditotta a szobába, gunyosan meghajtotta magát s szóla:

- Még tenni fogom tiszteletemet, - ezzel eltűnt. Megragadott egy kötelet, s fölvezta magát a gépezeten.

Odafönt Ficsur és Cédulás az egy pár csizmát nézegette.

- Ficsur! rád bízom a kapitánynét. Ugy vigyázol rá, mint legszebb szeretőd szemefényére. Innen meg ne szökjék. Érted?

- Értem, kapitány. De ha így folytatod, akkor nemsokára nem lesz már hely a pincében. Itt a csizma, huzd föl.

- Nem arra való ez, hogy fölvezzák. Cédulás, van Wertheim-kasszád?

- Van. Most éppen tolvajkulcsokat tartok benne.

- Tedd hozzá ezt a pár csizmát is.

- Ejnye be nagyon megbecsülöd.

- Eldobnám szívesen; de most nincs időm arra, hogy szétfeszegessem a talpát. Mert úgy nézzétek, hogy ennek maga a talpa többet ér, mint négyszáz pár ujdonatuj egész csizma. Hol a Wertheim-kulcs?

Cédulás oda adta a kulcsot, a Wertheimhoz vezette Proticsánt, ez kinyitotta a szekrényt, bedobta Peti csizmáit, rájuk zárta az ajtót s zsebre vágta a kulcsot, ráütvén Cédulás kulcsért nyújtott kezeire.

- Kapitány, te nem tartasz engem becsületes gazembernek? - kérdé Cédulás röhögve.

- Annak tartanálak, ha a másik kulcsot is ide adnád.

- Nincs több, se égen, se padláson.

Ficsur figyelmesen nézte a kapitányt s aztán megszólalt:

- Kapitány, mi bajod neked Katával? Mért zárod be? Szakitottatok? Elárult? Veszedelmes játék. Vigyázz!

- Csak te vigyázz! Én tudom, hogy mit teszek.

Ezzel Proticsán eltávozott, magára hagyván a két tanakodó cinkost.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Csobot további sorsáról értesít.

Csobot Ignác önmegadással haladt a két becsületes budai rendőr között; soha sem volt még ilyen közvetlen érintkezésben az államhatalommal, s e titokteljes valamivel való első találkozás a még inkább a rája nehezedő rettentő gyanu roppant izgatottsággal töltötte el. Ballajtó és Torma közre fogták s nagy vigasztalásukra szolgált az a körülmény, hogy ime, még sem hiába zavarták át őket Budáról, mert alkalmuk nyílt magukat hasznossá tenni a közrendre nézve. A szigorú parancs, hogy ha a fogoly menekülni próbál, löjjék le, azt a nézetet keltette bennük, hogy az legalább is rablógyilkos s a föltüzött szuronyt folyton Náci orra előtt villogtatták, hogy minden kedvét elvegyék a szökéstől. A hadműveletet muszáj volt a szuronyra alapítani s már ezzel kellőképp imponálni a fogolynak, mert ha ettől meg nem ijed, egyébbel bajos féken tartani, állván a budai rendőrpuskák az elsülhetetlenség hírében.

- Hová visznek? - kérdezte Náci vagy öt percnyi gyaloglás után.
- Kérdés fölösleges, mivel hogy felelet tilos, - felelte Ballajtó megfontoltan.
- No hát nem kérdezek semmit, hanem azt mondom maguknak, hogy soha becsületesebb embert nem kísértek még tömlöcbe Magyarországon.
- Mind ezt mondjátok, még az akasztófa alatt is, - felelt a tapasztalt Ballajtó.
- Engem ne tegezzen a biztos ur. Nem ittunk brudersaftot, - szólt Náci elkeseredetten.
- Letartóztatottnak dukál a rendőrtől, tudod? Fickó! - ezt az utóbbit még szükségesnek tartotta megvetőleg hozzátenni, hogy a kettejük közti óriási különbséget élesen körvonalozza.
- Jól van, atyafi, csak akkor én sem foglak téged biztos urnak szólítani, tudod?

Ballajtó majd kiejtette kezéből a puskát bámulatában; a budai csirkefogók, a kiket ő koronként a Városmajor körül összefogdosott, nagyságos urnak szokták őt titulálni s ez itt tegezi. „Bizonyosan rablógyilkos” - gondolá. - „Ne löjjön Torma”, - szólt (pleonazmusba esve) a másik rendőrnek, a ki a Ballajtó ellen irányzott sértésre harcias állásba helyezkedett. Tovább ballagtak.

- Biztos ur! - szólt Torma, a ki korban és rangban, sőt úgy látszik praxisban is egyaránt mögötte következett Ballajtónak, - szolgálatban vagyunk mi most?
- Mit kérdi?
- Szeretnék rágyújtani.
- Micsoda szivarja van?
- Van egy jó britanikám.

S Torma elővéve külső oldalzsebéből egy kövér britanikát, kéjjel megropogtatta a végét. Ballajtó megállt.

- Persze, hogy szolgálatban vagyunk. Csak nem akar rágyújtani? - s abban a pillanatban a csábítólag ropogó britanika Ballajtó oldalzsebébe vándorolt át. A szivar érdekében ki kell jelentenünk, hogy nem önkényt, hanem Ballajtó közreműködésével.

Az első nagyobb stációt a központi inspekciós szobában tartották, hol egy rendőrtiszt spirituszon teát főzött magának, az előszobában két civilbiztos horkolt szalmazsákon, a

harmadik egy széken ülve. Bizonyosan ezt bízták meg a virrasztással. Bent a rendőrtisztnél volt még egy közrendőr, a ki szakadatlanul fűtött a hivatalos fából.

- No, itt vagyunk, - szólt Ballajtó, s oda pöndöritette Nácit a rács elé, mely mögött a tiszt teát főzött.

- Képzelse kérem, engem azzal vádolnak... - kezdte Náci rögtön.

- Semmi közöm hozzá! Az nem az én dolgom. Hallgasson.

- És itt van ez az írás Csipős civilbiztos urtól, - folytatta Ballajtó s átadta Ficsur céduláját.

A tiszt a tea gőzén keresztül egy álmos pillantást vetett az írásra, egyet bólintott rá, valamit irt a végére s a fűtővel behívatta Jánost, a külső inspekción. (Ez a főttebbi virrasztó volt.)

Ez alatt harminc krajcárt adott Tormának, azzal az utasítással, hogy a legközelebbi kávéházból cigarettát s egy citromot hozzon neki, mert a nélkül - ugymond - a tea csak meleg víz.

A fűtő időközben lelket vert Jánosba, a ki átvette Nácit, s a Csipős-féle írást s eltávozott. János megfosztva az alvás élvezetétől, a káromkodásban keresett kárpótlást, s ugyancsak erőteljes kifejezésekkel traktálta Nácit, a ki homályos folyosókon, a merre kísérték, úgy bukdácsolt, mint egy meglőtt farkas. Valamelyik folyosó végén, egy öreg embert vertek ki egy szobából, ez mérgesen fölragadott egy csomó kulcsot, betepegett egy mellékfolyosóba, ott kinyitott egy ajtót s betolta Nácit. Az ajtó becsapódott utána, a kulcs csikorgott s ő sötétben maradt.

- Ki az? - kérdé egy hang a szoba fenekéről.

- Ki kérdi? - felelt vissza Náci.

- Gyújtson masinát, majd meglátja, - felelt a hang.

Náci előkereste zsebéből a paklit, a gyufa sercegett s ennek világánál egy fiatal ember mászott elő valami pokróc alól. Sápadt, hosszúra nyúlt arc, hegyes fogak, ritkás szakáll, kócos haj. Náci azt hitte, hogy valami látomány, mert a következő percben már elnyelte a sötétség.

- Üdvözlöm lakótárs. Hála Isten, hogy valahára társaságot kapok. Képzelse, két hete ülök egyedül ebben az istenverte cellában. Biz' ez egy intelligens, társasághoz szokott emberre nézve nagyon unalmas. Foglaljon helyet.

A kínálás kissé különösen hangzott a vak sötétségben. Náci megint gyufát gyújtott, ennek világánál fölfedezett egy szalmazsákot s arra levetette magát.

- Én Csitár Péter vagyok, - folytatá a beszédes fiatalember.

- Én pedig álmos vagyok, - felelt Csobot boszusan.

- Nem érdemes már aludni, hisz reggel felé járhat az idő; inkább diskuráljunk.

- Már, kedves Csitár ur, én egy szikrát se aludtam az éjjel, s ha fényes reggel volna is, rögtön ágyba bujnám. Majd reggel ismerkedünk.

- De azt mégis szeretném tudni, hogy miért csipték el?

- Kiütöttem az anyósomnak öt fogát.

- Hahaha, legalább nem lesz többet olyan harapós. No ebből nem sok baja lesz önnek. Én azonban alighanem súlyosabban lakolok.

Mínthogy Náci nem kérdezte, hogy vajjon miért, Csitár ur folytatá:

- Fotográfus vagyok, de arra használtam a mesterségemet, hogy bankókat fotografiztam; azonkívül anarchista röpiratokat terjesztettem.

Erre már Náci nem állhatta meg, hogy meg ne szólaljon.

- Minek fotografált bankót, ha nem azt hozta forgalomba, hanem a röpiratokat?

- Csupa mulatságból, elhiheti, uram, passzióból. Csak már kihallgatnának!

Náci nem felelt. Feje alá hajtotta bal karját, a jobbat szívére fektette, s pár hosszú lélekzetvétel után mély álomba merült.

- Szomszéd ur, szomszéd ur! - kiáltott Csitár hangosan, valami fertály óra múlva, - a nevét elfelejtette megmondani.

- Csorba Márton, - felelt a fölriadt Náci boszusan.

- Szép név, - mormogá a fotográfus, s azzal ő is szalmazsákjára telepedett.

Fényes nappal volt, mikor Csobot fölébredt. Másfél öl magasságyra volt egy kis rácsos ablak, azon ömlött be a nappal egy része, de bizony nem nagy világosságot terjesztett a pusztas cellában, melynek falsarkaiban tudunkon kívül rabságban élő pókok szőtték finom hálójukat. Ezek voltak kétségkívül legboldogabb lakói e szomorú szobának, mert ők egyforma megelégedettséggel kuksoltak tömlőcök és ragyogó szalonok zugaiban. Kint a folyosókon nagy zaj, járáskelés volt. Mikor Csobot a szemeit kinyitotta, a fotográfus szalmazsákján hasalt és magamagával sakkozott. A táblát szenes fadarabokkal rajzolta ki a padlóra, a figurákat pedig a ruhájáról levagdalt gombokból s fadarabokból állította ki.

- Hála isten, csakhogy fölébredt, kedves kolléga - üdvözölte urias meghajlással Csobotot.

- Kolléga? Kérem, én nem vagyok bankó-fotográfus.

- Az nem, de rabtárs. Azt akartam megkérdezni, hogy van-e szivarja?

- Van. Tetszik? - s Csobot elővett néhány kassai négyest, melyek még a kocsárdi zsidó boltjából eredtek.

A fotográfus mohón kapott utánuk s szinte kedve lett volna telhetetlenségében egyszerre háromra rágyújtani.

- Két hete, hogy egy szippantást sem tehettem.

- Hát szabad itt?

- Szabadni nem szabad, de ide az ördög se jön be, megnézni az embert. A porkoláb az ajtóablakon beadja az eledelt s ez az egész napi társaság.

A fényképező nagyon hamar hazugságban maradt. Egy csomó ember lépése állt meg a cella előtt, az ajtó föltárult s rendőrök léptek be.

- Mikori foglyok ezek? - kérde egy vastag hang a tömlőctartótól.

- Ez itt (s a fotográfusra mutatott) kéthetes, ezt itt (s Csobotra mutatott) tegnap éjjel hozták.

- Maga itt marad, maga szedje össze magát s jöjjön, - parancsolt a vastag hang, - nem kell összezavarni a foglyokat. Az egy hitvallásuk összevalók.

(Egy hitvallásuk alatt az egyazon ügyben elfogottakat értette.)

A távozásra kijelölt a fotográfus volt, a ki összeszedte figuráit s egy rendőrrel kiosont. Helyét azonnal hat munkás foglalta el.

Marcona, elszánt, békétlen emberek voltak. Szívükben keserűség, arcukon harag, ajkukon zajos beszéd. Első áldozatai a forrongásnak, mely az egész fővárosi munkásosztályt föl-kavarta. A Szilaj testvérek halála miatt munkásgyűlést hívtak össze, melyen valami nagy manifesztációt akartak megbeszélni. Röpiratok szórása, forradalmi beszédek, s a vége karhatalommal való szétesztatás, ötven elfogatás. A munkások dühöngtek és bámultak; soha munkában, műhelyben, gyárakban nem látott alakok hemzsegtak, lármáztak, lázítottak köztük, s a vége: vér. Mikor ez a piros nedv megjelenik forradalmi színével, akkor már semmi bujtogatás nem kell. Bujtogat ez, mint ezer szájas néptribun. S a „vér, vér” kiáltással szétszaladt munkásnép a forrongás szikráját széthordta az egész városban.

Csobot feje csak úgy zugott a munkások heves beszédeitől. A tömlőben korán sötétedik, s már odakint a becsületes (mert bezáratlan) világban gyertyagyújtás ideje lehetett, mikor a cellaajtó újra nyílik, s belöknek rajta egy ismerős alakot. Csobot fölugrik s közeledik hozzá.

- Nini, Proticsán ur! - kiált föl majdnem örvendetes meglepetéssel - Hát maga is ide került?

Proticsán - mert ő volt, - hirtelen megfordult és sajátságos mosolylyal nézett a fiatalemberre. Majd kezét nyújtott neki, s aztán együtt leültek Csobot szalmazsákjára.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Inkább tizenharmadik lehetne, mert szerencsétlenségbe visz egy ártatlan ifjut.

Csobot - mint tudjuk - azon kalandos, ködös éjszakán ismerkedett meg Proticsánnal s alakja egyszerre visszahozta emlékezetébe a meleg szavakat is, melyekkel Proticsán a rendőrség ellenében pártjára kelt. Barátilag nyújtotta tehát kezét s őszinte örömmel rázta Proticsán jobbját. Proticsán az első pillanatban megijedt, de aztán elmosolyodott, mert eszébe jutott Csobot elfogatása s az, hogy e fiatal ember semmit sem tud ő róla, csak Gábor jóbarátját látja benne. A félsötétségben nem látta Csobot, hogy Proticsán milyen kaján tekintetet legeltet az ő homályban elmosódó körvonalain. A bandita gondolkozott s e gondolkozás Csobot körül forgott.

- Hogy került ide, Proticsán ur? - kérde Csobot, rövid szünet után.

- Emlékezik ugy-e, a mult éjjeli jelenetre, mikor magát elcsípték? - kezdé vontatottan Proticsán.

- Emlékszem-e? Hetvenéves koromban is emlékezni fogok rá.

- Annak köszönhetem én is, hogy itt vagyok.

- Hogy-hogy?

- Hisz tudja, hogy összeszólalkoztam a rendőrrel maga miatt. Az a ménkü Csipős a fogát fente rám, s ma (könnyü nekik, hisz nyakra-főre elfogják a munkásokat) engem is nyakon csípett.

- Hol?

- A munkásgyűlésen. Minden ok nélkül. A mint meglátott, rám kiáltott: „Ezt a nagyszájut már ismerem. Atyafi, nem kószolnád meg a rendőrség kosztját? Fogjátok meg!” Hiába volt minden tiltakozásom, ide hoztak.

- Nagyon sajnálom, Proticsán ur, hogy bajba kevertem, de bizzunk ártatlanságunkban, majd csak szabadon eresztenek.

- Hisz a mi engem illet, nem is tartok semmitől. Igaz, hogy sok munkást fognak el, de minthogy a börtön kevés, azokat, a kik ellen semmi bizonyíték sincs, egy huszonnégy óra alatt szabadon bocsátják. De boszant, hogy ez a pimasz ilyen könnyü szerrel tömlöcbe dughatja a becsületes embert, ha csak egy órára is.

- Boldog ember, hogy így beszélhet. Mit szóljak akkor én, kinek vállaira az a képtelen és gyalázatos gyanu nehezedik? Szeretnék meghalni szégyenletemben. Ebben az ügyben nem tud semmit? Gábor nem jár közbe?

- Gábor? Ne is beszéljünk róla, - s Proticsán csupán haraggal markirozta a meghatottságot, mert a sötétségben arccal is nem volt érdemes, - szegény fiu, szegény jó pajtásom!

- Mi az, mi történt vele? - hebegé Csobot.

Proticsán elbeszélte a Kara Musztafa esetet. Csobot növekvő hűledezéssel hallgatta s végül a jó fiu sirásba tört ki.

- Szegény Badárné; Peti elveszett, Gábor meghal, a pénz oda. Szegény Gábor! Éppen mikor házasodni készült. Voltak nála a kórházban?

- Persze voltunk. De senkit sem eresztenek hozzája. Mindenik beteg külön cellában van.

- Istenem, istenem, mi lesz most velem? Gábor nélkül benne maradok az iszonyu bűnben. Nincs rá mód, hogy kivergődjem belőle. Ki lesz ártatlanságom, igazságom tanubizonysága?

S a szegény Csobot arcát a szalmazsákba dörgölve, bőven ontotta könyeit.

- Eh, nem kell kétségbeesni. Utóvégre is csak szabadon bocsátják, - vigasztalá őt Proticsán.

- De mikor, mikor?

- Az igaz, hogy most nem egyhamar hallgatják ki, mert a munkásmozgalmak veszik igénybe az egész rendőrséget. No, de egy-két hét alatt rá kerülhet a sor.

- Egy-két hét? Szépen vagyunk. A jövő héten vizsgáznom kell, s ha elmulasztom, várhatok három hónapig.

- Meglehet, hogy a kihallgatásokkal addig is elhúzódik a dolog.

- Három hónapig börtönben? Azt hiszi, hogy ha aztán mint ártatlant kibocsátanak, el merek én becsületes emberek közé menni? Ugrom egyenesen a Dunába.

Szegény Csobot tökéletesen oda volt, megsemmisülten hevert szalmazsákján. Proticsán maga alá szedte lábait s egykedvűen hallgatta a szegény fiú keserves sóhajtásait. A munkások a tulsó szögletbe húzódva aludtak és álmodtak szabadságról, de igen prózai szuszogás kíséretében.

- Szegény barátom! - kezdé újra a félbeszakadt beszélgetést Proticsán, - én nagyon sajnálom, s szívesen fölajánlanám szolgálataimat, ha ugyan valami hasznukat vehetné.

- Micsoda szolgálatot tudna nekem tenni? Még ha szabad lábon volna!

- Nincs senki ismerőse, pártfogója a városban?

- Dehogy nincs! Még preparandista koromból maradt rám a preparandia-igazgatónak a jóakarata. Az apámat is igen jól ismerte. Meg aztán egy miniszteri tanácsos, a kinek a kis gyermekeit két esztendeig tanítottam. Hisz ha ezekkel beszélhetnék, mindent jóra lehetne igazítani.

- Persze, persze, ha beszélhetne, de hogyan? Őket aligha fogják ide hozni. Hm, hm! Bajos az állapot.

Proticsán kinyújtóztatta lábait s cipőit összeveregette.

- No, Csobot ur, van kurázsija? - kérdé hirtelen.

- Mért kérdi?

- Mert nekem van egy tervem, de ahhoz kurázszi kell. Ha ez megvan, sikerülhet a terv, s maga holnap szabad.

Náci egyszerre fölült a szalmazsákon.

- Édes Proticsán ur, ne hitegessen, ne áltatgasson. Komolyan beszél?

- Kérem, kérem. Hogy teheti föl rólam, hogy egy ilyen súlyos helyzetben lévő emberrel tréfálok?

- Beszéljen hát, az ég szerelmére!

- Engem holnap, egy kis barátságos dorgálás után, szabadon eresztenek, nem volna jobb, ha önt eresztenék szabadon?

- Ugy látom, csak csufolódni akar, - s Csobot készült visszatülni a szalmazsákra.

- Ha akarom, szabad lesz.
 - De hogyan, hogyan?
 - Cseréljünk nevet.
 - Nevet?
 - Azt. Maga lesz Proticsán, én leszek Csobot.
 - Hát aztán?
 - Magát holnap kihallgatják Proticsán gyanánt; mondja el, hogy maga sem tudja hogyan került ide, az egész csak tévedés, munkásmozgalmakban nem vett részt. Erre azt fogják mondani: takarodjék, s maga vígan eleblábol.
 - S magával mi lesz?
 - Én csöndesen meghuzom magamat a Csobot név árnyékában s várom a maga segítségét. De ebben aztán bizom ám.
 - Az én segítségemet?
 - No igen. A mint maga kiszabadul, rögtön pártfogóihoz rohan, elbeszéli nekik az egész esetet, bebizonyítja nekik ártatlanságát, elmegy velük a főkapitánysághoz, s ha a dolog tisztába lesz hozva, akkor aztán kiszabadít engem. De erről aztán meg ne feledkezzék ám.
- Csobotot egészen elkábitotta a merész terv. Első pillanatra nem is tudott rá mit szólni.
- Nem jön rá a rendőrség a mi turpisságunkra?
 - Hogy jönne rá? Hisz most nem azok kezén megyünk keresztül, a kik elfogtak és ide kísérték. Muszáj ennek sikerülni.
 - Kedves Proticsán ur, mivel háláljam meg önzetlen baráti jó indulatát?
 - Csak azt fogadja meg, hogy ha szabad lesz, nem feledkezik meg rólam.
 - Becsületszavamra fogadom. Hogy is gondolhat olyant?
 - Abban a reményben teszem, hogy legkésőbb két nap alatt én is szabad leszek.
 - Az lesz, az már szent. Proticsán ur, valami apró szivességet nem tehetnék addig is magával?
 - Ha tán egy kis pénzt hagyna nálam; fogságban is csak az az ur, a kinek pénze van.

Csobot elragadtatással nyult a zsebébe, s valóságos gyönyörrel adott néhai apja 100 forintjából 50 forintot Proticsánnak, meg se gondolva, hogy ekképen a 100 forint is nagyon közel jut ahhoz az állapothoz, melyben a volt tulajdonos jogosan néhainak nevezheti.

Aludni tértek. Vagyis csak Proticsán, mert Csobot egész éjjel le se hunyta szemeit. A sors, mely Proticsánnak nyakára tette már a lábát, újabb egérutat látszott engedni neki. Mikor a „Vörös lobogó” sötétségébe lökte Katát, elsietett a Rókusba, hogy Badárt megnézzé. Azt akarta látni, hogy sikerült-e tökéletesen skartba tennie Badárt. Azt látta, hogy buzgó doktorok vassal sütik, kötözik s el nem eresztik. Azután körülnézett a városban, a Korty kontós kocsmáiban s szürkületkor elment Kortyékhoz.

A banditát, ki emelt fővel és mosolygó arccal haladt be a házba, elveendő aljas harcai jutalmát, a lakásban rendőrök rohanták meg, s hirtelen ártalmatlanná tették. Keze, melyet virágért nyújtott ki, hurokba akadt. Lánykarok édes ölelését remélte, s zord rendőrök ölelték át. Proticsán meg volt lepve; ki tehetette ezt? Kata tehetetlen, Gábor ártalmatlan, Kortyék gyávák hozzá, de meg a szülék nem is tudnak semmit rája, ellene, a lány meg dél óta lázban

feküdt. Ugy érezte magát, mint az imperátor, a ki diadalszekeréről egyszerre a lovak közé esik s a kerekek nyomorultan összegázolják.

- Mit jelent ez, Korty ur? - hörögte a legbelső szobából megjelenő inspektor felé.

- A felsőbbség hallgat. Semmit se tudok, - felelt a rémült arcú Korty halkán, - ez a zaj, izgalom is csak rosszabbá teszi szegény leányom állapotát.

- Rosszul van? - kérde mohón Proticsán.

- Homloka tűz; fekszik, mint egy darab fa. Istenem, Istenem.

- Előre, semmi beszéd, - vezérelte egy rendőrkáplár, - minden szükséges iromány össze van szedve, mehetünk.

Proticsán meg volt ijedve. Ő is ismerte a korsó történetét, mely addig jár a kutra... Lelkiismerete minden volt, csak tiszta nem. Tíz oka volt a rendőrségnek arra, hogy őt elfogja, s az igazságszolgáltatásnak, hogy bebörtönözze. Emberségesen rászolgált egypár évi fegyházra. S a csapás annál keserűbb volt, mert váratlanul, győzelme küszöbén érte. Mikor Csobotot meglátta a tömlőben, reménysugár csillant meg szemében, s rövid idő alatt készen volt a terv: Csobot lett a kecske, melynek hátán a róka kimászhatik a kutból.

Másnap reggel zörgött a vasajtó, Csobot és Proticsán fülüket hegyezték; a porkoláb félig kinyitotta s bedugta a fejét.

- Ki itt a legrégibb fogoly? - kérde.

- Csobot Ignác, - felelt Proticsán.

- Vajjon mit akarnak velem? - sugta Csobot.

- Bizonyosan külön cellába akarják csukni, - sugta vissza Proticsán.

- Csobot jelentkezzék, - kiáltott a porkoláb.

Proticsán fölkelt s visszanyomta a mozduló Csobotot.

- Isten önnel, - sugta Csobotnak, - ne feledkezzék el rólam, ne hagyjon cserben.

Kezet fogtak s Proticsán kisurrant.

- Mikor került maga ide? - kérde a folyosón egy rendőrtiszt.

- Tegnapelőtt éjjel.

- Ki hozta ide?

- Nem tudom.

- Mért hozták ide?

- Azt sem tudom.

- Ez furcsa. Gyerünk.

Proticsánt egy nagyobb terembe vezették, a hol megint az iménti kérdéseket táltalták eléje, melyekre ő ugyanazokat a feleleteket adta.

- Csobot Ignác? - szólalt meg egy tiszt, a ki nem volt más, mint a teázó inspekciós, kinek citrom nélkül a tea meleg viz, - hisz ezt maga küldte ide Csipős tegnapelőtt éjjel, mikor az a nagy köd volt.

- Én? - szólalt meg a szintén ott levő Csipős, - kérem, akkor éjjel nem csiptem én el egy árva lelket.

- Hát, hogy került ide, az árgyélusát! - rivalt a kihallgató rendőrtiszt, - ugyis annyi dolgunk van, s még maga is föltartóztatja az embert.

- Bizonyosan részeg voltam, kérem, mert nagyon szeretem a borocskát s fölszedtek valahol az utcán, hogy meg ne fagyjak, - felelt alázatosan Proticsán.

- Bár megfagyott volna, - mormogá a rendőrtiszt, - no, hát már nem részeg?

- Nem, kérem alássan.

- Takarodjék haza.

Proticsánnak nem kellett kétszer mondani. Gyorsan ajánlotta magát jobbra és balra, s elhordta az irháját.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A kihallgatás.

Ponek Bogumil arról volt híres a rendőrök közt, hogy legkisebb ember az egész hivatalnoki testületben. S bár a bibliában följegyzett Dávid-Góliát affaire a kicsiny embereknek a nagyok rovására örök dicsőséget szerzett, azért hivatalnoktársai nem szüntek meg Ponek Bogumilt kis termete miatt állandóan üldözni. Igaz, hogy a Dávid-féle eset elannyira magában áll úgy a Krisztus előtt, mint Krisztus után lepergett időkben, hogy bátran föltehető, hogy Dávidot csak a vak szerencse segítette diadalra s így e diadalából semmi joga sem volt kis természetére nézve előnyös következtetéseket levonni, de hát ennek oka kétséggel a sors szeszélyessége, mely a világtörténelem többi Dávidjainak nem adott alkalmat arra, hogy Góliátokkal álljanak szemtől szemben, vitézi tusában. Ponek Bogumil a maga részéről három Góliátnak megfelelő erőt érzett ereiben duzzadozni s az már a sorsnak csakugyan keserű intézkedése lenne, ha vele szembe is elmulasztana egy Góliátot állítani.

Ponek Bogumil annak a kornak a maradványa volt, melyben a sógor látott el bennünket barbárokat a civilizáció legujabb találmányaival, melyek közül nem utolsó a beamter. De a civilizátorok szintén megismerkedtek a magyar barbár műveltség találmányaival, a gulyással, turóscsuszával, töltött káposztával s a hazai hegyeknek azzal a villogó nedűjével, melyből ha valaki (a főntebbi magyar találmányokkal jóllakván) iszik: nem kíván többé visszavándorolni a Lajta vizén keresztül. S addig-addig ették és itták ezeket, hogy egy napon azt vették észre, hogy többé nem az osztrák birodalomban, de Magyarországon esznek, s nem a kétfejű sas, de a háromszínű nemzeti zászló védőszárnyai alatt. A választás az volt: tovább menni, vagy tovább enni. És ők tovább ettek és megmaradtak magyaroknak. Legalább Ponek Bogumil megmaradt. A hazához csatolták őt egy természetes feleség, annak a külső stáció-utcai háza s az a gyomrának lelki szemei előtt csimborasszói tömegben megjelenő turóscsusza-halom, melynek elfogyasztását még hátralévő számos éveinek legfőbb földadatául tüzte ki.

A legeslegujabb éra is meghagyta őt rendőrfogalmazónak, mely minőségében főképp munkásügyekben tett kitűnő szolgálatokat a közügynek.

Tizenegy óra van s Ponek Bogumil hivatalos szobájában ül Papanek Vince ifjú rendőrirnok társaságában. Ponek ur orrát (melynek ő azzal szeret hizelegni, hogy sasorr, holott egyszerű görbe orr, minden sasos velleitások nélkül) a papírok közé dugva olvas, Papanek föl s alá jár, székeket, asztalokat rendez s láthatólag igyekszik a szoba felét a másik felétől eltorlaszolni. Ponek ur fölnéz.

- Fiatalember, tegye le már az óraláncáról azt a csörgőt. Bántja a fületem.

Papanek sóhajtván lekapcsol egy kis kakasharangot s az asztalra teszi. Csak beavatottak sejtik, hogy ő most a pincsikutyájától vált meg. A szegény fiúnak ugyanis nem telt arra pénze, hogy kutyát tartson, vett hát egy kis pincsicsemettyűt s azt az óraláncára akasztotta. Mikor az utcán ment, a harang csilingelése azt az illúziót keltette benne, hogy puha, selyemszőrű kis pincsi szalad utána, sőt rendőri körökben is egy ideig el volt terjedve a téves nézet, hogy a Papaneknek gyönyörű kis kutyája van. Mikor már színében, fülei metszésében és orra fitosságában megállapodtak, csak akkor sült ki, hogy az a pincsi nem egyéb jámbor öncsalásnál.

Ponek ur kihuzza fiókját, egy revolvert és egy üveg szilvóriumot vesz ki. „A revolverben hat töltés, az üvegben három deci, - mormogja, - az elég neki, ez elég nekem.”

- Szólítsa be Jánost! - fordul Papanekhez, ki úgy eltorlaszolta a szoba felét, hogy a parancs végrehajtására az asztal alatt kellett kibujnia, a mit Ponék fejcsóválással kísért.

János, egyike azon vén Jánosoknak, a kik minden hivatalszobában ott találhatók, szolgai minőségben, az őrök kiabálására megjelent.

- János, tartsa a fülét itt az ajtónál; ha csöngetek, jöjjön be, ha kétszer csöngetek, fegyveresekkel rohanjon be.

- Hátha háromszor tetszik csöngetni?

- Nem vasut maga, hogy csak a harmadik csengetésre induljon el, - csattant föl Ponék, - pusztuljon!

- Jól van no, pusztulok, de előbb egy hölgyet kell bejelentenem, a ki be akar jönni.

Papanék, ki már asztala mellett ült, hirtelen balszemére vágott egy monoklit, s élénken kérde:

- Szép, fiatal?

Ponék szigorú arccal fordult az ifjuhoz.

- Őrök ur, a bűnvizsgálat keretén belül nincs szépség, nincs fiatalság. Itt a vallomások fontossága vagy fontatlansága szerint becsüljük úgy az urakat, mint a hölgyeket. Többet ér egy vén csoroszlya, a ki terhelően vall, mint Vénusz, a ki alibit bizonyít. Érti?

- Igenis, értem, - felelt Papanék, de azért a monoklit nem tette le. Hátha csakugyan Vénusz a kérdéses hölgy, s ez esetben ő feszít előtte, még ha alibit bizonyít is.

János bebocsátotta a nőt, a ki nem volt más, mint Csértán Kata.

Csértán Katát a föld alatt hagytuk el, a hová Proticsán taszította. Vad elkeseredés vett erőt rajta. Szeretett volna a siető falaknak rohanni, majd a koponyáját verte, majd meg ismét a ruháját tépdeste lázasan hullámzó keblén. Itt van a föld alatt, négy fal között, megvetett, megunt szerelme kínjaival, tétlenségre kárhozhatva, míg a gyűlölt Proticsán fent a napfényben, az isten szabad ege alatt fut új kaland után, friss szerelem édes pásztorórájára. Fogait csikorgatta... ekkor kitérült a szekrény ajtaja s megjelent Ficsur, a gavallér, a nőcsábító, kinek őrizetére volt bízva Kata.

Ficsur megszánta Katát, a kitől félt is egyuttal. A szájalom és félelem együtt azt sugták neki, hogy bocsássa ki. Tudta, százszor tanulta, hogy a két fő közül Kata akarata az erősebb s Proticsán rendesen meghátrál előtte. Tudta, hogy most Kata a gyöngébb, de azt is tudta, hogy ha Kata kiszabadul, Proticsán erejének mindörökké vége, szemben a démoni lánynyal. Ha kis kocódás miatt zárta be Proticsán Katát, akkor úgy se lesz baja, ha kiereszti is, a lány rokonszenvét pedig megnyeri; ha pedig komoly szakítást jelent ez a dolog, akkor ő a kiszabadítás által a gyöngébből erősebbet csinál, s ez az erősebb okvetlenül nyakára hág Proticsánnak, - ez esetben sincs tehát mit tartania a kapitánytól. Máskor is ért már ő Proticsán és Kata közt ilyen jeleneteket, melyek már a végletekbe látszottak csapni, s mindig Proticsán meghunyászkodásával végződtek. Mit sejtett a köznapis lelkű bandita a szívek, e sötét és mindenre elszánt, szerető, csalfa és megcsalt szívek ádáz harcáról, mit a katasztrófáról, melynek árnyai ott boronghattak e harc végén?

Kata mit sem árult el Ficsurnak a harcból, mely közte és a kapitány közt kitört; okosan engedte, hogy az valami apró kocódásnak sejtse csupán a dolgot, mikor észrevette, hogy az az ő pártjára hajlik. Ficsur a Kata szívében forrongó tüzes Vulkánból egy gyertyafényt látott csupán s szabadon bocsátotta Katát. A felső pincén mentek keresztül, hol szegény Badár Peti volt. Kata ezt is magával vitte, kijelentvén Ficsurnak, hogy a pénz, mely a fiúnál volt, már az

ő kezükben van, a miből azt vélte látni, hogy Kata be van avatva az egész dologba. Az utcán még azt a tanácsot adta Badár Petinek, hogy ha nem akar megint bajba keveredni, aznap ne mutassa magát bátyja lakásán, s azzal otthagya őt.

...Sebesen berontott Ponek hivatalos szobájába s minden köszönés nélkül kezdé:

- Uram, én Csertán Katalin vagyok, a ki tegnap igen fontos vallomásokat...

Ponek ráütött az asztalra, s félbeszakítá a nőt:

- Tessék hallgatni. Itt nem úgy megy, mint a közélet mezején. Kegyed csak arra felelhet, a mit én kérdezek. Minden egyéb ellenkezik a hivatalos eljárással, s fölösleges szószaporítás.

Papanek szemrehányó tekintetet vetett udvariatlan főnökére, s hogy a hölgy a hivatalos életnek ne csak ridegségét érezze, rést tágitott a torlaszon, fölragadott egy széket s odavitte Katának.

- Irnok ur, - szólt Ponek szigoruan, - nem csókolna mindjárt kezét is tanunak?

Papanek zavart hajlongással visszavonult s leült.

- Tanu, mi a neve?

- Eh, nem vagyok én tanu.

- Csertán Katalina, - mormogá a romantikus hajlamu Papanek, s beirta.

- Kora? - folytatá Ponek, mely gyöngédtelenségéért újabb szemrehányó tekintetet kapott alárendeltjétől.

- Eh uraim, nem komédiázni jöttem én ide, - felelt Kata ingerülten.

- Mennyire becsüli? - fordult Ponek irnoka felé, a mivel ezt nem kis zavarba hozta. Végre fölkel, mintegy bocsánatkérőleg meghajolt Kata felé s suttogá:

- Huszonkét év.

- Óh, naiv fiatalság, - mondá kezeit összecsapva Ponek, - tanu kitéró feleletet adott, tehát elmúlt huszonöt éves. Irjon harminckettőt.

A nőtisztelő Papanek óriási erőfeszítést tett, de még sem volt képes harmincnál többet leírni. Vele született gyöngédsége a női nem iránt, összeütközésbe jött hivatalos kötelességével.

- Volt-e már büntetve? - folytatá kérlelhetetlenül Ponek, ki meghal, de a formalitásokat nem áldozza föl.

- Óh igen, megbüntetett az Isten, - felelt Kata, s a székre ereszkedett.

- Irja be: büntetve volt már, - fordult Ponek ur Papanekhez.

Papanek bámulva nézett rá.

- De kérem, főnök ur, ez csak frázis.

- A hivatalos élet keretén belül nincsen frázis, - s Ponek hangja ünnepies volt, - a frázis sejtjéből mindig ki kell csöpögtetni tudni a valóság mézét.

Kata fölugrott.

- Kérem, énvelem ne tréfáljanak. Én vagyok az a nő, a ki Proticsánt tegnap följelentettem, a mire el is fogták. Jogom van azt kívánni, hogy velem illedelmesen bánjanak s ne üzenek gunyt belőlem. Ha én nem vagyok, akkor ő nincs a maguk kezei közt. Azért követelem, hogy most hallgassanak meg.

Ponek letette pápaszemét s a legőszintébb bámulattal tekintett Katára. Ime, ez a lány heves modorával, kéretlen beszédességével lábbal tapos minden formalitást és a világ áll, sőt, mi több, maga a rendőrség palotája is fölöslegesnek találja összeomlani. Ő maga is kiesett a hivatalos alaphangból s egészen civil módra szóla:

- Beszéljen, kisasszony, talán újabb fontos vallomásokat akar tenni?

Papanek elbámulva tekintett udvarias főnökére s föl akarván használni a kedvező helyzetet, szóla:

- Beszéljen nagysád! - ekképpen rálicitálván főnökére.

Az édesen elsusogott „nagysád” figyelmeztette Poneket arra, hogy e percben micsoda örvény szélére került az ő hivatalos tekintélye s azonnal ráfordult Katára:

- Hohát beszéljen!

- Azt akarom megtudni, hogy nagyon meg fogják büntetni Proticsánt?

- Én nem büntetek senkit. Én csak vizsgálok. Majd ítél fölötté az isten és a kir. törvényszék Budán. Csak ezért jött ide?

- Uram, szeretóm, egyetlen szerelmem, boldogságom, mindenem volt Proticsán. Nagyot vétett ellenem, azért árultam el.

Szerelem... a szó visszhang nélkül elhalt a poros, hideg hivatalszobában. Ponek a szemüvegét igazgatta s arra a testes dámára gondolt, ki neki egy (igaz, hogy földszintes) házat jövedelmezett, Papanek bal szeméről jobb szemére vette a monoklit s a varróleánykákra gondolt, kiket meg szokott a Kerepesi-uton szolítgatni, mikor estenden a munkából fáradtan haza sietnek.

- Kezükbe szolgáltattam, de szeretném tudni, hogy mi sors várakozik reá?

- Azzal nem szolgálhatunk. Majd annak idején az ujságokban elolvashatja, hogy mennyit kapott. Alásszolgája.

Kata fölkelt s némán, komoran eltávozott. Boszut állt, de ez a kielégített boszu nem töltötte el őt édes érzéssel. Árvának, elhagyatottnak érezte magát. A mint az ajtón kilépett, hallotta maga mögött Ponek hangját:

- Vezessék elő Proticsánt.

Elfutott, mintha kergették volna.

- Lássá, fiatalember, - oktatá Ponek Papaneket, - most tanuja volt annak, hogy mi a szerelem a hivatalos élet keretén belül? Ugy-e milyen hasznát tudjuk mi is neki venni? Mennyi időt elfecséreltünk haszontalanul. Pedig egy fontos kihallgatás vár ránk.

Ezzel fogta a pálinkás üveget s egypárt kortyintott belőle.

- Fiatalember, fogja, itt a revolver, s úgy vigyázzon, hogy most egy híres gonosztevővel fogunk szembe állani. Maga fiatalabb, biztosabb a szeme is, a keze is, magánál lesz a fegyver.

Papanek szemei a pálinkás üveggel foglalkoztak s azt látszottak mondani: „Dejszen inkább vigyáznék én arra az üvegre, mert az legalább - nem sül el.”

Ebben a percben vezette be fegyveres őr Proticsánt, - vagyis (a hogy mi már azt tudjuk) Csobot Ignácot. Náci erősen bizott benne, hogy most a Proticsán által ecsetelt szabadulás következik, bár megijedt, mikor a szuronyos őr mögéje szegődött. Mint a cövek megállt Ponek előtt s feszülten leste, hogy mit fog mondani.

Ponek a vélt Proticsánnak arcát vizsgálgatta, a mit ő a vizsgálat pszichológiai bevezetésének szokott nevezni. Hízelt magának emberismeretével, s egy tekintetre meg tudta mondani, hogy milyen tónusból kell valakivel a vizsgálatot kezdeni. Csöngetett, János betolta becsületes ábrázatát.

- Vádlott ki van már kutatva?
- Nem vagyok, kérem.
- Vétkes mulasztás. János, kutassa ki.
- Mit vegyek el tőle?
- Mindent, a mit csak talál.

A becsületes János szorgosan kiürítette Csobot összes zsebeit, s mindenféle apróságot az asztalra rakott.

- Már csak a zsebkendője van nála, - jelenté János a kutatás befejezéséül.
- Vegye el azt is. Van rá példa, hogy sulyosan terhelt vádlottak zsebkendőjükre akasztották magukat, hogy az igazságszolgáltatás büntetését kikerüljék.

Náci kétségbeesett képet vágott.

- De kérem, ahhoz, hogy én fölakaszszam magamat a zsebkendőmre, még legalább az öngyilkos szándék és egy szög kellene.
- A szándék meglehet az ön fejében.
- Igen, de a hozzá való vasszög hiányzik.
- Ne teketóriázzunk. Vegyék el a zsebkendőjét!
- Akkor vegye el az orromat is, - szólt Náci elszántan. - Miért nem fütik a börtönöket? Náthát kaptam.
- Jól van, - szólt Ponek, megunván kicsiségekkel vesződni, bár soha sem tett szívesen concessziókat, - ön használhatja a zsebkendőjét, de csakis hatósági ellenőrzés mellett, más szóval a hivatalos élet keretén belül. János, vegye át a zsebkendőt s maradjon vele idebent.

János elvette Náci zsebkendőjét, s a sarokba állva, szipkáját kezdte vele tisztítani.

- Vádlott, ön Proticsán Gergely?
- Az vagyok, - felelt Náci némi habozás után. Ez volt az első hazugság életében, s a lelkiismeret abban a pillanatban furdalni kezdte.
- Önt sulyos vádak terhelik. Mondja csak, ismeri Csértán Katát?
- Csértán Katát? Nem. Ki az?
- Együgyü gazembert játszik; ez úgy látszik, mindent fog tagadni, - mormogá Ponek, - pedig éppen az imént volt itt s igen érdeklődött ön iránt, - tevé hozzá hangosan.
- Az érdeklődést köszönöm, de azért őt nem ismerem.
- Tehát ez a Csértán Kata, a ki (hogy segítsem egy kicsit az emlékező tehetségét) nem más, mint az ön megcsalt szeretője, tegnap kora délután följelentette önt a rendőrségnél: 1. hogy internacinálizmus hamis ürügye alatt fiatal munkásokat hinárba csal s vagy a gazság ösvényére visz, vagy bandájával őket magukat kifosztja mindenükből, 2. hogy tegnapelőtt este bandá-

jával a kőbányai állomáson ellopott egy fiut, kinél 2000 forint volt. Egyéb bünei is mind föl vannak itt részletesen sorolva.

Náci ugy szédült, mintha egy bunkósbottal fejbe vágták volna. Hát ráismertek; hiába bujt Proticsán bőrébe, mégis azzal a képtelen váddal léptek föl, hogy elrabolta Petit - ez zugott, kavargott keresztül-kasul a fején. Csak e körül forgott minden gondolata; de hogy jöhettek rá, hogy ő nem Proticsán? Talán Proticsán megijedt s elárulta az összebeszélést?

- Kérem a tekintetes igazságszolgáltatást, - hebegé teljesen megzavarodva, mint a kit váratlanul lelepleztek, - ez mind egy szálig hazugság. Az a Kőbányán ellopott fiu legjobb barátom.

- Vádlott, ön makacskodik. Hallotta hírét egy bizonyos héring nevű állatnak? - kérde Ponek legvérszjósóbb hangján.

- Óh igen! Krumpli-salátával nagyon jó, - felelt Csobot vidámabban, mert azt hitte, hogy a rendőr urnak tréfára méltóztatik venni a dolgot.

- Mit szólna ahhoz, ha én magának holnap azt adnék reggelire?

- Krumpli-salátával?

- Azzal. De víz nélkül.

- Borral még jobban szeretem, - szólt Náci, ki a héringet határozottan a vizsgálat humorisztikus fordulatának tartotta s már mosolyogni is próbált.

- Ne nevéssen, boldogtalan, - rivallt Ponek s az asztalra ütött, - minő romlott belvilágot tár szemeim elé ez a megátalkodottság. Még tréfálni mer? Nem retten vissza az életfogytig tartó börtöntől, hetenkint kétszer héringgel sulyosbitva? Csak egyszer megkóstoltassam ezt magával, majd bőgve fog bevallani mindent szomjuságában.

Náci csak most kezdte sejteni, hogy az igazságszolgáltatás kezében milyen rettentő fegyver lehet a legártatlanabb héring is. Oda intette Jánost, elkérte a zsebkendőjét, megtörölte győngyöző homlokát s várta a halálos döféseket.

- Kezdjük elől! - szólt Ponek. - Proticsán Gergely, hazudozásával, tettetéseivel csak elrontja a dolgot; feleljen nyíltan és őszintén.

Náci egyszerre fölütötte a fejét.

- Kit vádolnak maguk?

- Hát magát, - felelt Papanek.

- De névszerint kit?

- Proticsán Gergelyt.

- Csobot Ignáccal nincsen semmi bajuk?

- Csobot Ignáccal? - kérde bámulva Ponek, - sohse hallottam ezt a nevet.

- Én hallottam már, - szólt bele Papanek s a fejét kopogtatta, - hol is hallottam csak?

- A fölolvassott vádak Proticsán Gergely ellen szólnak?

- No persze!

- Hisz akkor én gyalázatosan rá vagyok szedve. Rút csalás ártatlan áldozata vagyok. Óh én becsületes nevemet odaadtam s cserébe ilyen gazembernek a nevét vettem föl. De ki tudhatta ezt?

- Ne sáпитozzék, hanem feleljen nekünk.
 - Tisztelt uram! Én nem vagyok Proticsán Gergely, hanem Csobot Ignác vagyok, néptanító-jelölt, a ki vizsgázni jöttem föl Pestre.
 - Eh, semmi beszéd. Régi fogás, másnak adni ki magát. Most még azzal sulyosbitja bűnét, hogy egy becsületes ember ártatlan nevét bele keveri? Fúj, szégyelje magát. Fiatal ember létere ilyen kitanult gonosztevő.
 - Csobot Ignác, - mormogá elmélázva Papanek, - hol járt az ur iskolába?
 - Kecskeméten.
 - Megvan. Én egy Csobottal együtt jártam ott a gimnáziumba. Az maga lesz.
 - Hát ön kicsoda?
 - Én Papanek Vince vagyok.
 - Szervusz Vince! Nem emlékszel Csobot Nácira, a gányóra, többnyire együtt ültünk a számárpadban.
 - Arra már nem emlékszem, - felelt Papanek zordonan s egyszerre megbánta, hogy általában visszaemlékezésekbe bocsátkozott.
 - Én sem ismertelek meg, te sem ismertél meg; úgy látszik, megvan a régi jó emlékező tehetségünk, azért is ültünk mindig a számárpadban.
 - Papanek ur! Figyelmeztetem önt, hogy a hivatalos tekintélyt semmi sem ássa annyira alá, mint a vádlottakkal való fraternizálás, pláne, ha az már a per tu határaiba csap át. Különben is ifjúkori visszaemlékezésekkel a korrekt tisztviselőnek csak akkor illő előállania, ha annak a vizsgálat hasznát veheti.
 - De főnök ur, most hasznát veheti, mert ebből sül ki, hogy ez itt nem Proticsán, hanem Csobot.
 - Téves fölfogás. A vizsgálatnak szüksége van egy Proticsánra s mig másik nincs, addig ez az ur itt a Proticsán s róla jogérvényesen nem süľhet ki az, hogy Csobot.
 - Hát vezessék elő az igazi Proticsánt.
 - Honnan?
 - Itt van valamelyik börtönben, Csobot Ignác név alatt, - s Csobot elbeszélte a névcserét.
 - Ebből egyelőre csak az kezd világossá lenni, hogy a másik, a kit ön Proticsánnak mond, már megszökött; főgondom tehát, hogy most ön is meg ne szökjék. Mert hát ha azután ki talál süľni, hogy ön nem Proticsán ugyan, de nem is Csobot, hanem valaki más, a kire a vizsgálatnak tán még nagyobb szüksége van.
- Dühösen csöngetett kétszer. A kint lödörgő János nagy zajjal, esze nélkül rohant be.
- Maga megbolondult?
 - Kétszer tetszett csöngetni, azt hittem baj van.
 - Azért az alantas közeg mindig tartsa meg a hivatalos flegmát. Vigye ezt a pár sort Cukor urhoz, s azonnal nézzék át a házban levő összes börtönöket.
 - Főnök ur, - sugta Papanek Poneknek, - azt hiszem, hogy bátran félre tehetjük a revolvért. Nagyobb fegyverrel dolgoztunk már.

- Hogy-hogy?

- Elpuskáztuk a dolgot.

Ponek az irományok közé ütötte a fejét.

- Állítólag Csobot! az ön ügye nem tiszta. Ha Proticsán nincs itt, míg meg nem kerül, ön mindenesetre fogságban marad. Mit gondol, - sugá az őröknek, - ez az ember az utolsó szalmaszál, melybe a vizsgálat kapaszkodhatik.

Egy fegyveres őr belépett, szalutált és jelentette, hogy két fiatalember óhajt Ponek urral beszélni.

Csobotot a szomszéd szobába tuszkolták, ott felügyelet alá helyezték s a két, fiatal embert beeresztették.

Ez a kettő Badár Gábor és Badár Peti volt.

- Uram, - kezdé Gábor, - mi az elfogott Proticsán ellen jöttünk tanuskodni. Ez itt az öcsém, a kit elrabolt.

Ponek homloka verejtékezni kezdett. Mily gyönyörű vizsgálat, mennyi tanu s most még az sül ki, hogy csak éppen a vádlott hiányzik. - Szemrehányó tekintetet vetett Papanekre, a ki oly meggondolatlanul fedezi föl egykori iskolatársait.

- Beszéljenek!

Peti elmondta a kőbányai rablást, élményeit a „Vörös lobogó”-ban, kiszabadulását, csizmái hijján (mert - ugymond - megtudták, hogy abba van a pénze), Gábor elmondta Proticsánnak szerelmét, ellene szőtt ármányait, Csobot elhurcoltatását.

- Vezessétek be Proticsánt, - mondá Papaneknek, a ki a mellékajton beeresztette Csobotot.

- Náci, Csobot Náci! itt vagy? No, hála Isten. Uram, hisz ez nem Proticsán, ez maga is egyik áldozata, - kiabálta össze-vissza a két Badár-testvér.

Ponek szomoruan tekintett rájuk, s tekintete azt mondta: „Jól tudom én azt, csak ez volt az utolsó kísérlet.”

Ebben a pillanatban jelent meg János egy cédulával, melyet Cukor ur irt.

- Egy Csobot Ignác a napló szerint ma reggel szabadon bocsáttatott, - olvasta a papirosról tompán.

- Ez a gaz Proticsán volt, - jegyzé meg Csobot, - a gazember az én nevem alatt kiszökött. Gábor, hát neked nincs semmi bajod? Borzasztó dolgokat mesélt rólad.

- Eh, ostoba komédia volt az egész, melyből csak az ő alávaló ügyességének sikerült bajt zuditania nyakamba. Csak Veronkám gyöngélkedik.

- És a pénzem, a pénzed, Gábor, az ott van a „Vörös lobogó”-ban. Ezt kell még megkeritennünk.

- Még pedig Proticsánnal együtt, - szólt fenyegetőleg Gábor, - uram, Proticsán nincs elszalasztva még, ma estefelé, mikor már jó sötét van, az egész „Vörös lobogó”-t el lehet csipni. Peti öcsém ott járt s hathatósan segítségünkre lesz.

Ponek azonnal tanácsba vonta őket s a három fiatal ember csak egy félóra mulva hagyta el együtt a rendőrség épületét.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Tátrai Kárpát nemezise.

A premiértelen gyászos nap elveszített estéjén Tátrai Kárpát kinyitotta a „Fehér farkas” kedvelt külvárosi szálló egyik utcára néző elsőemeleti ablakát s azon kidugta földi porhüvelyének azt a részét, melyet az antropológia fejnek szokott nevezni. A novellákból ismert esti szellő bizonyára sietett volna zilált fürteit meglobogtatni, ha Tátrai el nem veszi ettől minden kedvét azzal, hogy nyakig fejébe huzta kivarrott taplósapkáját, melyet a hársfaszolyvai fürdőközönségtől kapott egy gyöngén beütött jutalomjátéka alkalmával. De ha az esti szél nem röstelli a fáradságot s beljebb hatol a nyitott ablaku szobában, úgy még mindig megtalálhatja a szükséges fűtőket. Mert Tátrai e percben éppen fészülködött. S a fészülködésnek kétségkívül legkényelmesebb nemét választotta. Mig ő ugyanis az utca nyüzsgő tömegében gyönyörködik s az est friss hideg levegőjét szivja, felesége fészüli a parókáját s panaszkodik, hogy őszül a férjének a haja, a mi a félfüllel figyelő Tátrait arra a keserű megjegyzésre indítja, hogy e viharos, hányt-vetett élet, örökös éjszakázás, s az élet meg nem szünő gondjai mellett nem is csuda. Azzal folytatja méla borongását le az utcára. A homályból örökké csak Kara Musztafa tajtékot turó arca bontakozik ki eléje, majd a kezeit tördelő cirkusztulajdonospárt látja, majd Gábor jelenik meg előtte, a mint erőszakosan elhurcolják, aztán a Rókus-kórház fejesóváló doktorai jutnak eszébe, a mint kötözik és égetik a sebesülteket. Szeretne jóízűet nevetni a tréfán, de torkán akad a vidámság; le akarja pipáját tömni a kisujjával, de akkor veszi észre, hogy a kékre dagadt, sebes végtagot nem lesz tanácsos lebecsátani az örök bagólé csipős honába. A seb igen jelentékeny volt. Kárpát ezideig ügyet sem vetett rá, de a mint megint pipára töltött, égő fájdalom ütött az ujjába. (Nem vette észre, hogy finom dohánypor ragadt bele.) Szesztergett, mint egy bántalmazott gunár, a felesége kérdezte, mi baja, mire ő azt mondta, hogy a színháznál egy kulisszaszög megszurta. Nosza, a hű nő friss vizet hozott s Kárpát kimosta a sebet. Aztán kenyérbelet rágott össze, megsózta, s ezt rákötözte a sebre. Ez aztán pokolian égette, Kárpát tehát elment sétálni. Valami husz percig nyargalászott, egyszerre csak a Borju-téren találta magát. A cirkusszal egybekötött panorámban hatalmas nagy dob- és sípládaszó. Tátrai befizette a husz krajcárt s bement. Tátongó üresség. Egyetlen szakácsnő volt bent, az is potyajegygyel, mint a verkliforgató legény szeretője. A cirkuszos előfogta Kárpátot s telesirta mind a két fülét, de még jobban sirt Kárpátban a lelkiismeret. Sietve otthagyta a pusztuló vállalatot. Utközben belépett egy patikába angol flastromért. Hát ott egy nagy mennykő ujfundlandi kutya nekiugrik s nyájasan nekidönti a falnak. Ha gazdája közbe nem lép, a rémült Kárpátnak leharapja a római orrát.

- Nem szereti a papokat, mióta a plébános ur kikorbácsolta az udvarából, - jegyzé meg a kutyatulajdonos.

A kutyát mindenestre Tátrai borotvált arca vezethette félre, s joggal nézhette őt papnak; de Tátrai szíve nagyot dobbant s arca fehér lett, mint a fal, melyhez őt a kutya taszította.

A patikában Kara Musztafáról beszéltek, kinek esete a Józsefvárosban a nap eseményét képezte. Az esti lapok részletesen leírták a dolgot s az egyik, mely a többit le akarta főzni, kijelentette, hogy „lapunk zártakor” a szerencsen már végső perceit élte. A kutyatulajdonos ezt azzal toldotta meg, hogy este hatkor meg is halt, iszonyu kínok és valóságos őrjöngés közt.

Kárpát szédülve hallgatta a rémes dolgokat s angol flastrom helyett is szalmiackukrot kért, de azt is ott felejtette s csak nagy kiabálásra jött vissza érte, a mikor aztán újra ki akarta fizetni. Rohant haza. Otthon letépte a kötést, sóskenyeret, kimosta sebet, kiszivta jól, aztán kimosta a

száját, végre elővette a felesége hajsütögető vasát s a kályha tűzében izzóvá tüzesítette. Eközben egyre bucsuzott rémült feleségétől, a ki akkor rémült meg legjobban, mikor Kárpát sebesült kisujját égetni kezdte a tüzes vassal s ezt oly hidegvérrel tette, mint egy Mucius Scaevola. Mikor már a szoba tele lett olyan szaggal, mintha disznót pörzsöltek volna, Kárpát eldobta a vasat s egy átkot szavalva a *Jávai fekete orvos*-ból, olajjal megkenste az égett sebet és újra bekötözte. Felesége még egy darab spanyolviaszt is csempészett férje zsebébe, mert égett sebek ellen csak azt tartotta hathatós orvosszernek. Kárpát fogta a fürteit, összezilálta s fejére illeszté, a kalapját hegyibéjök csapta s rekedten hörögte:

- Gyerünk a „Makkhetes”-be. Társaságot szomjazom. Az egyedüllét irtóztató - kettesben.

A felesége, a ki komika léte nem tudta kellő kísérettel követni férje játékát, fogta nagykendőjét, s a pár eltávozott.

A „Makkhetes” külön termében együtt volt a szintársulat java, s a vacsora már abban a stádiumban volt, melyben a kenyérgolyókkal való hajigálás kezdődik. Tátrai bágyadt megjelenésén senki sem csudálkozott. Az elmaradt premiére nyomasztó hatásának tulajdonították. Zajosan diskuráltak és nevetgéltek, a népszínműénekesnő tüntetőleg piszkálta a fogait, hogy hibátlan fogsorát bemutathassa, az egyik sarokban néhányan tarokkoztak, az operett-altistáné egy aranykarpercet mutogatott, melyet (mint négyszemközt bizalmasan mindenkinek megsugta) egy libériás inas hozott, a szubrett azonban megjegyzé, hogy nagyon hentes-szaga van a karpercnek, a mire az altistáné mélyen elpirult s hevesen tiltakozott. Az öregebbek pipaszó mellett a kolozsvári felejthetetlen töltött káposztáról s az ugyanott aratott diadalokról beszélgettek, a nők megszólták Tátrait, hogy az első jutalomjátékot az operett-primadonnának adja, a mi ellenkezik missziójával.

Tátrai belépett s az asztalfőre ült, hol helye üresen volt hagyva. A pincér jött s kéretlenül egy liter bort tett eléje. Tátrai visszatolta s mélabús mosolylyal szóla:

- Vízet!

Mindenki elhallgatott, a zshivaj megszűnt, még a tarokkisták is felütötték a fejüket. Az arcok meglepetten és kérdőleg fordultak Kárpát felé.

- Mit méltóztatott? - kérdé a pincér, a ki szintén nem akart hinni a saját füleinek.

- Vízet! Egy üveg tiszta vizet! - ismételte egész határozottan Kárpát, s magában mormogá, - ez az utolsó kísérlet, a vízpróba, ha nem jól üt ki, akkor végem van.

A pincér odaállította az üveg vizet Tátrai elé. Tátrai csordultig töltött egy félliteres poharat, s mormogá:

- És most figyeljük meg, tanulmányozzuk magunkat.

Ezzel a poharat ajkaihoz emelte s a nyelve hegyét beleértette.

- Emberek, gyermekeim, - kiáltotta el magát, - én irtózom ettől a víztől. Óh, Isten, Isten!

- Persze, hogy irtózol, - röhögé a rekedt bonvivant, - hisz sohasem kedvelted, keresztelésed óta közel se jutottál hozzá.

- Ember, te tévedsz. Igaz, sohse szerettem a vizet, de az valóságos irtózat, a mi most elfog vele szemben. Ez a viziszony, gyermekeim. Óh, Isten, Isten!

- Hát ne igyál, ha iszonyodol tőle, s azzal punktum!

- Nem punktum, kedves gyermekeim, ez az én haláloamat jelenti. Tudjátok-e (a mit eddig titkolék), hogy Kara Musztafa engem is megharapott?

Mind elszörnyedtek, csupán a bonvivant röhögött.

- Ne röhögj, boldogtalan, alaptalanul röhögsz. Tudjátok meg, hogy Kara Musztafa ma este hatkor veszettségében meghalt.

És Tátrai letépvén kötelékeit, égett ujját fölmutatta a társaságnak, melynek gyöngébb része elfödte arcát, az erősebb része azonban minden arcelfödés nélkül tört ki az elszörnyedés morájába.

- Még nem bizonyos a dolog, - szólt egy tudományos hirben álló kórista, a ki orvosnövendékből csapott föl színésznek, - végre kell hajtani a vizpróbát.

Tátrai olyan arccal nézett hol rá, hol a vizes üvegre, mintha azt akarná mondani, hogy akkor inkább minden vizpróba nélkül dühödik meg, minek szaporítsa kínjait; de az összes tagok (hónap vége felé járván az idő) belátták, hogy milyen csapás volna, ha a direktor közvetlenül gázsifizetés előtt megveszne, s ostromolták az igazgatót, hogy csak igyék vizet.

Tátrai elszántan fölragadta a vizes poharat, melynek tőle való gyors elmulását forrón óhajtotta s azért egy hajtásra kiürítette.

- Nos, mit érez? - sürgette őt a tudományos hirben álló kórista.

- Gyalázatos egy ital, - felelt komoran a direktor, - igazán okosan tettük mi ketten: a víz meg én, hogy egész életünkben olyan gondosan kerültük egymást.

- Nem érez semmit?

- Semmi különöset.

- Igyék még. Gondolja meg, hogy ez annyi, mintha orvosságot innék, - folytatá a tudományos hirben álló kórista.

Tátrai még egyszer fenékgig ürítette a vizes poharat.

- Ugy érzem magamat, mint egy vízbefulladt ember. Ha most a lábamnál fogva fölakasztanátok valahová, egy óceán dülne ki belőlem.

S Tátrai összeborzadt, hideg futott végig a testén. Gyomra a szokatlan vízmennyiségtől föl-puffadt, rosszul kezdte érezni magát, homlokán gyöngyözött a verejték.

- Rosszul érzem magamat, - mormogá, s kezével egypár félkör alakú mozdulatot irt le a feje körül, a mit vidéki színészek általában haldoklási jelenetekben szoktak használni.

- Igyék még vizet, - biztatta az egykori orvosnövendék.

- Soha! - szólt Kárpát határozottan, - rajtam már semmi sem segít. Rosszul vagyok, érzem a halál suttogását, végem van. Bort adjatok. Két litert a legerősebből. Hadd fojtsam beléje öntudatomat s öntudatommal kínjaimat.

A két liter bor gyorsan eltűnt Kárpátban, a ki most nem élvezte az isteni nedvet, csak döntötte magába, hogy a berugott állapothoz szükséges bormennyiség minél hamarább benne legyen.

- Boldogtalan asszony, - szólt Kárpát a feleségéhez, - eredj kolostorba.

- Gyere haza, Kárpikám, teát főzök s vasat melegítek a lábadra, - könyörgött az asszony.

- Asszonyok, vigyétek haza a feleségemet s valaki maradjon nála az éjszakára. Csak férfiak maradjanak körülöttem.

A direktorné néhány sikoltást tett közzé, de minden eredmény nélkül. Kárpát térdre ereszkedett előtte, kezét csókolt neki, majd a homlokára lehelt egy csókot, „jó asszony”-nak szolít-

gatta, egypárszor még gyöngéden a kolostorba küldte s végre elordítá: „Takarodjál haza!” Az asszonyok mind sietve eltávoztak.

A férfiak körülülték a főasztalt, mely tele volt boros üvegekkel. Csupa boros üveg, mohai, luhi vagy szódavizkiséret nélkül. Kárpát könyörtelenül visszautasított minden vizet s kijelentette, hogy a ki nem tisztán iszsa a bort, az nem az ő embere. Kárpát mint házigazda töltögetett s segédjének kinevezte a tudományos hirben álló kóristát. A színészek rohamlépésben siettek Kárpát után, ki a föntebb fölhajtott két literrel meglehetősen előnyt biztosított magának. A poharak sűrűn össze-összekoccantak s az asztal alsó végén ülők már valami nótához köszöriültek a torkukat, a mikor valaki (bizonyosan pedáns ember volt s a lelkiismeretét akarta megnyugtani) azt kérdezte, hogy micsoda címen „ivatik” most.

- Halotti tor. Tátrai Kárpát halotti tora, - felelt Kárpát, - azért csak igyál, pajtás, mert többet az én révemen be nem rugsz.

- Talán disznótor? - kacagott a rekedt bonvivant s a magasabbrangu (és még józanabb) színészek vele kacagtak. A kisebb színészekben nem volt ennyi bátorság.

- Te is, Brutusz? - fordult Kárpát a rekedt bonvivant felé, a ki veje is volt, - te, a kit özvegyen és árván hagyok, mint családom egyik tagját, te üesz gúnyt belőlem? Ez fáj.

És Kárpát szívére ütött, mutatván, hogy körülbelül hol fáj.

Ebben a percben a kóristák rágyújtottak lent: „Kitették a holttestet az udvarra...”

- Ugy, fiaim! Szépen, szomoruan. Ez az én nótám, - s Kárpát egy üres literes üvegre hajtotta le forró fejét.

- Csináltál végrendeletet, Kárpát? - kérde a népszinműi apa, kinek zord vonásai elárulták kegyetlen mesterségét, mely kényszeríti őt, hogy vagy elűzze a lányát hazulról, vagy Jancsihoz adja feleségül, holott a lány Petit szereti.

- Végrendeletet? Vajjon Caesar csinált-e végrendeletet, mielőtt a gyilkosság színhelyére ment? Utánunk nem szokott végrendelet maradni.

Julius Caesar példája kissé zavarba hozta a népszinműi apát, először, mert a világtörténelem egyáltalán nem vágott szakmájába, másodszor, mert Caesar végrendeletéről csakugyan nem tudott semmit s így Kárpátnak igaza lehetett. Szerencsére évekkel ezelőtt játszott egyszer Antóniuszt, s valami megragadt a fejében; ez kisegítette.

- Hja, pajtás, Caesar nagy ember volt.

- És én? - fordult feléje Kárpát, s szemrehányó tekintete ezt mondta: „Ezért kapsz te tőlem nyolcvan forint gázsit, holott vidéken csak hatvan forintod volt?”

A hálátlanságon kapott népszinműi apa zavarát egy palack bor mögé rejtette. Kárpát fölállt.

- Szellememet hagyom az emberiségnek, színházamat nektek, a kik majd konzorciumot csináltak osztalékra, feleségemet pedig neked, öreg cimbora.

A megtisztelt öreg cimbora nem volt más, mint a népszinműi apa, a ki azonnal megbánta, hogy olyan nagyon erőltette a végrendelkezést.

- Köszönöm! de nem kell; mért nem beszéltél így husz év előtt? - mormogá a zord apa, a ki illo tempore vetekedő társa volt Kárpátnak.

- Akkor engem választott a lány, - felelt Kárpát tetszelgő mosolylyal, - ha én halva leszek, talán téged választ.

A beszélgetés egyre lassabb, a koccintgatás egyre sűrűbb, a lárma egyre nagyobb lett. Tizen is énekeltek, de valamennyien más-más nótát, a tudományos hirben álló kórista latinul szavalt, s közbe itatott egy öreg hárfást, a kit a külső kocsmaszobában fedezett föl. A hárfás reszketeg ujjakkal pöngette a hurokat, a sivár zajban sajátságosan hangzott ez a szelid, megkapó, mélabús pattogás, mely néha-néha egész akkorddá összeverődve jajdult keresztül a zürzavaron. Mintha az embereknek e pillanatban a bor mámora által elnyomott jobb, nemesebb része jajgatna jogaiért. Kárpát sirt, ivott és itatott. Bármint irtózott is a víztől, azt még sem tudta megcsinálni, hogy a szemeiből is bor csöpögjön, bár úgy el volt ázva, hogy ez se lett volna csuda. Zilált parókáját messze dobta magától, s gyöngéden támogatva a rekedt bonvivant-t, ismételten abbeli óhajlásának adott kifejezést, vajha legalább a veje a szinpadon halna meg, ha már tőle megtagadta ezt a sors. A mi ellen a bonvivant oly határozottan tiltakozott, mintha legalább is örök életre számíthatna. A népszínműi apa esküdözött Kárpátnak, hogy ő boldoggá tette volna azt a nőt, a kit husz év előtt elűtött a kezéről s nem juttatta volna arra a sorsra, hogy egy megveszett színigazgatónak az özvegye legyen. Az első kómikus adomákkal mulattatta a körülötte levőket, a kik fuldokoltak a röhögéstől; csak a második kómikus hallgatta olimpusi komolysággal a szerinte régi és sületlen vicceket, s ha már éppen nagyon nevetethnékje volt, az udvarra ment, de mégsem szegődött konkurrenséül. Mindenki beszélt vagy énekelt, vagy fütyölt, a poharakkal és üvegekkel csörömpölt s lábaival dobogott. A mellek ziháltak, egypár orr surolt vörösrézként ragyogott, a szemek fehére vérbe borult, mindenkinek a szeme kisebb lett, összehúzatván a maró füsttől; a sűrű füstfelhőben meg-megcsillant valami magasra emelt pohár, vagy e remegő pohár alágýngyöző tartalmának csöppjei szikráztak meg egy arra tévedt gyertyasugárban; hadonázó karok és bicegő fejek is ki-kibontakoztak a füstből, melynek kaosa fölött uralkodtak: egy-egy elkeseredett mámorosnak néha kitörő káromkodása s a hárfa állandó jajgatása.

Lassankint kezdett szétfúlleni a kompánia. Egy rész nagy zajjal kávéházba indult, a más rész haza baktatott, Tátrai az asztalra borulva aludt, körülötte voltak a népszínműi apa, a rekedt bonvivant és a tudományos kórista. Ezek szépen fölfektették Kárpátot az asztalra (a bonvivant azt állította, hogy meg van halva), körülrakták boros üvegekkel, a szobát belülről becsukták s ők maguk is letelepedtek, kanapéra s összerakott székekre, belátván, hogy erejüket fölülmulja minden kísérlés, mely netán a hazamenésre irányulna.

Ott aludtak a mámorosak álmát borgőz- és pipafüstnek közepette, mint olympi istenek, a kik felhődarabokon nyugoszsák ki egy-egy dőzsölés fáradoalmait. Ott aludtak másnap délelőtt, nem háborítva a „Makkhetes” emberséges tulajdonosa által. Egyszerre csak Kárpát füleit hatalmas dörömbölés üti meg. Kinyitja a fél szemét, egyszerre mind a kettőt nem merte, hátha azt veszi észre, hogy még meg van veszve. Boros üveget lát maga körül; óh, tehát már meg is halt, s kétségkívül a menyországba jutott. Fölragadja az egyiket, s inni próbál. Üres! óh, nem, nem, ez mégis a pokol... Ujabb dörömbölés. Kárpát kinyitja mind a két szemét, sőt meg is dörzsöli, de mozdulni nem mer, mert leveri az üvegeket. Fölkiabálja (mint a jelenlevők közül a legalárendeltebbet) a tudományos kóristát, az ajtót nyit: a nyíláson bevonulnak Éjszaki Tihamér és egy piszkos fehérségű alak, a ki Kara Musztafa gyanánt mutatja be magát a száját tátó Kárpátnak.

Erre már Kárpát is leugrott az asztalról, nem törődve azzal, hogy vagy öt palack is leugrott vele, azzal a különbséggel, hogy el is törött.

- Hát maga nem halt meg? - kérdé Svarc Musztafától.

- Nem veszttem meg. A komédiának vége van. Itt vagyok, semmi bajom sincs.

- Hisz akkor én sem veszttem meg, - kiáltott Kárpát örömpesze, s megölelte Musztafát, Gábort, sőt vejét és a népszínműi apát is, a kik már fölhasználódtak.

- A halotti torból mégis disznótor lett, - jegyzé meg a rekedt bonvivant.

- De hisz az ujságokban az volt, hogy maga meghalt.

- Tévedés. Az igaz, hogy egy kicsit sokáig dühöngtem és adtam a megveszettet. Aztán lefeküdtem magányos cellám ágyára s jóízűen aludtam ma reggelig. Nem háborgattak. Ideje, hogy tisztázzuk a dolgot, s egy vödör vizet kértem. A felügyelők összefutottak. Egy megveszett ember, a ki vizet kér, - ez ritkaság volt előttük. Nagy óvatossággal betettek egy vödör vizet s lestek. A víz felét kiittam, a másik felével lemostam legalább a kezemről és az arcomról a szerencsénységet. Rögtön jelentették az esetet az orvosnak, a ki megnézett s aztán egyszerűen mint svindlert, csalót kilöketett a kórházból. Áldozataimat (ezt az urat s egy rendőrt) szintén szabadon bocsátották.

- De engem tegnap ugyancsak megégettek, - szólt Gábor s az arcát borító fekete flastromra mutatott.

- Én meg magamat égettem - s Kárpát fölmutatta sebesült ujját, elbeszélvén annak a történetét.

- Ne haragudjék, uram, - fordult Svarc Gáborhoz, - nem tudtam, hogy ilyen kellemetlenségei lesznek, én csak a játék teljessége kedvéért harapdáltam.

- Semmi harag, - kiáltott Kárpát, - a személyzet teljes, ma meglesz a Petőfi első előadása. Svarc, önt a színlapon hirdetem: „*Kara Musztafa, a megveszett, de kigyógyult és megfehéredett szerencsen első föllépte.*” Ön a dölyfös orosz cár előtt fog vadállataival produkciókat tartani. Fusson az oroszánjaiért az előjárósághoz, én futok a nyomdába. Óriási siker!

- Hát a száz forint, a mit kapok? - szólt Svarc.

- Hogy vesztél volna meg, - mormogá Tátrai, majd hangosan mondá, - csak estére, kérem, a kasszánál.

Tátrai, Svarc és Badár Gábor különböző irányban elrohantak. Gábor haza, hol megjelenése természetesen nagy örömet okozott. Veronka állapota azonnal a javulás útjára tért. De ő is megörült ám, mert öcscsét Petit találta otthon. Peti Kata utasításához képest előtte való nap nem mert mutatkozni, a mit okosan is tett, mert esetleg Proticsánnal elfogták volna s csak a szabadulása után való nap jelent meg Kortyénál. A két testvér - mint az előbbi fejezetből tudjuk, - azonnal a rendőrségre sietett, s hogy ott mit csinált, azt is tudjuk, hála ugyancsak az előbbi fejezetnek.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A vak és a világtalan.

Esteledett. Hideg, de verőfényes nap után barátságtalan téli éj ígérkezett. A budai hegyek fölött az égen egy nagy világos folt, mint valami mennyei kapu, mutatta, hogy merre távozott el a nap hűtlenül. Az Alföldről a hunyó nap után nyomuló éj azonnal beküldte a fővárosba spionját, a szürkületet, hogy vajon a nap végképp lebukott-e már? S mikor a szürkület bekukkanására sietve megjelentek hódolni: a pára, a köd, az égi felhősereg, akkor az éj kapta magát s berontott a világa-vesztett fővárosba. Rövid szürkület után teljes sötétség lett. A felhők elborították az ég minden részét, a pára a mormoló Dunából árad szét, a köd is megszületett a levegő semmiségéből s vonaglott, mintha testet akarna ölteni. A sötétségtől félő ember folygyuttatta a végtelen lámpasorokat s a lángok remegve lobogtak, mintha félnének az iszonyu sötétségtől, melylyel kicsinységük harcot küzdeni kénytelen. Néha egy-egy pisláng futamodásnak indult, mintha gyáván megfutna a harcból az üldöző, a rettenetes sötétség elől. Pedig csak egy jámbor bérkocsi égő lámpása mozgott tova s eszeágában sem volt, hogy ő talán most a világosságot kompromittálja. Az égi fényesség híján a föld akar kitenni magáért. A főváros fényáradatban uszik. A kirakatok ragyognak, az arany, az ezüst szikrázva kacérkodnak a lámpaláng sugaraival: s e sugarak nem válogatósak, az arany mellett bevilágítják azt a szegény embert is, a ki ott vakul a kirakat előtt, szemeit a sárga és fehér ragyogáson legeltetvén...

...Nyugtalan volt ez az est, mely oly álmosan szállt alá a fővárosra. Az emberek a szokottnál is jobban siettek végig az utcákon, mindenkit kergetni látszott valami. Sétáló alig volt látható, a kik kint jártak, csak sürgős végezni való kénytelenségéből tették. A boltok rövid ideig árasztottak ki világosságot az utcákra, mert hamar bezárattak. Egyenruhát drága pénzért nem lehetett volna az utcán fölfedezni: a katonaság mind a kaszárnyákba volt összpontosítva, hol lábhoz tett fegyverrel várakozott. Néha egy-egy lovascsapat vágatott végig az utcán, majd gyalogrendőrök siettek el. A kiben több volt a kíváncsiság, mint a félsz, utánuk lopózott, de a mint észrevették, rögtön haza kergették, azzal az ismert rendőri szelidséggel, mely nem is szájjal, hanem puskatussal beszél. Az utcai vándorok meg-megálltak, s fülelve féloldalt hajtották fejüket, mintha valami távoli vészjelre lesnének. Egy-egy utcasarokról mereven belenéztek az éjjeli sötétségbe, mintha onnan várnák rémes árnyainak előtörését. De még csönd volt. Csak a rendes esti moraj zúgott a figyelő fül hártáján, s a szemnek sem kínálkozott még semmiféle rendkívüli látvány.

...Kata kábultan bandukolt egész éjjel és egész nap a városban. Azt sem tudta jóformán, mit cselekszik. Előtte való este megjelent Kortyékánál, a hol megtudta, hogy Proticsánt csakugyan elfogták. Megörült a hírek és megrémült tőle. Megboszulta magát, de elveszítette Proticsánt. Megnyerte a játékot, de elveszítette az egész világot. Szaladt az utcákon, mint egy eszelős. Egyik pillanatban úgy tetszett neki, mintha Proticsán előtte lebegne, s ő azt kergetné kinyújtott karokkal; a másik pillanatban úgy tetszett neki, mintha dobogást hallana maga mögött s a boszut lihegő Proticsán rohanna utána emelt gyilokkal, nehéz lépései alatt szinte meg-megdobbant a föld. Majd összeszedte magát s minden porcikájában remegve, megállt. Körülnézett, a város ki volt halva, szeme nem látott senkit, fülei mintha süketek volnának: ez az egyedüllét, az elhagyatottság érzése. Ujra futni kezdett, a rémületet csak ismerős arcok üzhetik ki belőle. A „Vörös lobogó”-ba szaladt. Azt már azóta kisöpörte egyszer a rendőrség, de természetesen senkit és semmit sem talált. A banda teljes számmal ott volt s csüggedten leste a kapitány megjelenését. Az estére, vagy másnap estére várták a munkás-zendülés kitörését s

várták Proticsánt, hogy a zavarosban való halászásra nézve kiadja parancsait. A munkásnép föl volt már bujtva. A banda a „balek”-ek segítségével kitűnően dolgozott gyárakban és műhelyekben. S e fontos pillanatban éppen a kapitány hiányzik. Kata megjelenését viharos riadással üdvözltek. Azt hitték, hogy nyomon követi őt a kapitány. Kata belevetette magát a bandita lelkek viharába. Ittak, táncoltak és daloltak. Mámor szállt a fejébe, s ő ujjongva tombolt, vad kitörésekre ragadva a szintén ittas gazokat. A banditák összefogózkodva, földre tett likőrös üvegek közt járták a táncot; Kata kiragadta magát néha a szédületes forgatagból s egy asztalra borulva sirt; az asztalokon kidöntögetett likőrös üvegek édes tartalma az ő sós könnyeivel összekeveredve csöpögött a földre, hol elgázolták a gonoszok kerges talpai. Remegett a fáradságtól, lelke gyötrelmeit kiüzte a mámor, s hervatag bájait mintegy felfrissítette a fölhevülés. Szeme a régi lánggal égett, arcán még egyszer rózsák jelentek meg, s teste a régi daliás, könnyű mozdulatokkal ringott a táncban. A banditák őrjöngtek, de legkivált Ficsur, a ki szerelmes szavakat sugdosott Kata fülébe, háláról is mormogván valamit, a mivel tudniillik Kata tartoznék ő neki. Mikor aztán már minden szemből cikáztak elő a vágy lángjai, Kata a tombolásból egyszerre csak nyomtalanul eltűnt... Kirohant az éjbe s folytatta céltalan barangolását. Megundorodott a banditák társaságától s elmenekült az éj árnyaival társalogni. Mikor elfáradt ő, vagy ha fölsivitott a hideg szél, behúzódott valami kapu alá s összeszedte bomló ruházatát. Egypár rendőrőrzárát megszólította s utána vetette magát, de úgy eltűnt előlük, mintha csak az éjben foszlott volna szét köddé, sötétséggé. Hajnalban visszatért a „Vörös lobogó”-hoz, a kályha tüze mellé ült, s a lángok táncát nézte, de nem aludt.

Órákig üldögélt ott, a banditák lent vagy otthon aludtak, vagy kint csavarogtak. Délelőtt, mint már tudjuk, Kata a rendőrségnél járt; hogy miért ment oda, azt ő maga se tudta. Talán hogy egy pillanatra Proticsán közelében lehessen? Azután újra folytatta a bolyongást, mely testét emésztette, s a harcot belső gyötrelmeivel, melyek lelkét emésztették.

Alkonyatkor újra a „Vörös lobogó” felé ballagott. Ugy tántorgott, mintha részeg lett volna, de csak a testi és lelki kimerültség okozta ezt. A „Vörös lobogó” ki volt halva. Cédulás álmosan pipázott a mellékszobában s a vak emberrel diskurált, ki nem mert hazamenni az utcai zavargások óta. Kata leült a hátulsó traktus nagy szobájában s édes pálinkát ivott.

Bármennyit ivott is, alig vesztett valamit józanságából. Össze volt tökéletesen törve; úgy érezte, hogy száz mázsányi súlylyal nehezedik a székre, melyre leereszkedett. Pilláin súlyos kövek ültek s erőfeszítésébe került, hogy szemeit kinyissa. Szíve állandóan remegett, mint egy harang, melyre ráütöttek. Szürkeség fátyolozta el látását, egy csomó gyertya-világot gyújtott s a homály még sem mult el szemeiről. Torka ki volt száradva s az ital nem folyt le rajta, csak úgy vánszorgott egy-egy csöpp, mint a száraz porban a kiöntött víz; nyelve is oly száraz és kemény volt, hogy majdnem csattogva verődött fogaihoz. A delirium egy neme vett erőt rajta s hálózta be esztét. Szemei becsukódtak. Ugy érezte, mintha ördögök óriási hegyre vitték volna föl, a honnan messze-messze ellátott, s a mit látott, az mind elmúlt életét tárta eléje. Óh, mily sötét e táj, fönt az éjszaki sarkon lehet ilyen, a hol féléves az éjszaka. Egypár félénk, téveteg sugár tört át a sivárságon: gyermekkor. Kata látta magát, a mint az árvaház kápolnájában térden állva könyörög. Fölállt.

- Óh, egyetlen glóriás perce bűnös életemnek, ne tűnj el az éjszakába, hadd nyelje szemem sugárod, hadd igya szomjas lelkem boldogító emlékedet. Eltűnt! a bűn piszkos árja össze-csap fölöttem. Egyetlen magas csúcs volt, melyre eddig menekültem: szerelmem; de ez a csúcs összeroskadt, szerelmem elveszett, belezuhantam az áradatba... Mi lesz velem? Egy másik tolvajnak legyek a szeretője? Ficsur majd kinyújtja utánam sóvár kezét s én elfogadjam? Holott nem szeretem, hanem megvetem! Vagy tán e gazemberek rám esnek és megölnek, ha megtudják, hogy a kapitányt én árultam el. Haldokló szépségem egyikre se lesz

varázsszal s mindegyik a mellett lesz, hogy szétmarcangoltassam. E szennyes kezekből kapjam a halált?

Mondhatatlan rémület fogta el. Futni, rohanni akart, el e helyről, el a halálba, egy névtelen hűvös sirba, melylyel a Duna hullámai kínálkoznak.

A mellékajtó e pillanatban nyikorgott s kinyílt. A vak ember lépett be rajta.

- Csertán Kata nincs itt? - szólt a vak, megállva az ajtóban.

- Mit akarsz vele? - fordult Kata, a tétovázó álló ember felé.

- Te vagy? Cédulás azt mondta, hogy talán szívesen veszed, ha egy kicsit zongorázok.

- Ülj le és játszszál!

A vak a zongorához tapogatózott, fölnyitotta s játszani kezdett. Először lágy akkordokat csalt ki a hangszerből, Kata odavitte székét s a vak mellé ült. Fejét féloldalra hajtotta, s úgy hallgatta a húrok édes rezgését. A vak csakhamar egy Schubert-féle mélabús dalt kezdett s Katának olyan jól esett a szelid muzsika. Lelke háborgása szünni kezdett, érzései zsibbadtak, mintha az álom kerülgette volna. Azt hitte, hogy bölcsődalt énekel fülébe egy szerető anya; keble emelkedett, tisztultabb, nemesebb érzelmek vonultak lelkébe. Elábrándozott, hirtelen fölugrott s megragadta a vak kezét.

- Mondd csak, jó ember vagy te?

A vak feléje fordította világtalan tekintetét, arcán mosoly jelent meg, s kérdé:

- Hát vannak rossz emberek is?

- Te a világot jónak tartod? - kérdezte Kata elbámulva.

- Én a világot sötétnek tartom. De ez a sötét világ nagyon jó. Kicsi korom óta gyámolít, táplál, tanít s most is kenyeret ad, hogy ne éhezsem.

- Vakon születél?

- Nem. Gyermekkoromban vakultam meg.

- Volt-e szeretőd?

- Van feleségem.

- Szeret-e?

A vak vonásai ijedten összerándultak, s mikor megszólalt, hangja remegett.

- Azt mondja, hogy szeret; de ki tudja, hogy szeret-e? Lehet-e szeretni egy vakot? Miről tudok én asszonynak beszélni? Mikor én sötétségben lakom, ő meg világosságban. Ő látja a napot, fényes csillagokat, zöld erdőt, színes virágokat, én látom a csillagtalan örök éjszakát. De ő azt mondja, hogy szeret s én hiszek neki.

Könnyek csordultak végig a vak ember arcán.

- Boldog nyomorék! Te nem ismered azt a sötétséget, melybe ez a mi verőfényes világunk borulni tud. Áldd sorsodat vakságodért, mert megmaradtál rosszak között jónak, szerencsétlenek közt boldognak és elégedettnek.

- Te, a kapitányné, a hatalmas asszony, keseregsz?

- Kesergek és irigyellek. Meg akarok halni. El akartam már emészteni magamat, de nem volt bátorságom hozzá; óh, azt nem tehetem, hogy magam ültessem ölembe a halált.

- Miért akarsz meghalni?

- Megcsalt a szeretőm, a kapitány, én aztán elárultam s tömlőbe juttattam őt; ha ezek itt megtudják, tán megölnék. Oh, talán embertársaik vére párolog kezükön, - s Kata összerendezte, - gonosztevők ontsák ki véremet, lelkemet bűnös leheletük fogja meg s szívjá föl. Istenem, istenem!

Kata összekulcsolta kezeit, s lassan, szakadozottan, összefüggéstelen mondatokban imádkozni kezdett valami gyermekkori imádságot, mely hiányosan élt emlékezetében; talán majd az irgalom égben trónoló atyja ráismer e kegyes szavakból egykori hivére, ki hajdan trónja zsámolyánál térdelt s tiszta szívből röpitett fohászt a mindenható felé.

Az a gyermekkori sugár, mely bevilágította későbbi életének rémes sivárságát, hevesen ostromolta őt, hogy vesse el magától ezt az életet. Megragadta a vak ember kezét és fülébe sugta:

- Jó ember, te szánsz engemet. Ha jót akarsz velem cselekedni, ölj meg. Ölj meg s maradj itt mellettem; te romlatlan, igaz ember vagy, legalább egy becsületes ember fogja be szempilláimat s utolsó sóhajtásom nem keveredik el szennyes lélekzetek közt.

A vak ember egész testében reszketett, föl-fölemelkedett székéről, meg leesett s kebléből nehéz sóhajtások törtek föl.

- Mit beszélsz nekem? - tört ki végre, - elárultad a kapitányt? Itt zenebona, gyilkolás lesz? Én félek, vezessetek haza.

Kata egy erszényt, pénzt és egy pisztolyt csapott eléje a zongorára.

- Vak ember! Egy erszény és egy pisztoly fekszik előtted. Ebben az erszényben van a te gazdagságod s ebben a pisztolyban van az én halálom. Tied az erszény, ha rám uszítod a halált. Fogd a pisztolyt, szegezd magad elé és lőjj. Ne aggódjál, szívemet fogja találni, oda tartom eléje. Aztán dobd el a pisztolyt s kiálts segítségért. Siess.

A mint a vak ember a pisztolynak a zongorára esését hallotta, újra reszketni kezdett. Félt a láthatatlanul előtte leselkedő haláltól s kezeit kiterjeszté, mintegy védelmül a pisztoly ellen. Majd óvatosan oda huzta a széket s kinyújtotta rángatózó ujjait a pisztoly és az erszény után, idegesen babrált velök, az egyikért sóvárgott, a másiktól félt.

- Óh, asszonyom, - mondá siránkozó hangon, - hogy kívánhatod, hogy vak ember fogja kézen és vezesse a halált?

- Gyáva nyomorék, hát fogd be a füledet, hogy meg ne ijedj a durranástól. Eh, bátorság!

Kata elvette a pisztolyt a vaktól s hátralökte őt. Ez előre nyújtott kézzel támolyogni kezdett és kínos hangon segítségért ordított.

Az ordításra megjelent Cédulás, a ki szó nélkül Katára vetette magát s kicsavarta kezéből a pisztolyt. Kata izmai mint a dühös párdúcái vonaglottak, a mint küzdött Cédulással. Mikor a pisztoly Cédulásnál volt, szájához tette a végét s füttyentett rajta. Abban a percben megjelent mögötte Proticsán.

Proticsán a rendőrségtől megszabadulván, egész nap rejtve tartotta magát s csak estefelé mert a „Vörös lobogó”-hoz közeledni, mert azt hitte, hogy a rendőrség azt is megszállva tartja. Toport és Kuvikot fölkereste s ezekkel óvatosan behatolt a kocsmába, hol Cédulást találták, a ki jelentette, hogy itt nincs semmi baj s referált Katáról. Ekkor ordított a vak segítségért, s a félig kinyitott ajtón át látták a cinkosok Katát a pisztollyal. - „Füleld le” - sugta Proticsán Cédulásnak s belökte őt a szobába. A hívó füttyre aztán ők, a többiek is behatoltak. Kata úgy nézett Proticsánra, mint egy babonás ember nézhet valami kísértetre. A rémület zsidbadtsága

fogta el minden tagját, szemei kimeredtek s ujjal mutatott Proticsánra, mintha mondaná, mit keres itt ez az ember? A lelki viharok után, melyek megtisztították őt érzésben és gondolatban, fájt neki ez ember megjelenése, ki bűnös életének megtestesülése gyanánt merült föl előtte. Aztán hirtelen öröm fogta el.

- Itt vagy, itt vagy, újra az enyém leszel? - s mind a két karját kitárta, mintegy hiva őt forró, szerelmes ölelésre. De Proticsán nem mozdult.

- Csertán Kata, te engem elárultál. De árulásod nem fogott rajtam, ime, újra szabad vagyok, szabad vagyok s eljöttem, hogy boszut álljak rajtad.

- Jól van, Proticsán. Ölj meg. Örömmel veszem a te kezedből a halált.

- Megölni? Óh, dehogy, kár lenne, ha e bájokban már csak a föld férgei duskálhatnának. Van itt még különb pályázó is. Kuvik éppen most vallotta be nekem, hogy már régen eped utánad, s meghal, ha te egyetlen tubicája nem léssz. No, Kuvik, tied lesz Kata, én vagyok az örömapa, még ma megtartjuk a lakodalmat. A nászúj idelent lesz a pincében; ott fog lakni az ifju pár. Kuvik, öleld meg a szép menyasszonyt.

Kuvik rekedt röhögéssel közeledett s csókra csucsorította utálatos ajkait. Kata rémült sikoltásba tört ki, mikor ezt az alakot előtte megállni látta. Mellbe lökte Kuvikot, a ki majdnem elvágta magát a padlón. Aztán elfödte arcát.

- Kicsit makrancos, no, de majd megszeliidül. Kötozzétek meg, - parancsolt Proticsán.

A banditák rá vetették magukat, s Kata úgy meg volt kötözve, hogy mozdulni sem tudott.

A vékony kötélt bevágódott husába, de ő nem jajgatott. Mély megvetéssel tekintett végig a banditákon.

- Gyáva gazok! Négyen egy asszony ellen. Igaz, elárultalak, Proticsán, de azért, mert előbb te árultad el szerelmemet. Megcsaltál, kijátszottál, boszut akartam állani.

- De nem sikerült, szép kapitányné, mert én erős és hatalmas vagyok. Kiszabadultam a kelepceből, melybe te juttattál s most nem kerülöd ki boszúmat. Hát a cinkosod hol van, a ki kieresztett?

Nagy robajjal Doboz jelent meg a teremben. Arca ki volt vörösödve s lélekzete úgy el volt fulladva, hogy alig tudott szóhoz jutni.

Cinkostársai nyugtalanul tekintettek rá.

- Mi baj? Üldöznek, nyomodban vannak? - kérdé Proticsán.

- Dehogy; a Grossmann-gyártól jövök futvást. A gyár ég, a gyárost a lángok közé akarták dobni, csak a katonaság tudta megmenteni. A lázadás kiütött. Gyorsan föl, a Kerepesi-utra, a boltokba.

Doboz kinyitotta az ajtót s fülelt. Távoli puskaropogás hallatszott.

- Halljátok ezt a szép muzsikát? Ez pusztítja a jó bolondokat, a kik a veszedelemhez közel dugják az orrukat. Hadd hulljanak, mi majd csak hátulról, biztos helyről fogjuk igazgatni őket.

- Ott leszünk nemsokára. De előbb még egyéb dolgunk van, abban kell segítségemre lennetek. Föl, fiuk, elrabolni az új kapitánynét. Ha jól segítségemre lesztek, titek a 2000 forint, a mit Cédulás kasszájában a csizmák rejtegetnek. De okos dolog volt a csizmákat biztosítani, mert ez a gaz lány itt azokkal együtt szabadon bocsátotta volna Badar Petit. Most le a pincébe Katával.

Proticsán, Kuvik fölragadták a félig alélt lányt s a kasszában levő sülyedő lejárón lementek. Ott kilökték Katát s ők azonnal visszatértek.

Ez a kis expedíció mégis eltartott öt percig. Mikor fölérték, Cédulás elkiáltta magát:

- Gyorsan, gyorsan! A többiek már elmentek s a József-utcában megvárnak. A házba elől katonaság nyomult. Azt hittem már, hogy lent szorultok a pincében. Én itt maradok.

Proticsán két ugrással a Wertheimnál termett, kinyitotta, Badár csizmáit kiragadta, s azzal eltűnt egy hátulsó ajtón. Cédulás kissé görbe szemmel nézte a műveletet. Kuvik utána Proticsánnak. Egy éles kiáltás hallatszott be onnan kívülről, rá egy hatalmas ütés, erre jajkiáltás s néhány puskalövés, végül egy vérfagylaló ordítás. A hátulsó ajtó kitárult, s betántorgott rajta Kuvik, orrán, száján bugyogott a vér.

- Nekem végem van, - s azzal térdre bukott.

A rémült Cédulás megragadta, hogy majd a pincelejárathoz cipeli s leereszti. Kuvik keserves ordításba tört ki:

- Eressz el, hagyj meghalni, - nyögte, - mindjárt meghalok.

Cédulás maga ugrott a sülyesztőbe s eltűnt. Nem érezte többé magát biztosságban. Alig ereszkedett le, Badár Peti jött be a hátulsó ajtón, kékre dagadt képpel, mögötte Ponek és egész csomó rendőr. Ponek oda térdelt a vérben fetrengő alak mellé.

- Ki volt az, a kivel menekültél? Proticsán?

Kuvik igent intett.

- Hallatlan és nem azt tudta érní a golyó. Vannak még itt közületek?

Kuvik tagadólag intett.

- Félrevezetsz? Három ember lépjen elő s vezényszóra agyonlövi.

Kuvik ordítani kezdett.

- Vallasz? Akkor semmi bántódásod sem lesz. Vannak még itt cinkosaid?

Kuvik igent intett.

- Hol?

Kuvik a kasszára mutatott; mind bámulva néztek oda.

- Alulról ötödik gomb, fehér, - nyögte.

Ponek odament, megnyomta s kifordult a lejárathoz.

- Hányan vannak?

Kuvik fölmutatta az egy ujját.

Négy rendőr lámpással leereszkedett s egypár perc múlva fölhozta Cédulást megkötözve s Katát feloldozva. Ezalatt Peti biztosította Poneket, hogy jó nyomon járnak, mert Kuvik is azok közt volt, a kik őt Kőbányán elrabolták.

Ponek bámulva ismerte föl Katát. Már éppen hivatalos hangon ki akarta adni ellene az elfogatási parancsot, mikor a rendőrök jelentették, hogy összekötözve találták s így valószínűleg ő is áldozat. Katának szabadságával minden ereje visszatért. A mint a terembe értek, azonnal a vérben fetrengő alakhoz rohant, azt hitte Proticsán. Mikor látta, hogy nem az, fölugrott, s így szólt Ponekhez:

- Uram, Proticsán nem került kézre?

- Fájdalom, éppen ő szökött el.

- S engem úgy vágott fejbe egy pár csizmával, hogy azt hittem elájulok, - nyögte a szegény Peti, dagadt, véres vonalakkal át- meg átfutott arcát tapogatva.

Kata szemében magasan lobogott a boszu lángja.

- Uram! én kezükbe adom újra Proticsánt, csak kövessenek engem. Most meg nem menekül a nyomorult.

Ponek három emberre bízta Cédulás bekísérését, négyen Kuvikot szállították a Rókusba, egy szakasz katona megszállta az egész kocsmáépületet, a rendőrök zöme Ponek és még inkább Katának vezetése alatt Proticsán üldözésére indult. Ezekhez szegődött Peti is.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Proticsán futása.

A menekülő Proticsán Badár Petit találta magával szemben, a ki a rendőröket hátulról vezette be a „Vörös lobogó”-ba, ott, a hol a minap őt is behozták. Peti megragadta a neki futó alakot, a ki erre a kezében tartott szeges, patkós talpu csizmákkal fejbe vágta, a minek nyomait már a megelőző fejezetben ecseteltük. - Ezzel Peti félre volt dobva utjából, s ő a macska nesztelen gyorsaságával tette tul magát a kerítésen. A Petin tul következő rendőröket a fiu kiáltása fölrázta előnyomulásuk óvatos lassuságából, de mire a tényálladékkal tisztába jöttek, s lövésre igazították a fegyvert, Proticsán már kiért a lövonalból, s a megfontolt golyók a lassubb és öregebb Kuvikot érték. A kerítésen tul vette Proticsán az első lélekzetet. Ime, tehát hamar rájöttek az ő szökésére, aztán a Kata által kiszabadított Badár Peti is bizonyosan a rendőrségre ment s elbeszélte az ő történetét. Így a „Vörös lobogó” legbelső titka is el van árulva. És ő megint megmenekült! Megállt egy kicsit. Mögötte puffogtak a puskák; Kuvik nem jelent meg, de ordítása megrázta Proticsánt. A golyó, melyet Kuvik fölfogott, bizonyosan neki volt szánva. „Ugy látszik, agyonlőtték a fickót, - mondá magában Proticsán, - csak Cédulás tartsa magát, s rá ne jöjjenek a pincéinkre.”

Proticsán nem éppen megilletődött hangon mondta el ezt a rövid halotti beszédet a halál országába átevezett cinkostárs fölött, bár a hideg egy kicsit megborzongatta arra a gondolatra, hogy a halál mellette suhant el. Megveregette ruganyos lábait, melyeknek gyorsasága megmentette őt, s azzal sebes léptekkel elrohant. A sötétség elnyelte őt, a titokteljes sötétség, melynek e pillanatban mindenfelé megvoltak a maga titkai. Lappangó gazokra, üldöző katonákra, támadókra és védőkre egyformán ráborította pártfogó és elrejtő homályát. De ha elfődte azt, a mi a szem zsákmánya lehetett volna, nem foghatta el a hangokat, melyek a füleknek hirdették az éj titkait. A félrevert harangok kongása hirdeté a tűznek dühöngését. A toronyőr meglátta azt, mert a köd alacsonyan uszott a város fölött, de az utcán járók hiába lesték az égen áruuló vörösségét. Tompa dörrenések rázták meg olykor a levegőt: a katonaság sortüzei. Elnyújtott vezényszók hallatszottak a távolból. Egy-egy lovascsapat vágatott el s dübörgése lassan halt el az éjben. Innen is, onnan is éles trombitaszó harsant, vagy rekedten ropogott a dob. Jajgató tömegek futottak erre-arra: az ugynevezett „kiváncsiak”, a kik rendszeren megiszszák a mulatság levét, míg a rendezők bölcsen szárazra mentik a bőrüket. Éles csörömpölés jelenti, hogy valahol betörtek egy gázlámpást, vagy egy ablakot. Az éj tehát sokféle hangon beszélt s hirdette, hogy mit rejt a sötétség. Proticsán nem figyelt rá, csak rohant előre. A József-utca sarkán megtalálta Toport és Dobozt, a kiknek (hogy meg ne ijedjenek) azt hazudta, hogy Kuvikot Kata őrizetére a pincében hagyta, mert nem bizik Cédulásban. Eközben a két csizmának a szárát késsel elvágta, az egyiknek a fejét maga dugta kabátja alá, a másikat Topornak adta. Eközben a Borju-tér felé haladtak. Terve volt Veronkát bárhogy is elrabolni s Topornak vagy Doboznak a lakására szállítani.

Csak ez a lány forgott Proticsán fejében; míg ő hatalmában nem volt, nem tudott másra gondolni, mást tenni. A zavaros est, kecségető kilátásaival, nem inspirálta őt semmiféle gaz vállalatra; csak azért örült neki, hogy a zendülés zürzavarában elrabolhatja a lányt. Gábor nincs utjában, Kortyék tán mit sem sejtjenek az ő cselszövényeiről, ha Vera beszélt is valamit, ezt lázas félrebeszélésnek vehették, s így még nem késő a tervet végrehajtani, s ha mindent tudnak, akkor erőszakhoz fog nyulni. Mindenre el volt szánva; még életét is kész volt kockáztatni, mert neki a lányt birnia kell.

Topor és Doboz alig tudtak nyomában haladni, úgy rohant Proticsán. A Borju-térre érték. Annak közepén állott a kivilágított színház, melyben éppen folyt a „Petőfi” tegnapi elmaradt premiérje. Proticsán az ismert kétemeletes ház felé futott, s cimboráit a kapu előtt hagyva, ő besuhant, hogy tájékozza magát. A házmesteri lakás kis szobájának ablaka világos volt, ahhoz lopózott. Átlátszó, ritkás tarlatán függöny borította az ablakot, látta Verát az ágyban feküdni, édesanyja mellette ült egy széken és kötögetett. Proticsán megzörgette az ablakot. Kortyné föltekintett, aztán fölkel, s odamenvén, kikukucskált, de nem látott senkit. Erre az ajtóhoz tipteggett s ott kérdezte meg, hogy ki az? - „Vendel”, - suttogá Proticsán. - Az ajtó kinyílt. Proticsán belépett, s Kortyné azt kérdezte tőle, hogy vége van-e már a színháznak? De jóformán végére se ért a mondatnak, elkábult, s halk nyöszörgéssel végigesett a téglán. Proticsán terve készen volt, a mint az anyát és leányát magukban látta, s a tervnek Kortynéra vonatkozó része már sikerült is, a mint az asszony kloroformmal elkábítva, a földre zuhant. E percben éles sikoltás ütötte meg Proticsán fülét, a mint lázas lihegéssel Vera felé rohant. A lány, a betegek sajátságos finom érzésével, megsejtette, hogy veszedelem közelít, s „anyám, anyám, Gábor” kiáltással kiugrott az ágyból s becsukta a kis szoba ajtaját. Mikor Proticsán odaért, már nem tudott bemenni. Bösz dühvel vetette herkulesi vállait az ajtónak, de az nem engedett. Egy utja maradt: csak az ablakon keresztül lehetett Verához behatolni. Kifutott a kapuhoz, hogy Dobozt segítségül hívja. - „Kapitány, siess, láрма, kiabálás, puskaropogás közeledik erre”, - sürgette nyugtalanul Topor. - „Ne félj, itt a házban biztossággal vagyunk. Csak vigyázz kifelé!” - Doboz tolvajügységgel hamar és nesztelenül kitörte az ablak-üvegeket s azzal visszatért a kapuhoz. Proticsán remegő kezekkel nyult be, hogy az ablak-reteszeket félretolja s bemehessen, Vera bent térdreest s hangosan imádkozta: „Mi atyánk ki vagy a mennyekben...” Mikor Doboz az udvar közepéig haladt, egyszerre csak Topor nagyot fütttyent a kapu alatt, valamit kiált Doboz felé s szélesebben kifut az utcára. Doboz Proticsán felé fordul s elordítja magát: „Kapitány! Csértán Kata jön!” Ezzel ő is kinyargal az utcára.

„De szabadíts meg a gonosztól...” hangzott bent Vera imádsága. Proticsán féllába már az ablakfélfán volt, Doboz kiáltására egyszerre elrugta magát a faltól s egy ugrással az udvar közepén termett. Igen kitűnően ismerte a helyszíni viszonyokat az egész házban. A kétemeletes háznak földszintje is igen magas volt s annak folyosójára is garádics vezetett föl. A házban nagy csönd volt, a lakók mintha mind elbujtak volna féltükben a lázas éjszakától, mely félrebeszél. Proticsán fölszaladt a földszinti folyosóra s annak egyik ajtaján becsöngetett. Éppen ekkor dördült egy lövés a ház előtt s rá a kapu alá berohanó emberek lépteinek sűrű kopogása hallatszott. Az ajtó nyílt s Proticsán bent volt a konyhában.

A lakás, melynek konyhájában Proticsánt e pillanatban látjuk, egy szegény özvegyasszonyé volt, ki két utcai szobát bérelt s a kétaablakost diákoknak adta ki albérletbe. De a diákokkal nem volt megelégedve, mert zajos mulatságaikkal s veszekedő kártyázásaikkal zavarták özvegyi nyugalmát. Proticsán onnan ismerte őt, hogy egyszer alkudott vele a szobára, Doboz számára akarván kibérelni azt, hogy ha szüksége lenne rá, közelében legyen. Azóta mindig köszönt neki, ha az udvaron vagy az utcán találkoztak, s az özvegy igen szívesen fogadta köszönését.

A cseléd, a ki beeresztette, fiatal falusi lány volt, a ki szintén ismerte őt s nem ütközött meg a látogatáson.

- Itthon van a tensasszony? - kérdé.

- Itthon.

Proticsán kopogtatott s bement. Az özvegy rémulten járkált föl s alá. A lárma, kiabálás, lövöldözés megijesztette s egész testében remegett. Proticsán figyelt; az albérlők szobájában csönd.

- Nem is sejti, miért jövök? - kezdé Proticsán. - Nem rég jöttem haza s képzelje, mit hallottam a Rókusban, a hol egy barátomnál voltam, Badárnál, hisz tudja az esetét? Azt hallottam, hogy a Kapás Miklóst meglőtték s most a kórházban fekszik.

- Jézus Mária! - kiáltott az özvegy s kezeit tördelte.

Kapás Miklós egyik lakója volt, egy fiatal jogász.

- Magam is alig tudtam hazajutni, háromszor megkergettek.

- Éppen ilyenkor nem tudnak idehaza lenni, - folytatta az özvegy, - máskor mindig itt alkalmatlankodnak a nyakamon. Szegény fiu!

Proticsán vizsga szemekkel méregette az ablakot, melynek táblái be voltak csukva, s vánkossokkal eltorlaszolja, hogy, mint az özvegy mondá, a puskagolyók be ne hatolhassanak.

- Aztán meg szeretném megtudni, hogy micsoda lárma, lövöldözés volt az imént itt a ház előtt? - folytatta Proticsán.

- Hogyan?

- Az ablakon keresztül.

- Csak nem akarja kinyitni, az istenért! Belőnek.

- Hisz már nem lövöldöznek.

- Nem, nem, Proticsán ur, ezt az ablakot nem engedem kinyitni.

- Az ifiurak közül senki sincs itthon?

- Nincs.

- Hát az ő ablakukon keresztül nézem meg.

- Ne tegye, inkább üljön le, diskuráljunk. Főzők teát.

- Hisz mindjárt visszajövök.

Az udvarban zaj hangzott föl. Egy női hang rekedt rikácsolása kihallatszott belőle.

- Mindjárt, visszajövök, - mormogá Proticsán s a szomszéd szobában termett. Az ablakot kinyitni, kihajolni s a helyzetet szemügyre venni egy pillanat műve volt. A betett kapu előtt, két rendőr állt. Proticsán szerencsétlenségére a köd nem volt elég sűrű s a két rendőr ellátott az ablakig. A konyhában léptek zaja s Kata rikácsolása hallatszott. Nem habozhatott. Kivetette magát az ablakon s futásnak eredt. Alig haladt tizenöt lépésre, Kata jelent meg a nyitott ablakon s átható hangon kiáltotta: „Fogjátok meg!” A két rendőr a levegőbe lőtt egypárszor és jelzősipját fujta, azután utána eredt. A ritkás ködből mindenünnen rendőralakok merültek föl; egy nyögő alakot ugrott át a futó. Ez Doboz volt, a ki nem tudott idejében menekülni, s futásában megállította Kata revolvergolyója, mely lábát furta át. Azután átugrott egy mély árkot, mert a Borju-téren éppen a vízvezetékét csinálták, de ekkor már annyira meg-szorították, hogy csak a színházépület felé futhatott. Pár pillanat s az épület elnyelte a futót.

Kata s a rendőrök gyorsan kikutatták a házmesteri lakot s Veronkától arról értesültek, hogy Proticsán éppen most ugrott el innen az ablaktól: de ki a kapun nem futott, mert azon csak Topor és Doboz futottak ki, a kiket Kata föl is ismert, s az utóbbit le is szedte a lábáról. Tehát

még a házban kell lennie Proticsánnak. Peti fél csizmája, melyet Proticsán az özvegy ajtaja előtt leejtett, nyomra vezette az élesszemű Katát, s odairányozta az üldözőket. A többit tudjuk.

A színházba futó Proticsán egy páholyfolyosón találta magát, a hol egy lélek sem volt. A jegyszedők maguk is bent ültek a páholyokban, mert Tátrai minden reklámja dacára csak gyér számu közönség volt jelen a zavargós est miatt. Proticsán lábujjhegyen végighaladt a folyosón, s a legutolsó páholyba belépett, hogy annak sötét háttéréből végigtekintsen a színházban. Ekkor jelent meg földszint, leghátul Kata. Proticsán megrettenve rögtön otthagyta a páholyt, s újra a folyosón volt. A görbülő folyosó végéről egy férfihang kiáltotta: „Álljatok el minden kijárást! Nem menekülhet.” A folyosónak azon a végén, a hol Proticsán állt, egy kis ajtó volt, ezzel a fölirással: „Idegeneknek tilos a bemenet.” Idegeneknek igen, de menekülőknem, - gondolá a bandita, s benyitott. Ez az ajtó a színpadra vezetett, hol ekkor éppen a segesvári csata előestéje uralkodott, a mi a gázlángok lesrőfolásával, s így meglehetősen sötétséggel jár. Proticsán egy kulissza mögé húzódva lesett. A kulissza tulsó oldalán állt Tátrai és Ponek. Az igazgató megrémült, mikor Ponek jelentette neki, hogy egy hirhedt gonosztevő rejtőzik színházában, s azt most el akarják fogni.

- Könyörgöm, ne még, csak a fölvonás után, akkor öt percnnyi szünet lesz.

- Most mindjárt vége lesz a fölvonásnak? - kérdé Ponek.

- Nem, ez csak változás, ezután jön még a segesvári csata, de alig tart pár percig s azzal vége a második fölvonásnak.

- No jó, addig várok még.

- Hol van, kérem, elbujva az az ember?

- Még nem tudom. Lehet a nézőtéren, lehet a színpadon.

- Itt nehéz lesz megtalálni.

- Mindegy, el nem szökhettek, mert minden kijárást őriznek embereim.

Tátrai elkiáltotta magát, úgy, hogy Proticsán, a ki a beszélgetést hallotta, ijedten összerezett. De csakhamar látta, hogy alaptalanul rémült meg, mert Tátrainak jelenése volt a színpadon, ezt vezette be azzal az ijesztő bődülettel.

Még mindig sötét volt. Egy muszka katona sietett el Proticsán mellett, hosszú lándzsával, magas süvegben, lelógó fűrtökkel s egész testét betakaró köpönyegben. A muszka megállt.

- Péter, - sugott föl a zsinórpaddás felé.

- Itt vagyok, - felelt egy hang felülről.

- Még mindig szükséged van rám?

- Jobban, mint az imént.

- Mindjárt fölmegegyek, - ezzel az ember ledobálta magáról muszka kosztümjét, mi közben mormogá: „Nem tom, hogy az igazgató minek öltözteti föl a dekorátorokat is, mikor olyan kevesen vagyunk.”

A sisak, a lándzsa s a többi muszkaság kopogva, suhogva hullt Proticsán lábai elé, a ki megvárta, hogy a megmuszkátlanított dekorátor eltávozzék és sebtében magára öltötte a kosztümmöt, a saját felső és alsó kabátját előbb ledobván. Az öklelő bajuszt a fülére akasztotta, a fűrtöket fejébe nyomta, lehetőleg előrehuzta, a sisakkal leszoritotta s a lebernyegbe bele bujt; ideje volt: a függöny legördült, a színpad egyszerre megvilágosodott s Tátrai kezdé a muszka katonákat a segesvári csatára fölállítani.

Proticsánt is megfogta s bele nyomta a sorba. Ez köröskörül nézett, az álruhában valamivel biztosabbnak érezte magát, s csak azt leste, hogy merre osonhatna ki a szinpadról. A zenekar játszani kezdett, a függöny fölgördült, s a gyalog kozákok hurráh-kiáltással a szinpadra rohantak. Proticsán szeretett volna hátra maradni, de a két kulissza szűk közén keresztül rohanók magukkal sodorták. A kozákok elkezdtek össze-vissza ugrálni s orditozni.

- Előre, honvédek! - kiáltá egy érces hang a szinfalak mögött, melynek hallatára Proticsán összerendült. Ez a hang Badár Gáboré volt. Hát itt van ez az átkozott fickó? Verejtékcsopek jelentek meg a menekülő homlokán. Itt kell hagynia a szinpadot, mert különben vége van. Az ellenkező irányba fordult, mint a honnan a hang jött. Az egyik kulisszánál állt Ponek, a másiknál Tátrai. Ő Tátrai felé rohant. Ez egyre a kozákokra kiabált, dirigálván őket. Csak mikor már mellette rohant a kozák, akkor vette észre.

- Hohó, atyafi, még nem szaladtok ám, - ezzel belekapaszkodott Proticsánba s az a futás erejénél fogva visszapöndörült, úgy, hogy újra ő állt a szinpad felé. Ekkor Tátrai belökte a szinpadra, hol egy hórihorgas kozák azonnal megkapta s ugrálni kezdett vele; mert úgy történt a Borju-téren a segesvári csata, hogy Bem dőzsölés közben verte szét a kozákcsapatokat. A dőzsölést az ugrálás jelentette.

- Előre, honvédek! - kiáltá újra Gábor s kivont karddal berohant, míg a szinfalak mögött egypár puská puffogott. Nagy zürzavar támadt, honvédek és kozákok dulakodtak és orditoztak. Az agyonhajszolt, megszorított, lázban égő, a menekülés tűnő reményébe görcsösen kapaszkodó s az elfogatás sokszoros veszedelmétől rettegő Proticsán egyszerre csak vadállati dühvel fordult neki Gábornak. A rekedt bögsésre, mely nagyon kirítt a szinpadias kiabálásokból, Gábor ösztönszerűleg kardját fordította a különös alak ellen, de már későn volt, mert annak lándzsája lezuhant fejére. A puha, könnyű fanyél szilánkokra tört, mire Proticsán eldobta a kezében maradt végét s Gábort torkon ragadta.

- Te vagy, nyomorult? - hörögte Gábor s térdével és ökleivel rugta el magától veszedelmes ellenségét.

- Ott van, fogjátok meg, gyilkos, megöli, - sikoltá egy női hang s a közönség egy fekete női alakot vett észre, mely egy földszinti zártszéken állva sikoltozott s karjaival hadonázott.

Kata volt. Csak ő vette észre, hogy a szinpadon valódi küzdelem is folyik, csak ő látta Proticsán és Badár szilaj harcát, a komédiának közepette.

A hang összerezzenette Proticsánt s szorító ujjai meglazultak Badár Gábor nyaka körül. Egy pillanatra meglapult, mint az ugrani készülő párdúc. Gábor villámgyorsan fölkapta mellette heverő kardját s szurt egyet vele. Proticsán ordított egyet s kirohant, a mi nem tűnt föl, mert programszerűleg éppen ekkor kellett menekülni a kozákoknak.

A függöny legördült s Gábor elkékvülve, lihegve dőlt a gratulálni elősiető Tátrai vállaira s vizet kért. Tátrai csak ekkor látta, hogy Gábor olyan, mintha csakugyan az igazi segesvári csatából érkezne. Hanem azért gratulált neki a tabló kitűnő vezetéseért. Gábor csak lassan tért magához, fölemelte piszkos, rozsdás kardját, megnézte, aztán megmutatta Tátrainak a hegyét és suttagá: „Vér!” Tátrai rögtön odahívta Poneket, kinek Gábor elbeszélte az esetet. E közben a rendőrök már a szinpadot kutatták a zsinórpádlás tetejétől a sülyesztő fenékig s első sorban a kozákokat nézték sorra. Kata is bejött a szinpadra s lázas türelmetlenséggel leste a kutatás eredményét.

...Proticsán pedig a futó kozákok csoportjával kirohant a szinpadról, s a fagarádicson le a hátsó ajtóhoz. Ez egy vasrácsos ajtó volt, s tul rajta egy rendőr fehér forgóját lehetett látni. Más senki a kijárónál, a házmester család is a premiéren volt.

- Biztos ur, biztos ur, - kiáltott Proticsán lelkenedezve.
- No, mi az, - szólt be a biztos ur.
- Tessék hamar feljönni a szinpadra valami gazembert akarnak elfogni, valami Proticsánt, de kevés hozzá a biztos ur.
- Mégis jó ándungom volt, - felelt nyugodtan a rendőr, - már az imént föl akartam menni, mikor az a nagy lövöldözés volt. Ugy-e, ő lövöldözött, revolverpuskából.
- Persze hogy ő. Csak siessen, biztos ur.
- Nem köll félni. De ugyan színész ur, maradjon itt egy kicsint az ajtónál, egy lélek sincs itt.
- Szívesen, de nem maradhatok sokáig, gyűjjön vissza hamar.

A biztos lassan fölkocogott a lépcsőn. Proticsán hirtelen ledobálta a kosztümdarabokat, ingén, mellénye alján forró vér piroslott.

Kinyitotta az ajtót, kiment. Hamar a jobbról, balról levő sarokhoz futott, s szétnézett. Minden kijárónál rendőr. Visszakapta a fejét. Csak egyenes irányban futhatott, a merre az a falrész, melybe a hátsó ajtó nyílt, fedezte őt. Hová futhat erre? Erőltette látását, az idő sürgette, sebe égette. Valami kis pálinkamérés zöld lámpása fénylett eléje. Elindult feléje. Valami sötétes alacsony tömeg volt a kávémeréstől pár lépésnyire. Megismerte: rókusi beteg- és holttest-hordozó, zöld lepedővel beborított kosár. Ezek az emberek Dobozért küldettek ki a Borjuterre, s most bizonyosan egy kvaterkával erősítik magukat a további fáradalmak ellen! Ez jutott eszébe Proticsánnak. Fölemelte a zöld lepedőt. Egy alak nyögött halkan a kosárban.

- Te vagy, Doboz?
- Én vagyok. Ki kérdi?
- A kapitány.
- Nekem nem kapitányom többet. Az ő ostobasága miatt szenvedek. Lány miatt estem áldozatul. Vigye el az ördög.
- Hallgass, Doboz. Én is meg vagyok sebesülve s üldöznek. De mind a ketten megszabadulhatunk, ha átengeded nekem a helyet itt a kosárban.
- Hát én hová leszek?
- Pár lépésre van egy gödör, azt is a vízvezetékesek csinálták. Oda mégy.
- Ühüm! Térdbe át van löve a lábam, azt holnap levágják.
- Hát oda viszlek.
- Nem köll. Hogy megfagyjak? Eredj a pokolba, én megyek az ispotályba. Engem bajba kevertél, most segíts magad magadon.

S nehezeket nyögött beszéd közben. Proticsán türelmét veszítve lehajolt, hirtelen Doboz szájába tömte zsebkendőjét, azután nagy erejének maradékával fölragadta, egy közeli gödörhöz cipelte, melyet a vízvezetéki munkások csináltak, kik a tért több helyen fölásták, s beledobta. A bandita elfojtott ordítással hullott a gödörbe s a fájdalom megfosztotta eszméletétől.

Proticsán reszketve állott meg a gödör szélén s ő is majdnem belezuhant abba, Doboz után. Erejéből már az utolsó morzsákat fogyasztotta. Tántorogva, bukdácsolva indult vissza a kosár felé, két kezét zsebére szorította, mely pokoli fájdalommal égette. Látása homályosult, a gáz-

lángok ugráltak előtte. Száját tátongatta, mintha minél több levegőt akarna beszívni tüdejébe. A kosárhoz érve, ugyszólván beléje esett s hörögve végignyújtózott benne.

Ideje volt. A pálinkamérés ajtaja kinyílt s a két rókusi szolga kijött. Az egyik föllebbentette a zöld lepedőt, s mikor meglátta alatta a véres tömeget, megnyugodva mondá: „Mehetünk!” Ezzel fölemelték Proticsánt s lassu léptekkel tova haladván, csakhamar eltűntek nyöszörgő terhükkel egy szomszéd utcában. Proticsán, ki nem vesztette el eszméletét, a mennyire fájdalmai engedték, éberén figyelt a kosár körül történő dolgokra.

A hidegvérű biztos ur, a ki a színház hátulsó ajtajánál állt őrt, ezalatt fölment a szinpadra, s nem látván sehol Poneket, a kinél jelentkeztek, megállt szépen egy kulissza mellett, várván, hogy majd kihívják, ha szükség lesz rá. A kutatás folyt. Ponek személyesen átnézett minden zeg-zugot, s végre csüggedten jött föl a szinpadra; ekkor lépett hozzá a biztos ur jelenteni, hogy őt is föl hívták a kaputól, hogy segítsen elfogni a tettest. Hát hol van, mert ő elfogja.

- Ki hívta föl? - kérde Ponek mérgesen.

- Egy színész ur, a kit odalent hagytam, hogy addig vigyázzon.

- Hogy volt öltözve?

A biztos ur, a mennyire tőle telhetett, leirta a fantasztikus kozák kosztümöt.

- Ez Proticsán! - kiáltott Kata, - tehát elmenekült.

- Nem mehetett messzire, mert megsebesíttetem, - szólt Gábor.

Kata, Ponek s a rendőrök a hátsó kapun át kisiettek. Azonnal jajgatás ütötte meg fülüket. Az időközben magához tért Doboz siránkozott a vízvezeteki gödörben. Az üldözők azonnal kiemelték onnan a nyomorultat.

- Vízet, jeget, - bőgött a tört lábu gazember s négykézláb mászva ide-oda, a fagyos havat kezdte harapdálni.

Az egyik rendőr megsajnálta, összesöpört egy marék puha havat s a szájába gyümöszölte.

- Doboz! - szólt Kata bámulva, - hogy kerülsz te ide a gödörbe?

- A kapitány dobott bele.

- Hát ő hol van?

- Belefeküdt a kosárba, melyben én voltam.

- A kosárba?

- A mit a Rókusból küldtek.

- Akkor a Rókusban megtaláljuk, - kiáltá Kata.

- Hacsak utközben el nem szökik, - mondá Ponek, kit a ma esti hajsza már pesszimistává tett. Pedig sajnálta volna, ha annyi fáradtság teljesen kárba vészett s a hirhedt gazember elmenekült volna.

Dobozt egy rendőr fölügyelete alatt a színházi házmesterhez tették, s valamennyien a többiek a Rókus felé indulának.

...Proticsán ezalatt kinyult a kosár egy szakadéknál, s fölmarkolt hóval tömte a mellén levő sebet, a mi neki enyhületet szerzett. Legalább azt hitte; de a mint fölülni próbált, érezte, hogy minden tagja fáj, s oly merev, mintha megfagyott volna. Visszahullott a kosár fenekére, mely himbálva vitte őt. A haramiát rémület fogta el. Csellemel, ügyességgel, erővel kivágta magát a

hinárból, s most kell hajótörést szenvednie, mikor csak ugrás kellene, s ő szabad volna. Két jámbor szolga egy halottas kosárban viszi őt kéréseivel végzeté elé, s ő nem tehet semmit ellene. Egyszerre csak a kosár megállt, az elől menő elkiáltotta magát: „Kaput!” Egy kapu kinyílt, meg becsapódott utána: a Rókusban voltak. A folyosó enyhébb levegője folyta körül arcát. Vége volt: a becsületes emberek közé jutott, a mi reá nézve a börtönt jelentette. Elvesztette eszméletét.

Az eszméletlenség álomba ment át s ez az álom sokáig időzött Proticsánál, mert ez testbenlélekben össze volt törve. Mikor szemeit fölnyitotta, már nappal volt. Ágya lábánál ült Csértán Kata, ágya fejénél állt egy rendőr. Proticsán elfödte szemeit: egyik sem volt kellemes látvány rá nézve. A társadalom, mely ellen annyit vétett, s a szerelem, melyet megcsalt, vigyáztak rá.

- Mit akarsz itt? - kérdé durván a leányt.

- Vártam, hogy fölébredj. El akarok bucsuzni tőled.

- Bucsuzni? Minek? Ha te nem üldöztél volna, soha el nem fogtak volna. Eredj innen. Utállak. Balsorsom hozott össze veled.

Kata nem felelt, csak szomorúan nézett az emberre, a ki egykor bálványa, sőt egész életének egyetlen szerelme volt.

- Hát nem bucsuzol tőlem? - kérdé halk hangon.

- Takarodjál. A rám váró tömlőc éjjelére esküszöm, hogy ha kiszabadulok, kegyetlen boszút fogok rajtad állani.

Ezzel a fal felé fordult. Kata fölkelte és csendesen kisuhant. Pár perc múlva belépett egy fiatal ember, az orvos. Megvizsgálta Proticsán sebét, a fejét csóválta s kijelenté, hogy ha a karján volna a seb, akkor még nem volna későn az operáció.

Az ágy fejénél levő biztos ur az orvos egy intésére az ajtóhoz sietett, oda hítt egy másik rendőrt, ezzel sugdosott, s az oda hívott rendőr azonnal eltűnt.

- Éhes? - kérdé az orvos.

- Az ám, de mennyire, - felelt Proticsán.

- Mit kíván?

Proticsán bámulva nézett rá.

- Mindent kapok, a mit csak kívánok?

- Mindent.

- Be furcsa. Akár csak egy siralomházban levő szegény bűnös. Kérek hát egy jó ebédet.

Az orvos eltávozott. Proticsán azon gondolkozott, hogyan jut ő ilyen kitűnő bánásmódhoz.

- Biztos ur, maguk nagyon megbecsülnek engem.

- Meg ám, - felelt kurtán a rendőr.

- Nagy szükségük lehet maguknak rám és az én egészségemre.

A rendőr megállt előtte s egy darabig nézegetve őt, így szólt:

- Nem adnék én a maga egészségéért egy fityinget se.

Proticsán fölült az ágyban. Kata hangja, melyen bucsuért esengett, egyszerre fülébe csendült, az orvos fejcsóválása is egyszerre eszébe jutott.

- Miért? - kérdé remegő hangon.
- Maga meg fog halni, barátom.
- Meghalni? Én, hogyan, miért?
- Meg van mérgezve a vére. Azt mondta az orvos. Régi, szennyes karddal szurták meg.
- Az orvos hazudik. Én nem halok meg. Élni fogok. Mit beszél itt nekem halálról?
- Ne lármázzon. Meg ne mondja, hogy én elárultam magának ezt a dolgot.

Proticsán fetrengett az ágyban, körmével szaggatta paplanját s fogaival marcangolta vánkosát. Vonásai elváltoztak, szeme vérbe borult, zokogásszerű hangok törtek föl kebléből. Félt a haláltól. Kalandos életében sohasem jutott eszébe, hogy egykor ő is szemtől szemben fog állani e rettenetes pillanattal. A sietve érkező Ponek nem volt képes őt kihallgatni. Nem felelt a hozzá intézett kérdésekre, nem hallott semmit, nem látott senkit, hol tompult fásultságba esett, hol hangosan sirt... Másnap reggel meg volt halva s halálküzdeme alatt egyszer sem eszmélt föl egy női kéz simogatására, mely homloka, arca és kezei fölött végig-végig suhant. Kata ült mellette egész éjjel.

Reggeledett. Az óriási, komor épületben, a szenvedők e szomoru hajlékában még semmi zaj. A sötétség még erősebb volt a világosságnál, s csak a toronyóra ütése hirdette, hogy közeledik uralmának vége. A harmadik emeletről egy nyíló ablak halk nesze szállt alá a sötét, néma és néptelen udvarra. A gyöngye neszt egy hangos zuhanás követte, azután vergődés s néhány elhaló sóhaj. Ujra csönd. Valamelyik fölriadt ápolónő zajosan nyitott utána ablakot s kidugta a fejét; de a sötétség a szeme közé ásitott, s megfosztotta őt kíváncsisága kielégítésétől. A sötétség lassan meghalt. A világosság megszületett. Az udvarban megjelentek a hulladékra járó verebek, s vidám csicssergéssel ugráltak egy vérbefagyott holttesten, mely ott hevert a kövezeten. Ez a holttest a Csertán Katáé volt.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Rövid de velős.

Ezen a reggelen, valamivel később egy levélhordó lépett be a már többször említett borju-téri kétemeletes házba, Badár Gábornak egy levelet vitt, mely, noha egy félig beirt levélpapíron kívül semmi sem volt benne, Gábornak kétezer forintot ért. A levél özvegy Badárnétól jött Kocsádról, s a következőket tartalmazta:

Kedves fiam!

Ezen levelemet vevén este gyere ki a vasutra, mert azon jövök este. A jegyző urral. Viszem a kétezer forintokat, mert nem mertem Peti fiamra bízni, a ki fiatal még és gyerek és Pest feketére fest, mondja a jegyző ur, vagyis hogy ott rossz emberek vannak és baja lehet Petinek meg a pénznek. Bal csizmájába a talpába husz banknótát tettem, hogy úgy vigyázzon rá, hogy az kétezer forint, ha ezt meg tudja őrizni, akkor már rá lehet bízni két ezer forintokat is. Mult levelemben még ezt nem írhattam neked, mert csak utolsó minutában jutott eszembe, mert a jegyző ur mondta, mikor Peti már utra készült. Tiszteltetem az otthonvalókat is mind. Szerető

Anyád.

Persze, hogy ennek nagyon megörültek a Badár fiuk, a Korty pár, de meg Csobot is. Csak Peti sajnálta a husz forintot, a melylyel Topor szerencsésen elment.

S ezzel véget ér elbeszélésem. A tavasz meghozta virágaival a teljes boldogságot Gábor és Veronka számára. Róluk tehát elhallgathatok immár. A ködben, az éjszakában nem hagytam el őket, a napsugaras világban már nincs szükségük rám.

(1885.)

TÉLI REGE

I.

A hegyről lassu lejtővel levezető uton két lovasember haladt. Rontay Pál volt, meg az inasa. - Estére hajlott az idő, de azért meglehetősen világos volt, mert a hó, mely vastagon fődte az egész tájat, ellensúlyozta az alkony sötétségét. A paripák lehajtott fővel, vigyázva baktattak, mert se nyomot, se csapást nem láttak, s a puha hóba óvatosan rakosgatták a lábukat. A két lovas szintén lehorgasztotta a fejét, s egy szót se szólt egymáshoz. - Mind a kettőt egészen belepte a hó, s torzonborz öreg uraknak látszottak, fehér bajuszukkal, szakálukkal és fehér süvegükkel.

Egy fordulónál kiérték a ritkás erdőből, s előttük feküdt Nagy-Ilonda.

A lovak fölemelték fejüket, s nagyot nyertettek. Előbb az egyik, aztán a másik. Majd erősen megrázták magukat, hogy a hideg és nedves hótakarótól megszabaduljanak.

Ekkor az első lovas, mintha hirtelen magához tért volna, fölnézett s kezét ökölre szorítva, kiáltá:

- Gazember, gazember!

Levette a süvegét, megsimitotta a haját, mely barna és rendetlen volt. Nem is tette föl többet a sipkát, s a hó lassan belepte a főt: mintha kínzó gyötrelem egyszerre megőszítette volna.

- Nagyságos ur, hideg van.

Ezt a hátul lovagló alak mondta.

- Igazad van, Ferenc, nagyon hideg van.

- Tessék föltenni a sipkáját. Esik ám a hó egyre.

Az ur nem ügyelt a cselédre. Megrántotta erősen a ló zabláját és sebes ügetésnek indult. A mint a faluba értek, a huszár eleje vágatott, a Rontay-ház előtt megállt s kitárta a kaput. - De ő be nem ment volna a gazdája előtt.

Megkondult az esti harangszó. Az ur, éppen a kapu előtt, dacosan a fejébe csapta a süveget:

- Nehogy azt higgyék, hogy imádkozom. Nincs miért hálálkodjam a mai napon.

Odabent egy kocsis előjött, hogy elvezesse a lovakat. Ferenc ment egyenesen a konyhára, s lerázván magáról a havat, suttogva szólt:

- Halljátok! Jók és csendesek legyetek ám ma, mert a nagyságos urnak rossz napja van.

Szakácsné, inasgyerek, mindenek, mosogató lányok várakozással néztek a vén huszárra, a ki belső inas és minden titok tudója volt.

- Mi történt, Ferenc bácsi? - kérdék.

- Rossz híreket kaptunk Balázs urról.

- Micsoda híreket? Beteg?

- Rosszabb, sokkal rosszabb.

- Meghalt?

- Még annál is rosszabb.

A cselédek ámultak-bámultak. Ferenc újra kiszólt a vastag bajusza mögül.

- Azt ti nem értitek. Megmondani megmondhatnám, de észem nem adhatok hozzá, hogy megértsétek, azért hát hallgatók. - Csak annyit mondok, hogy csendesség legyen idekint.

Azzal távozott, belső szolgálatára.

A pipázó szobában egy fiatal szerzetes várt a ház gazdájára.

- Nagyságos ur, okvetlenül várjuk vacsorára a klostromban.

Az ur ránézett egy darabig, mintha gondolkodott volna, hogy mit is kérdeztek tőle, aztán szórakozottan felelt:

- Jó estét, páter Florentin.

Lehajigálta magáról rövid bekecsét, sapkáját, föltépte szorosra gombolt alsó kabátját, az ablakhoz lépett és kinyitotta. Még mindig kongott odakint az esti harangszó s néha nagy messze egy-egy kutya elvakkantotta magát.

A házigazda negyven-negyvenhat éves, szikár, barnabőrű, erős vonású alak volt. Mozgékony, villogó szemeit nyugtalan szempillák fődtek. Erős bajszát meg-megfogta ideges ujjaival s szájába becsavarva rágt, rágt: az egész arca elárulta, hogy az agyvelőben a gondolatok, érzelmek, indulatok vihára kavarg. Hátát neki vetette az ablakfélfának és úgy bámult némán a barátára.

- Nagyságos ur, ma különösen kérem a páter gvárdián...

Az ur nem felelt.

- Tudjuk, hogy friss híreket kapott a városból...

Hallgatás. Ferenc belépett, fejcsóválva szedte össze a földre szórt ruhadarabokat, s kiadta a kis inasnak. Azután gyöngéden gazdája mögé furakodott s halkán behuzta az ablakot. Ekkor a fiatal barát csöndesen megszólalt:

- Laudetur nomen Jesus.

Meghajította magát, megfordult s kifelé indult. Az olvasók, melyek övének függtek, megzörren-tek s nehéz, szeges csizmái nagyokat koppantak a padlón.

A házigazda összehuzta szemöldökeit.

- Maradjon, Florentin.

A barát engedelmesen megfordult.

- Parancsoljon.

- Ferenc! Gyujtsd meg az ötágú karos gyertyatartót s vidd a fegyverterembe.

És Rontay Pál, a szerény barát és a vén huszár kíséretében, belépett a fegyverterembe: ősei közé.

II.

A Rontayak Nagy-Ilonda első birtokosai voltak. A falu olyan vidéken feküdt, hol a föld meg-
unja a síkságot, s kíváncsian tör a magasba, megtudni, hogy mi van odafönt, a csillagok
között. És ott megtudja, hogy a csillagok messze vannak s a magasratörőt hidegség, köd, jég
és fagy fogadja...

Két magas, erdős hegy állott egymással szemben, közepén zugott a Boldva vize, két partján
állott a falu. A falu alatt a Boldva két ágra szakadt, s egy kis szigetet ölelt körül. A szigeten
állott a ferencrendű barátok monostora, temploma, híres az ott tanyázó száz meg száz fehér
galambról, a miről a klastromot elnevezték a fehér galambok kolostorának.

A Rontayak nemesi kuriája kívül jelentéktelen, egyszerű, belül tágas és barátságos volt. Van
már valami száz esztendeje, hogy a Rontayak benne fészkeltek. Békességes időkben kellemes
lakásul szolgált, zavaros időkben pedig ott volt a fehér galambok monostora, vastag falaival,
hatalmas vaspántos kapuival, s ide vonultak a falubeliek is, meg a Rontayak is, ha ellenség
dulta a vidéket. A Rontayakban régi szittyavér keringett. A vármegyében az alispán családja
után régiség dolgában az övéké következett. Látták Mohácsnál elveszni a hazát. Vitézkedtek
Petneházy alatt Buda visszavivásánál, elkalandoztak Erdélybe s beálltak testőrnek lengyel
királyok udvarába. Egyrészüik földet művelt, másrészüik a harcnak élt s mint kóbor lovagok
messze vidékeket benyargaltak, nem kimélve se a maguk, se a mások életét. Mindenütt boldo-
gultak, a hol jó karra, bátor szivre szükség volt, s a hol a csetepatázó főurak hadi népükkel
egymásnak estek, holmi birtokigazítási kérdésekben. Lovagias, vakmerő köznemesek voltak,
de ebből a rendből, évszázadokon át, egy se tudott kiemelkedni.

Rákóczy harcaiból a Rontayak erősen kivették a maguk részét. Egyik hadnagy lett a kék
hajduk válogatott testőrcsapatjánál, s ilyen minőségben bizonyára volt alkalmá Rontay-
koponyákat is döngetni, mert a familia egy része a labancoknál szolgált és császártisztelő volt.
Rákóczy is lövetett agyon Rontayt, meg a németek is küldtek vérpadra ebből a vérből. Erős
meggyőződésű szívek voltak, s ha egyszer valami ügynek szolgálatába szegődtek, a mellől
nem tágitottak. Azért a kurucok is fölhúzták a fára a kézrekerült labanc Rontayakat, a
labancok is lecsapták a fejét az elfogott kuruc Rontayaknak; mert ezt a makacs népet csak így
lehetett megtörni.

Mikor a Szűz Máriás zászlók lehanyatlottak, a fejedelem elbujdosott s elégették a vérforraló
veszedelmes harci sipokat: a megfogyatkozott Rontayak is szelidebbre fogták a dolgot.
Hüvelybe taszították a kardot és számba vették földjeiket, jobbágyaikat. Egyik, a kinek több
esze volt, mint a többieknek, kiszórta valamennyit az utcára, eladogatta az apróbb birtokokat,
s megvette az egész Nagy-Ilondát, a hol eddig is a legnagyobb Rontay-jószág volt egy tagban.
Aztán folyt a pör ad infinitum, de Rontay Kenéz kijárta a dolgát a bécsi udvarnál s megmaradt
intra dominium: minden fórumon megnyerte a pört. A kicsi és szegény Rontayak szétszó-
ródtak, a nagy-ilondai ág pedig gazdagodott. A nagy királyné is észrevette ezt a féktelen fajt, s
a vad fába sietett egy szelid galyat beoltani; Rontay Kenéz feleségül vett egy kékszemű, sze-
gény, de finom német nemesi dámát, kinek ősei tán Nagy Károly sólymát vitték, vagy
kengyelvasát tartották. Így került a fekete, forró vérbe csillapítónak egy kis limonádé.

Még egyszer fölmerült aztán egy Rontay, valami szegény ördög, a familia elzülött tagjai
közül, a ki a Martinovics-összeesküvésbe bele volt keverve. Olyasmit beszéltek róla, hogy
forradalmi kátékat terjesztett s nyaktilózásról ábrándozott. Egypár esztendei penészes börtön s
egész életére szóló vakság lett hóbortjának a büntetése.

A nagy-ilondai ág pedig virágzott, mert a családfő mindig okos, körültekintő és óvatos ember volt. De a legokosabb vala köztük kétségtelenül Rontay Ábris. A régi kényelmes, bár kissé parasztos kurián gazdálkodott, de szívesen kimozdult, ha valamire szüksége volt s ilyenkor vágyai elérésében rendkívüli ügyességet tudott kifejteni. Házasságát is ravaszul úgy intézte, hogy gazdag lányba szeretett bele, s ezt feleségül is vette. Haza vitte az asszonyt és nem törődött semmivel. Mivel is törődött volna? A század elejének nagy tespedése borult az országra s a szittya utódok azt a mély, halálos álmodat aludták, melyről nagy meglepetéssel azt mondták, hogy az olyan élet, a milyen Magyarországon kívül nincs sehol a világon.

Rontay Ábrisanak hamarosan született egy fia, azután ismét egy második fia. A derék ur nagyon örült a szerencsének. - Mert terve az volt, hogy megadja a császárnak, a mi a császáré és a hazának, a mi a hazáé. Hogy az egyik fiát neveli Bécsnek, a másikat Magyarországnak. - És sokáig leste, hogy melyiknek mire volna hajlandósága. Pál, az idősebbik, általában okos, de néha meggondolatlan, jószívű, de makacs fiú volt, a ki se színelni, se megalázkodni nem tudott. Balázs, a kisebbik, ravasz, számító, kissé hizelgő, elég bátor és szép gyerek volt. Ábris ur lassan-lassan tisztába jött velük. Pál kitanulja az iskolákat, itthon marad, s lesz belőle vicispán vagy követ, Balázs urfi pedig tízéves korában elküldetett a Szent István-torony árnyékába, a német rokonok közé.

A két fiú ritkán látta egymást. Nyár közepén találkoztak csak Nagy-Ilondán. Balázs selyemharisnyát viselt, csattos cipőt és oldalt szépen hasított bugyogót, Pál pedig szívesebben járt mezitláb, mint cipőben s kócos haja repült utána, mikor nyeregten lova sörényébe kapaszkodva, végig száguldott a falun. Balázs nyomába se tudott lépni, kis póni lován, melyet finom angol nyereg takart. Mikor Balázs nyaranta otthon volt, Ábris ur Pált is nagyobb rendre fogta, s vad hajlamait igyekezett megfékezni.

A míg lehetett, Pál otthon nevelkedett. Azután elküldték Selmezbányára, Pozsonyba, Pestre. Elég szorgalmasan tanult, de a nevelője azon panaszkodott, hogy holmi szegény éhenkórász magyar poéták társaságát szívesebben keresi föl, mint az elsőrendű ügyvédek és jogtudósokat és ha valahol egy magyar szintársulatra akad, még az atilláját is pénzzé teszi, hogy a teátristákat megtraktálhassa. Mikor Ábris ur ezt levélben szemére lobbantotta Pálnak, ez azzal felelt, hogy elkergette a preceptorát, megmondván neki, hogy se nevelőre, se kémre nincs szüksége.

Ábris urat meglepték ezek a váratlan hajlamok és egyéb különös tulajdonságok. A családi levéltárban és a kis familiáris képtárban az ősök közt hiába kereste a típust, a mely ime most Rontay Pálban újra megnyilatkozott. - Apró Bayardokat, kisebb méretű Don Quixotteokat szült már a család, a kik harcban és vadászatokban, csatlósokkal való dulakodásokban, lovagias, de bolond kalandokban kiválóak voltak és érdekes alakok gyanánt maradtak a családi utódokra. A kik ma megszöktették jóbarátjuk feleségét s holnap fölládozták életüket egy ismeretlen szép asszonyért, a ki a veszély és támadás egy pillanatában véletlenül oltalmukat kérte. De évszázadokon át a család nem tudott fölmutatni olyan férfit, a kiben a különködés és a fanatizmus nyugodtsággal és boncoló észszel párosult volna.

Ilyen természete volt Rontay Pálnak. - Megvoltak a maga nézetei már suhanc korában, s Ábris ur ellenében is makacsul ragaszkodott hozzájuk. Ábris ur, a ki a praktikus eredménnyel nem járó gondolkozást haszontalanságnak tartotta, az olvasásra pedig nem volt türelme, hamar kifogyott a szóból s ilyenkor egy vad: *Csülökre magyar!* kiáltással a fegyverterembe rohantak, s életlen kardokkal kékre-zöldre verték egymást. De azért az apa szerette a fiát, s a fiú tisztelte az apját: csak éppen a maguk módja szerint vitatkoztak.

Egészen más volt a viszony Ábris ur és a Balázs urfi közt. - Balázs csak örömet szerzett neki, gondot és nyugtalanságot nem. Szépen nevelkedett a nemes ifjak katonai intézetében, melynek növendékei rózsaszín selyem ruhát, vékony spádét viseltek, s Szent-István ódon templomában minden husvétkor a Krisztus koporsóját őrizték. Ábris ur minden esztendőben kétszer meglátogatta az urfit Bécsben. Ilyenkor az utolsó füleki basa pipatóriumából eredő hatalmas csibukra rágyújtott s a hajduk az ő személyes fölügyelete alatt napokon át pakkoltak s már maga ez a készülődés boldoggá tette az apát. Hát még mikor a négylovas társzekéren meg is indult a híres császárváros felé, minő elégedett volt akkor! Kissé bántotta ugyan őt a finnyás nyugatiak nagyon is finom, keresett, módos társasága, melyben egészen medvének érezte magát, de az öröm, hogy fia micsoda fényes körben él, micsoda ragyogó jövőre vár, s mily remekül megállja a helyét: elfojtotta benne a rossz érzést. Félénken megcsókolta a rózsaszín arcú, kackiás fiút és kotródott haza, Ázsiába.

Sokáig rágódott egy-egy ilyen utazás emlékein, melyek különösen akkor ötlöttek eszébe élesen, mikor otthon meglátta Pált, a ki nyers beszédű, bozontos paraszttal, ingujjra vetkezve, szálfákat döntögetett az erdőn.

Pál csak egyszer kísérte el az apját Bécsbe, de akkor a kényes sarjadékokat az intézet nagy vivótermében sorra püfölte, az öcscsét egy sértő megjegyzéseért nyakonütötte s általában oly póriasan, formátlanul és ostobául viselte magát, hogy Ábris ur többet nem szőlította föl a vele való utazásra.

Nagyot dobbant a sziv Rontay Ábrisban, mikor a fia belépett a magyar nemes testőrségbe. Azóta évenként csak egyszer mert elmenni Bécsbe, nehogy a medve szégyent hozzon a fényes urfira. Maga Balázs azóta még nyárára se jött haza, mert. - mint ír - az udvart sohase szabad elhagyniok. - Örömkönnyek csillogtak az apa szemében, mikor olvasta fia német leveleiben, hogyan megy a császárné délceg testőrök kíséretében kocsikázni a Práterbe, hogy bámulja a nép a párduckacagányos nyalka fiukat, micsoda fényes udvari ünnepélyekben vesz részt, s miféle híres nőkkel táncol. Eldicsekedett a vármegyei uraknak, a barátoknak, még a cselédeknek is. - Pálnak csak annyit mondott:

- No fiu, mit szólsz hozzá?

- Semmit. Örülök neki, ha az öcsémnek öröme telik benne.

- Hát neked nem telnék benne örömed?

- Nem. Szivesebben megmaradok kurucnak.

- Nono! Nem erről van szó.

- De bizony arról. Viselem a magam ruháját s szabad magyar vagyok.

- De a katonaelet való ám a magyarnak.

- Igaz, csak hogy nem az udvari háborukban kellene katonáskodni.

- Balázs nem tehet róla, hogy békesség van a világon.

- Neki mindig békesség van. Nem viszik a testőrt a harcba, mert finom a bőre, kilyukasztaná a golyó.

- Fiu, ne feleselj velem. Nem akarom, hogy a Rontayak mind olyan medvék legyenek, mint én, meg te.

- De a magam ura vagyok, szabad medve. Balázst pedig láncon vezetik.

Ábris ur nagyot toppantott. Vörös volt, mint a pulyka, nem jutott eszébe semmi felelet.

- Csülökre magyar! - orditá, s intett a fiúnak.

Ez nyugodtan ment a fegyverterembe rohanó apja után, s ott tisztességesen helybenhagyták egymást.

Szerencsére nem igen volt alkalmuk egymást személyesen püfölni, mert Pál első kamasz éveitől kezdve idegenben iskolázott s egy esztendőben legfőljebb négy hónapot töltött otthon.

- Aztán beleveszekedett Pozsonyba, meg Pestbe, könyveket bujt, kalandozott, élt különös passzióinak, s így nevelkedett föl érett fiatalemberré.

Szeretett otthon lenni. Különösen ki volt benne fejlődve a föld szeretete. Évszázadok óta ez volt alapja családjuk létének, gazdagságának, befolyásának. Szerette az erdőt, a szabad mezőket, a zúgó vizeket, szerette a népet, mely szerényen és nyomorogva megszentelte és megtermékenyíté munkájával a földet. Azt a földet, mely másoknak termett, nem neki. Pál nem irt verseket, de poéta volt. Ha úgy sétalovaglásai alatt a messze tájon végigtekintve, elandalodott, csudálatos harmónia támadt lelkében. Magasra szárnyaltak a gondolatai: a népről a nemzetre, a földről a hazára. Végigvonult előtte a multak véres dicsősége, a jelen dicstelen békessége, s valami fájó húr meg-megrezdült a szívében (tán ez megvolt a kék hajduk híres hadnagyában is). Ilyenkor fölébredt benne egy keserű, kuruc magyar, a milyenek valaha vérbe borult könnyes szemekkel leszálltak a hegyekről, mikor a síkon a tábortüzek mellett sirni hallották a tároгатót... E hangulatok után zavar és nyugtalanság maradt hátra a szívében. Megfordította a lovát és sebes vágatva, hogy a szél jól megcsapkodja arcát, száguldott a fehér galambok klastromába, hol a vidám szegénység, a képmutatás nélkül való szerénység és igénytelenség egyszerű társaságában eloszlottak.

A klastromban sohase volt több, mint öt-hat barát és egy-két fráter. A kis sziget volt a konyhakertjük, de a hivek is szívesen támogatták őket, mert négy-öt falu lelki szükségletét elégítették ki tanítással és egyházi funkciókkal. Az ódon templomba bucsut járni jöttek a hivek, s egyuttal ellátták magukat egész esztendőre szilvapálinkával, mely az egész vidéken sehol se volt oly finom, mint a fehér galambok klastromában. Mert csak öt esztendei pincében való tartogatás után bocsátották forgalomba. Az aranyszínű folyadék valóságos orvosság- és nem italszámba ment messze vidéken. Barát meg csak éppen akkor ihatott belőle, ha beteg volt.

Egy napon a budai ferencrendi kolostorból egy öreg barát érkezett Nagy-Ilondára, nyári üdülésre. Lassan tudott csak enni, s reszkető fejét gyakran két tenyerébe kellett támasztania, mert már alig birta. Mikor Rontay Pált bemutatták neki, felkönyökölt és sokáig merően nézett a legény szemei közé. Azután mormogá:

- Van egy kis hasonlatosság.

- Kihez talál hasonlatosnak, tisztelendő atyám?

- Régen volt az, fiam, ne figyelj egy öreg ember álmodozására.

- Tisztelendő atyám, én mindennek a végére szoktam járni.

- Ugy! Hányan vagytok Rontayak?

- Hárman. Apám, én, meg az öcsém.

- Többen nincsenek az egész országban?

- De vannak, csak hogy nem tartunk velük rokonságot. Nem is ösmerjük őket. Bizony akárhányan lehetnek közülök parasztsorban is. Ez a mienk, a nagy-ilondai ág, már több mint száz év előtt kivált, s önállóan fejlődik.

Az öreg barát apróra vette a Rontay Pál vonásait.

- Pedig nem tagadhatod, hogy neki rokona vagy, úgy hasonlitasz hozzá. - Különben ő is eleget mondta.

- Kihez? Ki?

- Hadd el, fiam. Ösmertem egy Rontayt, a kire a vérpad vetette megbélyegző árnyékát.

- Kivégezték?

- Nem. De közel járt hozzá.

- Gonosztevő volt?

- Nagy gonosztevő: republikánus. A király és a haza ellen összeesküdött Martinovicssal.

A fiu sápadtan bámult az öregre, a kinek reszkető feje úgy integetett, mintha egyre azt mondogatta volna: Ugy ám, úgy ám, úgy ám! Ennek a Rontaynak semmi nyoma a családi levéltárban, fegyverét sem őrzik, sőt kép se maradt róla. Apja sohase emlegette. Mit véthetett az az ember?

- Honnan ismerte, tisztelendő atyám? - kérde rekedten Pál gyerek.

- Én voltam az egyik gyóntatója az elítélteknek és sokszor jártam be valamennyi fogolyhoz. Ez a Rontay különben igen derék, szép szál ember volt, valami szegény jegyzőnek a fia. Ő maga nem tett semmi rendkívülit, de nem akart áruló lenni s ezért bűnhődni kellett. Ha ő vallani kezd, még tíz ember a vérpadra és még harminc ember a tömlőbe kerül. Azért mélyen hallgatott, s kis hijja, hogy le nem csapták az ő nyakát is. Sokszor emlegette, hogy vannak neki gazdag, hatalmas rokonai, a kik már régen mehtagadták a velük való közösséget.

- Aztán mi lett vele?

- Elvitték tíz évre Kufsteinba.

- Meghalt?

- Rosszabbul járt: megvakult.

- És mindezt ártatlanul szenvedte?

- Ő azt mondta, hogy ártatlanul, nem volt bent az összeesküvésben, de sok barátja benne volt. Mondom, ezeket nem akarta elárulni.

- Derék ember volt, határozottan derék ember volt, - mondá Pál, s nagyot ütött az asztalra. - Én is úgy tennék helyében.

Alig hogy hazament, rögtön kérdőre vonta Rontay Ábrist az elítélt Rontay felől. Ábris urnak kényelmetlen volt ez a beszéd, felelet helyett egy kis, Bécsben megjelent füzetet adott a fiának, mely Martinovics és társainak az összeesküvését magyarázta, a rend minden barátjának hátát borsóztató módon. Aztán adott neki még egy kis könyvet, mely az 1815-iki szent szövetség pártfogása alatt jelent meg, s a francia forradalom eseményeit és vívmányait igyekezett gyűlöletessé tenni a békeszerető népek előtt. Azonkívül még hozzátette Ábris ur:

- Megjegyzem, hogy ahhoz a Rontayhoz annyi közünk van, mint a szomszédban lakó vén Szamócza szabóhoz. A nagy-ilondai ág nem rokona egyiknek se.

Pál keserűen felelt:

- Nagyon sajnálom, mert a hogy én tudom, ez a szerencsétlen elítélt úgy viselte magát, mint egy igazi Rontay. Gazdagabbak lehetünk, mint ő, de nemesebbek nem.

- A ki áldója van! Hogy mersz te egy királygyilkosról így beszélni? Te, egy magyar testörnek a bátyja!

- Én úgy érzem, hogy a szerencsétlen embereket még az udvari testőrök testvéreinek is sajnálni kell. És aztán talán van bennem egy kis ér, melyben az övével rokon vér kering.

- Nem igaz, hazugság, - rikoltott az öreg, - no, csak az kellene még, hogy a császári tömlöcök lakóival rokonságot tartsunk. Balázs nem csiszolhatja oly fényesre cimerünket, hogy te ilyen gondolkozásmóddal be ne szennyezd.

A fiú büszkén hátra vetette a fejét, kimeresztette a szemét, s nem is apjához, hanem önmagához, mintha egyszerre különös sejtelmek ébredtek volna föl lelkében, mormogá:

- Majd meglátjuk, hogy melyikünknel van jobb helyen az a cimer.

Az öreget annyira kihozta a sodrából fia felelése, hogy ezuttal még a szokott verekedés se jutott eszébe. E helyett ökölre szorított kezével megdöngette a saját fejét, s kiáltá:

- Meg vagy örülve? Ki tanított téged ilyesmire? Hová tetted az eszedet, azt a józan, éles Rontay-észt? Micsoda társaságokban kalandoztál? Ugy látszik, nem vigyáztattam rád eléggé. Takarodjál a szemem elől.

Pál kitámolygott.

Nekitámasztotta kábult fejét a tornác oszlopának és gondolkozott. Ugy hasogatta a szivét a gondolat, hogy nekik szegény rokonaik szenvedjenek szerteszét, míg ők bőségben élnek. Ugy érezte, mintha nem élvezné jogosan a kényelmet és gondtalanságot, melyet gazdagságuk neki biztosít.

Ugy rémlett előtte, a mint alátekintett a völgybe, mintha a Rontayak nagy erdőiből, melyek a hegyekről odaintegtenek hozzá, panaszos, bánatos hangok suttogták volna az ifju felé ismeretlen, láthatatlan alakok fájdalma, szenvedéseit.

Összerázkódott, s fejébe huzva sapkáját, kifordult a kapun. Három kis gyermek térdelt, mint valami feszület előtt, a kapukő mellett, három sápadt, vézna kis parasztgyerek.

- Mit csináltok itt? - kérde tőlük Pál.

- Jóska a legokosabb, majd megmondja, - felelt egy ökölnyi kölyök.

- Meg is mondom, - felelt a legokosabbnak tartott Jóska.

- No mondd meg Jóska, - biztatá őt Pál.

- Hát mi a nagyságos urat várjuk.

- Miért várjátok?

Jóska kissé zavarban volt s mutató ujjával egyenes meg görbe vonalakat irt le a porba.

- No, ki vele Jóska, majd én megmondom a nagyságos urnak.

- Hát... ne engedje verni nagyapát... nagyapa öreg... gyöngé... aztán az édesanyánk beteg volt, azért fogott neki nyulat a kukoricásban, mert hát nem volt mit enni odahaza.

- Ki veri a nagyapátokat?

- A nagyságos ur hajdui.

Pál vörös lett, a mint ezt hallotta. Négy ugrással a vén Szamócza szabó udvarán termett. Csakugyan egy fához volt kötve az öreg, s két Rontay-hajdu korbácsolta a hátát. Az öreg szomorúan lehajtotta a fejét, s nagy könnycseppek gördültek végig napsütötte, barna arcán.

A két hajdu egy pillanat alatt szét volt taszítva, s kék spenclijükön puffogott a kutyakorbács.

- Hogy mertek ilyent tenni? - ordítá Pál, a haragtól félig elfulladva.
- Kérem, nagyságos ifiur, mikor nyulat lopott az uradalom területén.
- Hát talán szegényebbek leszünk azzal a nyullal? Mi?

A másik hajdu, kinek képén a korbács meglehetősen látható nyomokat hagyott hátra, duzzogva, dörmögve mondá:

- Nem a magunk esztől vertük ezt a vén tolvajt. A nagyságos ur parancsolta.
- Én meg azt parancsolom, hogy takarodjatok.

A két hajdu sietve elkotródott: de az egyik, egy hosszulábu, szemtelen képű fickó, dühösen fölrugta az éppen odaérkező három kis Szamócza közül az egyiket, a ki hármát-négyet gurulva, félig elájulva gurult nagyapja lábai elé.

Szamócza, gyöngéden karjaiba emelte a szegény, elkékült kis jószágot, a kuthoz vitte, egy vödör vízzel leöntötte, lemosta, s megtörülgette. Aztán Pálhoz lépett s mély alázattal mondá:

- Az Isten áldja meg a nagyságos ifiurat a jóért, a mit velem tett. Isten látja lelkemet, én tolvaj nem vagyok; de a lányom beteg volt s én egy kis jó hust akartam szegény özvegy fejének szerezni.

Az ajtóban megjelent egy sápadt, formátlan, az erős munkától meggömbült, fiatal paraszt-asszony. A gyerekek körüle sereglettek, s a szoknyájába kapaszkodtak.

A megrugott gyermek vinnyogott, mint egy beteg macska.

Szamócza szomoruan ránézett, - s mintha csak magában beszélgetett volna, halkan folytatá:

- Ámbár jobb lett volna, ha sorsomra hagy, akkor legalább nem szenved ez a kis ártatlan. Én már kicserzett bőrű vén ember vagyok, föl se veszem a botot, meg a korbácsot.

Pál otthagytá őket, s haza sietett. - Otthon összerakatott egy véka lisztet, két kenyeret, egy oldal szalonnát, két köcsög tejet, s a szakácsné gyilkos pillantásai ellenére tüstént átküldette Szamóczáéknak. Nem mertek ellentmondani rendeleteinek, de igyekeztek a küldeményt úgy átszállítani, hogy Ábris ur meg ne lássa. Pál lement a nagy kertbe, s a kerítés mögül nézte, hogy a szegény ördögök milyen jóízű lakmározást csapnak a ritka eledelekből.

Pál valamivel nyugodtabb lett. Jó ideig járkált föl és alá a széles utakon, azután maga megnyergelte a lovát s lassu léptekkel elindult a hegyek közé.

Az erdő szélén utolérte a vén Szamócát, a ki görcsös botjára támaszkodva, a mennyire öreg-sége engedte, sebes léptekkel haladt.

- Hova, öreg?
- A szénégetőkhöz.
- Minek?

- Nem jó nekem otthon lenni. A nagyságos ur, meg a dühös hajduk... Egy hétig nem mutatom magamat. Addig elfelejtenek.

Pál elbusulva nézett a vén magyarra, a ki egész életét nyomoruságban töltötte, a kit ősz fejével hetyke, ifju hajduk egy szabadon kószáló nyulért otromba módon csúffá tesznek, s a ki ezért sehol a világon igazságot nem kap. A törvények ellene vannak, az urak a törvények mellett vannak, a nép pedig alszik.

Megsarkantyuzta a lovát, s a paták kopogása sűrű visszhanggal zavarta meg az erdő hallgatását.

III.

Mikor a tornai völgyön végig lovagolt, a szent-páli hegy alá érkezett. Ennek az oldalában feküdt Torday Ádám ősi fészke, a büszke, mohos, kopott, nemesi kastély.

Rettentők voltak az ellentétek ebben a kastélyban. Torday Ádám egy bozontos, vén Herkules volt, a ki kerülte az embert, de kereste a medvét. Beszélni nem szeretett, de medvével szembe szállni kedves passziója volt. Mellette a kis lánya, egy édes, fecsegő, világos haju, sima bőrű teremtes, a kiről oltárképet lehetett volna festeni. Magának a kastélynak termei nagyok, üresek, sötétek, rozoga butorral ellátottak és barátságatlanok voltak. Itt egy medvebőr, ott egy medvebőr, vassisakok, páncélok, buzogányok. De volt egy nagyablakos, napfényes, pirosra festett szobája, tele kicsike, gömbölyű, tarka szövetű butorokkal, tükrökkel, szobrocskákkal, virággal: ez volt Torday Katalin szobája. Aztán meg a kert: legnagyobb része elhanyagolt őspark, százados fákkal, gizgazzal, cserjéssel. De volt a ház mellett mindjárt egy tiszta folt, a Katalin kertje, tele rózsával, szegfűvel, gondosan ápolt, selymes fűvel, s apró gömbölyű akáccokkal.

A hová ez lány nézett, a hová lehelt, a merre ellebegett, ott megifjult minden: kastély és természet. Megszelidült még az apa is, s medvekarcolásokkal ékes arcán rángások jelentek meg, a miről csak a beavatottak tudták, hogy az mosolygást jelent.

Rontay Pál is medvevadászaton kötött ismeretséget az öreggel. Ugyszólván a medve mutatta be őket egymásnak, még pedig egy jó erős, terjedelmes, vastaghangu mackó, mely egy vadászaton a hajtók ellen fordult. A parasztok rémulően menekültek s a medve lepofozván néhány embert, kiült az utra pihenni. Torday látta ezt a hegyről, s lekiáltott egy puskás fiatalemberre, a ki az uton haladt, hogy csak addig tartóztassa a medvét, a meddig ő le nem ér. A fiatalember (a ki különben eddig gyanutlanul ballagott) meggyorsította lépéseit, s egyszerre csak ott látta a nagyszerű talpast maga előtt. Leült egy fatörzsre s farkasszemet néztek egymással. E közben rohant le a hegyről Torday. Recsegve ropogtak az ágak, dübörgött a föld, s elvált szikladarabok görögtek alá. Így közeledett a nagy medvevadász. A medve is hallotta a zajt, s nyugtalanul hátra-hátra nézett. Majd föltápáskodott, s az uton áthaladva, el akart tűnni a rengetegben. Ekkor az ifju rálőtt. A medve nagyot ugrott, még nagyobbbat ordított s megrázta a fejét, a mi azt jelentette, hogy a dolog neki nem tetszik. Azzal neki egyenesen a bátor legénynek, a ki ütésre fogta a fegyverét... Most a medve két lábra ágaskodott s éppen átölelni készült a vakmerőt, mikor a hegyoldalból, az erdő fái közül egy tépett ruháju, vérbeborult alak szakadt a mackó nyaka közé. Ez volt a vadász-szenvedélytől kergetett Torday Ádám, a ki nagy sietségében föl se vette, hogy itt is elmaradt egy kis ruha, ott is elmaradt róla egy kis hus. Mindent elhajigált magától, csak egy fényes fejsze villogott a kezében. De ez éppen elég volt. Mig elől a fiatalember ütötte orron a fenevadat, hátul lesujtott a fejsze, s remegve megállt a medve koponyájában. A medve egy darabig ingadozott, azután elterült a földön. Ádám ur odalépett hozzá, torkon ragadta, s szügyébe dőfte a kését. A gőzölgő vér mint egy kis szökőkut kezdett kilövelni a kés mellett. Ekkor Ádám ur föltekintett.

- Ki fia vagy, öcsém?
- Rontay Ábrahámé.
- Ember vagy a talpadon. Gyere hozzám vacsorára.
- Szívesen.
- Ismersz?

- Hirből.

- Rossz hirből?

- Abból.

- Nem baj. A rossz hír olyan, mint a sas, a jó hír olyan, mint a sánta kutya; de egyszer csak a sánta kutya is eljut az emberekhez. Gyerünk!

Igy jutott Rontay Pál Torday Ádám kastélyába.

A kis Katalin nagyon megörült a vendégnek, s össze-visszacsókolta érte barázdás képű apját. Ugy elbeszélgetett a két gyerek egymással. Pál megcsodálta a virágokat, Katalin szobáját, kézimunkáit, szépen kivarrt kötényeit, Katalin pedig úgy elhallgatta Pál mesélgetéseit eddigi életéről, a városokról, az emberekről, a színházakról.

Ez volt az első korszak, mikor mind a ketten nagyon beszédesek voltak.

Azután jött a második korszak, mikor Pál hallgató lett.

Következett a harmadik korszak, mikor mind a ketten hallgatók lettek.

És ez a korszak volt a legboldogabb.

Ezen a napon is, mikor Pál lelkében a földi igazságtalanságok és szenvedések fájdalma sajgott, ellovagolt a szent-páli hegy alá, Torday Ádámékhoz. A kastélyban, s lent a faluban csend volt. A lódobogásra megrebbent egy fehér ruha, arra, Katalin kertje felé. Az orgonabokor csakhamar szétnyílt, s egy kedves arc mosolygott ki a magasabban fekvő kertből.

- Isten hozta, Pál ur!

- Jó napot, kis Katalin!

- Édesapa nincs itthon.

- Nagyon sajnálom.

- Kerüljön beljebb.

- Megteszem.

Fához kötötte a lovát, s a kertbe ment. Szegény Pál olyan unalmas volt, hogy maga is elröstellte. Elmondta Szamóca esetét, azután az öreg barát elbeszélését az összeesküvő Rontayról, azután az otthonlevő kis kutyákról és csikókról, meg a Boldva áradásairól mormogott.

- Ne együnk aludttejet? - szakította félbe Katalin.

- De igen, együnk aludttejet.

Leültek aludttejezni. Katalin szörnyű mulatságosnak találta, hogy Pál orrahegye aludttejes lett, s ezen elkacagtak egy negyedóraig. Egy csomó nyalánk cica került elő, s a maradékon megosztozott. Mikor jól laktak, hizelgő dorombolással dörgölöztek Katalinhoz, köszönetet mondván. Pál csodálta a macskák bátorságát.

- Mondja csak, Pál, éhes maga?

- Nem, valóban nem vagyok éhes.

- Hát akkor miért evett aludttejet? Szereti?

- Nem én, nem szeretem.

Katalin ránézett, arcának minden porcikája nevetett, s szemei fénylettek a derűltségtől.

- Tehát az én kedvemért evett.

- Jóformán.

Pál megsimogatta a legvakmerőbb cicát, a melyet előbb Katalin megveregetett; a szép, fehér állat rögtön szende morgással fente magát hozzá.

- Ezek a macskák mindenkit egyformán szeretnek. Lásza, már nekem hizeleg.

- Tudja jól, hogy maga nekem jóbarátom.

- Bizony az vagyok, - mondá Pál.

Egészen belesápadt ebbe a nagy mondásba. El is hallgatott utána alaposan.

Sétáltak a kertben. Mély völgy tárult ki előttük, fényes ég borult rájuk, remegő erdő vette körül őket s ők hallgatták a természet nagy csendességét. Néha egy-egy szót váltottak, azt se tudták, hogy mit, de tekintetük találkozott, s gondolataik összecikáztak.

A két gyerek még Torday Ádámot, a vármegye leghiresebb medvevadászát is megszelidítette. Ő lett végre a legbeszédesebb, legjobb kedvű köztük és sokszor mondta az ispánjának.

- Az ember addig ér valamit, a mig gyerek: mihelyt megnő, ördög lesz belőle.

Az ispán nem igen szokott gondolkodni ilyenféle témák fölött, de sok vesződsége volt a parasztokkal. Azért hát így egészítette ki mindig az ura megjegyzését:

- A paraszt azonban még az ördögnél is rosszabb.

És utána mormogta a felső-tiszai közmondást: *Huncut a paraszt, mihelyt egy araszt.*

Virágok nyíltak és hervadtak, erdők pusztultak és lombosodtak újra, a szent-páli hegyorom hava elolvadván, letakarodott a völgyek patakjaiba, s meg újra fehér lett a sziklacsucs: de a tornavölgyi idill megmaradt idillnek, s nem fejlődött tovább.

Mikor Rontay Pál hazafelé lovagolt a tornai völgyön, egyszerre boldognak és boldogtalannak érezte magát. Boldoggá tette az átélt édes órák emléke és boldogtalanná a tudat, hogy ő még senki és semmi, s a szerelem ábrándos játékát játszsza csupán, mint egy nemes apród a királyi udvarokon...

IV.

De a galamb fölött már ott kóválygott kiterjesztett fekete szárnyakkal az ölyv: az idill fölött a tragédia.

Bucsujárók zsolozsmái töltötték meg a völgyet; hívó néptömegek zászlói lobogtak a szélben, sátrak fehérlettek a Boldva két partján. A barátok alig győzték a gyóntatást, s a fráterek azalatt ellátták a népet szent képekkel, szentelt viaszgyertyával, olvasóval. Beteg asszonyok, öreg emberek, kis gyerekek alkották a karavánt; a beteg gyógyulást, az öreg ifjulást, a gyerek szórákozást remélt.

Estefelé a gárdián fogta görcsös, hosszú botját, s Rontayékhoz indult. Féluton találta Rontay Pált.

- Jó, hogy talállak, fiam. Jobb is, ha veled beszélek. Higgadt, de bátor fiu vagy.

- Mi baj, főtisztelendő ur?

Elmentek a nyárfasorba. A gárdián izgatott volt. Egyre vágta szét botjával a nagy rögöket az uton, s úgy látszott, hogy mondanivalójának nem a lényegén, hanem a külső formáján gondolkozott.

- Ma gyónt nálam Rontay Benedek, meg az unokája.

Pál hirtelen ránézett.

- Ki az?

- A republikánus.

- A vak ember?

- A kufsteini fogoly.

- Mit akar itt?

- Nem a gyónásért jött ide, az bizonyos. Bejött hozzám a szobámba s így szólt: „Tisztelendő atyám, én Rontay Benedek vagyok, ez itt az unokám, Mária. Gyóntasson meg, nagy dologra készülök. Ne féljen, nem sok bűnöm van, a mi van, azért is levezekeltem már; de a kis leányom azt hiszi, hogy tisztább lélekkel, s így nagyobb szerencsével foghatok a nagy dologba, ha előbb meggyónok. Ő pedig ugyis vezet engem, világtalan szegény embert, hadd vezesse hát a lelkemet is. Legyen úgy, a hogy ő akarja.” Meggyóntattam őt is, meg az unokáját is. Eddig van.

Pál visszafojtott lélekzettel, sápadtan figyelt az öreg papra.

- Miért jött ide ez az ember? - kérdé.

- Nem tudom. De a látogatás és fenyegetés titeket illet.

...A nyárfasor távoli végébe egy öreg vak ember lépett be, ifju leányra támaszkodva...

- Mit akar tőlünk?

- Nem tudom. Én csak figyelmeztetni akartalak, legyetek készen a fogadásra.

...A nyárfasorban közeledett az öreg vak ember és a fiatal leány.

- Mit gondol, értesítem az apámat?

- Jó lesz, ha bejelentetted neki a dolgot, s azonfelül te se távozzál a ház környékéről... Ott jönnek!

S az öreg gvárdián szinte rémülten mutatott a távolba.

A hanyatló nap vöröses fényt vetett a nyárfasorba; piros pára lebegett a rezgő fák közt, s két fekete alak, kiket biborszegélylyel vett körül az alkony pirja, jelent meg egyszerre az uton.

Rontay Pál káprázó szemekkel tekintett oda.

- Óriások közelednek ellenünk, - suttogá, - s belefogódzott a gvárdián karjába.

A két alak akkor ért föl a dombtetőre, az ut legmagasabb pontjára, s hátuk mögött a tűzbeborult égboltozattal olyanok voltak, mintha egyenesen a boszuálló egekből szálltak volna alá. Láruk a földön járt, s válluk mintha az eget támogatták volna.

Pál keze reszketett, s az ifjú rémülten tekintett a földre. A két közeledő alaknak hosszú, hideg árnyéka már ott kuszott el mellettük, pedig azok még messze voltak.

A vén vak ember és ifjú unokája elhaladtak Rontay Pál mellett, egyenesen a nemesi portához. Pál, a papra támaszkodva, nehéz fejjel, nehéz szívvvel utánuk indult.

A kapu előtt az öreg fölegyenesedett, s csontos öklével megdöngette a kaput.

- Hej, Rontay Ábris, én jövök hozzád, Rontay Benedek, a vak koldus. Eressz be magadhoz!

Leánycselédek, hajduk és kutyák összeszaladtak a zörgetésre, s a kis ajtón át kinéztek, hogy mit akar ez az érdes hangu idegen.

E pillanatban ért oda Rontay Pál.

- Nyissátok ki a kaput Rontay Benedek előtt! - parancsolá, s a cselédek engedelmeskedtek. Rontay Mária megfordult, s szomorú fekete szemeit az ifjúra szegezte.

Rontay Ábris ur fent állt a tornácon, s félig haragosan, félig kíváncsian várta a különös jövevényeket.

- Mit kerestek itt? Kik vagytok? - kiáltott feljűk éles hangon.

Pál pedig megfogta a vak ember karját.

- Jőjjön csak, majd bevezetem a szobába.

Rontay Mária ekkor tekintett rá másodszor.

Rontay Benedek azonban világtalan szemeit az éles hang felé emelte, s felelt:

- Veled van beszédem, Rontay Ábris.

Ábris urnak nagy kedve lett volna kint az udvaron elintézni az ügyet, de a fia már bevezette a szobába az idegeneket.

Ott álltak mind a négyen, egymással szemben. A vak Rontay arca éles figyelmet árult el, Rontay Ábris pedig úgy méregette őt, mint a párbajvivó az ellenfelét, az összecsapás előtt.

- Hol vagy Rontay Ábrahám, családunk nábobja, jussunk elkobzója, birtokaink basája? Itt áll előtted Rontay Benedek, a ki szemevilágát a börtönben hagyta, melyben ártatlanul szenvedett, - esküszöm neked, ártatlanul.

Rontay Ábris fölkelt az asztal mellől, kettőt lépett hátra, s kinyitotta az ajtót. Marcona hajduk álltak ott, lesve uruk parancsát.

- Elfutsz? - kérdé az öreg.

- Ne félj tőle. Itt állok. De tanácsolom, hogy köss féket galád nyelvedre, hogy én ne vállalkozzam a megállítására.

- Ugy-e vág nyelvem, mint az éles kés? Nem szoktak veled így beszélni. De én nem nyelvelni jöttem ide. Jussomat követelem. Felét a te gazdagságodnak, felét a lovaidnak, felét az ökreidnek, felét a cselédeidnek... felét az álmodnak is, mert tudom, hogy vagyonoddal nyugalmaidat is meg fogom rabolni.

Rontay Ábris elsápadt, s fiára nézett, a ki szilárdan, szigorúan, mint egy bíró állt ott, hogy majd eldöntse, kinek van igazsága. Aztán újra a vakra szegezte tekintetét s szólt:

- Tisztelen a nevet, a melyet viselsz, bár hozzád semmi közöm. Nem ismerlek, vérem nem vagy. Alamizsnát adok, mert vak vagy és szegény vagy, de ha jussodat emlegeted, akkor majd a hajduim mondják meg, hogy merre vezet ki az egyenes ut kastélyomból.

Az öreg ember főlegyenesedett, remegő kezével keblébe nyult, honnan egy csomó elsárgult írást vett ki.

- Nem alamizsnát kérek, hanem a jussomat követelem. Érted? Itt vannak az elveszettnek hitt írások, majd beszélnek ezek helyettem nagyapádnak, Rontay Kenéznek, véres jogbitorlásairól és rablásairól.

Rontay Ábris, mint egy párduc a lesen, összehuzta magát, s szemeit a sárga iratcsomóra szegezte. Orrlyukai kitágultak, s halkán a világtalan agg felé kuszott... Az elveszett írások... az a homályos pont, mely földérintetlenül maradt a nagy-ilondai ág történetében... az a titok, melyet az apák mindig legidősebb fiúknak mondtak el, de csak suttogva és csak a halálos órájukban... az a gát, mely megakasztotta a rokonokat jogaik bebizonyításában... az az alap, melyen a nagy-ilondai ág dúsgazdaggá lett.

Ime az elveszett írások! A pör, a szégyen, a romlás, a zaklatás, a bánat.

Rontay Ábris odaért egészen a vakhoz, s akkor egyszerre kikapta kezéből az okmányokat. Az öreg ember fölsikoltott dühvel és fájdalommal.

- Apám, mit csinálsz? - kiáltott Pál és előre lépett.

- Majd megmutatom én, vén csavargó, hogy kivel van dolgod. Hajduk, fogjátok meg ezt az embert!

A szálás legényekkel egyszerre tele lett a szoba. Mária átölelte az apját, a ki előre nyújtott karokkal, kitátott szájjal úgy állt ott, mint egy gutaütött.

Rontay Ábris összetépte az okmányokat, az asztalra halmozta a szeleteket, s egy tűlőkből teleöntötte puskaporral.

- Az írásaim! Hol vannak az írásaim? - nyöszörgött az öreg.

- Szagold! - rikoltott Rontay Ábris, s meggyújtotta a máglyát.

Egy lobbanás, feltörő füstoszlop... s átható puskaporszag töltötte meg a szobát...

- Tehát nincs igazad, apám! - szólt Pál, rekedten, könnyes szemekkel.

- El innen fiu! Titeket védelmezlek, boldogtalanok! Senki a nagy-ilondai Rontayakhoz nyulni ne merjen!

Azzal a hajdukhöz fordult:

- Rakjátok szekérre ezt a bolondot, kölykével együtt. Legjobb lovaimat a szekér elé, s vigyétek a harmadik határra.

- Az írásaimat! Adjátok vissza az írásaimat! - nyöszörgött a szegény öreg ember, s Máriának a haját simogatta.

V.

A holdas éjszakában sebesen vágatott tova a szekér. Benne ült a vak Rontay, unokájához simulva.

A papszakállasi dülön egy lovasember állott keresztbe az uton. Mikor a szekérzörgést hallotta, kezeügyébe vette a pisztolyát.

- Megállj! - dörgött a kocsi elé. A kocsis visszarántotta a lovakat. A lovas a kocsi mellé ért, köszönt és így szólt:

- Én vagyok Rontay Pál, Rontay Ábris fia. Én nem vagyok senki és semmi, de egykor ura leszek magamnak és ezeknek a földeknek és erdőknek itt, köröskörül. Most pedig vagyok csupán becsületes ember. És mint becsületes ember, ezennel nemesi becsületszavamra fogadom, hogy Rontay Máriát feleségül veszem. Akarod-e, Mária?

Rontay Mária ekkor nézett harmadszor Rontay Pálra.

- Akarom!

Tisztán és erősen hangzott a hang, tele határozottsággal. Pál újra megszólalt:

- Ne átkozzátok az apát, a ki fiait szereti. Ne átkozzátok a Rontayakat. Béke veletek! Az esküvőn találkozunk. Indulj kocsis.

A kocsi elrobogott, a zörgése sokáig hallatszott a csöndes éjszakában. Pál pedig leszállt lováról, lekönyökölt a hegyoldalba, s mereven bámult maga elé. Azután elővette a kését s gépiesen ásni kezdte a földet... Mintha vérző, vonagló, sebzett szívét akarná eltemetni.

VI.

A látogatás emléke súlyosan nehezedett Rontay Ábrahámra. Azóta féreg rágódott a szívében, elvette a jókedvét, megtörte szemeinek fényét, megzavarta álmait és elvette ételeinek az ízét.

Elődeinek igazságtalanságaival nem törődött. Vérengzés, erőszak, jogbitorlás révén is nyugodtan élvezte a gazdagságot, mert hisz ezek a dolgok egy zavaros korszakban történtek, a mikor a bátraké volt a szerencse, s a ki birta, az marta.

De most ő is részesévé lett ősei önző bűneinek, keze nem volt tiszta, lelkiismerete zugolódott.

Elküldte Pált hazulról, s mikor jó ideig távol volt, egyszerre hazaszólitotta mindkét fiát.

Megjött a ragyogó testőr, lovakkal, inasokkal, zajjal, pompával. S megjött Pál is, a hallgatag szomorú fiú, a ki megjíedt, mikor apját, Rontay Ábrahámnak árnyékát megpillantotta.

Rontay Ábrahám látta, hogy a két fiú mennyire idegen egymástól, hogy nincs egy közös gondolatuk, nincs egyetlen tárgyuk, melyről egymással beszélgetni tudnának.

S a szerint megcsinálta végső rendelkezését.

A birtokokat kezeli Rontay Pál, az övé minden, de a jövedelem felét Rontay Balázs kapja. Balázs, a testőr, zúgolódott. Ő, a kiskirály, több jövedelemmel kell, hogy bírjon, mint egy falusi medve, az öcsce. Mit csinál Pál a pénzzel Nagy-Ilondán? Ő meg hogy vihessen előkelő házat Bécsben, ha nem adják meg a kellő eszközöket? Az helyes, hogy Pál, a ki benne nevelkedett, vesződjék a birtokkal, de neki, a ki nagyra van hivatva, több dukál a fele jövedelemtől.

Az apa erre megváltoztatta a végrendeletet. Kétharmadrészt kapjon Balázs, s egyharmadrészt Pál.

Pál kijelentette az apjának, hogy meg van vele elégedve.

Balázs pedig készülődött vissza Bécsbe, s borotvált képű inasai esküdöztek, hogy urokkal együtt soha képpel se fordulnak többet Magyarország felé.

Mikor a bécsi málhák már össze voltak rakva, Ábrahám ur csendes hangon megszólította Balázst:

- Fiam, maradj még itthon.

- Minek? Unalmas ez az élet nekem. Ezért kár is volt hazajönnöm. Ti magatok is eligazíthatátok volna a dolgokat.

- Nem is azért hivattalak haza.

- Hát miért?

- Mert meg fogok halni.

A fiú egy percig abbahagyta bajuszának a simogatását, s ránézett az öregre.

- Ugyan, hogy mondhat ilyet! Olyan egészséges, mint a makk.

Aztán a fiú nem foglalkozott többet az eszmével, kiment, nyergeltetett és sétalovaglást tett.

Az öreg régi karszékébe ülve a tornácról nézte az udvart, a kertet, a falut, a hegyeket, az eget. E karszékben ülve búcsuzott el fiaitól, s aztán egyszerre csak megparancsolta, hogy fektessék ágyba.

Kinyitatta az ablakokat, meghuzatta a harangokat a kolostor tornyában, s a Boldva könnyű páráival az ő lelke is fölszállt a magasba és eloszlott a mindenségben.

A testét pedig letették a klastrom kriptájába, hol annyi heves, bolondos, jószívű, vakmerő és kegyetlen Rontay csontjai porladtak hatalmas kőkoporsókban.

A sulyos vas kriptaajtót alig csapták le, s a lecsapás dörgése még tán el se halt a boltozatok közt, mikor Balázs ur már robogott szolgáljaival Bécs felé. Pál pedig elvonult az ősi fészekbe, s remeteséggel gyászolta Rontay Ábris halálát.

VII.

Mindezek a jelenetek, egész élete folyása, villámgyorsan végigfutottak Rontay Pál szemei előtt, mialatt a folyosón a fegyverterem felé haladt, s tekintetét a füstölgő, lobogó öt gyertyalángba meresztette, melyet Ferenc, a vén huszár, előtte vitt.

Hej, de régen volt már, hogy sirba tették Rontay Ábrahámot, hej, de régen volt, hogy Rontay Pál asszonyt hozott a házhoz. Azt a feketeszemű, szomoru Máriát, a vak Rontay leányát. A szerelem incselkedő isteneinek semmi köze se volt e házassághoz, egyszerű és komor volt a szertartás is, mint egy temetés. Hajnali szürkületben, a fehér galambok klostromában esküdtek, maga a falu is alig tudott róla valamit. A kastély ezután is csöndes maradt, lakói nem jártak senkihez, lakóihoz nem járt senki. Csak akkor támadt a komor falak közt egy kis élet, mikor az ősi családfán kihasadt egy kis bimbó: megszületett Rontay Pál fia.

A vézna, sovány asszonynak életébe került ez a gyermek. S nagyobb diszszel, mint a hogy az élő Rontayak közt helyét elfoglalta, vonult be a holt Rontayak országába. Kapott ő is egy fülkét az ősök közt, s a klostrom összes papjai elkísérték utolsó útján.

...A szent-páli hegyoldalban ugyanakkor lakzira gyűlt a nemesség. Torday Katalint vitték feleségül a megye székvárosába. A medvevadász egyedül maradt omlatag fészkében.

Rontay Pál pedig a fiát őrizte.

Uj eszmék, új áramlatok hömpölyögtek végig az országon, s behatoltak a messze völgyekbe, a hegyközi zugokba is. A népet ébresztgették hatalmas szavu óriások. Egy nagy lemondást egy nagy követelés követett. A nemesség lemondott kiváltságairól, a nemzet követelte jogait. Így keletkezett a harc, a nagy nemzeti küzdelem. Szép neve volt neki. Ugy hívták, hogy 1848. Csak négy szám, de volt benne száz gondolat, száz győzelem és százezer halál.

Hideg levegőjárás csapta meg őket s a gyertyalángok hosszú nyelvvé változtak át: Ferenc, a huszár, kinyitotta a fegyverterem ajtaját.

Rontay Pál kiragadta a huszár kezéből a karos gyertyatartót s besietett. Nagy vasládákban álltak ott a család oklevelei; a falakon fegyverek, páncélok és sisakok. Egyik oldala a teremnek csupa arckép. Ott volt köztük Rontay Balázs, hat példányban. Mint gyerek, mint ifju, mint férfi, mindenféle udvari és katonai diszben. Az utolsó képen már rendjelet is viselt.

Rontay Pál nem is leszedte, hanem letépte a falról öcsce képeit, a földre dobálta, a sarkaival taposta.

- Gazember, gazember! - kiáltozá, - megtagadlak, megöllek, megbecstelenitelek.

Páter Florentin közelebb lépett.

- Nagyságos ur, kérem...

- Tudja-e, mit tett ez az ember? Az ügyvéd, a ki átveszi tőlem a pénzt, hogy neki Bécsbe küldje, ma egy levelet mutatott tőle, melyben jelenti, hogy áttétette magát a Cívallart-dragonosokhoz...

Ujra kettőt rugott a képeken.

- És ezzel a dragonyos-ezreddel, a császári hadseregben, Magyarország ellen indult. Érti? Hazája ellen egy Rontay! Az én öcsém! Testvérei ellen!

Leragadott a falról egy hatalmas, régi szablyát a összevagdalta, zúzta a képeket.

- Rontay Balázs meghalt. Nem ismerem, megtagadom, megvetem, árulónak mondom.

Fáradtan elhajította a kardot.

- Ferenc, szedd össze ezt a rongyot és dobd ki a szemétre. Tisztelendő atyám, gyerünk.

Vállára támaszkodott a szerzetesnek és mind a ketten a klastromba mentek.

Ferenc kiment a konyhába és parancsolá:

- Asszonyok, elő a legnagyobb szemetes lapáttal. Gyertek utánam, eltemetjük Balázs urat. Megölte őt a nagyságos ur.

- Ugyan beszéljen már, Ferenc bácsi, mi történt?

- Hát az történt, hogy Balázs ur beállt németnek, s gyün ellenünk fegyverrel.

A cselédek egy szót se szóltak, hanem Rontay Balázs összekaszabolt képeit kihordták a szemétdombra és Ferenc utbaigazításai alapján tárgyalták a kastélynak és az országnak az ügyeit.

A hó elállt, meg újra esni kezdett. Ferenc az ötödik pipát szíttá, s minden pipához egy-egy sötét jövődölést csatolt, mely az ellenséges hadsereg részéről fenyegető veszedelmeket akarta ecsetelni. Erős kutyaugatás szakította félbe a diskurálást.

- Mi ez? - kérdék az egymásra néző szemek, de a szemek tulajdonosai nem mozdultak.

A kutyaugatásból kutyaörvendezés lett. Vidám csaholás támadt odakünt, s valaki megkopogtatta az ajtót.

- Ez jó ismerős, - szólt Ferenc s kinyitotta az ajtót.

A kitóduló gőzfelhőn keresztül két, tizenhat-tizenhét éves sugár legényke lépett be.

- A nagyságos urfi, a kis gazdánk, - kiáltották a cselédek s rögtön verték le a havat a két fiuról.

Az volt: Rontay Pál fia, János, s pajtása, a jegyző fia.

- Mért nem kerültek a kapunak? - kérdé Ferenc, a ki már egy száraz törülközővel János urfi arcát törülgette.

- Azt hittük, hogy édesapám alszik már, hát bemásztunk a kerítésen, hogy ne zavarjuk.

- Jaj, hogy meg fog örülni a nagyságos ur, hogy ilyen váratlanul haza kapja az urfit. Karácsony előtt nem vártuk.

- Magam se hittem, hogy ilyen hamar szabadulok, de kiütött a háboru, becsukták az iskolákat.

Ferenc végig tapogatta a kis gazdáját.

- Csupa víz, át van ázva, nedves a lába. Jó lesz másik ruhába bujni.

- Előbb az apámhoz megyek, jó estét mondani, ha még ébren van.

- Ébren van, a barátoknál. Vacsorált már, urfi?

- Belényes óta egy falatot se ettem.

- Hej, Zsuzsi, meleg vacsorát a kis gazdánknak.

Azzal bement a szobájába, hol Ferenc segítségével tetőtől-talpig szárazba öltözött. Zsuzsi azonban nem állhatta meg, hogy legalább egy pohár meleg bort ne diktáljon János urfiba. Mikor ezt fölajtotta, Ferenc megszólalt:

- Az urfi még nem tudja, ugy-e, hogy mi történt idehaza?
- No, no, csak nincs baj?
- Elég baj az bizony. Legalább az öreg nagyságos ur nagyon a szivére vette.
- Ugyan ne ijesztgessen, Ferenc, hanem rukkoljon ki vele.

Ferenc lassu hangon, lehorgasztott fővel, mintha szégyenlené magát, elmesélte, hogy Balázs ur átlépett a testőrségtől a Civallart-dragonysokhoz, s a Magyarország ellen indult császári hadseregekben van.

János ránézett.

- S apám haragudott érte?
- A szemétdombra dobatta Balázs ur mind a hat arcképét.
- E szerint most rossz kedvében fogom találni?
- Arra mérget merek venni.
- Talán nem is megyek le a klastromba, hanem lefekszem s csak holnap reggel jelentkezem.
- Hátha fölvidítja megérkezésével a nagyságos urat?
- Hát akkor lemegyek.

Ferenc lámpát ragadott s elindult kis gazdája előtt. A kolostor refektóriumának ablakai még világosak voltak, de mozgó árnyékok nem vetődtek az üvegre, s mély csöndesség honolt odabent.

Rontay Pál az asztalfőn ült s mély, rekedtes hangon mondott néha egy-egy szót. Hogy az ellenség már a szomszéd megyében van, hogy a magyar sereg egy része holnap-holnapután itt fog átvonulni, hogy vér folyik az egész országban, s a magyart minden ellensége egyszerre megtámadta.

Az asztal körül a barátok némán meredtek a gyertyalángokba, s a máskor oly vidáman folydogáló beszélgetés teljesen elakadt. Tréfára nem volt kedve senkinek, s fráter Hubertusz kezdte már az érintetlenül hagyott boros üvegeket összeszedni. Talán soha ily szomorú estét még nem látott a kolostor, s a falakon függő szent képek, az „Utolsó vacsora” füsttől megbarnult alakjai is, mintegy bámulva, kérdőleg néztek alá Istennek szegény, egyszerű szolgálóra, a kik máskor legalább jókedvben gazdagok szoktak lenni.

Mindenki összerezzent, mikor a kapu csöngetyűje erősen megszólalt, s hangja sokáig rezgett a folyosó boltozatai alatt.

- Ki lehet ez?

Ez a kérdés lebegett minden arcon.

Pár perc múlva előttük állt Rontay János. Illedelmesen köszönt, aztán odament apja elé, s kezét csókolt neki. Az apa egy darabig hallgatott s végre megszólalt:

- Hát te mit keressz itt?
- Apám után jöttem.
- Nem az a kérdés. Mit keressz itthon?
- Becsukták az iskolát.
- Miért csukták be?

- A háboru miatt.

Rontay Pál végignézte a fiát.

- Tudod-e, hogy miféle háboru ez?

- Tudom. A fiuk beszélték, hogy a németek jönnek a magyarok ellen.

- És te magyar vagy, ugy-e?

János bámulva nézett az apjára, kinek szemeiben baljóslatu láng égett.

- Az vagyok, - felelt bátortalanul.

- Nem vagy az. Ha magyar volnál, akkor nem itt volnál.

- Azt hittem, hogy fiui kötelességem haza jönni.

- Igen, mert gyáva a szived, mert te rajtad is annak a német asszonynak a természete ütött ki, a ki száz év előtt a kuruc Rontay-vért petyhüdtté tette, azé az asszonyé, a ki az oroszánok vérért báránnyal megrontotta.

Rontay Pál fölkel s föl-alá kezdett járkálni.

- Erős vagy, bírod a fegyvert, miért nem mentél el honvédnek?

- Ha apám parancsolja, elmegyek; de nem jutott eszembe.

- Hallgass! Nem jutott eszébe! Hallják mit beszél? Nem jutott eszébe! Az én fiamnak nem jutott eszébe! Hát nem hallod az ágyudörgést, elgázolt hazádnak jajkiáltását, a szabadság mámorító dalát, a toborzók énekét? Hát süket vagy, kőből vagy, asszony vagy? Mi vagy, fiu?

Oda lépett közel a fiuhoz. Hangja egészen rekedt lett és a szemeit lehunyta.

- Hát nem hallottad a Rontayak becsületén esett gyalázatot? Hát nem zugják az erdők, nem panasolja az anyaföld, meghasadván fájdalomában, hát nem káromják a hollók?

- Ferenc beszélt, hogy Balázs bácsi...

- Nem bátyád többé. Ki ne ejtsd a nevét, rá ne merj gondolni többet, átok rá a halálos ágyán is...

A gvárdián, őszhaju, reszkető kezű öreg, odament hozzá, s szeliden átölelte Rontay Pált.

- Nyugalom, édes fiam. Az Isten mindent jóra fordít.

Azzal összetette a kezét, s jelt adott az imádságra. Egy ősrégi latin imádságot mondtak el a barátok; megköszönték a nap világosságát és melegségét, a szerencsés virradatot és a bajtalanul megért alkonyatot; megköszönték az életet, melyből egy nap ismét egészséggel mult el róluk; megköszönték a vizet, a mindennapi kenyeret, az édes álmot, s imádkoztak, hogy haláluk órájáig ellent tudjanak állni a gonosz incselkedéseinek. Amen!

És akkor Rontay Pál a keresztre feszített Jézus képe elé térdelt, fölemelte kezét, s emelt hangon mondá:

- És te, Istennek szent fia, édes Jézusunk, a türelem és szenvedések örökkévaló nagy példája! Vedd kegyelmedbe keresztre feszített hazánkat, hegeszd be vérző sebeit, áldd meg fegyvereit, s fogadd szent szeretetedbe azokat, a kik érette elesnek a harcban.

- Amen! - felelt rá a barátok kara.

- És verd meg súlyos balkezeddal az árulókat!

És Rontay imádságra kulcsolt kezei ökölre szorultak. De a barátok most nem mondtak utána ament. Ők csak a szeretetet és az áldást hirdetik.

Rontay Pál hazament a fiával.

- Készülj fiu! Hát azt hiszed, hogy most már itthon fogsz ülni a meleg sutban? Nekünk nagy kötelességeink vannak. Egy halálos bünt kell erénynyé változtatnunk. Egy piszkos, szennyes foltot kell lemosnunk a névről.

- Igenis, apám, - felelt János szeliden.

- Báránytermészeted van, savó a véred. Égned, lángolnod kellene, körömmel, foggal nekimenni az ellenségnek. Eredj aludni!

- Igenis, apám.

A mint János kilépett az apjától, Ferenc megfogta a kezét, s vezette egyenesen a konyhába.

- Szegény kis gazdám! Nem evett még egy falatot se. Zsuzsi, Mári, Panni, hamar egy kis rántottát, tejet, vaját, kenyeret az urfinak.

És János a nagy tüzhely mellé ülve, jóízűen falatozott, míg a cselédek össze-vissza szaladgáltak, nem tudva, hová tegyék, mivel kedveskedjenek neki. Ferenc elővette a pipáját, lassan megtöltötte, kényelmesen rágyujtott, s hosszú szippantások, lassan kifujt füstfelhők mutatták, hogy erős gondolkozásnak adta magát.

- Hát mi lesz, urfi? - szólalt meg, bizalmas, apai hanglejtéssel.

- Ugy gondolom, Ferenc, hogy elmegyünk a háboruba, apámmal.

- Hm, hm! Lemosni a Balázs ur gyalázatát. Ugy van ez, no hiába, meg kell lenni. A nagyságos ur kuruc ember, kemény ember.

- De az urfi csak nem megy el? - kiáltá Zsuzsi, lisztes, zsiros kezeit összecsapva.

- Már miért ne mennék, Zsuzsi lelkem? Nézze a karomat, nézze a mellemet, elég erős vagyok én.

- De ilyen fiatal gyereket a háboruba vinni, a hol, ha ellövik a lábát, egész életére nyomorék lesz.

- Már minek lőnék el? - felelt Ferenc zsörtölődve, - van ott százezer ember, mindegyiknek van két lába, az kétszázezer láb. Miért löjjék el ennyi temérdek láb közül éppen az urfiét? No, most felelj rá, Zsuzsi.

- Felelek is. Az öreg Kalodának is ellőtték a fél lábát Taljánországban, aztán már vagy negyven esztendeje falábon kocog ide-oda.

- Az is csak szerencséje neki. Abból a falábból uri módon megél, mert a jószívű emberek gazdagon ellátják; ha épkézláb ember volna, bizony nagyon szegényen élne meg a munkájából. Sokkal jobban járt, mintha a fejét lőtték volna el.

- Hát az is megesik? - szölt Zsuzsi elbámulva, s olyat csapott a tomporájára, hogy egy egész pipára való füstfelhő szállt föl belőle.

- Meg az hugám, ha idejében el nem kapja a golyó elől az ember, - felelt Ferenc rendületlen komolysággal.

- Mégis csak igazam volt, hogy a háboru igen-igen rossz dolog, - sóhajtott Zsuzsi.

- Lehet rossz dolog, de becsület dolga; nem szereti senki, de kénytelen vele. Ha pedig a te nagyságos gazdád azt mondja, hogy a háború jó dolog, hát akkor hallgass és főzz tovább, a mig van kinek. Különben bolond vagyok, hogy asszonyommal ilyesmiről szóba állok.

Zsuzsi a gazdájára való hivatkozással szemben végképp elhallgatott, a többiek pedig meg se mukkantak. János urfi nagyot ásitott, s Ferenc éppen lefekvést akart neki tanácsolni, mikor megdönggették a nagy kaput. A kutyák dühösen ugatni kezdtek.

- Ki lehet ez? Ilyen késő éjszakán, - szólt Ferenc, s lámpát gyújtva, kiállott a konyhagarádcsra.

- Hej, legények, kocsisok, elő a sutból! - kiáltott bele az éjszakába.

A cselédség házában kivilágosodott az ablak, s pár perc múlva jött a két kocsis és az inasgyerek. A tornácra nyíló ajtó is kitárult, s megjelent Rontay Pál, fölvent pisztolylyal a kezében.

- Ki zörget a kapun? - kiáltott Rontay Pál kemény hangon.

- Nyissák ki, sebesült magyar katonákat hozunk.

A cselédek föltasztaták a kaput.

Egy kis honvédcsoport volt, egy fiatal hadnagy vezetése alatt. Kékek voltak a hidegtől s öregek a fehér zuzmarától. A mint a lámpák világa besugározta őket, csillogott-villogott rajtuk minden, s lehetetük meleg köde mint egy felhő lebegett fölöttük. Három hosszú szekér haladt a nyomukban, mindegyikben négy sebesült.

- A házigazdához van szerencsém? - szólt a tiszt Rontayhoz.

- Az vagyok.

- Mi Görgye visszavonuló hadseregéhez tartozunk. A sereg nyomunkban van, zászlóaljunk sebesültjeit előre küldte az őrnagy. Csak itt láttunk még világosságot, hát betértünk, gondolva, hogy jó magyar ember házában kopogtatunk.

- Nem csalódtak. Mit parancsol hadnagy ur?

- Kérek meleg szobát, friss vizet, pálinkát a sebesültjeimnek. Magamnak semmit.

Rontay parancsolt, a cselédek engedelmeskedtek. A nagy ebédlő pillanat alatt félig tele volt hordva szalmával, melyet letakartak lepedőkkel, a konyhában újra kezdődött a sütés-főzés, a két kocsis pedig egy hordó bort gurított föl a pincéből. A kísérő katonák gulába rakták fegyvereiket, s egymásután az ebédlőbe segítették a könnyű sebesülteket. Egyszerre csak a káplár a tiszthez lépett, s szóla:

- Jelentem alásan hadnagy ur, Predics közvitéz meghalt.

A hadnagy a hátulsó kocsihoz sietett, melyről éppen most emelték le a meghalt honvédet. A hadnagy megsimította a fiatal honvédgyerek homlokát s szólt:

- Szegény fiú, ez is még az anyja szoknyája mellől szökött el. Előkelő, uri fiú lehetett, s most itt fekszik a havon, gyilkos golyóval a mellében.

A lámpások rezgő világa különös kifejezést adott a holt katona merev, sápadt arcának. Vonásaira mintegy odafagyta a halál kínjai, s az ifjú arcot vénné, szigoruvá tették. Mintha azt mondaná ez az arc: Mit tudtok ti? Semmit! Én már mindent tudok, ki átléptem a halál birodalmába.

Rontay Pál sokáig nézte a fagyos kis katonát, majd hirtelen fia felé fordult és megparancsolta neki, hogy menjen a szobájába és aludjék. Azután a halottat kiterítették az egyik szoba asztalára, megmosták, fehérbe öltöztették, hajnalban pedig eljött pater Florentin, beszentelte s eltemették a nagy-ilondai temetőbe. A harangok is megkondultak a toronyban s bús kíséretül szolgáltak az ismeretlen halottnak az ismeretlen országba.

A hadnagy pedig összekerestette a kapuban a három fuvarost, fölrakatta a sebesülteket a szekerekre, fegyverbe szólitotta a legénységet, s a csunya, ködös téli szürkületben tovább indult.

Akkor Rontay Pál tíz helyen az út mellett tüzet rakatott, bort melegített s gulyást főzetett. A tüzek mellé nagy asztalokat tettek, ezeket telerakták szalonnával és kenyérrel. Így várták a hadsereget. A falubeli parasztok és parasztasszonyok ott sürgölődtek a tüzek körül, fát raktak rá és kavargatták a hatalmas bográcsok tartalmát.

Egészen kivilágosodott, s a téli nap bágyadt fénye a hegyek havas ormain égett. Trombitaszó és fegyvercsörgés kelt a völgy alsó részén, s megkezdődött az elvonulás. Legelől jöttek a sebesültek. A hosszú szekérsor fájdalmas látványt nyújtott a szalmán üldögélő beteg katonákkal. A kocsik megálltak egy pillanatra, s az asszonyok tele kancsókkal, poharakkal, üvegekkel siettek oda, meleg borral fölűdíteni a beteg és egészséges katonákat.

Mindenkinek jutott kenyér, szalonna, egy kis téli alma, utravalóul. Nemcsak az uraság, de a parasztok és a barátok is odaálltak kétfelől a falu utcáján, s a mi tőlük telt, mindennel ellátták a harcfiakat. Egy-egy szekérről levettek néha valakit: az ott maradt a faluban meghalni. Súlyos sebei nem engedték a továbbvitelt. Nem minden parancsnok engedte meg a megállást. A legtöbb zászlóalj még képpel se fordulhatott a tüzek felé, gyorsan kellett tovább haladnia a kőkeményre taposott havon. A dobok peregték, a trombiták recsegték, s ezer meg ezer ember, ló, szekér, ágyu vonulásának zaja folytonos, tompa dübörgéssé olvadt össze.

Dél felé megérkezett kíséretével a nagy hadvezér is, a ki iránt az érzelmeknek csak végleteivel viseltettek az emberek. Nem szerette őt senki: csak imádni és gyűlölni tudták őt. Megállt a Rontay-ház előtt.

- Köszönöm a vendégszeretetet. De nekem mindenekelőtt katonákra van szükségem, - mondá érdes, kemény hangon, végignézve az ennivalókon, - hány regrutát kaptunk már ebből a faluból?

A bíró és a jegyző, meg a falu tanácsa, kik a község végén, a tüzek körül várták a történetűket, összenéztek.

- Nekünk nem mondta senki, hogy ujoncoztassunk, - felelt a jegyző.

- Nem kötéllel fogják manap a katonát, - szólt a tábornok, - a kinek helyén van a szive, az beáll magától a nemzeti lobogó alá. Ki lakik ebben a házban?

- Rontay Pál ur.

A tábornok valamit beszélt néhány tisztjével s ezek eltávoztak a községi előljárással. Ő maga kísérete többi részével belovagolt a kastélyba.

A Rontay-udvaron három paripa volt fölnyergelve, s egy kocsis jártatta föl s alá. A tábornok leugrott a lóról, a többiek utána. Rontay Pál eléjük jött, s bemutatta magát.

- Rontay Balázsnak rokona? Együtt testőrködtem vele Bécsben. Legszebb gárdistája volt az udvarnak.

- Csak voltam neki a bátyja. Most nem ösmerem.

A tábornok kérdőleg nézett rá.

- Mi történt?

- Elárulta hazáját és megbélyegezte családját.

- Értem.

- Tábornok ur! Van-e szükségük katonára? A Rontay-család még két szívvvel és négy karral rendelkezik. Én és a fiam rendelkezésükre állunk.

A tábornok kezét szoritott Rontayval.

- Uram, ön derék ember. Maradjon itthon és ügyeljen a népre. Nekünk parasztokra, közkatonákra van szükségünk. Önt nem dobhatom bele a nyers tömegbe.

Egy huszár jött vágatva, az utócsapattól hozott híreket.

- Időzésünk egy félórára van szabva, - mondá a tábornok s bement a házba, hol a vezérkar összeült tanácskozni.

Rontay föl- s alá járt az udvarban.

Egyszerre nagy zajjal egy különös csapat vágatott a falu felé. Elöl egy nagyszakállu, marcona férfi, pörge kalapja mellett darutoll, válla körül karikás. Hosszuszáru csizmáját sárgarezes foglalatú széles kard verte, a nyereg kapájában két hatalmas pisztoly ült. Mögötte vagy száz erőteljes legény lovagolt, a kik csak abban hasonlítottak egymáshoz, hogy mindegyiknek pörge kalapja volt, melyről széles, vörös pántlika lógott le. Pisztoly, kard, puska, fokos, karikás: ebből állt a fegyverzetük. Egy csomó dragonyost hajtottak maguk előtt. A tábornok huszárkíséretét szétnyomva, a császáriakat behajtották a Rontay-udvarra.

Ott a tornáccal szemben fősorakoztak, elől a vezető, mögötte a fegyvertelen dragonyosok, lóháton, hátul a csapat.

Egy kapitány állt a tornácon.

- Jelentsen be a tábornok urnak, - szólt hozzá a szabadcsapat főnöke.

- Nem lehet, tanácsot ül a vezérkarral. Hol fogták ezt a sok németet?

- Ez csak a fele. A másik felének utlevelet adtunk a paradicsomba. Egy egész századot szétvertünk Komádiban.

Nyílt az ajtó, kilépett a tábornok. Gunyos bosszúsággal nézett végig a csoporton, s összeráncolva szemöldökeit, szóla:

- Már megint a Losonczy-szabadcsapat? Hát sohse pusztulnak el a nyakamról?

- Tábornok ur megígérte, hogy ha három jeles haditettét hajtunk végre, bevesz a hadseregbe, s megengedi, hogy vezetése alatt harcoljunk. Ime beszámolok a mai expedíció eredményével: huszonnyolc dragonyost levágtunk, harminc fogoly pedig itt áll, köztük három tiszt. Ez a harmadik tettünk. Remélem tábornok ur, meg van elégedve.

- Meg. Mit kíván még?

- Vegyenek föl a hadsereg keretébe és adjanak dolgot.

- Föl van véve.

- És rendelkezni fog velünk?

- Rendelkezni? Hisz ha rendelkezhetném, akkor régen besoroztam volna ezeket a vad fiukat a négyes huszárok közé, a kik szerdán is oly sokat veszítettek.

- Nem tehetjük, tábornok ur, - felelt a szabadcsapat kapitánya, - úgy nem fogják semmi hasznunkat venni. Így szabadon meg minden lehetetlenségre képesek vagyunk.

A tábornok intett, hogy vezessék elő lovait.

- Tábornok ur, még egy szivességre kérném.

- No, mi az?

- Vegye le a foglyokat nyakunkról, nem tudunk tőlük mozogni.

- Az is meglesz.

A tábornok a kapu felé indult. Ekkor Rontay Pál odalépett a Losonczyak kapitányához s bemutatta magát. A kapitányt Pető Gábornak hívták.

- Hány embert veszítettek a Komádinál történt megrohanásban? - kérde Pál.

- Tizenhat derék legényünk a fűbe harapott.

- S mit szólna hozzá, ha én kettővel pótolnám?

- Teringettét! Hát örülnék neki. Hol vannak?

- Itt vagyok én, a fiam a másik.

- Embereim vagytok.

S a marcona kapitány belecsapott Rontay Pál markába. Öt perc múlva a pörge kalap, a vörös pántlikával, ott volt a Rontay fején.

- Ferenc! - szólt Rontay, - te pedig itthon maradsz házőrzőnek.

A vén szolga ámulva nézett gazdájára, aztán sódorintott egyet a bajuszán, s mondá:

- Teljes tisztelettel mondom: abból pedig nem lesz semmi.

- Ugyan miért?

- Mert én a gazdáimat nem hagytam el a békéjükben, nem hagyhatom el a halálos veszedelmükben se.

- Hát akkor ki vigyáz a házra?

- Azt én nem tudom. De ki vigyáz az urfira, ha én itthon maradok?

- Katonára nem kell vigyázni!

- Nem is a katonára vigyázok én, hanem a kis gazdámra.

- Szót fogadsz, vagy nem fogadsz szót?

- Nem fogadok szót!

- No hát fordulj föl! Gyere velünk.

- Az előbbiből nem kérek. Az utóbbit azonban szívesen megcselekszem.

Ágyudörgés hallatszott a távolból. Az utócsapat, mely a visszavonulást fedezte, kezdett a falun áthaladni.

- Lóra fiuk! - kiáltott Pető kapitány.

A csapat pihent erővel haladt tovább. Ez a Pető-féle szabadcsapat nagyrészt kurtanemes kisbirtokosokból állott, a kik előtt Rákóczy száguldó hajdui lebegtek, mikor egy csapattá összeállottak. Ott voltak hét vármegye hires, restaurációs verekedői, a rettegett csendbiztosok, néhány kalandos lengyel, s a nagyobb uradalmak csikósai és egyéb pásztoremberei. Pető kezdte a toborzást, kártyázó, agarászó és ivó cimboráival, s a fanatikusok, a bátor lelkűek, a kétségbeesettek és a dühödtek csakhamar szép számúvá tették a csapatot. A közönséges embereket kecsegtette a zsákmány, a többi együtt tartotta a forradalmi láz, s a nemzeti becsület ügye. Tetszett nekik ez a szabad bandérium, mely hipp-hopp, oda repül, a hová kedve tartja, s szakadatlanul veszedelmek közt vágja magát keresztül. Mikor a csapat száz főre fölszaporodott, Pető kivont karddal eléjük állt s kikiáltotta magát kapitánynak, választván maga mellé hadnagyokat. Azután így szólt:

- Fiuk! A ki gyáva lesz, annak én magam szétlövöm a fejét! A kit agyonlőnek, az meg lesz halva! Ha pedig valami hadikincstárat csipünk el, azt fölosztjuk azok közt, a kiknek kedvük van hozzá. Annyit azonban mondhatok, hogy a pénznél előbbrevaló a becsület; becsület pedig a háboruban annyit jelent, mint vitéznek, kitartónak, vakmerőnek lenni. S annyi ellenséget leölni, a mennyit csak lehet. Megértettétek?

- Éljen a kapitány! - kiáltotta vissza a csapat.

- No, hát indulj!

Egy kiszolgált huszár megfújta a trombitát, s a csapat neki vágott a nagyvilágnak. Szembe mentek a nagy vezérrel, a ki már akkor megkezdte hires felsővidéki visszavonulását. A szigorú tábornok ágyugolyóval fogadta a Losonczy István nevét viselő csapatot, de Pető és legényei bele lovagoltak a hadsorokba, s kijelentették, hogy ők ettől a mogorva fogadtatástól nem ijednek meg. A tábornok boszus volt, de végtére is elfogadta Petőéket.

Ebbe a csapatba hullott bele Rontay Pál és fia, János.

Az urak barátsággal, a parasztok tisztelettel fogadták. A gazdag, ismert, nevezetes, kényelemben élő Rontay-familia két tagjának belépése érthető feltűnést keltett. Szájról-szájra járt, hogy ebben a völgyben, a merre a szem csak lát, földek, kastély, erdők, cselédházak, minden azé az őszes emberé s azé a fiatal gyereké; ösztönszerűleg sejtette mindenki, hogy nagy okuk lehet ezeknek, ott hagyni a gazdagság kényelmét és biztosságát, s belemenni a harc nélkülözéseibe és veszedelmeibe. Tudták, hogy elhatározott emberekkel van dolguk, a kik meg fogják tenni a kötelességüket.

Rontay Pál hallgatagon lovagolt a csapatban, János természetesen csak apját leste s mindenben a szerint igazodott. Ferenc az urfi mögött tartotta magát.

A vad fiuk egy szilaj nótára gyújtottak, s a Boldva jegére lekerülve, robogtak tova, zajos visszhangot keltve a fehér hegyek között.

VIII.

A kis Rontay kerekre nyílt szemekkel nézett bele ebbe a vad, zordon, gyilkos, szabad új világba, mely most egy csapásra megnyílt szemei előtt. Az engedelmes diákok pajkos csapatjából beleszakadt a durva harcfiak nyers tömegébe, mely vérben gázolt, vagyont pusztított és Istent nem emlegetett, csak kísértett vakmerőségével. Apjára oly félelemmel tekintett föl, mint a hindu a pusztító Sivára, a szörnyű istenségre. Rontay Pálból mintha a hosszú ideig visszafojtott harci düh egyszerre kitört volna. Az ekébe fogott kuruc megőrizte őseinek ezeréves hadi erkölceit s a földmivelés, az iskolázás, a civilizáció nem puhított, nem szelidített, nem lazított rajta semmit. A trombitaharsogás, a fegyverzörgés, az ágyudőrej fölébresztette benne az elaltatott szittyát, a honszerző korszak kalandos pogány magyarját, s reszkető orrlukakkal, fénylő szemekkel, feszülő izmokkal vágatott az ismeretlen veszedelmek felé.

Ferenc, a vén huszár, csak az urfi mögött tartotta magát, s egy nap százszor megesküdt, hogy a fiatal életet a maga élete árán is meg fogja oltalmazni. Ő tartotta rendben két gazdája lovait és fegyvereit, s a tábornok mellett ő terelte félre a kis gazdája figyelmét, mikor a szilaj legények trágár dalokkal mulattatták egymást.

Egy este megszólalt János urfi:

- Ferenc! Engem sok szép imádságra megtanítottak az iskolában, s azok közül egyet se mondtam el, mikor eljöttünk hazulról, erre a veszedelmes utra.

Ferenc rábámult Jánosra.

- Bizony urfi, pedig imádság nélkül könnyen rosszra fordulhat minden.

- Ugy-e, Ferenc, maga is azt tartja?

- Persze, hogy azt.

- Én is mindig úgy vélekedtem, hogy a káromkodás nem pótolja az imádságot. De nem mertem szólni.

Ettől kezdve azt látta a vén huszár, hogy az urfi minden este, mielőtt elaludnék, keresztet vet magára, s titkon imádkozik. Ő szegény, hiába törte a fejét, nem jutott eszébe semmi imádság-féle. Pedig szeretett volna a kis gazdájáért imádkozni.

A hadsereg a bányavárosok felé közeledett. Guyon, a rettenthetetlen angol, vezette az előhadat. Abban az előhadban szolgált a Losonczy-szabadoscsapat.

Egy este Pető Gábor nem nyergeltetett le. Pálinkát osztott szét az emberei közt, a kik leszálltak a lóról, s a párolgó állathoz dőlve, próbáltak egy kicsit aludni és melegedni. Pető Gábor pedig valami parancsot várt.

Meg is érkezett nemsokára. Négy falu volt kijelölve. Ezekben össze kellett fogdosni azokat a magyar urakat, a kik félelemből egy ideig a német ügyet szolgálták, s azokat a papokat és tanítókat, a kik a tót lázadást szították vagy támogatták.

A legények morogtak.

- Ereszsenek neki az ellenségnek, - mondák, - azt nem bánjuk. De egypár jámbor tót pap miatt egész éjjel kószálni a csikorgó hidegben, ez sok.

- A huszárokat minden este ágyba fektetik, mi meg hálhatunk a nyeregben.

- Gyere vöröspántlikás! - Eredj vöröspántlikás! - Ezt lehet hallani mindig, mikor valami veszedelmes kalandról van szó, vagy mikor az akasztófavirágokat kell összeszedni. De a dicséretből mindig kihagynak bennünket.

Pető Gábor lóra ült, s harsány hangon kiáltott:

- A ki gyáva, az maradjon! A ki morog, az lépjen elé, majd a pisztolyom megmagyarázza, hogy miféle ember ő! Lóra legények, utánam!

A morgás megszűnt, néhány elfojtott káromkodás hallatszott még. A lovak fujtak és toporzékoltak, s a meleg párába burkolt csapat ott hagyta a tábor, melynek kigyuló tüzeire nem egy vitéz sóhajtván nézett vissza.

A keményre fagyott uton szinte szikráztak az éles patkók, s a robogás hangja úgy megmozgatta a levegőt, hogy a nagy fehér fákról hullani kezdett a zuzmara, suttogó zajjal töltve meg az erdőt, mintha valami alattomos ellenség leskelődnék ott. A legelől haladó két legény néha fölemelte fegyverét, s nagyot kiáltott. A kiáltást elnyujtva verték vissza a hegyek, s ilyenkor az egész csapat megállt hallgatózni. Semmi zaj, csak az éjszaka ismeretlen rémei beszélgettek csöndesen a maguk érthetetlen nyelvén. A fiuk összébb huzzák bekecsüket, a fáradtabbak behunyták a szemüket s a csapat tovább haladt.

- Ferenc bácsi, hol van? - kérde János, körültekintve a föl ismerhetlen alakok közt.

- Itt vagyok urfi, - szólalt meg az öreg, - ez ám a csunya éjszaka. A pokolnak az útja se lehet komiszabb.

- A jó Isten majd kisegít belőle bennünket. Rosszabb...

A fiu hirtelen elhallgatott. A jó Istenről eszébe jutott, hogy iránta való ma esti tartozását még nem róttá le, s eleresztve a kantárszárat, összetéve két kezét, halkan imádkozott. Így robogott a sötét, szilaj csapat, melyet tudtán kívül az éghez fűzött egy gyermek imádsága...

Az út most meredeken ment fölfelé. Fönt a magasban látszott a két őr alakja. Egyszerre éles kiáltás hangzik fölülről:

- Vigyázz!

Puskalövés dördül, s a következő pillanatban, a mennyire ki lehet venni, egy ló s egy lovas csuszna le a sikos uton villámsebesen, a földön összegomolyodva. A lovak közt megakad a csomó, s a megriadt paripákat alig tudják féken tartani. A két előrs is jön vissza, kötőféken vezetve lovaikat.

- Mi történt? Mi az? Hát nincs semmi bajtok? Támadás?

Tíz ököl, pisztolyt szorítva veszi körül az elcsuszott lovast, más tíz kéz kiveszi a ló alól az embert. Fáklyát gyujtanak, s annak a fényénél látni, hogy a lovas egy kocsis legény, hogy két tenyeréről és fél arcáról lehorzsolta a bőrt, s vérbeborult arcát még a rémület is eltorzítja, az ijesztő alakok láttára. Hol tépett tenyereit nézi bambán, hol az arcát keni végig dolmánya ujjával, s bámulva látja rajta a vért.

- Ki vagy? Beszélj! Honnan jössz? Felelj!

Igy kezdte a kihallgatást Pető Gábor.

A jövevénynek egy darabig hangtalanul mozgott a szája. Idő kellett hozzá, hogy fájdalmait és ijedelmét legyőzze.

- Óbester ur! Meg vagyok löve, agyon vagyok löve. El kell pusztulnom, pedig még nem találtam meg a honvédeket.

- A honvédeket keresed?
- Igenis tábornok ur! Óh, jöjjenek gyorsan, siessenek hamar, mert gazdámnak vége.
- Mi baja a gazdának?
- A házat támadják, lövik, gyújtják. Kérünk segítséget.
- Hol laktok?
- Pürkerecben.

Egy alak hirtelen kilépett a körből. Rontay Pál volt, a ki így szólt:

- Hogy hívják a gazdát?
- Tarjáni Tamás.

Rontay megrendült.

- Otthon van az asszony is?
- Igenis. És a kis leánya is. Istenem, mind egyszerre elpusztulnak!

S a fiatal legény sirni kezdett.

- Lóra legények, - ordítá egyszerre Rontay Pál, - tiz aranyat kap minden legény, a ki vitézül viseli magát. Villámsebesen indulj!

A csapat lóra pattant, s legelől Rontayval és Pető Gáborral, sebes vágatásnak indult. Nem maradt más hátul, mint Ferenc, János urfi, a jövevény, s a kik a vezetéklóvakat hozták.

- Meg vagy löve? - kérde Ferenc.
- Ugy látszik, nem, - felelt az inas, a ki ezalatt remegő lovát tapogatta végig, - s hál'istennek, a lovamnak sincs semmi baja. Mikor a hegytetőre értem, elcsuszott alattam, s azért szánkáztam olyan gyorsan lefelé. Egyik bolond meg rám lőtt.
- Ne félj, megmentjük a gazdát. Igyál egyet, ettől visszajön a bátorságod.

És egy pálinkás butykost nyújtott neki. A fiú jót huzzott belőle, megtörülte a száját, azután mindnyájan nyeregbe szálltak, s a csapat után ügettek, melynek patkói már a hegytetőn dübörögtek.

Pető Gábor alig tudott Rontay nyomában maradni.

- Megbolondultál komám? Még bele rohanunk valami szakadékba. Kid neked ez a Tarjáni Tamás?
- Torday Katalinnak az ura.
- Ühm! ettől nem lettem okosabb. Kid neked ez a Torday Katalin?
- A régi szeretőm. Az egyetlen asszony, a kit életemben szerettem.

A vén szittyá egy darabig hallgatott. Előbb megcsinált a hallottakból egy kis történetet a fejében, aztán megszólalt:

- Megcsalt, ugy-e?
- Én csaltam meg őt.

Pető Gábor megrázta a fejét. Ez nem illett bele a történetbe, melyet ő kikomponált.

- Már megint nem értem.

Rontay Pál nem felelt, hanem fölágaskodott a kengyelvasban. Még éjfél sem volt, de messze lent a völgyekben mintha már hajnalodott volna. Mintha az ég alját vér futotta volna el.

- Erősen tüzelnek a gazemberek, - dörögött Pető Gábor.

A vad száguldás most már lejtőnek ment lefelé. A csapat szétszóródott, kinek-kinek a hogy a lova és a bátorsága birta. A félénkebbek félreállottak, s csak mikor az áradat elhőmpölygött, kocogtak a többi után. Egynéhányan fölbuktak, s lovukba kapaszkodva, villámsebességgel siklottak alá, éles kiáltásokkal, vagy vérfagyasztó jajsavakkal figyelmeztetve a lejjebb haladókat a félreállásra. Pokoli zürzavar uralkodott.

A mint a lejtő véget ért s a kitáguló völgyben kényelmesebbé lett az ut, Pető Gábor megtörülte verejtékező üstökét s így szólt:

- Komám, ez így nem megy. Hiszen embereim java elpusztul a hajszába. Olyan a csapat, mintha az ellenség elől futna.

Rontay Pál semmit se szólt, csak vágatott. Ekkor a vén szittya egy csöndes patakmalom mellett megállt s egyenkint összeszedte a legközelebb száguldókat. Mikor már vagy negyvenen együtt voltak, akkor fáklyát gyújtott, mellette hagyott két embert, hogy a többit ott mind gyűjtsék össze, a ki pedig szakadékba fordult, keressék meg, ha lehet.

Azzal tovább rohant, az embereivel. Röstelte, hogy Rontay maga menjen a veszedelembé.

A hátrahagyott legények pedig azt a mulatságot gondolták ki, hogy fölgyújtották az elhagyott malmot. A lángok messze bevilágították a völgyet, egészen a kanyarulatáig. Ott meg kezdődött egy másik pirosság: az égő Pürkerec világossága. Puskalövések is hallatszottak. Mindjárt a hajláson túl lehetett a falu.

A falu közepén állt a Tarjáni-kastély. Magas kőfal kerítette, hatalmas kapu őrizte. Körülötte tombolt a csöcselek. Az uri családok hírért vették a Stur-féle cseh-morva-tót lázadók készülődéseinek, s fegyvereikkel, cselédeikkel a Tarjániak várába költözködtek. Alig köszöntött be az est, a lázadók előbujtak hegyi rejtekeikből, s fölgyújtották a falubeli uri lakokat.

A mint a világitásról gondoskodva volt, megindult a támadás. Az elcsapott tanítók és a beteg elméjű papok, kellő mennyiségű pálinka segítségével, az örültségig fanatizálták a tömeget, s a részeg parasztok dühödt ordítással indultak a kőfal ellen. Az ostromlottak bent kocsikat és szekereket állítottak a fal mellé, s így a falon át gyilkos tüzet ontottak a tömegre. A kiomlott vér, a halottak rángatózása, a sebesültek jajgatása még fokozta az ostromlók dühét, s egyszerre száz helyen rohantak a falnak, hogy egymás vállán át keresztül jussanak rajta. Fegyvereiket a kastély sötét ablakaiba sütögették, mert az ostromlottak közül senkit se láttak.

Három támadást vertek vissza a magyarok, s az ellenség visszavonult hadi tanácsot tartani. Egy fiatal pap fölállt a hordóra s rikácsoló hangon, vad taglejtések közt javasolta, hogy rőzsét és szalmát kell a kapu elé hordani, meggyújtani, s ha már a kapu korommá égett, betörni az udvarra. Még be sem végezte beszédét, mikor a kastély kapuja fölött, féltessel kiemelkedve, egy hatalmas hófehér aggastyán jelent meg, a ki lassan célbavéve a papot, lelőtte. A néplázító egy ideig kapkodott a levegőben, aztán mint a tele zsák lezuhant a rémulve tágitó nép közé. Meghalt.

- Senki se merje magát mutatni, - kiáltott dörgő hangon az agg, - mert Torday Ádám golyója megtalálja. S a kit Torday Ádám golyója megtalál, az meghalt.

- Tüzet a kutyára! - ordított egy katonasapkás fiatal ember. - Neki csak egy golyója van, de nekünk ezer. Ő csak egy halállal fenyeget, de mi ezerrel törünk rá. Hajrá!

A támadók puskáikhoz kaptak, s rendetlen lövöldözésbe kezdtek. Mások nagy üvöltések közt szalmaboglyát, rőzsecsomókat kezdtek a kapu előtt fölhalmozni. Ekkor a kastély elsőemeleti ablakai csöndesen megnyíltak, s az onnan eredő lövések a kapu elejét kezdték paskolni. Szitkozódva rebbent szét a tömeg, de meg újra csak odatört, s végre föllángolt a szalmacsomó. Ugyanekkor leszaggatott kapukból, deszkákból hidakat csináltak a fal széléig, s vagy száz legény, vérszomjas ordítással, fejszét forgatva, készült nekifutni a hidnak, hogy egy szaladás-sal egyszerre bevesse magát az udvarba.

Ekkor ért Rontay Pál a falu végére, s egy dombtetőről áttekintette a helyzetet.

Mintha egy egész pokolnak kiszabadult ördögei tombolnának oda lent.

A holt és fagyos, megdermedt és néma természet ölén éles ellentét volt a tűz lángja és a szenvedélyek izzása. A fehér havat piros vér tarkította. Az égő házakról gőzölögve patakzott a forró hólé, mely lent a földön újra csonttá fagyott.

Az asszonyok élesztették a tüzet, a férfiak folytatták a harcot, s szennyes, fekete alakok rekedt üvöltéssel rohantak föl s alá a faluban. Csak a sebesültekkel nem törődött senki. Ezek kínjukkal messzebbre másztak, a hol egy kis csendet és néptelenséget találtak, égető sebeiket a hóba mártották, s forró, száraz ajkukkal a havat habzsolták. S így találta őket az egyetlen, az igazi enyhülés, a halál.

- Azt mondom neked, komám, hogy az a kastély még nem inog, - szólalt meg egyszerre Rontay mellett a kapitány hangja.

Rontay nem felelt, csak hátra nézett. És látta, hogy a csapat lassan fősorakozik mögöttük. A düh és meglepetés kiáltásai röppentek el egyesek szájáról, s a kezek önkénytelenül is előszedték a fegyvereiket.

- És mivelhogy a kastély nem inog, - folytató Pető, - ráérünk plánumot csinálni. A plánum veleje pedig az, hogy minél többet elcsipjünk a gazokból a kötél számára.

Az alvezér, egy hétkapitulációs vén kortes, a ki már láthatott alispánt is bevert fejjel, tapasztalt hangon megszólalt:

- Nem jó lesz az, kapitány uram, mert ahhoz kevesen vagyunk. Én azt tartom, hogy a kit egyszerre agyonütünk, az hamarabb meghal. Azért hát rajta magyar, ne sokat habozzunk, mert majd észrevesznek.

- Fiuk! A hadnagynak igaza van. Én is azt mondom, hogy hajtsunk hegyibe.

Ezt Rontay Pál mondta.

- Jó, jó, - felelt Pető kapitány, - én nem vagyok semmi jónak az elrontója.

Ezzel visszatette fejébe a plánumot és kivonta hüvelyéből a kardját. Végighuzta a dolmánya ujján, áhitattal megcsókolta a pengéjét, megcsóválta a feje fölött, s elkiáltotta magát:

- Rajta magyar!

- Hajrá, hajrá! - üvöltött szakadatlanul a legénység. S a trombitás tüdeje-szakadtából fujta a huszárok rohamindulóját.

Egy szempillantás alatt keresztül nyargaltak a tömegen, mely szétszórva menekült, vagy eltiporva, behasított koponyával hempergett a földön.

- Itt vannak a honvédek! Jönnek a huszárok! - orditozták mindenfelé. A puskások jobbra-balra lövöldöztek, egymást rémitgetve, a fejszések elhajigálták szerszámjukat s a kerítéseken át szöktek. A vezérek kétségbeesve szaladgáltak, hogy egy kis lelket verjenek a seregbe, de csak

a bepálinkázottak állottak helyt s vak dühvel addig vagdalkoztak maguk körül, míg mindnyáját le nem kaszabolták.

Valami husz-huszonöt ember, a vezérek és a katonaviselt legények, bevették magukat a községházához, mely erős, szilárd, nagy kőépület volt. A hevesebb vérűek meztelen karddal rögtön utánok akartak nyomulni, de az óvatosabb hadnagyok utjukat állták. Mikor Pető odaérkezett, s egy hadvezéri pillantással áttekintette a helyzetet, vigan megszólalt:

- Ez vala az én plánumom. Sohse bántsátok. Legalább foglyaink is vannak.

Azzal fölágaskodott a kengyelvasban, szétnézett a hadfiak közt, s harsány hangon kiáltá:

- Csemez, Topor, Szakajtó, Ballagi, Zsiros, Huszár, Pálinkás, mindegyik három emberrel vegyétek körül a házat, hogy senki onnan elevenen el ne mehessen.

- Hát halva? - kérde a sötétből egy mély, reszelős hang.

- Halva mehetnek, de csak a pokolba. Csak akkor löjjetek rájuk, ha szökni akarnak. Különben akár vizet is adhattok nekik, ha megszomjaznak.

- Inkább tüzet a fejük tetejére.

- Csitt a glédában! Mondom, hogy élve van rájuk szükségünk.

A legények nem ellenkeztek tovább, hanem elhelyezkedtek a ház körül, s irigy szemekkel lestek ki a falu főutcájába, hol társaik még egyre szabdalták az elmaradt, késedelmes zendülőket.

A lázadók táborkarának egy része pompás lovakkal volt ellátva, melyek a bánfalvai grófi uraság méneséből eredtek. A fő-főintéző, egy cseh nemzetiségű, nyugalmazott császári kapitány, látván, hogy minden elveszett, csak a szégyen maradt meg, az egyik udvaron készen tartott paripákra vetette magát kíséretével, s vágatva arra tartottak, a merről a magyarok bejöttek a faluba. Éppen akkor érkeztek a falu végére János urfi, Ferenc, öt-hat késedelmes legény, s a vezetékllovak gondozói. Mindannyian az égő házakra, a fegyvercsattogásra, a községben uralkodó zürzavarra, a halálordításokra figyeltek, s alig vették észre a veszettül nekik száguldó kis csapatot. Ez emelt karokkal, kétségbeesett kiáltásokkal, vad káromkodásokkal tört ki a házsorok közül. Ferenc rögtön az urfi elé vágott, s széles fringijával vagdalkozni kezdett a levegőben.

- Félre az utból a vezetékllovakkal! - kiáltott egy káplár. - A többiek pedig szembe, hajrá!

János urfi is kihuzta a kardját, de nem tudta, hogy hova sujtson vele. A keze reszketett az izgalomtól, s testét borzongatta a hideg, míg homlokáról verejték gyöngyözött le. A lova rohant vele. Egyszerre nagyot zökkent: a két csapat nekiment egymásnak, mint két hajó. Többen lefordultak a nyeregből, Jánost két sovány kar átölelte, s rángatni kezdte, miközben az ismeretlen alak fogai ott csikorogtak, csattogtak a feje körül. Nyilván hust kerestek, hogy beleharaphassanak. Az urfi fél kezével mellén ragadta ellenségét, a másik kezével elővette pisztolyát a nyeregkapából, s rezes agyával irtóztatót vágott ellensége képére. Az ismeretlen kínosan följajdult, pedig összezuzott, eltorzított arca mintha nevetett volna a kibugygyant vér alatt, s aztán a lovak közé bukott. János megrendült, visszarakta fegyvereit, s leszállt a lováról, fölemelte az általa lesujtottat s az ut szélére vonszolta.

A kik keresztülvágták magukat, már a sötétségben robogtak. Négy-öt ember fetrengett a havon. A hajducsapatból is kettő sulyos sebbel, elsédülve ült a hóban, s nyöszörgött. János havat rakott az ő áldozata fejére, s kendővel törülgette egyre ömlő vérét.

- Mit csinál urfi? - kérde Ferenc, a ki csak most pillantotta meg a jelenetet.

- Megöltem egy embert, Ferenc bácsi.

- Hátha az ölte volna meg az urfit?

- Meglehet, Ferenc, de tudja, én sohse bántottam senkit. Aztán úgy szenved a szegény.

- Adjatok neki egy kegyelemdőfést, - szólt a káplár, a ki embereit véve számba, körüljárta a kis csatatért.

Ferenc odalépett, körültapogatta a sebesültet.

- Kapott ez már lövést a mellébe. Nem kell ennek extraposta a másvilágra.

A hosszú, száraz legény egyet rugott, egyet sóhajtott, kinyújtózkodott a havon, egészen egyenesre, s eltorzított arcát fölfelé fordította, a honnan bocsánatot remélt elkövetett bűneiért. Azzal vége volt.

János kendőt terített a kiszenvedettnek arcára, keresztet vetett magára, s elborult arccal ült föl a lovára ismét. A másik két halottat az árokba fektették, a két sebesült hajdut lóra tették, kétfelől két ember fogta őket s lassan kocogva lementek a faluba.

IX.

A harci zaj elnémult, a trombitás a kastély előtt gyülekezőt fújt, s a száguldó legények mindenünnen jöttek vissza, sorba állni, hogy Pető Gábor uram számba vehesse őket. Mert a kapitány nagy rendet tartott köztük.

- Nézze meg mindenki a szomszédjait, hogy ki hiányzik, s aztán jelentse hangosan, - kiáltott Pető.

- Csurgay! - kiáltották a hátulsó sorból.

- Szegény Pista! Meghalt?

- Meg.

- Veér György! Meghalt!

- Micsoda? A Gyuri komám?

- Csikós Feri!

- Csikós Feri is? Sirassátok benne Torna vármegye legdaliásabb táncosát. Most majd taníthatja az angyalokat a bokázásra.

- Tán csak nem, kapitány, - szólalt meg egy hang, s ugyanakkor Csikós Feri fölkel a kastély kökerítése mellől.

- Ennek örülök, Feri szógám, hát csak lehevertél pihenni, ugy-e?

- Nem én, kapitány, hanem egy doronggal úgy sóztak fejbe, hogy a mennyek kapujáig röptem. De onnan visszatértem.

- Azt ugyan okosan tetted, mert nagyon elbusultuk volna magunkat utánad. Én szivemből óhajtom, hogy üdvözlj; de minél később.

Derűtség futott át a vértől, verejtéktől és puszkaporfüsttől még piszkos, a harctól még fáradt és a halál képétől még izgatott lelkű katonák közt. Ez volt a Pető Gábor titka.

Semmiből se csinált nagy dolgot, a halált is tréfára vette, s nem engedte, hogy akármi is elkedvetlenítse, leverje katonáit. Szerette, segítette, dédelgette, lelkesítette őket, s úgy bánt velük, mintha tulajdon édes testvérei volnának. Ezért a fiuk istenítették a kapitányt, s jókedvűen tudtak a halállal légyottra járni.

De akárhogy mutatta is a mindenre elszánt, edzett ember vidámságát Pető kapitány, mégis elbusultan rántott vagy hármat a bajuszán, mikor a szemle végén kisült, hogy hat jó vitézt magához szólított Hadur, abba a boldog országba, hol annyi szolgálja van a magyarnak, a hány ellenséget életében levágott. Hanem azt már nem engedte, hogy az elérzékenyülés vegyen erőt rajta s csapatján.

- Ma nekem, holnap neked. Mindnyájan meghalunk, az ebugattát! Ki az a bolond, a ki azt hiszi magáról, hogy örökéletű? Csak egy éljen örökké, a mi édes anyánk, a mi édes hazánk, Magyarország. Az pedig úgy él örökkön-örökké, ha mi piros, meleg vérünkkel tápláljuk... Ez az igazság fiaim... Rakjatok tüzet, szedjétek össze a sebesülteket.

Ez volt a kapitány halotti beszéde.

Rontay Pál, kinek lova, ruhája, szablyája egy vér volt, ott állt fia mellett s nyugtatta rajta a szemeit.

- Verekedtél, fiu? - kérdé.
- Csak a végéből jutott nekünk, - felelt Ferenc, s elbeszélte a faluvégi kalandot...
- Szoktatónak jó. Meghalt az az ember?
- Meg, nagyságos ur.
- No, Jancsi, föl vagy avatva katonának. Mit szólsz hozzá?
- Fáj a karom.

A kastély nagy kapuja megnyílt, s béresek jöttek ki rudakkal, hogy széthányják az égő boglyát. Utánuk kilépett Torday Ádám. Egyenesen Pető Gábor felé tartott, a ki hadnagyaival szintén a kapu felé közeledett, gyalog.

- Kinek köszönjem meg a megmentésünket? - kérdé az elaggott medvevadász, egy vaskos botra támasztva reszkető testét.

- Én Pető Gábor vagyok, a kapitány, ezek a hadnagyaim, azok a katonáim. De ne sokat köszöngessen, bátyám, hanem szálljanak mind kocsira, a kiknek a tartózkodása itt nem bátorságos, majd mi elkísérjük a magyar hadsereghez.

A kapitány fél szemmel hátranézett, Rontay Pál felé, hogy ne szóljon-e róla az aggnak. Rontay nem messze állt a fiával, s merőn tekintett Tordayra, kinek pátriáarchai alakja élesen kivált a tűz vörös fényéből.

- Itt van köztünk Rontay Pál, a ki ezuttal rengetegül siettetett bennünket, hogy minél hamarább ideérjünk. Csuda, hogy ép porcikánk maradt ebben a hajszában.

- Rontay Pál? - suttogá az agg.

- Az. Itt van fiastól.

Az öreg belenézett az éjszakába. Az alaktalan árnyak talán összeverődtek előtte, s a mult képeit mutatták. Föltekintett az égre, hol füstoszlopok forogtak, kavarogtak, s kiáltott:

- Rontay!

Ez közeledett a fiával, megállt az agg előtt, tisztelettel nézett rá s szóla:

- A nagyobb becsület előtt meghátrált a kisebb becsület.

Az aggastyán vállára tette medveölő kezét, s szeliden felelt:

- Tudom. Egy nagy kötelességet kellett teljesítened, a kisebb kötelesség feláldozása árán. Megbocsátottam neked. Gyere leányomhoz. Vőm, Tarjáni Tamás, nincs itthon. Kassára ment, mint kormánybiztos.

Az agg a két Rontayra támaszkodva, visszament az udvarba, mely tele volt az örömjaj közt nyüzsgő fölmentettekkel. Az öreg megállt köztük s parancsolt:

- Fogjatok be. Kocsira asszonynyal, gyerekekkel, holmival, lóra a férfiakkal, félóra mulva indulunk.

Azzal tovább haladtak a széles garádicson, az első emeletre. Az agg benyitott egy nagyobb terembe, melyet kandelábereken égő gyertyák világítottak, s hol egy csomó asszony sürgött-forgott.

- Nagyapa, nagyapa! - kiáltott egy sugár, szőke, fehérbőrű leányka, s nyakába ugrott Torday Ádámnak, - mit mondott a vitéz huszároknak?

Rontay Pál megdörzsölte káprázó szemeit. Egy villanásra megjelent előtte az édes, a régi, a napsugaras tornavölgyi idill: ez Torday Katalin alakja, arca, hangja.

- Tarjáni Katica, az én egyetlen unokám, - mormogá az agg, s fehér szakállát odatartotta a kis tündérnek, hogy simogassa.

A kis lány mögött állott egy nyugodt, halavány, kellemes, jóságos uri asszony, a ki kezét nyújtotta Rontaynak.

- Megösmér még, Pál? Látom, nagyon elbámult a kis lányomra.

Rontay megcsókolta Torday Katalin finom kezét, s szívébe csendült a régi dal a régi szerelemről. De csak úgy, mint a halottra szóló harangszó.

E pillanatban mindkettőjük előtt ugyanazok a képek vonultak el, az ifjúkori boldogság, az első ismeretség kedves képei. De a szemek, melyek egymásba néztek, nem találtak ott többé lángot. A két szív nem értette többé egymást. A múlt és a jelen közt ott állt a boldog anya. Az anya volt az, a ki megbocsátott, a ki elfeledett, s a ki jó szívvél fogadta a régi jóbarátot.

Rontay hátralépett, s előre tuszkolta Jánost.

- A fiam.

- Jaj, de fiatal huszár! - kiáltott Katica, s összecsapta a kezét.

A gyermek szólt a gyermekhez, s ők megértették egymást.

- Volt-e már csatában? - folytatta a kis leány.

János urfi kidüllesztette a mellét, s büszkén szólt:

- Ezelőtt egy fertály órával még benne volt.

- Hány ellenséget ölt meg?

Erre János megdöbbsent.

- Azt nem tudom.

- Ugyan már hogyan tudná?

- Igazán nem tudom kisasszony, nagyon sötét volt.

- Hát ha olyan sötét volt, hogy tudja, hogy nem magyart ölt-e meg?

Erre az urfi végképp zavarba jött, s egy szót se tudott szólani.

Tarjániné összenézett, Rontayval s mosolyogtak. Élvezték a jelenetet s fölfrissültek rajta.

- Ne ilyenkor jöjjön ide, hanem nyáron, - csicssergett tovább Katica.

- Majd eljövök, ha vége lesz a háborúnak.

- Hát még nincs vége? Hiszen maguk legyőzték az ellenséget.

- Van még másfelé is.

- Maguk pedig utánuk mennek, ugy-e? Pedig azt hittem, hogy itt maradnak minket őrizni.

Rontaynak oly édesen csengett a fülébe ez a gyermekes fecsegés, s valami terv kezdett megfogamzani benne, mely jóleső melegséggel töltötte meg a szívét. Ő jóvá tette apja bűnét, ez a fiu is jóvá fogja tenni az apja bűnét...

...Odakint megszólalt a trombita s recsegő hangjai egyszerre szétfoszlatták az idillt.

Egy félóra múlva a csapat, foglyokkal, sebesültekkel, menekültekkel utban volt a magyar tábor felé. A halottakat a Tarjáni-kertben temették el. A községházába menekültek megadták magukat, mivel a hajduk azzal fenyegetőztek, hogy rájuk gyújtják a házat.

János urfi ott lovagolt Tarjáni Tamásné hintója mellett, s büszkén ülte meg a lovat, mert érezte, hogy egy eleven szempár kíséri őt figyelemmel a bundák közül.

Igy haladtak fegyvercsörgés, paripahorkolás közt a fagyos éjszakában. És János urfi ezt a csúf éjszakát szépnek és ezt az öldöklő mesterséget kellemesnek kezdte találni.

X.

A Civallart-dragonysok két százada, Jablonszky osztrák tábornok dandárának oldal-biztosítékeként, Rontay Balázs őrnagy vezetése alatt, Porumbákban tanyázott. Este érkeztek meg, s reggel már tovább menendők voltak. Ellenséghez közel állván, egy század mindig ébren és őrségen volt, míg a másik aludt. Mivel pedig az őrnagy nem oszthatta magát olyan szépen kétfelé, mint a csoportját, magára nézve úgy rendelkezett, hogy ő - aludt egész éjjel. Még pedig a legelső uri házban.

De előbb megfürdött illatos vízben, a legerősebb két dragonyossal ledörgöltette magát, jól megvacsorált a tisztjeivel, s úgy pihent le, visszasóhajtván az ő pompás mennyezetes selyemágyát, azzal a remek matraccal, a milyen azóta sem került ki a *Rothenturm-Strasse*-ből, *Vater Pumpernikl* híres műhelyéből. Ez a fájdalmas visszaemlékezés azonban nem akadályozta meg őt abban, hogy rögtön el ne aludjék, a mint lehajtotta a fejét.

Az éjszaka egy része elég szerencsésen eltelt, s Rontay Balázs őrnagy ur visszaálmodhatta a szép bécsi ünnepélyeket, az olmützi parádét, a császár legkegyelmesebb szavait, melyeket a hadseregbe átlépett testőrökhöz intézett, s álmodhatott még hozzá olyan szép jövőt, a milyen neki tetszett.

Éjfélre járhatott az idő, mikor a kapuban álló káplár fölkelte az ebédlőben ruhástul alvó hadnagyot, azzal a kéréssel, hogy keltse föl az őrnagy urat.

- Mi az? Mi baj? - mordult ki boszusan a paplan alól az őrnagy, elkeseredetten tapasztalva, hogy bizony ő Porumbákon van, nem pedig Bécsben.

- Őrnagy ur, a *Bohémia* nevű tót császári szabadsapat három vezére van itt és sürgősen beszélni akar az őrnagy urral.

- Vágasson rájuk huszonötöt és kergesse őket a pokolba.

- Nagyon fontos jelenivalójuk van.

- Hát ereszsze be őket! A botot azután is megkaphatják.

Rontay nagyot ásitozott, jól ápolt bajuszát és szakállát kissé rendbe hozta, gyertyát gyújtott s olyan arccal nézett az ajtóra, mintha a legelső, a ki belép, le akarná vágni.

A pürkereci veszedelemből elmenekült vezérek jelentek meg.

- Önök a vezérek? - kérdé nyersen Rontay.

- Igenis, őrnagy ur!

- Hát a csapatjuk hol van?

- Leölték és szétugrasztották a magyarok. Most éjjel, Pürkerecbe.

- Gyáva nép! Miért nem maradtak otthon a sutban?

- Őrnagy ur, mi szabad akaratunkból, önkényt, szolgáljuk az önök ügyét, - szólt ingerülten egy fiatal tanító s előre lépett.

- Mondhatom, hogy jól szolgálják. No, de nem erről van szó. Mit akarnak?

- Boszut állani.

Ezzel egyikük elmondta a pürkereci veszedelmet, s egy tervet terjesztett az őrnagy elé, hogyan lehetne a Pürkerecből visszatérő magyarokat megtámadni, s utolsó emberig leölni.

Rontay bizalmatlanul nézett rájuk.

- Biztos ez a dolog? - kérde.

- Életünkkel felelünk.

- Miféle katonák azok?

- Egy lovas szabadcsapat. Olyan hajdu-, vagy pandur-féle nép.

- Akkor elég lesz egy félszázad.

- Nem lesz elég, őrnagy ur!

- Hadnagy ur! Stieber kapitány a harmadik századdal nyeregbe száll és követi az urakat. A negyedik század fele őrségbe lép, a másik fele nyugodhatik tovább. Ne felejtsek el ezeket az urakat őrizet alá venni, s ha kelepcébe találának csalni, akkor legelőször ők halnak meg. - Megértette?

- Igenis, őrnagy ur.

- Elmehetnek.

Három perc múlva Rontay horkolt tovább, tíz perc múlva a harmadik század egész csendben elhagyta a falut. Legelől haladt a három tót vezér, mindegyikhez két dragonyos volt beosztva, a ki felvont karabélylyal vigyázott a maga emberére.

Tizenkét perc múlva a káplár elfoglalta helyét a kapuban, a hadnagy az ebédlőben, az őrnagy pedig Bécsben.

Egyszer csak megint megzavarták Rontayt.

- Őrnagy ur, - jelenté a hadnagy, a ki ezuttal lámpással lépett be, - Stieber kapitány visszaérkezett.

- Sikerült a dolog? - kérde álmosan az őrnagy.

- Félig-meddig. A magyarok jó része keresztülvágta magát. De vagy huszan elestek, s öten élve a kezünkbe kerültek.

- Mifélék?

- Ez az a kellemetlen banda, melynek tagjaira a tábornok már díjat készül kitűzni. Vakmerők és kegyetlenek s mindig ott bukkannak föl, a hol legkevésbé várja az ember. A Losonczy-féle szabadcsapat.

- Áh, a vöröspántlikások?

- Azok. A foglyok most is káromkodnak, mint a jégeső, s gyáva kutyáknak mondják a katonáinkat, a kik lesből támadták meg őket. Mit csináljunk velük?

- Lőjjétek agyon őket!

- Adjunk nekik papot?

- Ha föl tudjátok kelteni. Többet pedig engem ne háborgassatok.

Ezzel megsodorta a bajuszát, felkötötte egy finom selyemkendővel, hogy nagyon össze ne kuszálódjék, s visszalódt párnái közé.

A hadnagyra a tornácon várt az ajtónálló káplár. A hadnagy láttára összecsapta a bokáját, s feszes állásban várta a parancsot. A hadnagy fiatal ember volt, szelid kék szemekkel, s joviális, kellemes arccal. Valahol messze, talán a cseh erdőségek közt, vagy a stájer hegyek

alatt, egy szegény, ájtatos öreg asszony imádkozott az ő életéért, s a fiatal katona érezte, hogy nem szabad olyan könnyen a mások életével játszani.

- Várjanak, majd mindjárt megyek, - szólt a káplárhoz.

Azzal sietett az öltözetét rendbehozni; a kapuban egy hadnagytársa várta.

- Nos, mi a parancs? - kérde az érkezőtől.

- Stieber kapitányhoz kell mennem.

A kapitány káromkodott, mint a jégeső. Egy lapos vágást kapott a fejére, s cipónyi daganat volt a helyén, ezt borogatta. A hadnagy látta, hogy ha ő most az őrnagynak puha, meleg párnák közül, álmosan és boszusan kiadott parancsát átadja, a kapitány feledve borogatást és daganatot, azonnal végrehajtja azt dühében.

- Szigorú őrizet alá kell venni a foglyokat, s majd hajnalban jön az elhatározás, - mondá a dagadtfejű kapitánynak.

A foglyok az udvaron voltak nagy tűz mellett, körülvéve egy csomó dragonyostól. Az őrizet éppen azzal foglalkozott, hogy visszataszígtat egy vén magyart, a ki mindenáron a házba akart bejutni.

- Az Isten irgalmasságára, adjanak orvost.

- Vissza, vissza!

- Meghal a kis gazdám, elvérzik. Ó édes Istenem, mit csináljak!

S az öreg ember oly kétségbeesetten kezdett jajgatni, hogy a tisztek figyelmét is magára vonta.

- Mi az? Mi történt ott? - szólt le a magas folyosóról az őrnagy adjutánsa.

- Hadnagy ur! - kiáltott a vén hajdu, - maga is olyan fiatal, nem lehet rossz szíve. Ne hagyja meghalni a kis gazdámát.

A fiatal katona a tüzhöz közeledett, s ott látott egy gyerekifjút, halálsápadtan pihegni. Társai minden bekecsüket, köpönyegüket levetették s vagy alája tették, vagy rátakarták.

- Mi baja?

- Most tört ki csak rajta, - felelt Ferenc, kinek szemei tele voltak könnyel, - eddig mindig azt mondta, hogy karcolásai vannak; de mikor egyszerre rosszul lett, megnéztem, s láttam, hogy keresztül van löve s meg van szurva.

- Ki ez az ifju?

- Rontay János.

A hadnagy meglepetve nézett Ferencre.

- Rontay?

- Igenis az. Rontay Pál fia.

- Nincs egy rokonuk a mi hadseregünkben?

- De igenis van, Rontay Balázs ur, a ki testőr volt Bécsben. A nagyságos urnak az édes testvér-öccse, s az urfinak itt a nagybátyja.

- Jó. Majd mindjárt hozok én orvost.

És a hadnagy gyors léptekkel visszasietett egyenesen az őrnagyhoz. Az őrnagy most már pisztolyai után nyult, hogy a háborgatót megfenyítse.

- Bocsánat, őrnagy ur, de olyan fontos dolog történt, hogy kötelességemnek tartottam az őrnagy urat felkölteni.

- Mi az?

- A foglyok közt találtuk Rontay Jánost, az őrnagy ur öcscsét.

- Az én öcsémet?

Az őrnagy abba hagyta bajuszának a sodorgatását.

- A bátyámnak a fiát? - ismétlé.

Egy darabig rábámult a hadnagyra, mintha az valami rendkívüli, boszorkányos dolgot mondott volna neki. Valami hang megszólalt oda bent a szívében, egy hang, mely eddig nem juthatott szóhoz. Gyerek kora óta abban nevelték, hogy hazája a hadsereg, egyetlen és korlátlan ura a császár, nyelve a német, s így semmi, egy ér, egy vércsepp, egy agysejt nem tudott, nem volt képes megszólalni benne, mikor igazi hazája, őseinek sirja, tulajdon bölcsője ellen indult... de az elfojtott, a visszaszorított hang megszólalt most, mikor az ellentáborból hirtelen megjelenik előtte egy olyan Rontay, a milyen ő maga volt. De csak egy pillanatra vergődött tulsulyra a vér. Az őrnagy végigsimitotta homlokát és szólt:

- A parancsomat tehát nem hajtották végre?

- Nem, őrnagy ur. Azt hittük...

- Önöknek nem hinni, hanem engedelmeskedni kell. Katonák vagyunk és háborut viselünk.

- Őrnagy ur, Rontay János sulyosan meg van sebesülve.

- Mit beszél?

- Azt hiszem, haldoklik.

Rontay Balázs készen volt az öltözködéssel, felkötötte a kardját, intett a hadnagynak és kisiétt.

Pirosodott a hegyek teteje. Gyönyörű, csikorgó, tiszta téli hajnal volt.

- Fújják meg a riadót! - szólt Rontay a kapuban álló káplárnak.

Éppen beléptek a foglyok által elfoglalt udvarba, mikor a falu négy sarkán megszólalt a trombita, s minden házból kezdtek tódulni a dragonyosok, hogy a piacon sorakozzanak. Fegyvercsörgés, nyerítés hallatszott mindenfelé, s a katonák után ijedt képű, álmos parasztok néztek ki a kerítések mögül.

- Azt hiszem, őrnagy ur, már későn érkezünk, - szólt a fiatal hadnagy.

Rontay Balázs megállt. A hideg szürkületben végsőt lobbant a tüzrakás, s kiháló világa egy kihunyt világra vetette fényét. Ott feküdt a kis Rontay halva, János urfi megölve. A hű Ferenc ott hevert kis gazdája mellén, s hallgatta hosszan, hogy igazán megszűnt-e az élet zaja odabent a szívbén? Megszűnt, megszűnt. Csak a saját mellében hallotta hörögni a maga visszafojtott zokogását. Végre fölemelte arcát, melyen a megfagyott könyek jégszála huzódtak végig. Ránézett társaira, s mondá:

- Meghalt!

Levette kalapját fehér hajáról, összetette kezeit, s kezdé:

- *Mi atyánk, ki vagy a mennyekben...*

S a harcedzett, vad, káromkodó száju kurucok oda térdelve az imádkozó mellé, tört hangon utána morogták az imádságot.

Rontay Balázs merőn nézett az általa is jól ismert öreg szolgára, s aztán lopva, félénken tekintett a halott arcára... És ekkor hatalmasat dobbant a szíve, mintha valami óriás odabent egy vaskalapácskal megütötte volna... Hátha nincs igaza neki? Hátha az az igazi ügy, melyet ez a gyermek a vérével megpecsételt? Micsoda uton halad ő? Behunyta egy pillanatra a szemét, hogy ne lássa azt a szigorú gyermekarcot, mely örökre megnémult ajkával mintha nagy kötelességről, hazáról, szabadságról, az ősök dicsőségéről és hagyományairól beszélne neki. De hiába hunyta le pilláit, a kép nem hagyta el, a nyugalom nem tért vissza...

Kihuzta kardját. Katonái felé fordult.

- Lóra! - kiáltá rekedten.

- Mi történjék a foglyokkal? - kérde az adjutáns.

Rontay Balázs nem felelt. Lova felé indult, melyet két katona vezetett elő.

E pillanatban a piac szélén egy magányos lovasember jelent meg a tiszta, éles hajnali fényben. Kalapját elvesztette valahol, szürke haja rendetlen volt. A véresre sarkantyuzott paripa már alig támolygott. Egész teste gőzölgött, remegett, s kitágult orrlyukaiból füstfelhőket fújt ki.

Rontay Balázs odanézett. És az óriás másodszor vágta szíven a vaskalapácskal. Egy ugrással a lován termett.

- Hadnagy ur! - mormogá, - ez a halott azt az embert illeti, a ki ott jön... Fordulj, indulj! Trombiták! - kiáltá aztán katonáihoz.

És szilaj vágatással indult a falu ellenkező vége felé. Az összes trombiták recsegetek, s a dübörgés, vasak zörgése kábitó zajjal töltötte meg a levegőt... Messze elől kergette lovát Rontay Balázs... És utána nem jólismert katonáinak szilárd sorai robogtak, hanem Káin fölzaklatott lelkiismeretének szörnyetegei száguldottak, kriptai csöndben, melyből csak egy hang sikoltozott ki távol, az elhagyott faluban, a hegyeken, erdőkön át:

- Fiam, fiam!

XI.

A Boldva völgyét takarította a téli vihar hatalmas seprője. Zúgott a föld, jajgatott az erdő, s messze halló dörgéssel pattantak meg a fák a metsző hidegben. A fehér galambok klastromának tornyában néha megkondult egy-egy harang, mint valami szenvedő, zaklatott lélek panaszos jajkiáltása.

Mikor a barátok befejezték a vacsorát, s elmondták az áldást, megszólalt a kapu csengetyűje.

Fráter Hubertusz sietett kinyitni, s mikor kitekintett, nagyot kiáltott ijedtében. A barátok lámpásokkal futottak elő.

Rontay Pál állt a kapuban.

- Rontay János jön, elfoglalni helyét ősei közt, - mondá.

A nyitott kapun begördült egy szalmával megrakott parasztkocsi, utána ballagott, két lovat vezetve, Ferenc.

Mikor a szalmát lehányták, előtűnt egy fakoporsó.

- Atyám, - szólt Rontay a házfőnökhöz, - itt hozom a fiamat. Add rá áldásodat, és ajánld az Isten véghetetlen irgalmába.

Azzal nyakába borult az aggastyánnak, a ki szeliden simogatta kuszált szürke haját.

A templomban Rontay Jánost ravatalra tették, s körülötte három sor viaszgyertyát gyújtottak.

Azzal leborultak mindnyájan és imádkoztak.

Az erős, a fanatikus kuruc, a régi, szilaj pogány magyar megtörve omlott a hideg kövekre és siratta az ő szelid, jó kis fiát, meghalt reményeit, jövőjének szétfoszlott álmait. Siratta szép barna szemeit, melyeknek kialudt világába sohase tekint többé, siratta édes szavát, melyeknek hangja sohase fogja többé az ő fülét érinteni. Puha, meleg keze nem nyugszik többé az ő tenyereiben, s feje nem simul többé engedelmesen az ő keblére... És a szélvész kegyetlenül fűtyült a nagy, ólomfoglatu ablakok körül, s meg-megkondultak a harangok a toronyban.

Egy fiatal barát jött be, s a ravatal lábához erősítette a Rontay-cimert. Ez volt alája írva:

Itt nyugszik Rontay János,

Élt tizenhat évet.

Meghalt hazája szabadságáért és családja becsületéért.

Rontay Pál mereven nézett a fekete betűkre. Haza, szabadság, becsület! Mily hideg fogalmak, vigasztalást nem nyújtók! Haza... szabadság... becsület... vérivó szörnyetegek, kik megölik az apának egy fiát...

Fölkelt a körből, a ravatalhoz lépett, s megfordította a cimert.

- Az utolsó Rontay meghalt. A családnak vége, be van fejezve.

Hajnalban megzendült az örökszép, bánatos kar:

Circumdederunt me gemitus mortis dolores inferni...

Requiem aeternam dona ei domine, et lux perpetua luceat ei...

És Rontay Jánost vitték a kriptába, ősei közé. Harangok zugása hirdette a falunak a földesur fájdalmát. De nem hirdette senki és semmi azt a szilaj, kérlelhetetlen elhatározást, mely e fájdalom mellett támadt föl Rontay Pálban és nemsokára betöltötte egész szívét...

Alig hogy a kriptaajtó becsapódott, Pál lóra dobta magát, s Ferencsel elvágatott a reggeli zimankóba.

XII.

A hodrusbányai *Fehér-Sas* vendéglő nagy termében együtt ebédelt a Civallart-dragoniosezred tisztikara. Az asztalfőn ült az ezredes, körülötte rang szerint a tisztek, legalul ültek a hadnagyok. Az ebéd kedélyes és zajos volt, a gazdag ételsor, a meleg szoba mindenkit földerített, a sok koplalás, fagyoskodás és hosszú menetek után.

Valami rossz bányász-zenekart is keritettek valahol a fiatalok s a pohárcsengésbe, kacagásba belerecsegték a kellemetlen hangszerek. A kardok a falak mellé, a szögletekbe voltak állítva.

Rontay Balázs is részt vett a lakomában, de hallgatag volt és úgy az evésből, mint az ivásból csak mérsékelten vette ki a részét.

Koronként ordonánc-tisztek jöttek be, különböző dolgokat jelentettek, s aztán ismét eltávoztak.

- Mi baja Rontaynak? - szólt az ezredes egy mellette ülő alezredeshez.

- Bántja ez a porumbáki história. A bátyja és egy öcsse szolgál a fölkelők közt, s az öcscsét a minap a dragonyosok megölték.

- Hát aztán?

- Sajnálja az öcscsét, a ki egy fiatal gyerek volt, s attól fél, hogy ez a közeli rokonság a lázadókkal ártani fog karrierjének.

Az ezredes áttért a sajtra, s többet nem foglalkozott Rontayval.

Egy tiszt sietett be, s Rontay Balázsnak a fülébe sugta:

- Őrnagy ur, az előőrsök két lovas embert vezettek ide.

Rontay összerázkódott.

- Mi közöm hozzájuk?

- Az egyik azt állítja, hogy az őrnagy urnak bátyja.

- Mit akar?

- Beszélni az őrnagy urral, mindenáron.

- Nem lehet. Nem akarom. Vigyék ki a városból.

Ezt már kiabálva mondta. A zaj, a nevetés elcsendesedett. A tisztek összenéztek.

Valami mellékajtó, valahonnan a konyha felől, hirtelen kinyílt, s belépett rajta Rontay Pál. Balázs halászápadtan fölugrott s eléje ment.

Rontay Pálnál nem volt más, csak egy korbács.

- Rontay Balázs, - kiáltott élesen, - csak ketten vagyunk a családból. Egy már meghalt, hogy bűneidet kiengesztelje... Halj meg te is becstelen...

A tisztek fölugráltak.

- Pusztuljon el az egész fajzat. Mindnyájunk vére hullása tán lemossa a szennyet.

A korbács suhant, lecsapott, s hosszú, véres nyomot hagyott Rontay Balázs arcán. Egy ordítás töltötte meg a levegőt, s a tisztek meztelen karddal rohantak Rontay Pálra.

Balázs fölocsudott kábultságából s hirtelen Pál elé vetette magát.

- Ne bántsátok, hozzá ne érjete, hisz ő az én bátyám. Jussa van hozzá, igaza van, - kiáltott rettentő hangon.

- Vissza! - kiáltott az ezredes a tisztekre.

Aztán Balázs elé lépett s hidegen szólt.

- Csak az a baj, hogy a kardbojt nem engedi a családi ügyek illetén elintézését.

Balázs fölemelte sápadt arcát, s a vén katona szeme közé nézett.

- Ezredes ur, tudni fogom kötelességemet.

Körülnézett. Barátainak ijedt és zavart, vetélytársainak gunyos arcával találkozott. Megfogta Pált és kivezette a teremből. Kint állt a vén Ferenc és várta a gazdáját.

- Üljetek lóra és vágtsatok ki gyorsan a városból. Szladák őrmester! Maga kikiséri őket és fejével felel, hogy semmi bajuk se legyen.

Balázs félénken nézett a bátyjára, a ki fásult arccal, gépiesen, semmire se ügyelve, ült a lóra. A mint az utolsó, nagy erőfeszítést megtette, ereje elhagyta, a lélek mintha kiröppent volna belőle.

Balázs odalépett a vén Ferenchez.

- Ferenc! Isten áldjon meg! Isten áldjon meg.

Pál nem ügyelt oda.

- Ferenc, mielőtt a nap leáldoz, én odafönt leszek a te kis gazdáddal. Áldjon meg benneteket az Isten.

A két lovas a kísérettel elügetett. Rontay Balázs sokáig nézett utánuk a kapuból, s észre sem vette, hogy a tisztek társasága oszladozik. Végre föleszmélt, oda ment, a hol az ordonánc-tisztek lovai álltak, valamelyik nyeregkápából kivett egy pisztolyt, s éppen tust fújt odabent a banda, mert az ezredes is távozni készült, mikor Rontay Balázs az udvaron fejbe lőtte magát.

A lövés földulta az arcot, s elmosta a korbács nyomait.

Majdnem egyszerre tértek haza Nagy-Ilondára Rontay Pál és Rontay Balázs. Rontay Pál a kastélyba, Rontay Balázs a kriptába.

És azóta a kastély is sirboltta vált, sirboltjává egy élőnek. Sirassátok az élőket és irigyeljétek a halottakat!